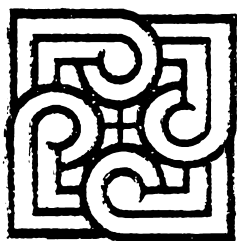

CORPUS IURIS CIVILIS

JUSTINIÁNSKE INŠTITÚCIE

IURA
EDITION

JUSTINIÁNSKE INŠTITÚCIE

**PRELOŽIL, ÚVOD A POZNÁMKY NAPÍŠAL,
REGISTRE A BIBLIOGRAFIU ZOSTAVIL**

PETER BLAHO

TRNAVA 2000

Lektoroval:
Prof. PhDr. Peter Kuklica, CSc.

Translation © Prof. JUDr. Peter Blaho, CSc., 2000

ISBN 80-88715-80-6

MATRI ET MEMORIAE PATRIS

OBSAH

ÚVOD	11
SKRATKY	23
KONŠTITÚCIA „IMPERATORIAM“	29
PREHĽAD TITULOV	31
Prvá kniha	39
Druhá kniha	77
Tretia kniha	139
Štvrtá kniha	193
CONSTITUTIO IMPERATORIAM	239
INDEX TITULORUM	243
INSTITUTIONES	251
MENNÝ REGISTER	397
VECNÝ REGISTER	401
VÝBEROVÁ BIBLIOGRAFIA	429

ÚVOD

Východorímsky (byzantský) cisár Justinián 21. novembra 533 publikoval učebnicu platného rímskeho práva. So vzletnými slovami ju adresoval „mládeži túžiacej po poznaní práva“ (*cupidae legum iuventuti*). Latinsky písaný text bol teda určený na didaktický cieľ, konkrétne na používanie na univerzitách v Konstantinopole a v Bejrúte. Cisár nazval svoje dielo „Inštitúcie“, učebnica pre začiatočníkov, teda presne tak, ako dávno predtým nazývali spisy tohto druhu klasickí rímski právnici.

Hoci Justinián plánoval používanie učebnice „na večné časy“, čoskoro po jeho smrti, pod tlakom veľkého sťahovania národov, zanikla antická právna tradícia stredomorského teritória vôbec a spolu s ňou upadli do zabudnutia aj Inštitúcie. O päťsto rokov neskôr došlo v severnej Itálii k prekvapujúcej renesancii rímskeho práva (*ius commune*). Kontinentálna Európa prežívala neobyčajný historický jav – prenikanie rímskeho práva (niekde dokonca aj recepciu) do domáceho právneho poriadku. A s renesanciou, samozrejme, vrátili sa na univerzity aj justiniánske Inštitúcie ako učebnica vhodná na získanie elementárnych poznatkov o základoch a inštitúciách rímskeho práva, subsidiárne platného v južnej a západnej Európe. Postupne nadobudli Inštitúcie takú autoritu a uznanie, že sa bežne hovorilo „*bonus Institutista – bonus Iurista*“ (dobrý znalec Inštitúcií je aj dobrým právníkom).

Až koncom 18. storočia stratili Inštitúcie po druhý raz svoj význam, vtedy, keď profesori na univerzitách začali presadzovať vlastné koncepcie výučby.

I. JUSTINIÁN A CORPUS IURIS CIVILIS

Najväčší hospodársky, kultúrny a územný rozmach dosiahla Byzancia za vlády cisára Justiniána. Narodil sa 11. mája 482 v Tauresiu pri Skopje (dnes Macedónia) ako syn roľníka. Bol synovcom a neskôr adoptívnym synom cisára Justina s plným titulom *Flavius Justinianus Alamanicus Gothicus Franciscus Germanicus Anticus Alanicus Africanus Vandalicus*.

V zahraničnej politike sa usiloval o znovuvytvorenie nedeliteľného rímskeho impéria, ale jeho vojvodcovia (Belisar, Narses) získali len niektoré územia od Vandálov v severnej Afrike, Itáliu od Ostrogótov, Hispániu (Španielsko) od Vizigótov a Galiu (Nemecko, Francúzsko) od Frankov. Vo vnútornej politike upravil vzťah medzi cirkvou a štátom v novom zmysle (cézaropapizmus), a najmä sa úspešne pokúsil kodifikovať historické rímske právo v zákonnej forme.

1. V duchu reformných predstáv na poli práva vytvoril Justinián 13. februára 528 komisiu, v ktorej pracoval aj Tribonián, a poveril ju vypracovaním zbierky základných a aktuálnych cisárskych konštitúcií. Toto dielo ako prvý Codex, tzv. *Codex vetus*, bolo publikované 7. apríla 529 pod názvom *Codex Iustinianus*. Celý text sa nám nezachoval.

2. Pod tlakom právnych učencov prijal Justinián rozhodnutie právne regulovať nielen cisárske právo (*lex*), ale aj tzv. právo právníkov (*ius*). Dňa 15. decembra 530

poveril komisiu, na čele s ministrom spravodlivosti Triboniánom, kodifikovaním práva zachyteného v spisoch klasických rímskych právnikov (1. stor. pred Kr. až 3. stor. po Kr.), ktorí mali *ius publicae respondendi* (právo verejne, t. j. v mene cisára, podávať v právnych veciach dobrozdania). Komisia mala prácu vykonať za desať rokov, ukončila ju v rekordných troch rokoch, a tak 30. decembra 533 mohol Justinián aj túto zbierku publikovať. Dostala názov *Digesta* (grécky Pandectai) a je najrozsiahlejšou a najvýznamnejšou časťou kodifikačného úsilia cisára Justiniána.

3. Dovtedajšie spracovanie práva (*Codex, Digesta*) si vynútilo reformovať aj právnické štúdium. Preto bol Tribonián a s ním dvaja profesori práva (*Theophilus, Dorotheus*) opäť poverení vypracovaním učebnice. Túto učebnicu Justinián publikoval 21. novembra 533 a pod názvom *Institutiones* spolu s Digestami nadobudla účinnosť dňa 30. decembra 533.

4. Vypracovanie Digest vyvolalo potrebu revidovať Codex. Mnohé konštitúcie prijaté po roku 529 bolo totiž treba začleniť do Codexu, iné sa museli prispôbiť obsahu Digest. V januári 534 Justinián znovu poveril Triboniána touto novou úlohou. Dňa 16. novembra 534 Justinián publikoval novú zbierku, ktorá pod názvom *Codex repetitae praelectionis* nadobudla účinnosť dňa 29. decembra 534.

5. Uvedenými dielami sa skončila veľká zákonodarná aktivita Justiniána. Avšak aj po roku 534 pokračoval cisár v reformovaní práva vydávaním nových zákonov (*novellae leges*), ktorými upravoval najmä otázky manželského a dedičského práva. Tieto zákony sa však už nesústredili v úradnej zbierke, zachovalo sa iba súkromné vydanie.

Je prekvapujúce, že Justinián kodifikoval klasické právnické spisy a vydal úradnú učebnicu rímskeho práva v úzkej nadväznosti na Gaiove Inštitúcie. Katolícky cisár, sídliaci v byzantskom meste Konstantinopole, sa rozhodol pre právo pohanských rímskych právnikov, z ktorých, *nota bene*, najmladší žil pred vyše dvesto rokmi. Oživenie klasického práva možno bolo potrebné. A práve toto Justiniánovo *opus operatum*, ktoré francúzsky humanista Dionysius Gothofredus prvý raz vydal v roku 1583 pod súhrnným názvom *Corpus iuris civilis*, malo popri Biblii najmä v západnej Európe obrovský význam v rozvoji právnej teórie a praxe.

II. TEORETICKÉ SPRACOVANIE RÍMSKEHO PRÁVA A RÍMSKOPRÁVNE ŠKOLY

Pre spoznávanie a ďalšie štúdium rímskeho práva osobitný význam mali najprv práce italských glosátorov a komentátorov.

GLOSÁTORSKÁ ŠKOLA

Výkladom *Corpus iuris civilis* sa ako prvý začal zaoberať na univerzite v Bologni (založenej roku 1119) učenec – neprávnik *Imerius* (asi 1060 – 1140). Pôvodne uči-

teľ *in artibus*, t. j. učiteľ dialektiky a rétoriky, ktoré vyvolali potrebu pestovať aj právnu vedu, sa stal prvým významným stredovekým učiteľom práva. Rovnakým vedeckým smerom ako *Irnerius*, nazývaný „*lucerna iuris*“, sa uberali aj tzv. štyria doktori (*quattuor doctores*) *Bulgarus*, *Martinus*, *Jacobus* a *Hugo*, nazývaní tiež „*lilia iuris*“ (prví dvaja boli poradcami Fridricha I.). Po nich, neskôr vynikli aj *Rogerus*, *Placentinus*, *Bassianus* a predovšetkým *Azo*, ktorého spisy sa používali aj po jeho smrti. Z glos a iných spisov svojich predchodcov a súčasníkov vytvoril posledný glosátor, *Franciscus Accursius* (asi 1182 – 1260), veľké dielo: obsiahly výklad k celému *Corpus iuris civilis*, nazvaný *Glossa ordinaria*.

Irnerius a jeho nasledovníci pracovali exegetickou metódou. V prednáškach objasňovali *Corpus iuris civilis* titul za titulom, pričom literárnou formou im bola glosa, t. j. objasnenie pomocou krátkych poznámok k jednotlivým slovám napísaným alebo medzi riadkami (interlineárna glosa) alebo na okraj textu (marginálna glosa). Vedecké spracovávanie rímskeho práva touto metódou získalo takú vážnosť a význam, že sa v praxi presadila zásada (najmä v Nemecku) „*quidquid non agnoscit glossa, non agnoscit curia*“ (čo nepozná glosa, nepozná ani súd).

Prínos glosátorskej školy je nepopierateľný, ale na druhej strane popri mnohých kladoch bol im napríklad cudzí kritický vzťah ku kodifikovanému dielu, podrobnejšie sa nezaoberali nedostatkami a nepresnosťami, na ktoré všeobecne upozornil už sám Justinián.

KOMENTÁTORSKÁ ŠKOLA

Bezprostrednými nasledovníkmi bolonskej školy boli od konca 13. storočia komentátori (niekedy ich nesprávne nazývajú postglosátormi, ako keby boli epigónmi glosátorov), ktorí pôsobili v Itálii do prvej polovice 15. storočia. Komentátori sa usilovali predovšetkým prispôsobiť *Corpus iuris civilis* naliehavým praktickým potrebám. Tvorivou prácou, ktorej vďačíme aj za základy moderného obchodného práva a medzinárodného súkromného práva, prebudovali klasické dedičstvo, a tým ho udržali životaschopným nielen vo svojom období, ale aj pre nasledujúce generácie.

Nepísali ku *Corpus iuris civilis* krátke vysvetlenia, ale obširne komentáre a prostredníctvom dobrozdaní (*consilia*) vplývali na súdnu prax. Najvýznamnejšími reprezentantmi boli *Cinus da Pistoia* (1270 – 1336), ale tiež *Bartolus de Saxoferrato* (1314 – 1357) a jeho žiak *Baldus de Ubaldis* (1327 – 1400). Predovšetkým Bartolova bezmedzná autorita v právnej vede viedla k rozšíreniu okrídlenej parémii „*nemo iurista nisi bartolista*“ (nikto nie je jurista, ak nie je bartolista). Italská právna veda (*mos italicus*), obohatená výsledkami práce komentátorov, významne ovplyvnila európsky právny vývin. Za najdôležitejšie z toho možno považovať komentátormi vytvorené európske *ius commune*. V tom období prichádzali celé zástupy študentov zo západnej a strednej Európy do Itálie, aby na jej univerzitách študovali novú vedu rímskeho práva.

HUMANISTI A ELEGANTNÁ JURISPRUDENCIA

Neprekvapuje, že rozvoj štúdia justiniánskej kodifikácie sa začal v Itálii. Prispeli k tomu okrem iného predovšetkým univerzity, ktoré vznikli v 12. – 15. storočí (v Padove, Bologni, Neapole, Siene, Perugii, Ríme, Pise, Pavii, Turíne, Parme, Catanii). Až potom sa začalo univerzitné vzdelávanie rozširovať aj na sever od Álp (v Paríži, Orleanse, Viedni, Prahe, Krakove, atď.) a postupne sa centrá európskej právnej vedy presúvali do západnej Európy (najmä do Francúzska, Nemecka a Holandska).

K všeobecnému nástupu humanizmu v rozvitom stredoveku sa pripojila aj jurisprudencia rímskeho práva. Vznikla humanistická alebo elegantná jurisprudencia, lebo metodickým ideálom pri textovej interpretácii pomocou poznatkov z klasickej filológie bola elegancia. Priekopníkmi elegantnej jurisprudencie, ktorí sústreďovali historikov staroveku, klasických filológov, právnych historikov a praktikov, boli v Itálii predovšetkým *Andreas Alciatus* (1492 – 1550), v Nemecku *Ulrich Zasius* (1461 – 1535), praktik, právny historik a zákonodarca zároveň, a *Gregor Haloander* (1501 – 1531), prvý vydavateľ *Digest* na základe Florentiny.

Najväčší rozkvet dosiahla humanistická jurisprudencia vo Francúzsku (*mos gallicus*). Jej strediskom sa stala univerzita v Bourges, na ktorej učili *Jacobus Cuiacius* (1522 – 1590), *Hugo Donellus* (1527 – 1591). *Cuiacius*, najväčší francúzsky právnik – humanista a dôsledný predstaviteľ historického skúmania *Corpus iuris civilis*, ovládal celú oblasť vedy v staroveku. Bol majstrom v exegéze prameňov a jeho rozsiahle vedecké dielo je podkladom aj pre moderné romanistické bádanie. *Donellus* bol zasa veľkým v dogmatike a systematike francúzskych právnych dejín.

Poprednými francúzskymi humanistami boli aj *Antonius Faber* (1557 – 1624), súdny prezident v Chambéry, prvý pestovateľ kritiky justiniánskych interpolácií, ďalej *Dionysius Gothofredus* (1549 – 1622), prvý vydavateľ *Corpus iuris civilis* (Genève 1583), a jeho syn *Jacobus Gothofredus* (1587 – 1652), ktorý vydal *Codex Theodosianus* (predjustiniánsku kodifikáciu rímskeho práva) s veľkým, ešte aj dnes aktuálnym komentárom (Lyon 1665).

Väčšina právnikov – humanistov patrila k reformnej konfesii a keď vo Francúzsku došlo k prenasledovaniu hugenotov, roku 1573 boli nútení opustiť svoju vlasť. Hugenotskí emigranti, ku ktorým patrili napríklad aj *Donellus*, vytvorili v hospodársky prekvitajúcom Holandsku nové centrum humanistickej právnej vedy. S holandskou školou sa potom v 16. a 17. storočí humanistická jurisprudencia spájala s praktickými potrebami. Badať to najmä u takých právnikov, akými boli *Johannis Voet* (1647 – 1714) a *Cornelis van Bynkershoek* (1673 – 1743), ktorí mali vplyv aj mimo hraníc svojho štátu.

ŠKOLA PRIRODZENÉHO PRÁVA A USUS MODERNUS PANDECTARUM

V 17. a 18. storočí sa vytvorili podmienky na vznik nového smeru v právnej vede, ktorého zakladateľom sa stal holandský právnik *Hugo Grotius* (1583 – 1645). Táto škola, ktorá nadviazala na tradície grécko-helenisticko-rímskej filozofie, spôsobila v právnom myslení doslova revolúciu. Teória prirodzeného práva v snahe oslobodiť sa spod vplyvu rímskeho práva, predsa len z neho čerpala a inšpirovala sa ním. Hlásala ideu práva ľudského rozumu a ľudskej prirodzenosti (*ratio*), pričom vychádzala z názoru, že si treba všímať len to rímske právo, ktoré platí v súdnej praxi, nazvané podľa toho „*usus modernus pandectarum*“.

Toto moderné používanie rímskeho (pandektného) práva malo neskôr, začiatkom 19. storočia, priamy vplyv na tvorbu veľkých občianskych zákonníkov v západnej Európe, konkrétne na francúzsky *Code civile* (1804), rakúsky Všeobecný občiansky zákonník (1811) a pravdepodobne aj na pruský *Landrecht* (1794).

HISTORICKOPRÁVNÁ ŠKOLA

Vývin vedy rímskeho práva sa v 19. storočí spájal s menami *Karl Friedrich von Savigny* (1779 – 1861) a *Gustav Hugo* (1764 – 1833) v čase, keď na európskom kontinente víťazila Francúzska revolúcia a jej idey prenikali do všetkých európskych štátov a tiež na americký kontinent. V návrate k antickému (justiniánskemu) právu videl *Savigny* uskutočnenie svojho západoeurópskeho ideálu. Právnej vede pripísal dvojakú úlohu: jednak spojenie platného práva s jeho historickými počiatkami, jednak vytvorenie logicko-systematickej štruktúry práva. Podobne chápal úlohu právnej vedy aj jeho žiak a nasledovník *Gregor Friedrich Puchta* (1789 – 1846).

Historickoprávna škola použila rímske právo na vypracovanie uzavretého, bezmedzerovitého právneho systému, z ktorého sa pomocou subsumpcie na individuálne konkrétny prípad hľadalo právne riešenie s nárokom na logické (aj spravodlivé?) odôvodnenie daného prípadu. Je však smutným dejinným faktom, že *Savigny* a jeho škola bola konzervatívnym smerom namiereným proti kodifikácii a unifikácii práva vôbec a v Nemecku osobitne. *Savignyho* koncepcia práva ako výtvoru „ducha národa“, ktoré môže zákonodarca svojimi nedokonalými zákonmi iba „pokaziť“ a zabrániť tým ďalšiemu plynulému a prirodzenému vývinu, viedla k jeho veľkému omylu.

Uvedený vedecký pohyb, ktorý prebehol v Nemecku v druhej polovici 19. storočia a pôsobil vo väčšej či menšej miere aj v ostatných štátoch Európy, mal pre vedu rímskeho práva predsa len nesmierny význam:

a) obohatil právnú romanistiku z metodologickej stránky o historické traktovanie rímskeho práva;

b) vedecké výsledky školy umožnili kritické vydanie textu *Corpus iuris civilis* (*P. Krüger* a *Th. Mommsen*);

c) napokon pandektná právna veda bezprostredne vplývala na obsah a ducha nemeckého Občianskeho zákonníka (1900).

Na vedeckom spracúvaní rímskeho práva sa v rozhodujúcej miere podieľali právní romanisti južnej a západnej Európy, čo je pochopiteľné. V týchto krajinách totiž došlo v stredoveku k veľmi silnému vplyvu *Corpus iuris civilis* na tvorbu, aplikáciu a interpretáciu domáceho práva: rímske právo s určitými odchýlkami tu subsidiárne platilo až do konca 19. storočia, a preto právnici analyzovali *Corpus iuris civilis* do veľkej hĺbky a minucióznych podrobností.

V štátoch strednej Európy sa vplyv rímskeho práva niekde prejavoval síce v rovnakej miere ako v západných krajinách (v Rakúsku, Čechách, Poľsku) alebo v skromnejšej miere (v Uhorsku), avšak rozvoj právnej romanistiky sa výraznejšie neprejavil. Napriek tomu aj tu vynikli niektorí bádatelia, napríklad v Čechách *Kryštof Kyblín* (17. stor.), *F. J. Gross* (18. stor.), na Slovensku *Ján Jozef Rendek* z Rovného (prvá pol. 18. stor.). Najmä v Poľsku vznikla v 18. a 19. storočí silná romanistická škola ako dôsledok germanizačného tlaku a repolonizačného ohlasu. Sem patrili: *W. Bandtkie* (1783 – 1846), *W. A. Maciejowski* (1792 – 1883), *J. Zielonacki* (1818 – 1884), *F. Zoll starší* (1834 – 1917), *L. Pietak* (1841 – 1909), *F. Zródłowski* (1843 – 1894), *I. Koschembar-Lyskowski* (1864 – 1945), *L. Pininski* (1857 – 1938), *M. Chlamtacz* (1865 – 1948), *S. Wróblewski* (1868 – 1938).

III. CHARAKTER A VÝZNAM INŠTITÚCIÍ

O justiniánskych Inštitúciách možno povedať, že sú knihou, s ktorou boli profesori a študenti po mnohé stáročia v každodennom kontakte. Až do nástupu prirodzenoprávných a národných myšlienok sa Inštitúcie považovali za základnú európsku učebnicu pre pochopenie právnych pojmov a systematiky rímskeho práva, a aj dnes môžu byť vzorom či inšpiráciou na vypracovanie modernej učebnice všeobecného európskeho práva pre začiatočníkov (*J. P. Meincke*).

EDÍCIE

Pôvodný text z obdobia Justiniána, pravdepodobne rukopis na pergamene, sa nezachoval. Dokonca sa stratili aj kompletne odpisy z konca antiky a začiatku stredoveku. Z niekoľkých zachovaných rukopisov (v Turíne, Paríži) najstarší je rukopis z 9. alebo 10. storočia uložený v štátnej knižnici v Bambergu. Prvé vydanie tlačou patrí *P. Schofferovi* a vyšlo v Mníchove v roku 1468. Od 16. storočia vyšli Inštitúcie mnoho ráz v rámci *Corpus iuris civilis* na podklade edície *J. Cuiacia* bez väčších zmien až do prvej polovice 19. storočia. Po objavení veronského rukopisu Gaiových Inštitúcií vydal roku 1832 *E. Schrader* justiniánske Inštitúcie, neskôr roku 1867 *P. Krüger* a roku 1868 *F. E. Huschke*. Najobsiahlejšia edícia používaná od za-

čiatku 20. storočia patrí P. Krügerovi a je zahrnutá do stereotypného vydania *Corpus iuris civilis* berlínskeho vydavateľstva Weidmann.

Vyšlo aj mnoho prekladov, vo Francúzsku napríklad už v 13. storočí. Prvý preklad tlačou pochádza takisto z Francúzska, pravdepodobne z roku 1485. Odvtedy boli Inštitúcie preložené do všetkých svetových jazykov (pozri výberovú bibliografiu 3. B.).

SYSTÉM INŠTITÚCIÍ

Nielen z obsahového, ale aj z formálneho hľadiska čerpala justiniánska komisia z Gaiovho systému. Obsah Inštitúcií rozdelila na tri základné časti – osoby (*personae*), vec (*res*), žaloby (*actiones*). Tomuto deleniu predchádza úvod (právo, spravodlivosť, pramene práva) a kniha sa končí stručným výkladom o trestnom práve hmotnom a procesnom (*publica iudicia*). Systém Inštitúcií je tak nasledujúci:

- I. Úvod (kniha, titul 1 a 2)
- II. Osobné právo (1,3 – 1,26)
- III. Majetkové právo (2,1 – 4,17)
 - a) vecné právo (2,1 – 2,9)
 - b) dedičské právo (2,10 – 2,25; 3,1 – 3,12)
 - ba) dedenie podľa testamentu (2,10 – 2,25)
 - bb) intestátne dedenie (3,1 – 3,8)
 - bc) ostatné prípady dedenia (3,9 – 3,12)
 - c) záväzkové právo (3,13 – 3,29; 4,1 – 4,5)
 - ca) záväzky zo zmlúv (3,15 – 3,26)
 - cb) záväzky z akoby zmluvy (3,27)
 - cc) záväzky z deliktov (4,1 – 4,4)
 - cd) záväzky z akoby deliktu (4,5)
 - ce) vznik a zánik záväzku (3,13 – 3,14; 3,29)
- IV. Procesné právo (4,6 – 4,17)
- V. Trestné právo (4,18)

IV. SVET JUSTINIÁNSKÝCH INŠTITÚCIÍ

Inštitúcie sú predovšetkým učebnicou pre právnikov a prameňom rímskeho práva v jeho poslednom stupni vývoja. Zároveň predstavujú dokument svojej doby, a preto odzrkadľujú tzv. reálie života stredomorského priestoru na sklonku staroveku. Z nich možno čerpať zaujímavé správy o obchodnej, remeselnej, kultúrnej činnosti, ale aj štátnickej múdrosti Rimanov, o sociálnom zložení štátu, ako aj o tom, akým právom bol riadený. V Inštitúciách nájdeme zmienku o rímskych cisároch a právnikoch, o zákonoch a uzneseniach senátu, o gréckych vplyvoch na právnické myslenie, o Justiniánovom úsilí o spravodlivé a humánne právo a pod. Ale

nielen právny život defiluje pred naším zrakom. Dozvieme sa o výrobe vína, medoviny, oleja, purpuru, o pestovaní obilia, o tovarovo-peňažných a úverových vzťahoch, o remeselnej zručnosti čističov odevov a krajčírov, o architektúre a jej hmotných prejavoch (námestia, kúpele, divadlá, chrámy, vodovody, cesty), o veľkom význame rybolovu a námorného loďstva. Presviedčame sa o spoločenskom postavení občanov (*Titius, Maevius, Seius*), otrokov (*Stichus, Pamphilus, Eros*) a žien, o rodine a manželstve, o rodičoch a deťoch a význame príbuzenských vzťahov, o adopcii a testamente a pod. Všetky tieto „starožitnosti“ či údaje o živote a kultúre rímskeho národa – a mnohé ďalšie – nájdeme v texte.

V. PROBLÉMY SPRÍSTUPNENIA LATINSKÉHO TEXTU

Justiniánske Inštitúcie sa vydávajú v slovenskom preklade po prvý raz. Pri preklade sme vychádzali z dnes najpoužívanejšej edície nemeckého právneho romanistu P. Krügera. Vo väčšine civilizovaných štátov tento klasický spis svetovej literatúry, ktorý je v origináli zrozumiteľný len úzkemu okruhu špecialistov, už preložili do materinského jazyka. Aj my dnes pociťujeme potrebu pripojiť sa k tým, čo už Inštitúcie sprístupnili budúcim generáciám.

Preklad právnického textu, ak je určený odborníkom, musí byť doslovný (integrálny), ak je určený širšiemu okruhu čitateľov, môže byť voľnejší (adaptabilný). Náš preklad sa orientuje na právnikov a vôbec na záujemcov o právo a jeho históriu, a preto je zameraný skôr na voľné vystihnutie pôvodného zmyslu a významu originálu. Pri preklade sa vyskytli viaceré úskalia, lebo pôvodný text je na mnohých miestach buď rozvláchny a ťažkopádny, alebo zasa priveľmi kusý a ťažko zrozumiteľný. Pre niektoré výrazy niet domáceho ekvivalentu, a tak sme boli nútení preložiť ich opisne, alebo ich zachovávať v pôvodnej podobe (*peculium, custodia, antiquitas, adulescens* a pod.). Vzhľadom na odborný charakter originálnej predlohy sa preklad niekde odkláňa od doslovného či bežného významu slova, napríklad namiesto „otec rodiny“ (*pater familias*), správnejšie „hlava rodiny“, namiesto „pán“ (*dominus*) správnejšie „vlastník“, namiesto „ruka“ (*manus*) správnejšie „moc nad manželkou“ a pod.

K prekladu sme pripojili najnevyhnutnejšie vysvetľujúce poznámky a okrem menného registra a bibliografie vzťahujúcej sa na Inštitúcie aj rozsiahly a podrobný vecný register. Inšpirovali sme sa podobnými krokmi iných prekladateľov, predovšetkým P. Birksa, G. McLeoda (New York 1987), ale najmä A. Romaca (Zagreb 1994). Pri práci na preklade sme brali do úvahy aj niektoré moderné preklady, najmä poľský a nemecký.

Napokon chceme vysloviť najúprimnejšie poďakovanie všetkým tým, ktorí sa vo väčšej či menšej miere pričínili o vydanie tohto diela. Srdečné poďakovanie vyjadrujem pánom prof. Dr., Dr. h. c. D. Simonovi, riaditeľovi Ústavu pre európske právne dejiny vo Frankfurte n./M., a prof. Dr. H. Hausmaningerovi z Katedry rím-

skeho práva vo Viedni za ich láskavé poskytnutie možnosti študovať na uvedených pracoviskách, ako aj prof. Dr. H. Ankumovi z Amsterdamu za spontánnu pomoc pri príprave výberovej bibliografie. Osobitnou vďakou som zaviazaný najmä pani JUDr. K. Vrzgulovej za starostlivú redakčnú úpravu textu a mnohé cenné pripomienky, ktorými sa usilovala priblížiť text dnešnému čitateľovi.

Veľkou mierou vďačnosti som zaviazaný vydavateľstvu právnickej literatúry IURA EDITION v Bratislave za veľkorysé zaradenie tohto diela do edičného zámeru vydavateľstva.

Trnava február 2000

Peter Blaho

SKRATKY

a. (anno)	rok
Alf. (Alfenus)	Publius Alfenus Varus, klasický rímsky právnik, 1. stor. pred Kr.
C (Codex Iustinianus)	časť kodifikácie cisára Justiniána (Corpus Iuris Civilis) z r. 534 obsahujúca cisárske konštitúcie od Hadriána po Justiniána. Číslo označujú knihu, titul a fragment
Calistr. (Callistratus)	klasický rímsky právnik, 1. stor. pred Kr.
Cels. (Celsus)	Publius Iuventius Celsus, klasický rímsky právnik, 2. stor.
Coll. (Collatio Mosaicarum et Romanarum)	zbierka vybraných predpisov rímskeho a židovského práva z rokov 390 – 438
Const. (Constitutio)	konštitúcia cisára vydaná ako jednostranné nariadenie, ktoré má rovnakú právnu silu ako zákon
CTh (Codex Theodosianus)	kodifikácia cisárskych konštitúcií z obdobia cisára Konštantína Veľkého, vypracovaná komisiou r. 438 zriadenou na príkaz Teodosia II.
D (Digesta seu Pandecta)	najvýznamnejšia časť kodifikácie cisára Justiniána (Corpus Iuris civilis) z r. 533 obsahujúca vybrané fragmenty zo spisov rímskych právnikov z obdobia klasického práva. Číslo označujú knihu, titul, fragment a niekedy aj jeho začiatok (pr.) alebo nasledujúci paragraf
EP (Edictum perpetuum)	„večný edikt“ ako kodifikácia prétorského práva, ktorej záverečnú redakciu zveril cisár Hadrián právnikovi Juliánovi v r. 160
Flor. (Florentinus)	klasický rímsky právnik, 2. stor.
Fr. Vat. (Fragmenta Vaticana)	súkromná zbierka práva objavená r. 1821 vo vaticánskej knižnici (odtiaľ jej názov). Pochádza pravdepodobne zo 4. stor. a obsahuje cisárske konštitúcie od Diokleciána do Justiniána a úryvky zo spisov Papiniána, Ulpiana a Paula
Gai. (Gaius)	klasický rímsky právnik, 2. stor.
Gai. Inst. (Gaii Institutiones)	učebnica rímskeho práva v štyroch knihách z polovice 2. stor.
Herm. (Hermogenianus)	klasický rímsky právnik, 4. stor.

Hist. Aug. (Historia Augusta)	nie vo všetkom spoľahlivá zbierka životopisov rímskych cisárov od Hadriána do Numeriána, napísaná začiatkom 5. stor.
Il (Íliás)	epos gréckeho básnika Homéra
Iul. (Iulianus)	Salvius Iulianus, klasický rímsky právnik, 2. stor.
Inst. (Institutiones)	názov určený spravidla pre literárny útvar nazvaný učebnica
Just. Inst. (Justiniani Institutiones)	učebnica rímskeho práva z roku 533 ako časť kodifikácie cisára Justiniána (Corpus Iuris Civilis) čerpajúca najmä z Gaiových Inštitúcií
lib. (liber)	kniha
ling. (lingua)	De lingua (Latinský jazyk). Autorom je významný rímsky spisovateľ Marcus Terentius Varro (116 – 27 pred Kr.)
Livius (Ab Urbe condita)	rímsky historik, autor nie vo všetkom spoľahlivého diela Od založenia mesta
Marci. (Marcianus)	Aelius Marcianus, klasický rímsky právnik, prvá pol. 3. stor.
Nov. (Novellae)	nové zákony cisára Justiniána z rokov 535 – 565 upravujúce zmeny najmä v manželskom a dedičskom práve
Od. (Odysseia)	epos gréckeho básnika Homéra
Pap. (Papinianus)	Aemilius Papinianus, klasický rímsky právnik, koniec 2. stor. a zač. 3. stor.
Paul. (Paulus)	Iulius Paulus, klasický rímsky právnik, koniec 2. stor. a zač. 3. stor.
pr. (principium)	začiatok, v justiniánskych Digestách úvodná časť väčších fragmentov
PS (Pauli Sententiae)	zbierka dôležitých právnych princípov spracovaná pravdepodobne koncom 3. stor. zo spisov právnika Paula
rer. cott. (rerum cottidianum sive aurea)	sedem kníh právnych princípov a inštitúcií pripisovaných právníkovi Gaiovi
Serv. (Servius)	Servius Sulpicius Rufus, predklasický rímsky právnik, koniec 2. stor. pred Kr. a zač. 1. stor. pred Kr.
sine datis	bez udania roka

tab.	tabuľa
Tryph. (Tryphoninus)	Claudius Tryphoninus, klasický rímsky právnik, koniec 2. stor. a zač. 3. stor.
Ulp. (Ulpianus)	Domitius Ulpianus, klasický rímsky právnik, prvá pol. 3. stor.
Ulp. reg. (Ulpiani Regulae)	poklasické spracovanie zo zač. 4. stor. čerpajúce z Gaiových Inštitúcií a podobných diel iných rímskych právnikov. Známe aj ako Epitomae Ulpiani
Zák. XII tabúl'	Zákon dvanástich tabúl'
(...)	text sa nachádza v latinskom origináli
[...]	text sa nenachádza v latinskom origináli

KONŠTITÚCIA „IMPERATORIAM“

V MENE NÁŠHO PÁNA JEŽIŠA KRISTA

IMPERÁTOR CAESAR FLAVIUS JUSTINIÁN, VÍTAZ NAD ALEMANMI, GÓTMI, FRANKAMI, GERMÁNMI, ANTMÍ, ALANMI, VANDALMI A AFRIČANMI, ZBOŽNÝ, ŠŤASTNÝ, SLÁVNY, VÍTAZ A TRIUMFÁTOR, NAVŽDY VZNEŠENÝ PRE MLÁDEŽ TÚŽIACU PO POZNANÍ PRÁVA

Cisársky majestát nemusí byť ozdobený zbraňami, ale má byť vyzbrojený zákonmi. Potom môže v každom čase dobre vládnuť, vo vojne i v mieri, a rímsky cisár zostane víťazom nielen v boji proti nepriateľovi, ale aj preto, že pomocou zákonov chráni pred nespravodlivosťou zlomyseľných. A tak sa stáva najsvedomitejším ochrancom práva a tiež víťazom nad nepriateľmi.

1. Obidva tieto ciele sme dosiahli s Božím požehnaním v neúnavnej činnosti a starostlivom plánovaní. Barbarské národy, ktoré sa dostali pod našu nadvládu, sa dozvedeli o našom ohromnom vojenskom úsilí, a tak ako Afrika, aj nespočetné iné provincie, ktoré po takom dlhom čase boli znovu, vďaka nášmu víťazstvu, z nebeskej vôle včlenené do Rímskej ríše, podávajú o tom svedectvo. Teraz sa budú všetky národy spravovať zákonmi, ktoré sme vyhlásili [*promulgatis*] alebo usporiadali [*compositis*].

2. A keď sme potom predchádzajúce, úplne neusporiadané cisárske konštitúcie uviedli do jasného súladu, rozšírili sme naše úsilie na nesčíselné spisy starej právnej vedy a túto beznádejne vyzerajúcu činnosť, takpovediac prekročiac hlboké more, vďaka náklonnosti neba teraz sme dokončili.

3. Keď sa aj toto z milosti Božej urobilo, povolali sme k sebe nášho vznešeného kancelára a bývalého ministra spravodlivosti Triboniána¹, ako aj osvietených právnych učencov Teofila a Dorotea², o ktorých múdrosti, znalosti zákonov a oddanosti naším príkazom sme sa pri mnohých príležitostiach presvedčili, a dali sme im osobitný príkaz vypracovať tieto inštitúcie z moci našej autority a podľa našich pokynov. Takto sa už nemusíte učiť základy práva zo zastaraných historiek, ale môžete ich získať zo skvelého cisárskeho diela, a vaše uši a váš rozum nebudú musieť prijímať nič neužitočné a nič falošné, ale len to, čo v právnom živote skutočne pla-

¹ Tribonianus, jeden z popredných štátnych úradníkov za cisára Justiniána. Najprv bol advokátom pri najvyššom cisárskom súde, v r. 529 sa stal „ministrom spravodlivosti“ (magister officiorum) a Justinián ho poveril kodifikovaním rímskeho práva zachovaného v dielach klasických právnikov.

² Theophilos bol profesorom práva na univerzite v Konstantipole. Stal sa členom komisií, ktoré spracovali zbierky justiniánskej kodifikácie. Dorotheos bol profesorom práva na univerzite v Béryte. Zúčastnil sa na kodifikačných prácach.

tí. A to, čo sa študentom málokedy počas štyroch rokov sprostredkúvalo, totiž štúdium cisárskych konštitúcií, s tým máte začať ihneď.

Máte veľkú česť a veľké šťastie, že sa vám na začiatku a na konci udeľuje právnické vzdelanie z cisárskch úst.

4. Preto sme po päťdesiatich knihách Digest alebo Pandekt³, v ktorých je zhrnuté všetko staré [rímske] právo (a ktoré sme tiež vytvorili prostredníctvom neprekonateľného Triboniána, ako aj iných osvietených mužov, ktorí ovládajú jazyk), dali zostaviť tieto Inštitúcie v nasledujúcich štyroch knihách, aby sa stali základom celej právnej vedy.

5. V týchto knihách sa v krátkej forme vykladá to, čo oddávna platilo, ako aj to, čo sa neskôr v dôsledku chybného používania zahmlilo, ale s cisárskou pomocou sa znovu osvetlilo.

6. Boli vypracované na základe všetkých učebníc starých právnikov [rímskych], predovšetkým ale podľa diel nášho Gaia,⁴ a to jeho Inštitúcií, ako aj jeho „Vecí každodenných“ [Res cottidianae] a mnohých iných diel; a keď nám ich spomenutí tra-ja učení muži predložili, prečítali sme ich, preskúmali a vybavili plnou mocou našich konštitúcií⁵.

7. Prijmite preto priateľsky, s veľkou horlivosťou a chuťou do štúdia tieto naše zákony a dokážte sa tak dobre vzdeláť, že po skončení právnického štúdia vás smú okrídlieť najkrajšie nádeje, viesť náš štát úradmi, ktoré vám potom zveríme.

Dané v Konštantinopole⁶, jedenásteho dňa pred decembrovými kalendami v treťom konzuláte nášho cisára Justiniána, vždy vznešeného [2. 11. 533].

³ *Digesta Iustiniani* (alebo gr. výraz Pandéktai) je jedna z troch častí rozsiahlej justiniánskej kodifikácie práva od r. 1583 nazývanej *Corpus Iuris Civilis* = *Digesta, Institutiones, Codex*) pozostávajúca z fragmentov zo spisov klasických rímskych právnikov. D. pozostávajú z 50 kníh rozdelených do titulov s rubrikami označujúcimi predmet úpravy, pričom každý titul obsahuje fragmenty s uvedením mena právnika a názvu jeho diela. D. po smrti Justiniána upadli rýchlo do zabudnutia. V 11. stor. začal magister artium Irnerius na univerzite v Bologni exegetickou metódou spracovávať D. a justiniánske rímske právo, ktoré v nasledujúcich storočiach preniklo do štátov západnej a strednej Európy a stalo sa základom dnešných veľkých zákonníkov občianskeho práva.

⁴ Gaius, klasický právnik, ktorého nikto z jeho súčasníkov ani nasledovníkov necitoval. Žil v 2. stor. (asi 117 – 180), pochádzal pravdepodobne z Malej Ázie. Z rozsiahleho diela najznámejšie sú práve uvedené dve diela: „Inštitúcie“ (*Institutionum commentarii quattuor*) a „Každodenné právo alebo zlaté právne pravidlá“ (*Res cottidianae sive aurea*). Justinián tu Gaia familárne nazval „Gaius noster“ (náš Gaius). Podobne pozri aj Just. Inst. 4, 18, 5; Const. Omnem 1 (16. dec. 533).

⁵ Porov. C. 1, 17, 2, 11; 19; 23 (a. 533); Const. Cordi 1; 3 (a. 534) ako uvádzací zákon ku Codexu.

⁶ Rezidencia cisára Justiniána, predtým Byzantion, dnes Istanbul alebo Carihrad.

PREHLAD TITULOV

PRVÁ KNIHA

1. O spravodlivosti a práve	39
2. O práve prirodzenom, práve medzi národmi, práve civilnom	39
3. O práve osôb	42
4. O narodených na slobode	43
5. O prepustencoch	43
6. Kto nemôže prepustiť na slobodu a z akých dôvodov	45
7. O zrušenej lege Fufia Caninia	47
8. O tých, ktorí sú svojprávní a tých, ktorí sú podriadení právu druhého .	47
9. O moci hlavy rodiny	49
10. O manželstve	49
11. O osvojeniach	52
12. Akými spôsobmi zaniká právo otcovskej moci	54
13. O poručníctve	57
14. Kto môže byť v testamente určený za poručníka	58
15. O zákonnom poručníctve adgnátov	59
16. O zmene osobného postavenia	60
17. O zákonnom poručníctve patrónov	61
18. O zákonnom poručníctve hláv rodín	62
19. O fiduciárnom poručníctve	62
20. O atiliánskom poručníctve a poručníctve podľa Júliovho a Titiovho zákona	63
21. O formálnom súhlase poručníkov	64
22. Ako zaniká poručníctvo	65
23. O opatrovníkoch	66
24. O zábezpeke poručníkov a opatrovníkov	67
25. O dôvodoch odmietnutia	68
26. O nespoľahlivých poručníkoch a opatrovníkoch	71

DRUHÁ KNIHA

1. O rozdelení vecí	77
2. O nehmotných veciach	86
3. O služobnostiach	86
4. O požívacom práve	87

5. O užívacom práve a práve bývania	89
6. O vydržaní a dlhodobej držbe	90
7. O darovaniach	93
8. Kto smie a kto nesmie scudziť	95
9. Prostredníctvom ktorých osôb nadobúdame	97
10. O zriaďovaní testamentov	99
11. O vojenskom testamente	102
12. Kto nie je spôsobilý zriadiť testament	103
13. O vydedení detí	105
14. O ustanovení dedičov	108
15. O vulgárnej substitúcii	111
16. O pupilárnej substitúcii	112
17. Ako sa testament stane neplatným	114
18. O nespravodlivom testamente	116
19. O rozličných druhoch dedičov	118
20. O odkazoch	120
21. O odvolaní a prenesení odkazov	128
22. O Falcidiovom zákone	128
23. O dedičských fideikomisochoch	130
24. O jednotlivých fideikomisochoch	134
25. O kodicilochoch	135

TRETIA KNIHA

1. O pozostalostiach, ktoré pripadnú od intestátneho poručiteľa	139
2. O zákonnej dedičskej postupnosti bočných príbuzných v mužskej línii ..	145
3. O Tertulliánovom senátnom uznesení	148
4. O Orfitiánovom senátnom uznesení	150
5. O dedičskej postupnosti pokrvných príbuzných	151
6. O stupňoch pokrvného príbuzenstva	152
7. O dedičskej postupnosti prepustencov	155
8. O pridelení prepustencov	158
9. O dedičskej držbe	158
10. O nadobudnutí práva arogáciou	161
11. O tom, komu je na základe dedenia priznaná sloboda	162

12. O zrušení dedičskej postupnosti, ktoré sa uskutočnilo predajom majetku dlžníka, ako aj Claudiovým senátnym uznesením	164
13. O záväzkoch	164
14. Ako vznikajú záväzky odovzdaním veci	165
15. O verbálnych záväzkoch	166
16. O dvoch spoločne sľub prijímajúcich a sľub dávajúcich	168
17. O stipuláciách otrokov	169
18. O rozdelení stipulácií	169
19. O neúčinných stipuláciách	170
20. O rukojemníkoch	174
21. O literárnych záväzkoch	176
22. O konsenzuálnych záväzkoch	176
23. O kúpnej zmluve	177
24. O nájme, árende, zmluve o diele a pracovnej zmluve	179
25. O spoločenskej zmluve	181
26. O príkaznej zmluve	183
27. O záväzkoch z akoby zmluvy	185
28. Prostredníctvom ktorých osôb nadobúdame záväzky	187
29. Ako zaniká záväzok	188

ŠTVRTÁ KNIHA

1. O záväzkoch, ktoré vznikajú z deliktu	193
2. Žaloba pre násilné odňatie veci	197
3. O Akviliovom zákone	199
4. O osobnej urážke	202
5. O záväzkoch, ktoré vznikajú z akoby deliktu	204
6. O žalobách	205
7. Ak sa povedalo, že právny úkon sa uzavrel s niekým, kto je podriadený moci iného	215
8. O noxálnych žalobách	218
9. Ak sa povedalo, že škodu spôsobilo štvornohé zviera	219
10. O tých, prostredníctvom ktorých možno žalovať	220
11. O zaistení pohľadávky	221
12. O časovo neobmedzených a obmedzených žalobách a o takých, ktoré prechádzajú v prospech dedičov alebo smerujú proti dedičom	222

13. O procesných námietkach	223
14. O procesných replikách	225
15. O interdiktoch	227
16. O pokute pre tých, čo svojvoľne vedú spory	230
17. O úrade sudcu	231
18. O verejných trestných veciach	233

NÁŠHO VŽDY VZNEŠENÉHO, CISÁRSKEHO PÁNA JUSTINIÁNA

INŠTITÚCIE ALEBO ZÁKLADNÉ POZNATKY

spracované neprekonateľným Triboniánom,⁷ kancelárom, bývalým ministrom spravodlivosti a vysoko učeným znalcom práva, ako aj vysoko dôstojným Teofilom,⁸ právnym učencom a učiteľom v tomto požehnanom meste a vysoko dôstojným Doroteom,⁹ bývalým kvestorom, právnym učencom a učiteľom v známom meste Béryte.¹⁰

⁷ Pozri pozn. 1.

⁸ Pozri pozn. 2

⁹ Pozri pozn. 2

¹⁰ Bérytos, dnes Bejrút, od 3. stor. pred Kr. bola tam vplyvná právnická škola, prenesená po zemetrasení v r. 529 do Sidónu.

PRVÁ KNIHA

PRVÝ TITUL

O SPRAVODLIVOSTI A PRÁVE¹¹

Spravodlivosť je nemenná a trvalá vôľa poskytovať každému jeho právo.¹²

1. Právna veda je znalosť božských a ľudských vecí, veda o práve a neprávě.¹³

2. Po tomto všeobecnom oboznámení začíname výklad práva rímskeho národa, ktoré sa, ako sa nám zdá, najúčelnejšie dá sprostredkovať takým spôsobom, že sa jednotlivé matérie najprv ľahko a jednoducho prednesú a potom vo veľmi starostlivej a presnej podobe interpretujú. Na druhej strane, ak predsa len neinformovaného a neistého študenta hneď na začiatku zaťažíme množstvom a rôznorodosťou látky, prichádza do úvahy jedno z dvoch: buď spôsobíme to, že štúdium preruší, alebo s vynaložením veľkej námahy, často aj za cenu pochybností, ktoré mladých ľudí tak často odradia, ho privedieme prineskoro tam, kam on pohodlnejšou cestou, bez veľkej námahy a bez pochybností mohol prísť rýchlejšie.

3. Sú tieto právne zásady: čestne žiť, nikomu neubližovať, každému priznať, čo mu patrí.¹⁴

4. Pre štúdium práva existujú dva východiskové body, verejné právo a súkromné právo. Verejné právo je to, čo sa týka organizácie rímskeho štátu, súkromné právo je to, ktoré sa vzťahuje na záujem jednotlivca.¹⁵ Teraz je potrebné hovoriť o súkromnom práve, ktoré sa skladá z troch častí: pozostáva totiž z predpisov práva prirodzeného [*ius naturale*], práva medzi národmi [*ius gentium*] a z občianskeho, civilného práva [*ius civile*].¹⁶

DRUHÝ TITUL

O PRÁVE PRIRODZENOM, PRÁVE MEDZI NÁRODMI, PRÁVE CIVILNOM

Prirodzené právo je to, čo príroda učila – všetko živé tvorstvo. Lebo toto právo patrí nielen ľudskému pokoleniu, ale všetkému živému tvorstvu, ktoré existuje vo vzduchu, na zemi a vo vode. Odtiaľto sa odvodzuje mužské a ženské pohlavie, ktoré nazývame manželstvom ľudí, podobne ako splodenie a výchova detí; vidíme, že aj ostatné živé tvorstvo sa posudzuje podľa znalosti tohto práva.¹⁷

¹¹ D I, 1.

¹² Ulp. D 1, 1, 10 pr.

¹³ Ulp. D 1, 1, 10, 2.

¹⁴ Ulp. D 1, 1, 10, 1.

¹⁵ Ulp. D 1, 1, 1, 2-4.

¹⁶ Ulp. D 1, 1, 3.

¹⁷ Gai. Inst. 1, 1; Gai. D 1, 1, 9

1. Civilné právo, ale aj právo medzi národmi sa rozlišujú¹⁸: všetky národy, ktoré sa spravujú zákonom a obyčajou, žijú do istej miery podľa svojho vlastného práva, sčasti podľa práva spoločného všetkým ľuďom. Lebo čo si každý národ pre seba ako právo ustanovil, to je jeho občianstvo [*civitas*], vlastné právo a nazýva sa civilné právo [*ius civile*], pretože len pre toto občianstvo je vlastným právom. Na druhej strane, čo prirodzený rozum [*naturalis ratio*] diktuje pre všetkých ľudí, na to všetky národy rovnako dbajú, a to sa nazýva právom medzi národmi [*ius gentium*], lebo všetky národy sa týmto právom spravujú. A tak rímsky národ žije sčasti podľa svojho vlastného práva, sčasti podľa práva spoločného všetkým ľuďom. Na príslušných miestach budeme teraz porovnávať, akého druhu sú jednotlivé ustanovenia.

2. Civilné právo sa bude nazývať podľa niekdajšieho občianstva, napríklad podľa občianstva Aténčanov. Lebo ak niekto zákony Solónu alebo Drakóna nazýva civilným právom Aténčanov, nemýli sa. Tak aj právo, podľa ktorého žije rímsky národ, označujeme ako civilné právo Rimanov alebo ako právo Kviritov, pretože Kviriti ho používali. Rímania sa totiž podľa *Quirinus* nazývajú *Quirites*.¹⁹ Ale ak nevedieme, o právo ktorého občianstva ide, vždy máme na mysli naše právo; tak ako keď povieme „básnik“ bez toho, aby sme použili meno; vtedy sa bude pod týmto slovom rozumieť vynikajúci básnik, u Grékov Homér,²⁰ u nás Vergílius.²¹ Naproti tomu právo medzi národmi je spoločné všetkému ľudstvu. Lebo na základe istých potrieb a nevyhnutností ľudského života vytvorili si národy určité úpravy: vojny vypukajú a prinášajú zajatie a otroctvo, ktoré odporujú prirodzenému právu. Podľa prirodzeného práva ľudia sa totiž od začiatku rodia slobodní. V rámci tohto práva medzi národmi sa zaviedli aj všetky zmluvy, ako kúpa, nájom, pracovná zmluva a zmluva o diele, spoločenská zmluva, úschova, pôžička a mnohé iné.

3. Naše právo pozostáva z písaného a nepísaného práva, ako Gréci rozlišujú: *tot nomon hoi men engraphoi, hoi de agraphoi*.²² Písaným právom sú zákon, plebiscita, senátne uznesenia, cisárske konštitúcie, edikty magistrátov a dobrozdania právnikov.²³

4. Zákonom je,²⁴ čo rímsky národ na návrh senátorského magistráta, napríklad konzula, ustanovil. Plebiscitom je,²⁵ čo plebs na návrh plebejského magistráta, na-

¹⁸ Gai. D 1,1,9.

¹⁹ Kviriti (*Quirites*) je pôvodný názov pre Rimanov ako členov rímskej obce. Etymológia tohto slova nie je dodnes jasná. Z Kviritov sa časom stali občania štátu (*civis*), ale názov Kviriti sa zachoval a používal ďalej. Odtiaľ napríklad výraz „*dominium ex iure Quiritium*“ (vlastníctvo podľa Kviritov).

²⁰ Homér alebo Homéros, najväčší starogrécky epický básnik, podľa starovekej tradície autor eposov Ílias a Odyssea.

²¹ Vergílius, Publius V. Maro, jeden z najväčších rímskych básnikov, tvorca hrdinského eposu Aeneis.

²² Niektoré právne zásady sú písané, niektoré nepísané. Aj Ulp. D 1,1,6,1.

²³ Gai. Inst. 1,2; Pap. D 1,1,7, pr.

²⁴ Gai. Inst. 1,3.

²⁵ Idem.

príklad ľudového tribúna, ustanovil. Pritom sa rozlišujú plebs a národ tak ako osobitné od všeobecného. Lebo označenie „národ“ predstavuje všetkých obyvateľov vrátane patricijov a senátorov. Naproti tomu výrazom „plebs“ sa označujú ostatní obyvatelia okrem patricijov a senátorov. Predsa však od prijatia lex Hortensia²⁶ majú aj plebiscity nemenšiu platnosť ako zákony.

5. Senátnym uznesením je,²⁷ čo senát nariadi a ustanoví. Lebo keď sa rímsky národ natoľko rozrástol, že sa stalo ťažkým zvolať všetkých na prijatie zákona na jedno miesto, stalo sa vhodným, aby sa tým zaoberal senát namiesto národa.

6. Ale aj to, čo cisár nariadi²⁸, má silu zákona, lebo národ prostredníctvom kráľovského zákona [*lex regia*], ktorý vzišiel z moci [*imperium*] cisára, jemu a naň preniesol všetku moc [*potestas*]. Všetko, čo cisár listom určí, na základe súdneho preskúmania rozhodne alebo ediktom nariadi, sa uznáva ako zákon. Všetko toto nazývame [cisárske] konštitúcie.²⁹ Niektoré z nich sú predovšetkým osobné a nevzťahujú sa na podobné prípady, pretože si to cisár neželá. Lebo ak on niekomu za jeho služby niečo poskytne alebo ak niekomu uloží trest alebo niekomu bez toho, aby vytvoril precedens, poskytol pomoc, potom uvedené nepôsobí voči tretím. Predsa sú však ostatné konštitúcie, keďže majú všeobecný charakter, bezpochyby záväzné pre všetkých.

7. Aj edikty prétorov sú právom nie nepatrného významu. Zvyknú sa nazývať aj úradníckym honorárnym právom [*ius honorarium*], lebo oni, čestní úradníci, to znamená magistráti, tomuto právu prepožičali platnosť. Aj kurulskí edilovia³⁰ vyhlásili pre určité prípady edikt, ktorý je súčasťou úradníckeho práva.

8. Dobrozdania učených právnikov³¹ sú myšlienky a názory právnikov, ktorým bolo umožnené tvoriť právo [*iura condere*]. Od pradávna to bolo totiž zariadené tak, že existovali muži, ktorí mali verejne interpretovať právo; cisár im udelil právo poskytovať dobrozdania, a tí sa nazývali právni znalci [*iuris consulti*].³² Všetky ich

²⁶ Lex Hortensia z r. 287 pred Kr., podľa ktorej sa uznesenia plebejských zhromaždení (*plebiscita*) stali všeobecne záväznými, teda aj pre patricijov a ostatných obyvateľov Ríma. Gai. Inst. 1,3 in fine.

²⁷ Gai. Inst. 1,4.

²⁸ Gai. Inst. 1,5; Ulp. D 1,4,1.

²⁹ Cisárske konštitúcie (*constitutiones principum*) je súhrnný názov pre všetky druhy cisárskych nariadení (ediktov, reskriptov, dekrétov, mandátov), ktoré podľa adresáta mali špeciálnu alebo všeobecnú povahu. Za absolútnej monarchie (tzv. dominát) sa stali výhradným formálnym prameňom vzniku práva.

³⁰ Kurulskí edilovia (*aediles curules*) boli úradníkmi v Ríme (úrad vznikol v r. 367 pred Kr.) pre spory z kúpnych zmlúv uzatváraných na trhu. Vo svojom edikte zaviedli napríklad žalobu na vrátenie kúpnej ceny (*actio redhibitoria*) a žalobu na zníženie kúpnej ceny (*actio quanti minoris*); v prvom prípade pre neodstrániteľné vady, v druhom pre odstrániteľné vady, najmä otrokov a ťažného dobytká.

³¹ Gai. Inst. 1,7.

³² Od čias cisára Augusta udeľovali rímski cisári významným právnikom právo verejne poskytovať právne rady v cisárovom mene (*ius publice respondendi ex auctoritate principis*).

myšlienky a názory mali takú váhu, ako je to stanovené v jednej konštitúcii, že sudca sa nemohol od nich odchýliť.³³

9. Nepísané právo vzniká vtedy, keď je schválené jeho používaním. Lebo dlhodobá obyčaj, ktorú vytvárajú tí, čo ju súhlasne používajú, je na roveň postavená zákonu.

10. Veľmi výrazne rozlišujeme teda tieto dve formy vzniku civilného práva. Jeho pôvod vidíme v dvoch občianstvach, totiž aténskom a spartskom. Z týchto dvoch občianstiev Sparťania sa správali tak, že to, čo pokladali za zákon, radšej sa držali pamäti, kým Aténčania sa spravovali tým, čo písomne zachytili v zákonoch.

11. Prirodzenoprávne zásady, ktoré si všetky národy zachovávajú, však vytvorila skutočná božská Prozreteľnosť a navždy zostanú platné a použiteľné. Naproti tomu právne zásady, ktoré si stanoví každé občianstvo, sa často menia, a to buď konkludentným súhlasom národa, alebo neskôr prijatím iných zákonov.

12. Všetko právo, ktoré používame, sa však vzťahuje na osoby alebo na veci alebo na žaloby.³⁴ A najprv chceme hovoriť o osobách, pretože veľmi ťažko pochopíme, čo je právo, ak budeme ignorovať osoby, pre ktoré je vytvorené.

TRETÍ TITUL

O PRÁVE OSÔB³⁵

Najvýznamnejšie rozdelenie práva osôb spočíva v tom, že všetci ľudia sú buď slobodní [*liberi*], alebo otroci [*servi*].³⁶

1. A sloboda [*libertas*], na základe ktorej hovoríme aj o slobodných, je prirodzená spôsobilosť robiť to, čo každý chce robiť, pokiaľ tomu nebráni sila alebo právo.³⁷

2. Naproti tomu otroctvo je inštitútom práva medzi národmi, podľa ktorého bude niekto, v rozpore s prirodzeným stavom, podriadený ako vlastníctvo inému.

3. Otroci boli nazvaní podľa toho, že víťazi zajatých predali a tým ich spravidla ponechali na žive [*servare*] a neusmrtili. Nazývali ich aj *mancipia*,³⁸ uchopení rukou, lebo rukou [*manus*] boli vytrhnutí z nepriateľského obklúčenia.

4. Otrokom sa niekto buď narodí, alebo sa ním stáva neskôr. Narodením sú otrokmi tí, ktorí sa narodili z našich otrokýň; neskôr sa niekto stane otrokom buď podľa práva medzi národmi, to znamená upadnutím do vojnového zajatia, alebo podľa civil-

³³ Reskript cisára Hadriána (117 – 138). Aj Gai. Inst. 1,7 in fine.

³⁴ Gai. Inst. 1,8. Rozdelenie súkromného práva na tri časti (právo osobné, majetkové, procesné) prevzal nielen Justinián, ale aj niektoré novodobé zákonníky občianskeho práva (ABGB). Pozri aj Herm. D 1,5,2.

³⁵ D 1,5.

³⁶ Gai. Inst. 1,9; Gai. D 1,5,3.

³⁷ Flor. D 1,5,4.

³⁸ Od *manus* – ruka + *capere* – uchopiť, prijať.

ného práva, totiž vtedy, keď sa slobodný muž starší ako dvadsať rokov sám predá, aby sa podielal na kúpnej cene. V právnom postavení otrokov nie je žiaden rozdiel.

5. Medzi slobodnými existujú mnohé rozdiely. Predovšetkým sú narodení na slobode [*ingenui*], alebo prepustení na slobodu [*libertini*].³⁹

ŠTVRTÝ TITUL

O NARODENÝCH NA SLOBODE

Narodený na slobode je ten, kto je slobodný narodením sa, bez ohľadu na to, či pochádza z manželstva dvoch narodených na slobode alebo od dvoch prepustených na slobodu alebo od jednej osoby narodenej na slobode. Ak sa niekto narodil z [osobne] slobodnej matky a otec je otrokom, nie je menej ako ten, čo sa narodil na slobode, podobne ako ten, čo sa narodil [osobne] slobodnej matke a neistého otca, lebo bol splodený mimo manželstva. Stačí ale, ak matka v čase jeho narodenia bola slobodná, aj keď počala ako otrokyňa. Aj v opačnom prípade, ak počala ako slobodná a potom porodila ako otrokyňa, sa presadil názor, že dieťa sa narodilo slobodné, lebo nešťastie matky nemá škodiť dieťaťu v materskom tele. V tejto spojitosti sa nastolila nasledujúca otázka: ak bola tehotná otrokyňa prepustená na slobodu a potom ako znovu zotročená porodila, prinesie na svet slobodného alebo otroka? A Marcellus⁴⁰ sa vyslovil za to, že dieťa sa narodilo slobodné: pre dieťa v materskom tele stačí, keď jeho matka bola aspoň krátko slobodná. A to je správne.

1. Ak sa však niekto narodil slobodný, tak mu neškodí, ak upadne [fakticky] do otroctva a potom bude prepustený na slobodu, lebo často sa rozhodlo tak,⁴¹ že prepustenie na slobodu nezužuje status narodenia.

PIATY TITUL

O PREPUSTENCOCH⁴²

Prepustení na slobodu sú tí, ktorí sú prepustení z právne platného otroctva.⁴³ Prepustenie na slobodu [*manumissio*] je udelenie slobody, lebo pokiaľ je niekto

³⁹ Gai. Inst. 1,10 – 11

⁴⁰ Ulpius Marcellus, klasický právnik, žil v 2. stor. Bol právnym poradcom cisárov Antonina Pia (138 – 161) a Marca Aurélia (161 – 180). Ako vynikajúci právnik stál na začiatku právnického rozmachu medzi obdobím M. Aurélia a Septima Severa (193 – 211). Na tomto mieste ide o očividný omyl; namiesto Marcellus správne Marcianus (D 1,5,5,3). Aelius Marcianus, klasický právnik, žil v prvej polovici 3. stor. O jeho životnom osude máme strohé správy. Predstavuje poslednú vývojovú fázu rímskeho klasického práva.

⁴¹ C. 7,14; Ulp. D 49,15,21 pr. – 1; PS 5,1,2.

⁴² Gai Inst. 1,12-47.

⁴³ Gai Inst. 1,11. C 1,13,2 (a. 321).

v otroctve, nachádza sa v rukách a v moci svojho vlastníka, a len čo bude z týchto rúk prepustený, bude z [jeho] moci oslobodený. Tento inštitút pochádza z práva medzi národmi, keďže podľa prirodzeného práva sa všetci narodia slobodní,⁴⁴ a pokiaľ ešte nebolo známe otroctvo, nebolo známe ani prepustenie na slobodu. Keď sa však v práve medzi národmi rozšírilo otroctvo, nasledovala ho výhoda prepustenia na slobodu. A pokiaľ sme spočiatku nazývaní len jedným spoločným označením „ľudia“, podľa práva medzi národmi vznikli tri triedy ľudí: slobodní – ako protiklad k nim – otroci a ako tretia trieda prepustenci, ktorí už nie sú viac otrokmi.

1. Prepustenie na slobodu sa uskutočňovalo viacerými formami, a to buď na základe cisárskych konštitúcií v najsvätejších chrámoch,⁴⁵ alebo „palicou slobody“ [*vindicta*],⁴⁶ medzi priateľmi,⁴⁷ prepúšťacím listom⁴⁸ alebo testamentom⁴⁹ alebo akýmkoľvek iným vyjadrením poslednej vôle.⁵⁰ Predsa však otrok môže získať slobodu aj mnohými inými formami, ktoré zaviedli staršie, ako aj nami vydané konštitúcie.⁵¹

2. Otrokov môžu ich vlastníci kedykoľvek prepustiť na slobodu, dokonca takým spôsobom, že sa ich prepustenie deje „za chodu“, napríklad keď prétor, prokonzul alebo iný miestodržiteľ ide do kúpeľa alebo divadla.⁵²

3. Najprv existovali tri skupiny prepustencov:⁵³ časť prepustencov získala úplnú právnu slobodu a prepustenci sa stali rímskymi občanmi, časť obmedzenú slobodu a prepustenci sa stali Latinmi podľa *legis Iunia Norbana*,⁵⁴ časť získala len nepatrnú slobodu a patrili na základe *legis Aelia Sentia*⁵⁵ k podriadeným bez práv. Tento najviac postihnutý status podriadených bez práv sa však už dlhší čas nevyskytoval; aj pojem Latini sa už prestal používať. Preto náš zmysel pre spravodlivosť, usilujúc sa všetko

⁴⁴ Just. Inst. 1,2,2.

⁴⁵ C. 1,13,1 (a. 316)

⁴⁶ „Palica slobody“ sa používala v spore o slobodu tak, že kto pred prétorom tvrdil, že otrok je slobodný, dotkol sa ho palicou. Aj C 7,1,4 (a. 319 - 323).

⁴⁷ C. 7,6,1,2 (a. 531).

⁴⁸ C. 7,6,1,1c (a. 531).

⁴⁹ C 7,2.

⁵⁰ C 7,3,1 (a. 528).

⁵¹ C. 7,6,1,3 - 13 (a. 531); C. 1,4,24 (a. 529); C. 4,57.

⁵² Gai. Inst. 1,20 in fine.

⁵³ Gai. Inst. 1,12.

⁵⁴ *Lex Iunia Norbana de manumissionibus* z r. 19 po Kr. prijatá na návrh konzulov M. Iunia Silana Torquanta a L. Norbana Balba priznávala prepusteným na slobodu podľa prétorského práva (nie podľa *iuris civilis*) slobodu bez úplného rímskeho občianstva.

⁵⁵ *Lex Aelia Sentia* z r. 4 po Kr. prijatá na návrh konzulov S. Aelia Cata a C. Sentia Saturnina zakazovala ľahkomyselné prepúšťanie otrokov na slobodu. Prepúšťajúci musel byť aspoň dvadsaťročný (teda *pubes minor* – dospelý neplnoletý, t. j. blížiaci sa veku plnoletosti) a prepustenec nesmel byť mladší ako tridsaťročný. V opačnom prípade sa takéto prepustenci nestávali plnoprávnymi.

zdokonaľiť, čo je upravené v dvoch konštitúciách⁵⁶ a uvedené do pôvodnej situácie, aj v prvých začiatkoch mesta Ríma nadobúdala sa len jediná a jednoduchá sloboda, tá istá, ktorú mal na slobodu prepúšťajúci [*manumissor*], s tým rozdielom, že ten, kto bude prepustený na slobodu, nadobudne len status prepustenca, aj keby prepúšťajúci bol narodený na slobode. Lebo skupinu podriadených bez práv sme zrušili konštitúciou,⁵⁷ ktorú sme oznámili s inými rozhodnutiami, ktorými sme, podporovaní naším neprekonateľným ministrom spravodlivosti Triboniánom,⁵⁸ skončili spory starého práva. Postavenie Latinov podľa *legis Iunia* a všetky pravidlá, ktoré sa na tento zákon vzťahujú, sme s podporou toho istého ministra zrušili inou konštitúciou;⁵⁹ tá sa skvie cisárskou sankciou, a všetkých prepustencov, bez ohľadu na nejaký rozdiel – buď vek prepustenca alebo vlastnícke právo prepúšťajúceho alebo formy prepustenia – úplne tak, ako to bolo kedysi s nadobudnutím rímskeho občianstva, a k tomu pripájajúc mnoho ďalších spôsobov, ktorými sa môže otrokom zabezpečiť sloboda spolu s rímskym občianstvom, ktorá doteraz existuje.

ŠIESTY TITUL

KTO NEMÔŽE PREPUSTIŤ NA SLOBODU A Z AKÝCH DÔVODOV⁶⁰

Predovšetkým nie sú dovolené prepustenia na slobodu každému, kto chce. Lebo kto na škodu veriteľov prepustí na slobodu, nedosiahne nič, pretože *lex Aelia Sentia*⁶¹ získanie slobody zabraňuje.⁶²

1. Predsa však solventnému vlastníkovi je dovolené svojho otroka testamentárne ustanoviť za dediča prepustením na slobodu tak, že bude slobodný a súčasne bude jediným a neopomenuteľným dedičom za predpokladu, že na základe tohto testamentu nebude žiaden iný dedič buď preto, že nikto iný nebol ustanovený za dediča, alebo že niekto povolaný k dedičskej postupnosti sa z nejakého dôvodu nestal dedičom. Aj to ustanovovala spomenutá *lex Aelia Sentia*, a to oprávnene; malo byť predsa dôsledne postarané buď o to, že chudobní občania, pre ktorých sa ako dedič nenájde nikto iný, aby aspoň svojho otroka mali ako neopomenuteľného dediča, ktorý by uspokojil veriteľov, alebo – ak sa mu to nepodarí – aby bol tu na to, že veritelia v mene otroka ako dlžníka pozostalosť predajú, aby zomrelý neutrpel na cti.

⁵⁶ C 7,5,1 (a.530); C 7,6,1 (a. 531).

⁵⁷ C 7,5,1 (a. 530).

⁵⁸ Pozri pozn. 1.

⁵⁹ C 7,6,1 (a. 531).

⁶⁰ Gai. Inst. 1,19 – 21; 1,36 – 47; Marci. D 40,2,9; C 7, 1, 11.

⁶¹ Pozri pozn. 55.

⁶² Gai. Inst. 1,36 – 37.

2. To isté platí aj vtedy, keď je otrok bez udelenia slobody ustanovený za dediča. K tomu naša konštitúcia⁶³ nielen pre prípad, že vlastník je insolventný, ale z nového ľudského stanoviska všeobecne nariadila, že treba uznať, že otrokovi písomne ustanovenému za dediča patrí aj sloboda. Veď je málo pravdepodobné, že niekto, kto si vyberie dediča a opomenie mu udeliť slobodu, chce, aby zostal otrokom, a tak sa nikto nestal jeho dedičom.

3. Očividne na škodu veriteľov považuje sa za prepusteného ten, kto buď už v čase prepustenia na slobodu je solventný, alebo kto až prepustením na slobodu stratí svoju solventnosť⁶⁴. Predsa však zvíťazil názor, že nástupu slobody nemožno zabrániť, ak na slobodu prepúšťajúci nemal úmysel spôsobiť škodu, aj keby jeho majetok nestačil na uspokojenie veriteľov. Veď ľudia si často myslia o svojom majetku viac, než akú hodnotu v skutočnosti má. Pritom predpokladáme, že nadobudnutie slobody sa vylúči len vtedy, keď veritelia budú poškodení v oboch smeroch, t. j. tak z hľadiska úmyslu prepúšťajúceho na slobodu, ako aj skutočne preto, že majetok nestačí na uspokojenie veriteľov.

4. Podľa tej istej *legis Aelia Sentia* smie ešte nie dvadsaťročný vlastník udeliť slobodu len vtedy, ak boli otroci prepustení na slobodu na základe „palice slobody“⁶⁵ po tom, čo *consilium* uznalo právny dôvod prepustenia na slobodu.⁶⁶

5. Právne dôvody prepustenia na slobodu sú však dané, napríklad ak niekto prepustí na slobodu otca, matku, syna alebo dcéru, brata alebo sestru ako svojich pokrvných príbuzných alebo prepustí učiteľa, dojku, vychovávateľa, žiaka alebo žiačku alebo spoludojčenca alebo otroka, aby ho poveril správou majetku, alebo otrokyňu, aby s ňou uzavrel manželstvo,⁶⁷ len ak si ju, ak neexistuje právny dôvod, v priebehu šiestich mesiacov vzal za manželku, a keď ten, kto je prepustený na slobodu, aby sa stal správcom majetku, v čase prepustenia nie je mladší ako sedemnásť rokov.

6. Raz uznaný dôvod prepustenia na slobodu, či je správny alebo nesprávny, nemôže byť nikdy spochybnený.

7. Keďže *lex Aelia Sentia* predpisovala len pre vlastníkov, mladších ako dvadsať rokov určitý druh prepustenia na slobodu, stávalo sa, že niekto, kto dosiahol štrnásť rok veku,⁶⁸ hoci mohol platne zriadiť testament a tým sebe ustanoviť dediča a

⁶³ C 6,27,5,1a/b (a. 531); k tomu aj Just. Inst. 2, 14 pr.

⁶⁴ Gai. D 40,9,10.

⁶⁵ Pozri pozn. 46.

⁶⁶ Gai. Inst. 1,38.

⁶⁷ Gai. Inst. 1,39; 1,19.

⁶⁸ Dovŕšenie štrnásteho roku veku (u chlapcov) spôsobovalo zmenu v ich spôsobilosti právne konať, t. j. dotýčny získal dospelosť (*pubertas*) a tým aj spôsobilosť uzatvárať právne úkony. K tomu Just. 1,22 pr. Ak nebol podriadený moci hlavy rodiny (napríklad nemanželské dieťa), dosiahnutím dospelosti sa vymanil spod moci poručníka (*tutela impuberum*) a až do svojho 25. roku veku prechádzal pod moc kurátora (*cura minorum*).

zanechať odkazy, ak bol mladší ako dvadsať rokov, nemohol otrokovi udeliť slobodu.⁶⁹ Predsa bolo neúnosné, aby sa na niekoho, kto má testamentárne oprávnenie disponovať celým svojím majetkom, vzťahoval zákaz jedinému otrokovi neudeliť slobodu. Preto sme mu dovolili, podobne ako aj v iných záležitostiach, aj pokiaľ ide o otrokov, aby vo svojej poslednej vôli mohol celkom voľne nakladať, takže aj im môže udeliť osobnú slobodu. Keďže sloboda sa nedá oceniť, a preto sa v dávnejšej minulosti zakázalo, aby niekto pred dovŕšením dvadsiatich rokov svojho veku mohol udeliť otrokovi slobodu, dovolili sme – v istom zmysle zvoliac strednú cestu – ešte nie dvadsaťročnému udeliť svojmu otrokovi slobodu len vtedy, ak dovŕšil sedemnášť rokov života a nedosiahol osemnášť rokov. Pretože sa totiž oddávna tejto vekovej kategórii dovolilo podávať na súde za iných návrhy, prečo by sa im nemalo zároveň dôverovať, že istota ich rozhodnutia postačuje na to, aby aj svojim otrokom mohli dať slobodu?

SIEDMY TITUL

O ZRUŠENEJ LEGE FUFIA CANINIA⁷⁰

Pokiaľ ide o otrokov, ktorí smeli byť prepustení na slobodu testamentom, *lex Fufia Caninia*⁷¹ ustanovila pevné hranice. Tento zákon, slobode prekážajúci a v istom zmysle jej neprajúci, sme považovali za nutné zrušiť,⁷² lebo nebol dosť ľudský – živým totiž dával oprávnenie všetkým svojim otrokom darovať slobodu, ak nestál v ceste nijaký dôvod, zomrelým ale toto oprávnenie vzal.

ÔSMY TITUL

O TÝCH, KTORÍ SÚ SVOJPRÁVNI A TÝCH, KTORÍ SÚ PODRIADENÍ PRÁVU DRUHÉHO⁷³

Nasleduje iné rozdelenie osobného práva. Niektoré osoby sú totiž nositeľmi vlastného práva [*sui iuris*], iné sú podriadené cudziemu právu [*alieni iuris*].⁷⁴

⁶⁹ Gai. Inst. 1,40.

⁷⁰ Gai. Inst. 1,42 – 46; C 7,3.

⁷¹ *Lex Fufia Caninia* z r. 2 pred Kr. prijatá na návrh konzulov C. Fufia Gemina a L. Caninia Galla obmedzovala počet otrokov prepustených naraz testamentom na slobodu takto: ak má niekto od 4 – 10 otrokov, môže prepustiť najviac polovicu, od 11 – 30 najviac tretinu, od 31 – 100 najviac štvrtinu, nad 100 najviac päťtinu, nikdy nie viac ako 100.

⁷² C. 7,3,1. (a. 528).

⁷³ D. 1,6.

⁷⁴ Gai. Inst. 1,48.

Z tých, ktorí sú podriadení cudziemu právu, jedni stoja zasa v moci svojich rodičov, druhí zasa v moci svojich vlastníkov.⁷⁵ Hovorme teda o tých, ktorí sú podriadení právu iných. Lebo keď spoznáme, kto sú tieto osoby, porozumieme zároveň, kto je nositeľom vlastného práva. A najprv sa chceme zaoberať tými, ktorí sa nachádzajú v moci svojich vlastníkov.⁷⁶

1. V moci svojich vlastníkov sú teda otroci. Táto moc bezpochyby patrí právu medzi národmi, lebo u všetkých národov môžeme zhodne pozorovať, že vlastníci majú nad svojimi otrokmi moc nad životom a smrťou: čokoľvek nadobudol otrok, nadobudol pre svojho vlastníka.⁷⁷

2. V súčasnosti nie je však nikomu, kto žije pod našou vládou, dovolené vylievať si bez zákonom uznaného právneho dôvodu a nadmieru zlosť na svojich otrokoch. Lebo podľa konštitúcie božského cisára Antonina Pia,⁷⁸ kto svojho otroka bezdôvodne usmrť, nemá byť potrestaný menej než ten, kto usmrť⁷⁹ cudzieho otroka. Aj pri veľkej prísnosti táto konštitúcia cisára postavila vlastníkom do cesty obmedzenia. Na otázky jednotlivých miestodržiteľov provincií o takých otrokoch, ktorí sa uchýlili do svätého chrámu alebo k soche cisára [bola odpoveď], že títo vlastníci, ak sa ich surovosť javila neznesiteľná, boli prinútení za výhodných podmienok otrokov predať, a vlastníci dostali kúpnu cenu, a to podľa práva. Veď spoločenstvu [*rei publicae*] je prospešné, že nikto nezneužíva svoju vec. Slová jeho reskriptu, adresované Aeliovi Marcianovi,⁸⁰ znejú takto: „Moc vlastníkov nad ich otrokmi musí síce ostať nezmenšená a žiadnemu človeku sa nesmie jeho právo vziať, predsa však je v záujme vlastníkov, aby pomoc proti surovosti, hladu alebo neznesiteľnému bezpráviu nebola odopretá tým, ktorí o ňu oprávnené prosia. Preto preskúvam sťažnosti tých, ktorí z otrokov Iulia Sabina ušli k soche, a ak sa domnievaš, že sa s nimi zaobchádza tvrdšie než je dovolené, alebo sa im spôsobila ujma na cti, tak nariad ich predať za predpokladu, že sa nesmú dostať späť pod moc svojich vlastníkov. A tento Sabinus má vedieť, že jeho previnenie potrestám ešte prísnejšie, ak obíde moju konštitúciu.“

⁷⁵ Gai. Inst. 1,49.

⁷⁶ Gai. Inst. 1,50 – 51.

⁷⁷ Gai. Inst. 1,52.

⁷⁸ D 1,6,2; Coll. 3,3. Titus Aelius Hadrianus Antoninus Pius, rímsky cisár v r. 138 – 161. Zosobňuje zlatý vek rímskeho štátu.

⁷⁹ Gai. Inst. 1,53.

⁸⁰ Aelius Marcianus, prokonzul, t. j. miestodržiteľ v provincii *Baetica* alebo *Hispania ulterior*. *Baetica* bola rímska provincia nazvaná podľa *Baetis*, dnešný Guadalquivir (rieka v južnom Španielsku). Po druhej púnskej vojne sa stala s celým polostrovom korisťou Ríma. Pozri Ulp. D 1,6,2; Coll. 3,3.

DEVIATY TITUL

O MOCI HLAVY RODINY⁸¹

V našej moci sa nachádzajú naše deti, ktoré sa narodili v zákonnom manželstve.⁸²

1. Manželstvo alebo sobáš je spojenie [*coniunctio*] muža a ženy za účelom nerozlučného životného spoločenstva.

2. Právo hlavy rodiny, ktoré máme nad deťmi, je však zvláštnosťou rímskych občanov. Inde totiž neexistujú ľudia, ktorí majú takú moc nad deťmi ako my.⁸³

3. Kto sa teda narodí tebe a tvojej manželke, je podriadený tvojej moci, podobne, kto sa narodí tvojmu synovi a jeho manželke, to znamená, že tvoj vnuk a tvoja vnučka sú rovnako podriadení tvojej moci, ako aj pravnuk a pravnučka, a potom nasledujúco ostatní. Kto sa však narodí tvojej dcére, nie je podriadený tvojej moci, ale moci svojho otca.⁸⁴

DESIATY TITUL

O MANŽELSTVE⁸⁵

Zákonné manželstvo uzatvárajú medzi sebou rímski občania, ktorí sa v rámci zákonných predpisov zaväzujú, mužskí občania, len keď sú pohlavne zrelí [*puberres*], ženy keď sú dospelé [*viripotentes*], či sú zúčastnení hlavami rodín alebo sú deti; deti len, ak majú súhlas svojich otcov, moci ktorých sú podriadené. Aby sa toto stalo, občiansky, ako aj prirodzený rozum vyžaduje, a to natolko, že súhlas otca musí predchádzať. Odtiaľ pochádza otázka, či dcéra duševne chorého sa môže vydať, či syn duševne chorého si môže vziať manželku? A keďže pokiaľ ide o syna, vznikli rozličné názory, vydali sme rozhodnutie,⁸⁶ ktoré dovoľuje, že podľa príkladu dcéry duševne chorého, podobne aj syn sa môže bez súčinnosti manželsky zaviazať, čo vyplýva z konštitúcie.

1. Nesmieme však ktorúkoľvek ženu pojať za manželku, lebo sa musíme zdržať manželstva s niektorými ženami.⁸⁷ Nesmie sa totiž uzavrieť manželstvo medzi osobami, ktoré stoja voči sebe v pozícii rodičov a detí, napríklad medzi otcom a dcé-

⁸¹ D 1,6; C 8,47.

⁸² Gai. Inst. 1,55; Gai. D 1,6,3.

⁸³ Idem.

⁸⁴ Ulp. D 1,6,4.

⁸⁵ Gai. Inst. 1,56; 1,65; D 23,2; C. 5,4.

⁸⁶ C 5,4,25 (a. 530).

⁸⁷ Gai. Inst. 1,58.

rou alebo starým otcom a vnučkou alebo matkou a synom alebo starou mamou a vnukom a donekonečna takto. A keď sa takéto osoby medzi sebou spoja, hovorí sa, že vstúpili do zakázaného a krvismilného manželstva.⁸⁸ A ide to tak ďaleko, že potom ani manželky sa nesmú vzájomne zaväzovať, ak sa na základe adopcie⁸⁹ dostali do postavenia rodičov a detí,⁹⁰ a to dokonca s dôsledkom, že to takto má ostať aj po zániku adopcie. Preto tú, ktorá sa stala na základe adopcie tvojou dcérou alebo vnučkou, nesmieš pojať za manželku, aj keď si ju emancipoval.⁹¹

2. Aj medzi osobami, ktoré sú spríbuznené v bočnej línii, existuje podobná, aj keď nie až natoľko prísna úprava. Veď je, prirodzene, zakázané manželstvo medzi bratom a sestrou, či už pochádzajú od toho istého otca a tej istej matky, alebo pochádzajú od jedného z oboch.⁹² Keď sa ale žena stala tvojou sestrou na základe adopcie, potom pokiaľ adopcia existuje, nemôže vzniknúť manželstvo medzi tebou a ňou. Ak sa však adopcia skončí emancipáciou, môžeš si ju vziať za manželku. Ale aj keď si emancipovaný, neexistuje prekážka vzniku manželstva. Pritom je jasné, že kto chce adoptovať svojho zaťa, musí najprv emancipovať svoju dcéru a kto chce adoptovať svoju nevestu, musí najprv emancipovať svojho syna.

3. S bratovou alebo sestrinou dcérou nesmieš uzavrieť manželstvo. Ale manželstvo nemožno uzavrieť ani s vnučkou svojho brata alebo svojej sestry, hoci sú príbuznými len v štvrtom stupni. Koho dcéru nemožno pojať za manželku, s toho vnučkou takisto nemožno uzavrieť manželstvo. Ale dcéru ženy, ktorú tvoj otec adoptoval, možno pojať za manželku, lebo nie je s tebou zviazaná ani podľa prirodzeného ani podľa civilného práva.

4. Deti dvoch bratov alebo dvoch sestier alebo od brata a sestry sa však môžu manželsky zaviazovať.

5. Ďalej nie je dovolené vziať si za manželku tetu zo strany otca, ak je adoptívnou tetou, a podobne ani tetu zo strany matky⁹³, lebo sa uznáva, že majú postavenie predkov. Z toho istého dôvodu nie je vhodné pojať za manželku pratetu zo strany otca a zo strany matky.

⁸⁸ Gai. Inst. 1,59.

⁸⁹ *Adoptio*, adopcia čiže osvojenie je z hľadiska práva prijatie nejakej osoby za vlastné dieťa. V Ríme znamenala a. podrobenie sa adoptovaného otcovskej moci adoptívneho otca na základe zložitého formálneho právneho úkonu (mancipácie) a získanie právneho postavenia prirodzených detí v agnátskej rodine adoptívneho otca, najmä dedičské právo.

⁹⁰ Gai. Inst. 1,61

⁹¹ *Emancipatio*, emancipácia je prepustenie syna alebo dcéry z moci hlavy rodiny, v dôsledku čoho prepustený získava postavenie svojprávnej osoby (*persona sui iuris*) a prestáva byť členom agnátskej rodiny, z ktorej pochádza. Spočiatku strácal nárok na zákonné dedenie.

⁹² Gai. Inst. 1,60 – 61.

⁹³ Gai. Inst. 1,63.

6. Aj z úcty pred švagrovstvom⁹⁴ sa treba vyvarovať manželstva s určitými ženami. Napríklad nie je dovolené vziať si za manželku nevlastnú dcéru alebo nevestu, lebo obe majú postavenie dcéry. Prirodzene, platí to vtedy, keď bola nevlastnou dcérou alebo nevestou. Lebo ak je ešte nevestou, to znamená, keď je ešte zosobášená s tvojím synom, nemôžeš si ju vziať za manželku z iného dôvodu, lebo tá istá žena nemôže byť vydatá za dvoch mužov. A keď je ešte tvojou nevestou, to znamená, keď jej matka je s tebou zosobášená, nemôžeš si ju preto vziať za manželku, lebo nie je dovolené mať súčasne dve manželky.

7. Je zakázané vziať si za manželku aj jej svokru alebo macochu, lebo majú postavenie matky. Aj toto pravidlo nastupuje až po zániku švagrovstva. Na druhej strane, pokiaľ je tvojou macochou, to znamená, že je ešte s tvojím otcom zosobášená, podľa všeobecného práva je jej zabránené za teba sa vydať, lebo tá istá žena nesmie byť vydatá za dvoch mužov. A tiež, ak je ešte tvojou svokrou, to znamená ak jej dcéra je ešte s tebou zosobášená, je manželstvo vylúčené preto, lebo nie je dovolené, aby si mal dve manželky.

8. Predsa však manželstvo môžu uzavrieť syn manžela pochádzajúci od inej manželky, a od iného manžela pochádzajúca dcéra manželky alebo naopak, najmä ak majú brata alebo sestru, ktorí pochádzajú z neskoršie vzniknutého manželstva.

9. Ak po rozvode tvoja manželka [bývalá] porodí inému dcéru, potom nie je táto síce tvojou nevlastnou dcérou, ale Julián povedal,⁹⁵ že takéhoto manželstva sa treba zdržať. Aj snúbenica syna nie je totiž nevestou a ani snúbenica otca nie je svokrou; predsa len budú správne a podľa zákona konať tí, ktorí sa takéhoto manželstva zdržia.

10. Isté je, že aj príbuzenstvo medzi otrokmi bráni manželstvu, ak azda otec a dcéra alebo brat a sestra sú prepustení na slobodu.

11. Sú aj iné osoby, ktorým je z rozličných dôvodov zakázané uzavrieť medzi sebou manželstvo a ktoré sme v knihách Digest alebo Pandekt⁹⁶ zostavených zo starého práva, dali vypočítať.

12. Ak budú pohlavné spojenia odporovať tomu, čo sme vykladali, nebude právne existovať ani manžel, ani manželka, ani sobáš, ani manželstvo, ani veno. Pritom tí, ktorí sa narodili z takéhoto spojenia, stoja nie pod mocou otca, ale čo sa týka otcovskej moci, sú rovní tým, ktorých matka počala mimomanželsky. Ved' aj títo z hľadiska práva nemajú žiadneho otca, pretože aj tento je neistý. Pritom sa

⁹⁴ *Affinitas* (aj *adfinitas*), švagrovstvo, doslovne príbuzenstvo vzniknuté uzavretím manželstva, právne znamená vzťah jedného z manželov k najbližším pokrvným príbuzným druhého manžela (nie aj vzťah príbuzných oboch manželov navzájom). Aj po skončení manželstva, hoci švagrovstvo sa končí, pôsobí ďalej ako prekážka uzavretia nového manželstva.

⁹⁵ Ulp. – Iul. D. 23,2,12,3. Lucius Octavius Cornelius Salvius Iulianus, klasický právnik, žil v 2. stor. (asi od r. 100 do r. 169). Za cisára Hadriána dosiahol závažnú kariéru. Postupne bol kvestorom, prétorom, veliteľom vojenskej pokladnice, konzulom, miestodržiteľom vo významných provinciách. Cisár ho poveril záverečnou redakciou prétorského ediktu, čím Julián získal veľkú slávu.

⁹⁶ Pozri pozn. 3.

zvykne tieto deti nazývať nemanželské [*filii spurii*] buď podľa gréckeho slova „sporaden“ ako „rozptýlene počaté“, alebo ako deti bez otca [*sine patre filii*].⁹⁷ Z toho vyplýva, že aj po zániku takéhoto spojenia nie je priestor na vrátenie vena. Kto uzavrie zakázané manželstvo, musí strpieť aj iné tresty, ktoré obsahujú cisárske konštitúcie.⁹⁸

13. Niekedy sa stáva, že deti, ktoré sa narodením nie hneď dostanú pod moc svojho sploditeľa, predsa sa však pod túto moc dostanú neskôr.⁹⁹ Stane sa tak predovšetkým s nemanželským dieťaťom, ktoré neskôr uviedli pred úrad a v dôsledku toho bolo podriadené moci svojho otca.¹⁰⁰ Aj narodený zo slobodnej matky, s ktorou v nijakom prípade nebolo zakázané uzavrieť manželstvo, s ktorou však otec len spolu žil, sa podľa našej konštitúcie¹⁰¹ so zriadením listiny o vene podrobil moci svojho otca. Toto poskytuje naša konštitúcia¹⁰² v rovnakej miere aj ostatným deťom, ak pochádzajú z toho istého manželstva.

JEDENÁSTY TITUL

O OSVOJENIACH¹⁰³

Nielen prirodzené deti, ako sme už ukázali,¹⁰⁴ sú pod našou mocou, ale aj tie, ktoré osvojíme [adoptujeme].¹⁰⁵

1. Adopcia sa ale uskutočňuje dvojakým spôsobom, buď cisárskym reskriptom, alebo súdnym aktom magistráta. Na základe cisárskej autority adoptujeme mužov a ženy, ktorí sú svojprávní [*sui iuris*]. Tento druh adopcie sa nazýva arrogácia. Súdnym aktom magistráta adoptujeme mužov a ženy, ktorí sa nachádzajú pod otcovskou mocou, či sú to potomci v prvom stupni, ako syn a dcéra, alebo sú zo vzdialenejšieho stupňa, ako vnuk a vnučka alebo pravnuk a pravnučka.

2. Ak sa však dnes podriadený syn [*filius familias*] na základe našej konštitúcie¹⁰⁶ dá svojím prirodzeným otcom adoptovať cudzej osobe, sa práva prirodzeného otca v žiadnom prípade nezrušujú a ani nič neprechádza na adoptívneho otca, ani osvojenec neprechádza pod jeho otcovskú moc, hoci sme mu zabezpečili zákonné

⁹⁷ Gai. Inst. 1,64.

⁹⁸ C 5,5,4 (a. 392); C 5, 5,6 (a. 396); C 9,9,18 (a. 258); Coll. 6,4,3; aj Nov. 12,1 (a. 535).

⁹⁹ Gai. Inst. 1,65.

¹⁰⁰ Just. Inst. 3,1,2a.

¹⁰¹ C 5,27,10 (a. 529). Aj Just. Inst. 3,1,2a.

¹⁰² C 5,27,10 (a. 529); Aj C 5,27,11 (a. 530); Just. Inst. 3,1,2a.

¹⁰³ Gai. Inst. 1,97 – 107; D 1, 7; C 8,47.

¹⁰⁴ Gai. Inst. 1,9.

¹⁰⁵ Gai. Inst. 1,97.

¹⁰⁶ C 8,47,10 (a. 530); Just. Inst. 3,1,14.

dedičské právo.¹⁰⁷ Ak ale prirodzený otec dá svojho syna adoptovať osobe stojacej nie mimo rámca rodiny, ale starému otcovi zo strany matky svojho syna, alebo ak prirodzený otec je sám prepustený z otcovskej moci – aj starému otcovi z otcovej strany alebo starému otcovi z otcovej alebo matkinej strany, tak v tomto prípade, pretože práva prirodzeného rodu a práva z adopcie sa týkajú jednej osoby, právo adoptívneho otca, ktoré vzniklo z prirodzeného zväzku a je odôvodnené aj z právneho aktu adopcie, trvá naďalej, tak ako predtým. V dôsledku toho sa osvojenec nachádza tak v rodine, ako aj v otcovskej moci takéhoto adoptívneho otca.

3. Ak sa však cisárskym reskriptom adoptuje nedospelé [svojprávne] dieťa,¹⁰⁸ arrogácia bude možná len po prípravnom preskúmaní, a na to bude preverený dôvod arrogácie, či ho možno uznať a či slúži k dobru nedospelého. A arrogácia nastáva len za určitých podmienok. Arrogátor musí totiž poskytnúť úradnej osobe, a to úradníkovi, ktorý vedie listiny [*tabelario*], istotu, že ak nedospelý pred dosiahnutím dospelosti zomrie, jeho majetok vydá tým, ktorí by po ňom dedili, ak by nenaštala adopcia. Podobne môže arrogátor emancipovať iných, ak dôjde k prípravnému preskúmaniu, že si emancipáciu zaslужujú a ak im vráti ich majetok. Ak ho však adoptívny otec vydedil, alebo ho za svojho života bez právneho dôvodu emancipoval, musí mu zanechať štvrtinu svojho majetku, prirodzene, okrem majetku, ktorý adoptovaný svojho času nadobudol pre adoptívneho otca, spolu aj s výnosmi, ktoré pre neho neskôr získal.

4. Uznáva sa, že mladší nesmie adoptovať staršieho. Adopcia imituje totiž prírodu a bolo by nehorázne, aby bol syn starší ako otec. Preto, kto chce získať syna arrogáciou alebo adopciou [v užšom zmysle], musí byť starší o plnšiu dospelosť [*plena pubertate*], t. j. o osemnásť rokov.

5. Je však prípustné, že niekoho adoptujeme na miesto [*in loco*] vnuka alebo vnučky alebo na miesto pravnuka alebo pravnučky, aj keď nemáme žiadneho syna.

6. A takisto možno vhodne adoptovať syna iného na miesto vnuka, ako aj vnuka na miesto syna.

7. Ale ak niekto niekoho adoptuje na miesto vnuka buď ako potomka syna, ktoré ho už na miesto syna adoptoval, alebo ako potomka syna, ktorý je mu ako prirodzený syn podriadený, tak v takomto prípade musí aj syn súhlasiť, aby mu nevyrástol proti jeho vôli povinný dedič [*suus heres*]. Napokon, ak starý otec z adopcie prepustí od syna pochádzajúceho vnuka, nevyžaduje sa na to súhlas syna.

8. Vo väčšine vzťahov bude ten, kto je osvojený na základe adopcie alebo arrogácie, ako dieťa postavený na roveň tomu, kto sa narodil v legitímnom manželstve. A preto nie je možné niekoho nestojaceho mimo rodiny inému prenechať na adoptovanie, ak bol adoptovaný pomocou cisára alebo prétora alebo miestodržiteľa provincie.

¹⁰⁷ C 8,47,10,1 g (a. 530).

¹⁰⁸ Just. Inst. 1,22,1.

9. Ale oba druhy adopcie majú spoločné aj to, že môžu adoptovať aj tí, ktorí sú neplodní, ale nie kastrovaní.

10. Ani ženy nesmú [podľa civilného práva] adoptovať, pretože ich prirodzené deti nie sú im podriadené. Predsa môžu adoptovať, a to ako útechu za stratu svojich detí na základe odkazu cisárovej milosti.¹⁰⁹

11. Adopcia, ktorá nastáva cisárskym výrokom, má nasledujúce zvláštnosti: ak má niekto deti pod svojou otcovskou mocou a dá ich osvojiť na základe arrogácie, upadá pod otcovskú moc osvojiteľa nielen on, ale aj jeho deti, a síce ako jeho vnuci. V tomto zmysle dal totiž aj božský Augustus najprv adoptovať Tibéria, keď si tento osvojil Germanica, takže Germanicus sa uskutočnenou adopciou stal vnukom Augusta.

12. Ako nám zanechala stará právnická literatúra,¹¹⁰ Cato¹¹¹ výstižne objasnil, že otroci sa môžu stať slobodní tým, že ich adoptuje ich vlastník. Preto aj my sme v našej konštitúcii určili,¹¹² že aj ten otrok má byť slobodný, ktorého jeho vlastník v súdnom protokole označí za svojho syna, hoci také niečo pre otroka nestačí na to, aby dosiahol právne postavenie syna.

DVANÁSTY TITUL

AKÝMI SPÔSOBMI ZANIKÁ PRÁVO OTCOVSKEJ MOCI¹¹³

Pozrime sa teraz, ako sa tí, ktorí sú podriadení právu druhého, oslobodia spod tohto práva. Ako sa otroci oslobodzujú spod moci, môžeme vidieť z toho, čo sme vpredu objasnili¹¹⁴ o prepustení otrokov na slobodu. Naproti tomu tí, ktorí sa nachádzajú pod otcovskou mocou, stávajú sa svojprávnymi smrťou hlavy rodiny. Tu treba ale rozlišovať. Smrťou otca [svojprávneho] stávajú sa samozrejme svojprávnymi synovia a dcéry. Smrťou starého otca nestanú sa v každom prípade svojprávnymi vnuci a vnučky, ale len vtedy, keď sa smrťou starého otca nedostanú pod moc svojho

¹⁰⁹ C 8,47,5 (a. 291).

¹¹⁰ Gellius, Noctes Atticae 5,19,11 – 14.

¹¹¹ Marcus Portius Cato, nazývaný tiež Censorius alebo Maior, vynikajúci republikánsky právnik (234 – 149 pred Kr.), známy odporca vplyvov gréckej kultúry a Kartága. Svoje prejavy v senáte končil slovami „*ceterum autem censeo Carthaginem delendam esse*“ (napokon si myslím, že Kartágo musí byť zničené). Bol konzulom a cenzorom. Z jeho tvorby sa zachoval spis De agricultura. Do úvahy prichádza i jeho syn Marcus Portius Cato Licinius, republikánsky právnik (asi 192 – 152 pred Kr.), pôvodca tzv. *regula Catoniana*, týkajúcej sa odkazov (legátov) v dedičskom práve, podľa ktorej pre neúčinnosť odkazu je rozhodujúci moment zriadenia testamentu, a odkaz sa nemôže stať platným uplynutím času, aj keby dôvod jeho neplatnosti už odpadol.

¹¹² C 7,6,1,10 (a. 531).

¹¹³ Gai. Inst. 1,124 – 141; D 1,7; C 8,48.

¹¹⁴ Just. Inst. 1,5,1 – 2.

otca. Preto ak v čase smrti starého otca otec žije a nachádza sa ešte pod mocou svojho otca, dostanú sa smrťou starého otca pod moc svojho otca. Ak tento v čase, keď starý otec zomrel, bol už mŕtvy, alebo sa nenachádzal pod otcovskou mocou, tak potom sa stanú svojprávnymi, lebo už sa viac nemôžu dostať pod jeho moc.¹¹⁵

1. Ďalej ten, kto bol pre zločin vypovedaný [*deportatur*] doživotne na ostrov a stratil občianstvo a ak bol vyškrtnutý zo zoznamu občanov, lebo z toho vyplýva, že jeho deti, tak ako keby bol mŕtvy, nie sú viac pod jeho mocou. Z toho istého dôvodu, ak je podriadený otcovskej moci, vystúpi z tejto moci, ak je doživotne vypovedaný na ostrov. Ak budú vypovedaní na základe cisárskej milosti znovu uvedení do predchádzajúceho spoločenského stavu, získajú svoje pôvodné postavenie [*status*].¹¹⁶

2. Naproti tomu otcovia internovaní na ostrove určitý čas ponechávajú si deti vo svojej otcovskej moci, a naopak aj internované deti ostanú pod otcovskou mocou.

3. Kto sa stal otrokom za trest, stratil otcovskú moc nad svojimi deťmi. Otrokmí za trest sú tí, ktorí sú odsúdení na práce v baniach¹¹⁷ alebo ktorí sú vystavení zápasu s divým zvieraťom.

4. Ak sa syn podriadený otcovskej moci stane vojakom alebo senátorom či konzulom, zostane v otcovskej moci. Lebo vojenská služba alebo konzulská dôstojnosť neoslobodzujú syna spod otcovskej moci. Ale podľa našej konštitúcie¹¹⁸ najvyššia patricijská dôstojnosť udelením cisárskej vymenovacej listiny oslobodzuje spod otcovskej moci. Veď kto môže znieť, že otec síce na základe emancipácie oslobodí syna z pút svojej moci, ale cisárska výsosť nemá byť vstave toho, koho si k sebe vyvolila za otca,¹¹⁹ oslobodiť ho spod cudzej moci?

5. Ak hlava rodiny upadne do vojnového zajatia,¹²⁰ právne postavenie detí, hoci je otrokom nepriateľa, v dôsledku práva návratu [*ius postliminii*] spočíva, lebo ak niekto upadne do vojnového zajatia, v prípade, ak sa vráti, dostane všetky predchádzajúce práva naspäť. Preto ak sa vráti, ponechá si svoje deti v otcovskej moci, lebo *postliminium* finguje, že ten, kto bol vo vojnovom zajatí, zostal nepretržite v obci. Ak však v zajatí zomrie, uznáva sa, že syn je svojprávnym od okamihu, keď otec upadol do zajatia. Aj keď syn alebo vnuk upadne do vojnového zajatia, tak aj právo otcovskej moci spočíva v dôsledku *ius postliminii*. Označenie *postliminium* [právo

¹¹⁵ Z uvedeného vyplýva pravidlo, že svojprávnym (*sui iuris*) sa stáva ten, kto v čase smrti hlavy rodiny bol jej priamo podriadený. Napríklad deti hlavy rodiny, deti skôr zomrelých synov hlavy rodiny a pod. Porov. aj Gai. Inst. 1,127.

¹¹⁶ *Deportatio* malo v rímskom práve za následok len stratu rímskeho občianstva (*capitis deminutio media*). Z vyhnanstva bolo možné sa vrátiť.

¹¹⁷ Otroctvo z trestu ako vedľajší trest odsúdenia na prácu v baniach Justinián neskôr zakázal: Nov. 22,6 (a. 535).

¹¹⁸ C 12,3,5 (a. 531 – 533).

¹¹⁹ Niektoré osoby stojace v cisárovej blízkosti cisár nezriedka nazýval „*pater basileos*“, otec cisára. Porov. aj C 12,3,5 pr. (a. 531 – 533: „ktorí budú nami vážení ako otec“).

¹²⁰ Gai. Inst. 1,129.

návratu] je vytvorené od *limen* [prah] a *post* [byť na druhej strane], takže vojnového zajatca, ktorý sa neskôr vrátil do našich hraníc, oprávnené nazývame ako niekoho, kto „sa z druhej strany prahu“ vrátil. Tak ako v domoch tvoria prahy v istom zmysle hranice, tak aj starí právnici chápali hranice impéria ako nejaký prah. Od tohto sa odvodzuje aj *limes* [hraničný val] ako hranica a hraničné označenie. Odtiaľto pochádza výraz *postliminium*, lebo cez ten istý prah sa vraciame, cez ktorý sme sa stratili. Predsa sa však uznáva, že koho získali späť v dôsledku víťazstva nad nepriateľom, vrátil sa domov s právom návratu.¹²¹

6. Okrem toho ani deti po emancipácii spod otcovskej moci nie sú viac pod mocou hlavy rodiny.¹²² Predtým nastala emancipácia¹²³ buď podľa starodávneho zákonného predpisu, ktorá sa uskutočňovala imaginárnym predajom a prepustením na slobodu, alebo cisárskym reskriptom. Ale naša starostlivosť aj toto zmenila konštitúciou¹²⁴ na lepšie, a to takým spôsobom, že odstránila predchádzajúce fiktívne formy právnych úkonov a hlavy rodín sa dostavia priamo k príslušným sudcom alebo úradníkom a svojich synov, dcéry, vnukov, vnučky, atď. môžu prepustiť na slobodu. A tým sa podľa ediktu prétora¹²⁵ hlave rodiny zabezpečujú k majetku syna, dcéry, vnuka alebo vnučky, ktorí alebo ktoré sú prepustení na slobodu, tie isté práva, aké sa zriaďujú patrónovi k majetku prepustenca. A ak sú syn, dcéra alebo ostatní nedospelí, nadobúda hlava rodiny okrem toho ich prepustením na slobodu priamo poručníctvo [*tutela*] nad nimi.

7. Musíme však upozorniť na to, že ten, kto má vo svojej otcovskej moci syna a prostredníctvom neho vnuka alebo vnučku, môže uvážiť, že syna síce prepustí [*dimittere*], ale vnuka alebo vnučku si v moci ponechá. Aj naopak, môže si syna ponechať vo svojej moci, vnuka alebo vnučku prepustiť (to isté sa rozumie aj o pravnukevi a pravnučke), alebo ich môže všetkých prepustiť.¹²⁶

8. Ale aj keď otec syna, ktorého má v otcovskej moci na základe našich konštitúcií¹²⁷, prirodzenému starému otcovi alebo prastarému otcovi poskytne na adopto-

¹²¹ *Ius postliminium* je právo rímskeho občana, ktorý sa vrátil z vojnového zajatia, že všetky jeho práva sa oživia, okrem faktických pomerov (manželstvo, držba). Ak by vo vojnovom zajatí zomrel, hľadá sa na neho tak, ako keby zomrel v momente upadnutia do zajatia, čiže akoby zomrel slobodný (*fictio legis Corneliae* asi r. 80 pred Kr., podľa ktorej testament toho, kto zomrel v zajatí, sa vyhlásil za platný).

¹²² Gai. Inst. 1,132.

¹²³ Pozri pozn. 91. Spôsob emancipácie zachytil Gaius (1,132) a Justinián ho konštitúciou z r. 531 zjednodušil (pozri pozn. 124).

¹²⁴ C 8,4,8,6 (a. 531).

¹²⁵ Ulp. D 37,12,1 pr. – 1. Edikt prétora (*edictum praetorium*) bola verejná vyhláška vyšších rímskych magistrátov s právom vydať edikt, *ius edicendi* (prétori, kurulskí edilovia a cenzeni). Prétorský edikt platil jeden rok a ako základný kameň tzv. prétorského práva neobsahoval všeobecné právne normy, ale súhrn procesných prostriedkov, ktorými prétor hodlal povoliť žalobu, procesné námietky a pod., čím nepriamo, za výraznej pomoci právníkov, tvoril nové právo.

¹²⁶ Gai. Inst. 1,133; Gai. D 1,7,28.

¹²⁷ C 8,47,11 (a. 530).

vane – totiž, ak práve toto vyhlási do súdneho protokolu pred príslušným sudcom za prítomnosti a bez odporu adoptovaného, ako aj osvojiteľa, zanikne síce otcovská moc prirodzeného otca, ale prechádza na toho adoptívneho otca, v osobe ktorého, ako sme predtým uviedli,¹²⁸ nastáva plná adopcia.

9. Treba však vedieť aj to: ak tvoja nevesta je s твоjím synom tehotná a ty potom počas jej tehotenstva syna emancipuješ alebo dáš na adoptovanie, narodené dieťa sa narodí v tvojej moci. Ak však naopak po emancipácii syna alebo po jeho adopcii dôjde k splodeniu, dostane sa dieťa pod otcovskú moc svojho otca, ktorý sa emancipoval, alebo pod moc svojho adoptívneho starého otca.

10. Treba tiež vedieť, že zásadne ani prirodzené ani adoptívne deti nemôžu svojho nositeľa moci nejakým spôsobom nútiť, aby ich zo svojej moci prepustil.

TRINÁSTY TITUL

O PORUČNÍCTVE¹²⁹

Prejdeme k inému rozdeleniu. Osoby, ktoré nie sú podriadené moci iného, nachádzajú sa totiž buď v poručníctve [*tutela*], alebo v opatrovníctve [*cura*]; iné osoby sa nenachádzajú v žiadnom z týchto dvoch právnych vzťahov. Hovorme o tých, ktorí sú pod poručníctvom alebo opatrovníctvom, lebo potom môžeme hovoriť aj o ostatných osobách, ktoré nie sú v žiadnom z týchto dvoch právnych vzťahov. Najprv bližšie objasníme tých, ktorí sú pod poručníctvom.

1. Poručníctvo, ako ho definuje Servius,¹³⁰ je sila a moc¹³¹ nad slobodným človekom, ktorá je daná a zabezpečená civilným právom s cieľom chrániť toho, kto sa v dôsledku svojho veku nevie brániť.

2. Poručníkmi sú tí, ktorí túto silu a moc majú; podľa tejto úlohy dostali aj pomenovanie. Nazývajú sa totiž poručníci [*tutores*], akoby ochrancovia [*tuitores*] a obrancovia [*defensores*], podobne ako sa nazývajú strážcovia chrámov [*aeditui*], ktorí ochraňujú chrámy [*aedes*].

3. Otcom je teda dovolené svojim nedospelým deťom, ktoré majú v moci, určiť testamentom poručníka. U syna a dcéry je to v každom prípade možné; svojim vnukom a vnučkám môžu starí otcovia určiť testamentom poručníkov len vtedy,

¹²⁸ Just. Inst. 1,11,2.

¹²⁹ Gai. Inst. 1,142 – 154; D 26,1 – 3; C 5,2,8; C 5,29.

¹³⁰ Servius Sulpicius Rufus, významný právnik z obdobia republiky (asi 106 – 43 pred Kr.). Študoval na gréckom ostrove Rodos spolu s Cicerónom, ktorý ho nazval tvorcom právnickej dialektiky. Napísal mnoho právnických spisov.

¹³¹ Servius definuje poručníctvo slovami „*vis ac potestas*“ sila a moc; pozri Paul. – Serv. D 26,1,1, pr. – 1. Justiniánske Inštitúcie nesprávne vkladajú do úst výraz „*ius ac potestas*“ (právo a moc). Môj preklad korešponduje stanovisku Servia.

keď sa smrťou starého otca nedostanú pod moc svojho otca. Ak pritom tvoj syn je v čase tvojej smrti podriadený tvojej moci, nemôžu vnuci, ktorých máš od neho, na základe tvojho testamentu dostať poručníka, hoci sú podriadení tvojej moci, lebo totiž tvojou smrťou sa dostanú pod moc svojho otca.

4. Keďže v mnohých iných prípadoch boli po smrti otca narodení [*postumi*]¹³² posudzovaní, ako keby sa narodili už pred smrťou otca, presadil sa aj v tomto prípade názor, že týmto neskôr narodeným je možné testamentom pred ich narodením, nie inak ako už narodeným, určiť poručníka za predpokladu, že sa podľa svojej právnej pozície, ak by sa narodili ešte za života svojich sploditeľov, stali deťmi a dostali sa do ich moci.

5. Ak však emancipovanému synovi otec v testamente určil poručníka, musí ho v každom prípade potvrdiť rozhodnutím miestodržiteľ [*praesidis*],¹³³ a to bez ďalšieho sprostredkovania.

ŠTRNÁSTY TITUL

KTO MÔŽE BYŤ V TESTAMENTE URČENÝ ZA PORUČNÍKA¹³⁴

Poručníkom môže byť nielen hlava rodiny [*pater familias*], ale aj syn podriadený otcovskej moci [*filius familias*].

1. Ale aj vlastný otrok môže byť platne poručníkom, ak je na základe testamentu súčasne prepustený na slobodu. Musíme predsa vedieť, že aj ten, kto je aj bez udelenia slobody určený za poručníka, platí ako niekto, kto mlčky priamo získal slobodu, a tým sa platne stal poručníkom. Inak treba rozhodnúť, ak jeho ustanovenie za poručníka sa stalo tak, že bol omylom považovaný za slobodného. Naproti tomu cudzí otrok nemôže byť platne ustanovený za poručníka bez príslušnej podmienky. Za podmienky, „ak bude slobodný“, môže byť platne ustanovený. Ak ale bude vlastný otrok týmto spôsobom určený za poručníka, je to neplatné.

2. Kto je duševne chorý alebo ešte nedosiahol 25 rokov svojho života, a je testamentom určený za poručníka, stane sa poručníkom, až keď znovu nadobudne rozum alebo keď dovŕši 25 rokov veku.¹³⁵

3. Je nepochybné, že niekto môže byť v testamente určený za poručníka na urči-

¹³² *Postumus* alebo pohrobok bol podľa rímskeho práva ten, koho otec splodil a narodil sa po otcovej smrti alebo po zriadení testamentu. Inými slovami je to dieťa, ktoré sa narodilo neskoro, ale za života poručiteľa by bolo vošlo pod jeho otcovskú moc. Preto aj takéto dieťa malo pasívnu testamentárnu spôsobilosť, a otec mu mohol ešte za svojho života ustanoviť v testamente poručníka.

¹³³ Miestodržiteľ stál podľa rímskej ústavy na čele provincie, t. j. zastupoval rímskeho cisára alebo senát v dobytých mimoitalských územiach. Mal jurisdikciu v civilných a trestných veciach.

¹³⁴ D 26,2; C 5,28.

¹³⁵ Dovŕšením 25. roku života stával sa rímsky občan plnoletým, t. j. úplne spôsobilým na právne úkony. Porov. s pozn. 68.

tý čas, od určitého času, pod podmienkou [*sub condicione*],¹³⁶ alebo už pred ustanovením dediča.

4. Avšak pre určitú vec alebo pre určitú záležitosť nemôže byť určený poručník, lebo je určený pre osobu, a nie pre vec alebo záležitosť.¹³⁷

5. Ak niekto určil pre svoje dcéry alebo synov poručníkov, treba predpokladať, že to platí aj pre neskôr narodené dcéry alebo neskôr narodených synov, lebo označením „syn“ alebo „dcéra“ treba rozumieť aj neskôr narodených potomkov.¹³⁸ Čo ale, keď ide o vnukov: sú poručníci určení aj pre vnukov pod označením „synovia“? Treba povedať, že sú považovaní za určených len vtedy, ak poručník hovoril o „deťoch“. Ak však povedal „synovia“, nebudú zaradení: „synovia“ a „vnuci“ sú totiž rozličné označenia. Ak ale určí poručníkov pre neskôr narodených, tak sa tým myslia neskôr narodení synovia, ako aj ďalší potomci.¹³⁹

PÄTNÁSTY TITUL

O ZÁKONNOM PORUČNÍCTVE ADGNÁTOV¹⁴⁰

Pre tých, pre ktorých nebol testamentom určený poručník, sú podľa Zákona XII tabúl¹⁴¹ poručníkmi boční príbuzní v mužskej línii [*adgnati*]; nazývame ich zákonní poručníci.

1. V mužskej línii bočne príbuznými sú tí, ktorí sú pokrvne zviazaní mužským pohlavím, takpovediac pokrvní príbuzní od jedného otca,¹⁴² ako napríklad od toho istého otca pochádzajúci brat, syn brata alebo od neho pochádzajúci vnuk, podobne ako strýko z otcovej strany a syn tohto strýka a od neho pochádzajúci vnuk. Naproti tomu tí, ktorí sú pokrvným príbuzenstvom zviazaní s osobami ženského pohlavia, nie v mužskej línii, ale iným spôsobom, sú podľa prirodzeného práva pokrvne príbuzní. Preto syn tvojej tety z otcovej strany nie je s tebou bočným príbuzným v mužskej línii, ale len [všeobecne] pokrvne príbuzný (a naopak aj ty si

¹³⁶ Podmienka (*condicio*) bola vedľajšou časťou právneho úkonu (v tomto prípade testamentu), od splnenia ktorej záviseli účinky daného právneho úkonu.

¹³⁷ Prevzaté z Marci. D 26,2,14 („*quia personae, non rei vel causae datur*“).

¹³⁸ Pozri pozn. 132.

¹³⁹ Ulp. D 26,2,5 – 6.

¹⁴⁰ Gai. Inst. 1,155 – 158; D 26,4; C 5,30.

¹⁴¹ Zákon XII tabúl (*Lex duodecim tabularum*) bol prijatý asi v rokoch 451 – 449 pred Kr. ako výsledok výrazného úsilia plebejcov o zrovnoprávnenie s patricijmi. Z. obsahoval predpisy súkromnoprávne, trestné a procesné, ale nebol súhrnnou kodifikáciou práva. Jeho interpretáciou sa vyvíjalo rímske právo po celé stáročia až do Justiniána. Bol publikovaný na dvanástich drevených tabuliach, ktoré zničil požiar v roku 387 pred Kr.

¹⁴² Just. Inst. 3,2,1.

prirodzene s ním príbuzný podľa toho istého práva), lebo deti otcovej rodiny nasledujú rodinu matky.

2. Ak zákon povoláva bočných príbuzných v mužskej línii po zomrelom bez testamentu [*intestatus*] k poručníctvu, nemyslí sa tým len prípad, že ten, kto mohol určiť poručníkov, nezriadil testament, ale aj prípad, keď iba vzhľadom na poručníctvo zomrel bez testamentu. To sa stane aj vtedy, ako sa uznáva, keď poručník zomrel za života zriaďovateľa testamentu.

3. Právny vzťah bočných príbuzných v mužskej línii zaniká zvyčajne vo všetkých prípadoch zmeny osobného postavenia [*capitis deminutio*].¹⁴³ Veď bočné príbuzenstvo v mužskej línii je ustanovizňou civilného práva. Naproti tomu právny vzťah [všeobecného] pokrvného príbuzenstva nemení sa vo všetkých prípadoch zmeny osobného postavenia, lebo pravidlo civilného práva môže síce zrušiť civilnoprávne vzťahy, ale nie vzťahy prirodzené.

ŠESTNÁSTY TITUL

O ZMENE OSOBNÉHO POSTAVENIA¹⁴⁴

Zmena osobného postavenia [*capitis deminutio*] je zmena doterajšieho právneho postavenia. Do úvahy prichádzajú tri druhy: buď ide o najväčšiu zmenu osobného postavenia [*c. d. maxima*], o menšiu, ktorú niektorí nazývajú prostredná [*c. d. media*], alebo o najmenšiu [*c. d. minima*].

1. O najväčšiu zmenu osobného postavenia ide vtedy, keď niekto stratí súčasne občianstvo [*status civitatis*] a slobodu [*status libertatis*]. To sa týka tých, ktorých za trest tvrdý rozsudok urobil otrokov¹⁴⁵ alebo prepustencov, ktorí boli odsúdení za nevďak voči svojim patrónom,¹⁴⁶ alebo tých, ktorí sa dali predať, aby participovali na kúpnej cene.¹⁴⁷

2. Menšia alebo prostredná zmena osobného postavenia nastane vtedy, keď síce zanikne občianstvo, ale sloboda ostáva. Týka sa to vypovedaného, ktorému je zakázaná „voda a oheň“, alebo toho, ktorý je doživotne deportovaný na ostrov.¹⁴⁸

3. O najmenšiu zmenu osobného postavenia ide vtedy, keď občianstvo a sloboda ostáva, ale zmenilo sa postavenie v rodine [*status hominis*]. Týka sa to tých, ktorí po tom, čo sa stali svojprávnymi, znovu boli podriadení právu druhého, alebo naopak.

¹⁴³ K tomu pozri ďalej Just. Inst. 1, 16 pr. Právnická literatúra prekladá výraz *deminutio* slovom „zmena.“

¹⁴⁴ Gai. Inst. 1, 159 – 164; D 4, 5.

¹⁴⁵ Porov. Just. Inst. 1, 12, 3 a pozn. 117.

¹⁴⁶ CTh 4, 10, 1 (a. 313); C 6, 7, 2 pr. (a. 326).

¹⁴⁷ Just. Inst. 1, 3, 4.

¹⁴⁸ Just. Inst. 1, 12, 1 a pozn. 116.

4. Ale ak bol otrok prepustený na slobodu, nejde o zmenu osobného postavenia, lebo predtým nemal žiadne osobné postavenie.

5. Aj tí, u ktorých sa mení skôr dôstojnosť [*dignitas*] než osobné postavenie, netrpia nijakú zmenu osobného postavenia. A preto možno konštatovať, že zo senátu vylúčených nepostihne žiadna zmena osobného postavenia.

6. Keď sme už predtým povedali,¹⁴⁹ že po zmene osobného postavenia ostáva príbuzenský vzťah zachovaný, tak to platí, len pokiaľ ide o najmenšiu zmenu osobného postavenia, lebo vtedy všeobecný pokrvný vzťah ostáva zachovaný. Ale ak nastane najväčšia zmena osobného postavenia, zanikne aj pokrvný príbuzenský vzťah, napríklad ak sa príbuzný stane otrokom; a nezíska znovu naspäť príbuzenské právo, ak je neskôr prepustený na slobodu. Avšak keď je niekto doživotne deportovaný na ostrov, zanikne pokrvné príbuzenstvo.

7. Ak však patrí poručníctvo bočným príbuzným v mužskej línii, potom nepatrí rovnako všetkým, ale len tým, ktorí sú v najbližšom príbuzenskom stupni, a keď sú viacerí rovnakého stupňa, patrí týmto všetkým.

SEDEMŇASTÝ TITUL

O ZÁKONNOM PORUČNÍCTVE PATRÓNOV¹⁵⁰

Takisto na základe Zákona XII tabúl¹⁵¹ patrí prepúšťajúcim [patrónom] a ich deťom poručníctvo nad prepustenými oboch pohlaví. Aj ono sa označuje ako zákonné poručníctvo [*legitima tutela*], ale nie preto, že by toto poručníctvo bolo výslovne regulované zákonom, ale preto, že sa akceptuje na základe výkladu [*per interpretationem*], ako keby bolo výslovne zavedené zákonom. Keďže tu zákon nariadil, že dedičstvá mužských, ako aj ženských prepustencov, pokiaľ zomreli bez testamentu, patria patrónom alebo ich deťom, uznávali starí právnici [*veteres*], že podľa vôle zákona patrí patrónom aj poručníctvo, lebo zákon určuje zároveň za poručníkov aj bočných príbuzných v mužskej línii, ktorých povoláva k dedičstvu, a pretože tam, kde platí výhoda dedičskej postupnosti, má zásadne existovať aj bremeno poručníctva. „Zásadne“ sme však povedali preto, lebo ak žena prepustí na slobodu nedospelého, sama je síce povolaná k dedeniu, hoci niekto iný je poručníkom.

¹⁴⁹ Just. Inst. 1,15,3.

¹⁵⁰ Gai. Inst. 1,165 – 167; D 26,4.

¹⁵¹ Pozri pozn. 141. Justinián má na mysli tab. 5,8.

OSEMNÁSTY TITUL

O ZÁKONNOM PORUČNÍCTVE HLÁV RODÍN¹⁵²

Podľa príkladu patrónov uznávalo sa ešte jedno poručníctvo, ktoré sa označovalo rovnako ako zákonné poručníctvo. Kto svojho syna alebo svoju dcéru alebo od svojho syna pochádzajúcich vnukov alebo vnučky alebo ďalších nedospelých potomkov emancipoval, bude ich zákonným poručníkom.

DEVÄTNÁSTY TITUL

O FIDUCIÁRNOM PORUČNÍCTVE¹⁵³

Existuje ešte iné poručníctvo, ktoré nazývame poručníctvom k vernej ruke [fiduciárne poručníctvo]. Keď totiž hlava rodiny svojho syna alebo svoju dcéru, svojho vnuka alebo svoju vnučku alebo ďalších potomkov ako nedospelých¹⁵⁴ prepustí spod svojej moci, nadobudne zákonné poručníctvo nad nimi. Ak potom zomrie a sú tu [dospelé] deti mužského pohlavia, stanú sa títo fiduciárnymi poručníkmi svojich [z moci prepustených nedospelých] synov, bratov alebo sestier alebo ďalších potomkov. Naproti tomu ak počas zákonného poručníctva [nad nedospelými prepustencami] zomrie patrón, tak sa aj jeho deti stanú zákonnými poručníkmi. Lebo ak syn zomrelého nebol prepustený za života otca spod jeho moci, stane sa otcovou smrťou svojprávnny, nedostane sa pod moc svojich bratov, a preto ani nie pod ich opatrovníctvo. Naproti tomu prepustenec, ak by ostal otrokom, bude sa po smrti svojho pána pri jeho deťoch v každom prípade nachádzať v tej istej právnej pozícii. Predsa len sú títo, keď sú dospelí, povolávaní k poručníctvu. Toto pravidlo všeobecne ustanovila naša konštitúcia¹⁵⁵ pre každé opatrovníctvo a poručníctvo.

¹⁵² Ulp. D 26,4,3,10.

¹⁵³ Gai. Inst. 1,166a.

¹⁵⁴ Nedospelí boli v Ríme všetci, ktorí nedovršili 25 rokov svojho života. Pozri pozn. 68, 135.

¹⁵⁵ C 5,30,5 (a. 529).

DVADSIATY TITUL

O ATILIÁNSKOM PORUČNÍCTVE A PORUČNÍCTVE
PODĽA JÚLIOVHO A TITIOVHO ZÁKONA¹⁵⁶

Ak niekto vôbec nemal poručníka, bol mu poručník ustanovený, a to v meste Rím podľa *legis Atilia*¹⁵⁷ ho ustanovil mestský prétor a väčšina ľudových tribúnov, naproti tomu v provinciách podľa *leges Iulia a Titia*¹⁵⁸ miestodržiteľ provincie.¹⁵⁹

1. Podľa týchto zákonov môže byť poručník ustanovený aj vtedy, keď bol ustanovený pod podmienkou [*sub condicione*]¹⁶⁰ alebo od určitého termínu [*die certo datus*], pokiaľ podmienka alebo termín spočívajú [*pendebat*]. Aj keď bol poručník bezpodmienečne [v testamente] ustanovený, mohol byť podľa týchto zákonov navrhnutý poručník, pokiaľ sa ešte nikto nestal na základe testamentu dedičom. Úrad tohto poručníka sa skončil, keď sa splnila podmienka [*condicio existeret*], nastal termín [*dies veniret*] alebo niekto sa stal dedičom [*heres existeret*].

2. Aj keď poručník padol do vojnového zajatia, navrhol sa podľa týchto zákonov poručník. Úrad poručníka sa skončil návratom vojnového zajatca do vlasti; lebo ten, kto sa vrátil [*reversus*], dostal poručníctvo naspäť *iure postliminii*.¹⁶¹

3. Podľa týchto zákonov predsa sa už neustanovuje poručník po tom, čo najprv konzuli¹⁶² vyžadovali pre pupilov oboch pohlaví ustanoviť poručníkov na základe úradného preskúmania a po nich na základe cisárskych konštitúcií to vyžadovali aj prétori. Lebo už spomenuté zákony neurčovali ani to, že sa od poručníkov žiada dať zábezpeku na udržanie majetku a pupila, ani že poručníci sú nútení poručníctvo prijať.

4. U nás predsa platí právo, že v Ríme mestský prefekt alebo prétor v rámci svojej súdnej jurisdikcie, v provinciách však miestodržiteľia na základe úradného preskúmania vymenujú poručníkov, alebo na základe nariadení municipiálne magistráty, pokiaľ pupilov majetok nie je veľký.

¹⁵⁶ Gai. Inst. 1,185 – 191; D 26,5; C 5,34.

¹⁵⁷ *Lex Atilia de tutore dando* asi z r. 210 pred Kr. prijatá buď na návrh konzula M. Atilia Regula, alebo plebejského tribúna L. Atilia zakotvovala ustanovenie poručníka nedospelému v situácii, ak niet testamentárneho alebo zákonného poručníka. Porov. Livius 26,33,12.

¹⁵⁸ *Lex Iulia et Titia* asi z r. 100 pred Kr. z obdobia cisára Augusta rozšírila pôsobnosť *legis Atilia* na rímske provincie.

¹⁵⁹ K miestodržiteľovi provincie pozri pozn. 133.

¹⁶⁰ Pozri pozn. 136.

¹⁶¹ Pozri pozn. 121.

¹⁶² *Consules* (konzuli), najvyšší rímski úradníci, volení za republiky v počte dvoch ľudovým zhromaždením (*comitia centuriata*) na jeden rok. Stáli na čele štátu s formálne neobmedzenou právomocou (*imperium maius*), s právom predkladať návrhy zákonov (*ius agendi cum populo*) a pod. Za principátu sa zásadne zmenšil ich politický význam a za absolutistického cisárstva (*dominátu*) bola to len čestná funkcia.

5. Ale aj z toho vyplývajúce ťažkosti sme pre zúčastnených našou konštitúciou¹⁶³ odstránili a určili, že bez toho, aby sa čakalo na miestodržiteľské nariadenie, ak majetok pupila alebo blízkeho veku dospelosti [*adulti*]¹⁶⁴ má hodnotu až do 500 solidov [zlatých mincí], môžu mestskí ochrancovia spolu s dôstojným biskupom tohto mesta alebo aj pred inými úradnými osobami, t. j. magistrátmi alebo v meste Alexandria¹⁶⁵ s justičným komisárom, vymenovať poručníkov alebo opatrovníkov. Pritom treba dať zákonnú istotu podľa predpisu tej istej konštitúcie, a to na nebezpečenstvo tých, ktorým je poskytnutá.

6. To, že sa *pupilus* nachádza v moci opatrovníka, zodpovedá prirodzenému právu s tým, kto nie je dospelý, bude chránený poručníctvom iného.

7. Pokiaľ poručníci robia právne úkony mužských alebo ženských pupilov, po dosiahnutí ich dospelosti sú povinní predložiť na základe žaloby z poručníctva vyúčtovanie.

DVADSIATY PRVÝ TITUL

O FORMÁLNOH SÚHLASE PORUČNÍKOV¹⁶⁶

V niektorých prípadoch potrebujú pupilovia formálne privolenie poručníka [*auctoritas tutoris*],¹⁶⁷ v niektorých nie. Ak si napríklad pupilovia dajú niečo stipulovať [sľúbiť],¹⁶⁸ formálne privolenie poručníka sa nevyžaduje; ak oni sľúbia niečo iným, je privolenie potrebné. Presadil sa totiž názor, že si môžu svoju právnu pozíciu zlepšiť aj bez formálneho privolenia poručníka, ale zhoršiť len s jeho privolením. Preto v prípadoch, keď dochádza k vzájomným záväzkom, ako je to pri kúpnej zmluve, nájomnej zmluve, zmluve o diele, pracovnej zmluve, príkaznej zmluve a úschove, formálne privolenie sa neudelí, budú síce tí, ktorí s pupilom konali, zaviazaní, na druhej strane *pupilus* však zaviazaný nebude.

¹⁶³ C 1,4.30 (a. 531).

¹⁶⁴ Blízki veku dospelosti (*impuberes infantia maiores*) tvorili osobitnú vekovú kategóriu. Neboli ešte dospelí, ale boli už aspoň obmedzene právne spôsobilí. O dospelosti pozri pozn. 68 a porov. s pozn. 135.

¹⁶⁵ Alexandria (gr. *Alexandreia*) bol názov mnohých starovekých miest. Najvýznamnejším z nich sa stalo egyptské prístavné mesto na rieke Níl založené Alexandrom Veľkým v r. 332 pred Kr. Za Ptolemaiovcov bolo hlavným mestom Egypta a hospodárskym a kultúrnym centrom helenistického sveta. Za cisára Augusta druhé najdôležitejšie mesto rímskeho štátu.

¹⁶⁶ D 26,8; C 5,59.

¹⁶⁷ Od privolenia poručníka treba odlišovať súhlas opatrovníka (*consensus curatoris*).

¹⁶⁸ *Stipulatio* (stipulácia) bola verbálna zmluva, ktorá bola vhodná na akýkoľvek dovolený hospodársky či právny účel, pričom platnosť stipulácie bola v podstate od svojej kauzy úplne nezávislá. Zaväzovala len jednu stranu (sľubujúceho, *promissor*) a uskutočňovala sa solemnou, slovnou formou, napríklad: „Sľubuješ mi dať slovo?“, „Sľubujem.“ Stipulácia teda bola typickým abstraktným, jednostranným a formálnym kontraktom.

1. Predsa však pupilovia môžu iba s formálnym privolením poručníka prijať dedičstvo, navrhnúť držbu dedičstva [*bonorum possessio*] alebo prijať dedičstvo na základe fideikomisu, najmä keď je [takéto prijatie dedičstva] lukratívne a neprinesie nijakú škodu.

2. Poručník musí byť pri uzatváraní právneho úkonu prítomný a ak si myslí, že je to pre pupila výhodné, ihneď dať svoje formálne privolenie. Neskoršie alebo listom udelené formálne privolenie je neúčinné.

3. Ak sa musí viesť medzi poručníkom a pupilom spor [*iudicium*], keďže poručník nesmie vo vlastnej veci udeliť privolenie, netreba vymenovať – ako predtým – prétorského poručníka [*praetorius tutor*], ale treba na jeho miesto ustanoviť opatrovníka, ktorý za neho vedie spor; po skončení sporu sa skončí aj opatrovnictvo.

DVADSIATY DRUHÝ TITUL

AKO ZANIKÁ PORUČNÍCTVO¹⁶⁹

Pupilovia oboch pohlaví sa oslobodia spod poručníctva, len čo sa stanú dospelými [*puberes*].¹⁷⁰ Starí právnici chceli pohlavnú zrelosť mužov posudzovať predovšetkým nie podľa (dosiahnutých) rokov, ale podľa telesného stavu.¹⁷¹

Vo svojom majestáte sme predsa pokladali za správne, a v našej dobe je to mravné a dôstojné, že to, čo sa u žien oddávna javilo ako necudné, totiž ohliadka tela, aby sa to pokladalo za necudné aj u mužov. A preto sme vyhlásením nezmeniteľnej konštitúcie¹⁷² nariadili, aby sa u mužov prijala pohlavná dospelosť dosiahnutím štrnásteho roku života. U žien sme ponechali odôvodnené pravidlo starého práva, podľa ktorého sa ženy považujú za dospelé dosiahnutím dvanástich rokov života.

¹⁶⁹ Gai. Inst. 1,170; 1,173; 1,182; 1,187; 1,194; Paul. D 26,1,12; Ulp. D 26,1,14; Paul. D 26,1,17; C 5,60.

¹⁷⁰ Pozri pozn. 68.

¹⁷¹ Ide o starý spor dvoch právnických škôl, sabiniánov a prokuliánov. Názov sabiniáni (*Cassiani*) pochádza od mena republikánskeho právnika Massuria Sabina, ktorý bol jej zakladateľom, *Cassiani* od jeho nástupcu Gaia Cassia Longina. Sabiniáni boli konzervatívne zameraní a zo známejších patrili k nim aj Iavolenus a Iulianus. Názov prokuliáni pochádza od mena právnika Procula, nástupcu zakladateľa školy Marca Antistia Labeona. Prokuliáni boli orientovaní pokrokovejšie a zo známejších k nim patrili Nerva, Celsus, Neratius. Obidve školy pôsobili v 1. – 2. stor. po Kr. Pohlavnú zrelosť potrebnú na spôsobilosť právne konať odvodzovali sabiniáni od individuálnej zrelosti, prokuliáni od prirodzenej zrelosti, teda dosiahnutím 14. roku veku u chlapcov, 12. roku veku u dievčat.

¹⁷² C 5,60,3 (a. 529).

1. Poručníctvo sa končí aj vtedy, keď je *pupillus* ako dieťa osvojený na základe arogácie alebo doživotne deportovaný;¹⁷³ ďalej, ak je *pupillus* zahnaný späť do otroctva¹⁷⁴ alebo upadne do vojnového zajatia.

2. Hoci je poručník ustanovený testamentom do splnenia podmienky, z toho vyplýva, že splnením podmienky prestal byť poručníkom.

3. Podobne sa poručníctvo končí smrťou poručníka alebo pupila.

4. Poručníctvo však zanikne aj zmenou osobného postavenia, na základe ktorej poručník stratí slobodu alebo občianstvo. Naproti tomu najmenšia zmena osobného postavenia, napríklad ak sa poručník dá adoptovať, spôsobuje iba zánik zákonného poručníctva, nie aj ostatných poručníctiev. Zmena osobného postavenia mužských a ženských pupilov naproti tomu vždy spôsobuje zánik poručníctva, aj keď ide len o najmenšiu zmenu osobného postavenia.

5. Okrem toho tí, ktorí boli testamentom určení za poručníkov na určitý čas, vzdajú sa poručníctva po uplynutí času.

6. Poručníkmi nezostanú ani tí, ktorí sú pozbavení poručníctva, lebo sa stali nehodní dôvery, alebo tí, ktorí z právneho dôvodu poručníctvo odmietnu a zodpovedajú tomuto, ako ďalej uvedieme,¹⁷⁵ sa vzdajú vedenia poručníctva.

DVADSIATY TRETÍ TITUL

O OPATROVNÍKOV¹⁷⁶

Dospelým mužom a ženám do dovŕšenia 25. rokov života ustanovia opatrovníkov, lebo hoci sú už dospelí, predsa len sú v takom veku, v ktorom si sami nemôžu obstarávať svoje záležitosti.¹⁷⁷

1. Opatrovníkov určujú tí istí magistráti ako poručníkov. Opatrovník nemôže byť ustanovený testamentom, predsa však takto ustanoveného potvrdí dekrétom prétor alebo miestodržiteľ.

2. Dospelí neplnoletí dostanú opatrovníka nie proti svojej vôli, okrem prípadu, ak ide o právny spor, lebo opatrovník môže byť ustanovený aj na vybavenie určitej záležitosti.

3. Aj duševne chorí [*furiosi*] a márnotravníci [*prodigi*], aj keď majú viac ako 25 rokov, sú podľa Zákona XII tabúl¹⁷⁸ pod opatrovníctvom svojich bočných príbuz-

¹⁷³ Pozri pozn. 116.

¹⁷⁴ Mohlo sa tak stať napríklad na základe prejavenej nevďačnosti voči patrónovi. Porov. aj s Just. Inst. 1,16,1.

¹⁷⁵ Just. Inst. 1,25.

¹⁷⁶ Gai. Inst. 1,197; 1,198; D 26,5.

¹⁷⁷ K veku dospelosti pozri pozn. 68.

¹⁷⁸ Pozri pozn. 141. Justinián tu má na mysli tab. 5, 7a; 5,7c.

ných v mužskej línii. V Ríme im mestský prefekt alebo prétor a v provinciách miestodržiteľ ustanovujú opatrovníkov.

4. Pre duševne narušených [*mente captis*], ako aj pre hluchých [*surdis*], nemých [*mutis*] a takých, čo dlhodobo znášajú ťažké útrapy, sa ustanovuje opatrovník, lebo si nemôžu sami obstaráť svoje záležitosti.

5. Niekedy má aj dospelý opatrovníka, napríklad ak je zákonný poručník neschopný; lebo kto má poručníka, tomu nemožno ustanoviť ďalšieho poručníka. Aj keď je na základe testamentu alebo prétorom alebo miestodržiteľom niekto ustanovený za poručníka a nie je spôsobilý vykonávať tento úrad, hoci pri právnych úkonoch sa nedopustil podvodu, ustanoví sa mu zvyčajne opatrovník. Opatrovníci sa obyčajne ustanovia namiesto poručníkov, a tí sú na určitý čas, nie natrvalo, oslobodení od poručníctva.

6. Ak však poručníkovi choroba alebo iné závažné dôvody bránia viesť právne úkony poručenca, alebo poručenec je neprítomný alebo nemá ešte viac ako sedem rokov [*infans*],¹⁷⁹ dosadí prétor alebo ten, kto vedie provinciu, podľa svojej úvahy na základe dekrétu niekoho na nebezpečenstvo poručníka ako obchodného správcu.

DVADSIATY ŠTVRTÝ TITUL

O ZÁBEZPEKE PORUČNÍKOV A OPATROVNÍKOV¹⁸⁰

V snahe zabrániť, aby sa majetok mužských a ženských poručenčov a opatrovancov konaním poručníkov alebo opatrovníkov nepremrhal alebo nezmenšil, stará sa prétor o to, aby poručníci a opatrovníci poskytli zábezpeku. Ale nie je to vždy tak: testamentom ustanovení poručníci nebudú nútení poskytnúť zábezpeku, lebo ich spoľahlivosť a svedomitosť (starostlivosť) preveril sám poručiteľ. Zábezpeku nemusia zložiť ani poručitelia a opatrovníci, ktorí sú ustanovení na základe úradného preskúmania, lebo boli vybratí ako spôsobilí [*idonei*].¹⁸¹

1. Aj keď sú testamentom alebo úradným rozhodnutím určení dvaja alebo viacerí poručníci alebo opatrovníci, môže jeden z nich ponúknuť zábezpeku na správanie poručenčov alebo dospelých neplnoletých, nespôsobujúce škodu, a tým spôsobiť, že buď on bude uprednostnený pred spoluporučníkom alebo spoluopatrovníkom a sám bude viesť správu, alebo spoluporučník sám ponúkne zábezpeku a bude mať prednosť, aby sám spravoval [majetok]. Nemôže teda od svojho spoluporučníka alebo spoluopatrovníka sám žiadať zábezpeku; naopak, sám musí po-

¹⁷⁹ Podľa rímskeho práva všetci do 7 rokov svojho života boli deťmi (*infans*) a úplne vylúčení z účasti na právnych úkonoch, ako aj skutkov inak deliktuálnych.

¹⁸⁰ D 27,7; D 46,6; C 5,42 – 57

¹⁸¹ Gai. Inst. 1,199 – 200.

núкнуť zábezpeku a tak postaviť spoluporučníka pred voľbu, či ponechá zábezpeku a s ňou spojené dôsledky, alebo či sám poskytne zábezpeku. Ak poručník uviedol, kto má viesť správu a nikto neponúkne zábezpeku, tak ju tento musí viesť. Ak však takéto určenie nejestvuje, musí správu viesť ten, koho zvolila väčšina, ako to upravuje edikt prétora. Ak sa poručníci sami nezjednotili na voľbe toho alebo onoho, kto má viesť správu, musí prétor spravovať svoj úrad. To isté platí, ak sú úradne uznaní viacerí, t. j. väčšina, môže rozhodnúť, kto má viesť správu.

2. Treba však vedieť, že nielen poručníci a opatrovníci zodpovedajú za svoju správu poručencom, dospelým neplnoletým a ostatným osobám, že títo ako posledný prostriedok, ktorý im zabezpečuje pomoc, majú aj subsidiárnu žalobu proti tým, ktorí poskytli zábezpeku. Táto subsidiárna žaloba môže byť povolená proti tým, ktorí sa nepostarali o to, aby sa od poručníkov alebo opatrovníkov vôbec prijala zábezpeka, alebo ktorí pripustili, že sa zábezpeka poskytla v nedostatočnej miere. Táto žaloba sa podľa dobrozdaní právnikov, ako aj podľa cisárskych konštitúcií vzťahuje aj na ich dedičov.

3. V týchto konštitúciách sa tiež výslovne nariaďuje, že poručníci alebo opatrovníci, ktorí neposkytli žiadnu zábezpeku, budú prinútení úradne dať ručný záloh.

4. Za dôsledky tejto žaloby nenesú zodpovednosť ani mestský prefekt, ani prétor, ani miestodržiteľ v provincii, ani kto má inak právo ustanoviť poručníctvo, ale len tí, ktorí zvyčajne dojednávajú zábezpeku.¹⁸²

DVADSIATY PIATY TITUL

O DÔVODOCH ODMIETNUTIA¹⁸³

Z rozličných dôvodov možno odmietnuť úrad poručníka alebo opatrovníka, to spravidla pre vlastné deti bez ohľadu, či sú v otcovskej moci alebo sú emancipované. Kto má totiž v Ríme tri žijúce deti, v Itálii štyri, v provincii päť, môže, podobne ako aj pri iných služobných povinnostiach, odmietnuť prevzatie poručníctva alebo opatrovníctva; lebo podľa prevládajúcej mienky poručníctvo a opatrovníctvo sú tiež verejnými povinnosťami. Osvojení sa ale nerátajú ako deti, no na adopciu odovzdané deti sa rátajú v prospech ich prirodzeného otca. Podobne sa rátajú vnuci pochádzajúci od syna, pokiaľ nastupujú na miesto svojho otca; od dcéry pochádzajúce vnúčatá sa nerátajú. Z hľadiska odmietnutia úradu poručníka alebo opatrovníka sa rátajú len žijúce deti, mŕtve sa nerátajú. Čo sa týka detí, ktoré padli vo vojne, bolo sporné, či sa majú zarátať. Je isté, že sa majú rátať len tie, ktoré padli

¹⁸² Do úvahy prichádzajú tzv. nižší magistráti, úradníci (kurulskí čilovia, kvestori).

¹⁸³ D 27,1; C 5,62 – 69.

v otvorenom boji, lebo na toho, kto padol za vlasť [*res publica*], sa hľadá, že žije vo večnej sláve.¹⁸⁴

1. Božský cisár Marcus Aurelius¹⁸⁵ na základe svojej zbierky konštitúcií opakujúcej sa každých šesť mesiacov, oznámil rozhodnutie, že správca fisku (štátneho majetku) počas výkonu tejto správy môže odmietnuť poručníctvo alebo opatrovníctvo.

2. Z ďalších osôb sú oprávnení odmietnuť poručníctvo alebo opatrovníctvo tí, ktorí pracujú v štátnych službách. Ale aj vtedy, keď sú už poručníkmi alebo opatrovníkmi a potom musia vstúpiť do štátnych služieb, sú počas svojej zaneprázdnenosti oprávnení odmietnuť a na toto obdobie [*vacatio*] sa na ich miesto ustanoví opatrovník. Len čo sa vrátia, preberú znovu úrad poručníctva, a nie sú, ako napísal Papinianus v piatej knihe svojich Respons,¹⁸⁶ oslobodení na celý rok, lebo táto lehota je daná len tým, ktorí sú povolaní prevziať nové poručníctvo.

3. Ako božský cisár Marcus Aurelius rozhodol, aj ten, kto je v nejakom inom verejnom úrade, môže poručníctvo odmietnuť, no raz už prevzaté nemôže zanechať [*deserere non possunt*].

4. Nikto ako poručník alebo opatrovník nemôže tento úrad odmietnuť ani preto, lebo je v spore s poručencom alebo dospelým neplnoletým, okrem prípadu, ak ide o spor práve o celý majetok [*omnibus bonis*] alebo o dedičstvo [*hereditas*].¹⁸⁷

5. Takže záťaž troch poručníctiev alebo opatrovníctiev, pokiaľ sa vykonávajú, poskytuje uvoľnenie. Pritom sa poručníctvo alebo opatrovníctvo nad viacerými neplnoletými s tým istým majetkom, ako napríklad v prípade súrodencov, ráta ako jedno.

6. Že je niekomu dovolené odmietnuť (poručníctvo) pre chudobu, ak vie dokázať, že na tento ponúkaný úrad nedorástol, tak rozhodli o danej otázke božskí cisárski bratia¹⁸⁸ a aj sám božský cisár Marcus Aurelius.

7. Dôvodom na odmietnutie je aj choroba, pre ktorú nie je možné uzatvárať vlastné obchody.

8. Podobne môže odmietnuť aj ten, ako rozhodol božský cisár Antoninus

¹⁸⁴ Cicero, Philippica 9,2,4; Ulp. D 27,1,18; Mod. D 50,5, 14 pr.; Fr. Vat. 199.

¹⁸⁵ Marcus Aurelius Antoninus, rímsky cisár v r. 161 – 180 a filozof. Bojoval s kmeňmi Kvádov a Markomanov na území dnešného Slovenska a časť svojej knihy Myšlienky k sebe napísal pri rieke Hron „v krajine Kvádov nad Granuou“.

¹⁸⁶ Aemilius Papinianus, klasický právnik, pôsobil koncom 2. a začiatkom 3. stor. po Kr. V štátnej službe zastával viaceré úrady, dokonca získal úrad veliteľa telesnej stráže rímskeho cisára (*praefectus praetorio*). V r. 212 za cisára Caracallu bol popravený za prejavovaný nesúhlas s vraždou, ktorú vykonal Caracalla na svojom bratovi Getovi. Predstavuje vrchol rímskej klasickej jurisprudencie. Jeho spisy (najmä *Responsa*) tvorili základ štúdia v treťom ročníku na právnických školách (odtiaľ pomenovanie „papinianisti“); Jacques Cujacius (1522 – 1590) ho prirovnal k Homérovi.

¹⁸⁷ Prevzaté z Marci. D 27, 1,21 pr.

¹⁸⁸ Marcus Aurelius Antoninus (pozri pozn. 185) a Lucius Verus po adoptovaní cisárom Antoninom Piom, nazvaný L. Aelius Aurelius Commodus. Bol nástupcom Marca Aurelia (180 – 192). V r. 192 ho zavraždili jeho odporcovia.

Pius¹⁸⁹ v odpovedi na danú otázku, kto nevie čítať a písať, hoci aj analfabeti môžu vyhovieť požiadavkám na uzatváranie obchodov.

9. Ďalším dôvodom je púha okolnosť, že otec z nepriateľstva niekomu testamentárne ustanoví poručníka, ako aj naopak, odmietnuť nemôžu ani tí, ktorí otcovi poručenca sľúbili, že sa ujmú správy poručníctva.

10. Podľa rozhodnutia božských cisárskych bratov nie je prípustné odmietnutie, ak niekto iba vyhlásil, že otec poručenca ho vôbec nepoznal.

11. Nepriateľstvo, v ktorom niekto žil s otcom poručenca alebo dospelým neplnoletým, je obyčajne vtedy dôvodom na odmietnutie poručníctva, ak šlo o nepriateľstvo na smrť a k zmiereniu nedošlo.

12. Podobne možno odmietnuť prevzatie poručníctva, ak je niekto s otcom poručenca v spore o svojom osobnom postavení.

13. Prevzatie poručníctva alebo opatrovníctva môže odmietnuť aj ten, kto dosiahol sedemdesiat rokov svojho života. Aj dospelí, mladší ako dvadsaťpäť rokov, mohli kedysi odmietnuť. Podľa našej konštitúcie¹⁹⁰ sa im predsa len bráni usilovať sa o vedenie poručníctva alebo opatrovníctva, takže odmietnutie vôbec nie je potrebné. Táto konštitúcia tiež určuje, že ani poručenec ani dospelý neplnoletý nebude povolaný k poručníctvu, pretože by odporovalo povahe veci, ak by tí, o ktorých sa vie, že pokiaľ ide o správu vlastných záležitostí, sú závislí od pomoci cudzích, a sami sú nabádaní, aby prevzali poručníctvo alebo opatrovníctvo nad inými.

14. To isté platí pre vojakov, ktorí z vlastnej vôle nesmú prevziať poručníctvo.

15. Z prevzatia poručníctva alebo opatrovníctva sú oslobodení aj učitelia gramatiky, rétoriky a lekári, okrem toho tí, ktorí túto činnosť vykonávajú vo svojej vlasti, a z dôvodu jej nadmernosti sú pripustení.

16. Ak ale niekto chce odmietnuť a má na to viaceré dôvody, nebráni sa mu, ak niektoré nevie dokázať, aby ich uplatnil v určitej lehote.¹⁹¹ Kto chce odmietnuť, nepotrebuje sa odvolať. Naopak, musí uplatniť dôvody na odmietnutie v lehote päťdesiatich dní odo dňa, keď sa dozvedel o ustanovení (bez ohľadu na to, akého druhu je poručníctvo, t. j. vždy, keď je ustanovený). To platí, pokiaľ nebýva viac ako sto míl od miesta, kde bol ustanovený za poručníka. Ak býva ďalej ako sto míl, lehota sa bude počítat za každých dvadsať míl jeden deň a ešte sa pripočíta tridsať dní k tomu. Pritom treba „počítat“ tak, ako zvykol povedať Scaevola,¹⁹² aby nikdy nevyšlo menej ako päťdesiat dní.¹⁹³

¹⁸⁹ Pozri pozn. 78.

¹⁹⁰ C 5,30,5 (a. 529). Inst. 1, 25 130

¹⁹¹ Prevzaté z Marci. D 27, 1,21,1.

¹⁹² Quintus Cervidius Scaevola, klasický právnik. O jeho osobnom živote nemáme presné správy. Dosiahol vysoké štátne funkcie, za cisára Marca Aurélia (161 – 180) sa stal jeho právnym poradcom. Bol predovšetkým veľkým praktikom a učiteľom práva. Zanechal za sebou rozsiahlu právnickú spisbu.

¹⁹³ Porov. Marci. D 27,1,13,2.

17. Ak je niekto určený za poručníka, uznáva sa, že je určený na správu celého majetku.

18. Kto viedol nad niekým iným poručníctvo, nesmie byť proti svojej vôli požiadaný, aby sa stal aj jeho opatrovníkom. A tomu zodpovedajúc, na danú otázku božskí cisári Septimius Severus¹⁹⁴ a Caracalla nariadili,¹⁹⁵ že najmä vtedy, keď otec testamentárne ustanovil poručníka a pripojil, že ho ustanovuje aj za opatrovníka, nemôže byť proti svojej vôli prinútený prevziať aj opatrovníctvo.

19. Tí istí cisári v danej otázke rozhodli, že manžel, ktorý bol ustanovený za opatrovníka svojej žene, má aj vtedy právo odmietnuť, keď opatrovníctvo už vykonával.

20. Ak však niekto dosiahol oslobodenie od prevzatia poručníctva na základe falošných údajov, nie je však od bremena poručníctva oslobodený.

DVADSIATY ŠIESTY TITUL

O NESPOĽAHLIVÝCH PORUČNÍKOCH A OPATROVNÍKOCH¹⁹⁶

Treba vedieť, že žaloba proti nespoľahlivému poručníkovi vyplýva zo Zákona XII tabúl.¹⁹⁷

1. Právo odvolať [*remittere*] nespoľahlivých poručníkov majú v Ríme prétor a v provinciách miestodržiteľ¹⁹⁸ a zástupca prokonzula.¹⁹⁹

2. Uviedli sme, kto rozhoduje o nespoľahlivom poručníkovi. Pozrime sa teraz, kto môže byť označený ako nespoľahlivý [*suspectus*]: a to je možné u všetkých poručníkov, či sú ustanovení na základe testamentu alebo nie, alebo sú ustanovení iným spôsobom. Pritom môže byť žalovaný aj zákonný poručník. Čo ale, ak je to patrón [na slobodu prepúšťajúci]? Aj potom musíme povedať to isté, pokiaľ sa domnievame, že by sme mali povest' patróna chrániť len vtedy, keď bude odvolaný ako nespoľahlivý poručník.

3. Takže teraz sa pozrieme, kto môže žalovať nespoľahlivých poručníkov. K to-

¹⁹⁴ Lucius Septimius Severus, rímsky cisár v r. 193–211. Bol vynikajúcim vojakom, cieľavedomým a činorodým človekom. Pokúšal sa o právne a hospodárske vyrovnanie Itálie a provincií, centralizoval finančníctvo a podporoval právnický stav (Papinianus bol veliteľom jeho telesnej stráže a spolu s Paulom členom cisárskej rady).

¹⁹⁵ Marcus Aurelius Antoninus Caracalla, rímsky cisár v r. 211–217, najstarší syn cisára Septimia Severa. Známy svojimi svetovládnymi myšlienkami, udelil v r. 212 všetkým slobodným obyvateľom ríše konštitúciou rímske občianstvo (*Constitutio Antoniniana*).

¹⁹⁶ D 26,10; C 5,43.

¹⁹⁷ Pozri pozn. 141. Justinián tu má na mysli tab. 8, 20a. K tomuto a k ďalšiemu prevzaté z Ulp. D 26,10,1,2-7.

¹⁹⁸ Pozri pozn. 133.

¹⁹⁹ Prokonzul, namiesto konzula, bol bývalý konzul, ktorému senát prolongoval jeho právomoci, aby ešte mohol splniť zverenú štátnu úlohu.

mu je potrebné vedieť, že táto žaloba je, takpovediac, verejnou [akoby verejnou], to znamená, že patrí každému. Dokonca podľa rozhodnutia božského cisára Septimia Severa a Antonina²⁰⁰ [Caracallu] v odpovedi na danú otázku majú aktívnu legítimáciu ženy, ale predovšetkým len tie, ktoré sa na to zdajú „povolané“ pre silu svojej lásky, ako napríklad matka. Môže to byť aj dojka a stará matka, podobne aj sestra. Ale aj keď inak žena vystúpi so žalobou, prétor jej dovolí žalovať, ak zistí príčinu jej účasti, a ona neprekročí hranice slušnosti vyplývajúce z jej pohlavia, pretože jej účasť ju privedie k tomu, aby nezamĺčala bezprávie spôsobené poručencom.

4. Nedospelí [*impuberes*] nesmú svojich poručníkov ako nespoľahlivých žalovať; naproti tomu dospelí nepľnoletí môžu na základe rady rodinného konzília svojich opatrovníkov obviňovať. Takto rozhodli aj božskí cisári Septimius Severus a Antoninus [Caracalla] v odpovedi na danú otázku.

5. Nespoľahlivý je, ako už písal Julianus,²⁰¹ kto poručníctvo viedol nedobromyseľne [*non ex fide*], aj keď je solventný. Avšak ako rovnako napísal Julianus a podľa neho určila aj konštitúcia, poručník môže byť ako nespoľahlivý odvolaný skôr, než začne viesť poručníctvo.

6. Kto je odvolaný ako nespoľahlivý, je nečestný [*famosus*], ak je to kvôli dolóz-nemu porušeniu povinností; pri kulpóznom porušení to tak nie je.

7. Ak je niekto žalovaný ako nespoľahlivý, podľa názoru Papiniána²⁰² je mu až do súdneho rozhodnutia zakázaná poručenská správa.

8. Ak sa začne súdne konanie na základe podozrenia z nespoľahlivosti, a potom poručník alebo opatrovník zomrie, konanie sa skončí.

9. Ak poručník nespoľahľosť pri tom, aby sa súdne upravila výživa poručenca, list [*epistula*] božských cisárov Septimia Severa a Antonina [Caracallu]²⁰³ určil, že poručenec bude dosadený do držby majetku [*in possessionem bonorum*] svojho poručiťela a že všetky predmety, ktorým hrozí skaza, scudzí na ten účel ustanovený opatrovník. Kto nevie zabezpečiť výživu, môže byť teda odvolaný ako nespoľahlivý.

10. Ak však niekto včas tvrdí, že pre svoju chudobu sa nemôže uskutočniť úprava výživy a klamal, je jasné, že ho treba odovzdať mestskému prefektovi na potrestanie, podobne aj toho, kto peniazmi podplatil úrad poručníka.

11. Aj prepustenec [*libertus*] bude postavený pred mestského prefekta na potrestanie, ak sa dokáže, že poručníctvo nad synmi alebo vnukmi svojho patróna viedol na ich škodu.²⁰⁴

12. Napokon treba ešte vedieť, že tí, ktorí poručníctvo alebo opatrovníctvo vedú nespoľahlivo [fraudulózne], budú z úradu poručníctva odvolaní aj vtedy, keď

²⁰⁰ Pozri pozn. 194, 195.

²⁰¹ Pozri pozn. 95.

²⁰² Pozri pozn. 186.

²⁰³ Ulp. D 26,10,7,2.

²⁰⁴ Ulp. D 26,10,2.

ponúkli zábezpeku, lebo zábezpeka nebude meniť zlé úmysly poručníka, lež mu dáva len príležitosť naďalej siahať na majetok.

13. Za nespoľahlivého považujeme toho, kto sa svojím mravným správaním stal nespoľahlivým; ako nespoľahlivý poručník alebo opatrovník nebude teda odvolaný, kto je síce chudobný, ale je verný a starostlivý.²⁰⁵

²⁰⁵ Prevzaté z Ulp. D 26,10, 8.

DRUHÁ KNIHA

PRVÝ TITUL

O ROZDELENÍ VECÍ²⁰⁶

V predchádzajúcej knihe sme objasnili právo osôb, teraz sa chceme venovať veciam. Tie sa nachádzajú buď v našom majetku, alebo mimo neho. Lebo niektoré veci sú podľa prirodzeného práva spoločné všetkým [*communis*], niektoré sú verejné [*publica*], niektoré patria celku [*universitas*], niektoré nikomu [*nullius*], zväčša ale patria jednotlivcovi, a tie sa nadobúdajú rozličným spôsobom, ako sa ukáže ďalej.

1. Podľa prirodzeného práva nasledujúce veci patria všetkým spoločne: vzduch, tečúca voda, more, a tým aj morské pobrežie. Nikomu teda nemožno zabrániť v prístupe k morskému pobrežiu, pokiaľ sa vyhýba vidieckym sídlam, pomníkom a ostatným budovám, lebo tieto nepodliehajú právu medzi národmi; týka sa to aj mora.

2. Všetky rieky a prístavy sú verejné; z toho vyplýva všetkým spoločné právo chytať ryby v prístavoch a riekach.

3. Morské pobrežie siaha ale tak ďaleko, kam dosiahne najvyšší zimný príliv.

4. Verejné užívanie brehov riek podobne vyplýva z *iuris gentium* ako samo užívanie riek. A tak každý môže pristáť pri brehu, pripevniť lano na tam rastúce stromy,²⁰⁷ vykladať tovar, sám sa plaviť po rieke. Ale vlastnícke právo k brehom riek patrí tým, ktorých pozemky tieto brehy lemujú. Preto im patria aj stromy, ktoré stoja na brehu.

5. Verejné užívanie morského pobrežia vyplýva podobne z *iuris gentium* ako užívanie samého mora. Preto každý tam môže slobodne postaviť chatu, do ktorej sa môže uchýliť, ako aj sušiť siete a ťahať ich z mora. Ale vlastnícke právo k morskému pobrežiu, pochopiteľne, nepatrí nikomu, ale posudzuje sa podľa toho istého práva ako samo more a piesok alebo morské dno.

6. Celku, nie jednotlivcom patrí to, čo sa nachádza v mestách, ako napríklad divadlá, športoviská [štadióny], ako aj podobné zariadenia, a čo vôbec v mestskej obci existuje ako patriace obci.²⁰⁸

7. Nikomu nepatria veci sakrálné [*res sacrae*], veci náboženského kultu [*res religiosae*] a posvätné veci [*res sanctae*]: čo je podľa božského práva, nenachádza sa v majetku nikoho.²⁰⁹

8. Sakrálné sú veci, ktoré sú v predpísanej forme za súčinnosti kňazov zasvätené Bohu, ako napríklad chrámy a dary, ktoré sú formálno-právne venované na boho-

²⁰⁶ Gai. Inst. 2,1 – 11; 2,19 – 21; 2,41; 2,65 – 79; D 1,8; 41,1.

²⁰⁷ Gai. D 1,8,5.

²⁰⁸ Prevzaté z Marci. D 1,8, 6,1.

²⁰⁹ Takéto veci boli vylúčené z právneho obchodovania a nazývali sa *res extra commercium*.

služby a ktorých scudzenie a založenie sme našou konštitúciou zakázali²¹⁰, okrem prípadu vykúpenia zajatých. Ak si však niekto z vlastnej moci pre seba určil niečo ako sakrálné, nie je to sakrálné, ale svetské. Miesta, na ktorých sa postavil chrám, zostanú sakrálné, aj keď sa budova zbúra, ako to napísal aj Papinianus.²¹¹

9. Kultové miesto si môže každý podľa svojej vôle zriadiť tým, že na svojom pozemku pochová mŕtveho.²¹² Na spoločnom pozemku, na ktorom nie je hrob, nemožno bez súhlasu spoluvlastníkov pochovávať. Naproti tomu na spoločnom pohrebnom mieste je dovolené pochovávať aj bez súhlasu ostatných. Tým menej smie vlastník miesto, ku ktorému má niekto požívacie právo [*usus fructus*], urobiť kultovým bez súhlasu požívateľa. Na cudzom pozemku je dovolené s privolením vlastníka pochovávať. Aj keď povolenie udelí až po tom, čo mŕtvy už bol pochovaný, bude miesto predsa religiózne [kultové].

10. Aj posvätné veci, napríklad mestské múry a brány, sú v istom zmysle podrobené božskému právu, a preto nie sú v majetku nikoho.²¹³ Mestské múry nazývame preto posvätnými, lebo proti tým, ktorí sa nejakým spôsobom prehrešia proti múrom, sú vystavení trestu smrti. Preto aj tú stať zákonov, v ktorých ukladáme tresty tým, ktorí tieto zákony porušujú, nazývame sankcia.²¹⁴

11. Do vlastníckeho práva jednotlivých osôb sa dostávajú veci mnohými spôsobmi. K niektorým veciam totiž nadobúdame vlastnícke právo podľa prirodzeného práva [*iure naturali*], čo, ako sme povedali,²¹⁵ sa nazýva aj *ius gentium*; k niektorým veciam nadobúdame vlastnícke právo podľa civilného práva [*iure civili*]. A tak je teda vhodné začať so starším právom. Starším je zrejme *ius naturale*, ktoré vytvorila príroda spolu s ľudským rodom. *Ius civile* naproti tomu vznikalo až vtedy, keď sa začalo s utváraním štátov, so zriaďovaním úradov a s písaním zákonov.

12. Divé zvieratá,²¹⁶ vtáci a ryby, teda všetky živočíchy, ktoré žijú na zemi, v mori alebo vo vzduchu, stanú sa podľa *iuris gentium* okamžite vlastníctvom toho, kto ich chytí. Lebo to, čo bolo pred tým nikoho, patrí podľa prirodzeného rozumu [*naturali ratione*] tomu, kto sa toho prvý zmocnil. Nie je v tom nijaký rozdiel, či niekto chytil divé zvieratá a vtákov na svojom vlastnom pozemku alebo na cudzom. Pravda, tomu, kto chce vstúpiť na cudzí pozemok za účelom poľovania alebo chytania

²¹⁰ C 1,2,21 (a. 232).

²¹¹ Pap. D 18,1,73 pr.; Fr. Vat. 5. K osobe Papiniána pozri pozn. 186.

²¹² Prevzaté z Marci. D 1,8, 6,4.

²¹³ Gai. Inst. 2,8-9; Gai. D 1,8,1 pr.

²¹⁴ Od lat. *sanctio* = neporušiteľné ustanovenie zákona.

²¹⁵ Just. Inst. 1,2,1; 1,2,11.

²¹⁶ Do kategórie divých zvierat (*ferae bestiae*) patrili všetky zvieratá žijúce vo voľnej prírode a ktokoľvek ich mohol slobodne (dovolené) okupovať; považovali sa za nikomu nepatriacu vec (*res nullius*). K divým zvieratám sa rátali aj skrotené (domáce) zvieratá, ktoré sa pravidelne vzdávali, ak stratili návyk vrátiť sa (teda zdívali). A napokon, za nikomu nepatriacu vec sa nepovažovali, ale k divým zvieratám patrili divé zvieratá chytené a uväznené, kým sa im nepodarilo získať prirodzenú slobodu.

vtákov, vlastník pozemku môže zabrániť, ak to spozoruje. Každé divé zviera, ktoré chytiš, bude sa považovať tak dlho za tvoje vlastníctvo, pokým ho ovládaš. Ak ale z tvojho ovládania vyviazne a znovu nadobudne pôvodnú prirodzenú slobodu, prestane ti patriť a bude znovu vo vlastníctve toho, kto ho ako ďalší ovládne. Za znovunadobudnutú sa však považuje sloboda vtedy, keď ti zviera zmizlo z očí, alebo keď ho síce ešte máš na očiach, ale jeho prenasledovanie je ťažké.

13. Niektí sa pýtali, či divé zviera, ktoré je také poranené, že ho možno chytiť, považuje sa hneď za tvoje vlastníctvo. Niektorí si mysleli, že ti patrí okamžite a že ostane tak dlho tvojím vlastníctvom, kým ho prenasleduješ; ak ho ale prestaneš prenasledovať, prestane byť tvojím vlastníctvom a bude patriť tomu, kto sa ho ako ďalší zmocní. Iní sa domnievali, že zviera sa stane tvojím vlastníctvom, až keď ho chytiš. My sme sa rozhodli pre posledný názor, lebo veľa ráz sa niečo prihodí, a ty zviera predsa nechytíš.²¹⁷

14. Aj včely sú z hľadiska prírody divými zvieratmi. Ak uleteli na tvoj strom, nie sú tvoje, pokiaľ si ich nechytíš do úľa, podobne aj vtáci, ktoré si na tvojom strome postavili hniezdo. Ak ich niekto iný chytí, stáva sa ich vlastníkom. Aj medové plásty, ktoré vytvorili [včely], si môže každý odniesť. Pravda, keď skôr než sa uvedené stane, niekoho vidíš vstúpiť na svoj pozemok, môžeš mu oprávnené vstup zakázať. Včelí roj, ktorý z tvojho úľa vyletel, sa bude považovať za tvoje vlastníctvo tak dlho, kým zostane v zornom poli tvojich očí a nebude ťažké ho prenasledovať. V opačnom prípade sa stane vlastníctvom toho, kto ho ako nasledujúci ovládne.

15. Aj pávy a holuby sú podľa prírody divými zvieratmi. Nie je dôležité, že podľa svojho zvyku odletia a vždy znova priletia. Veď včely robia to isté a sú istotne od prírody divými zvieratmi. Niektorí aj jeleňov natoľko skrotili, že ujdú do lesa a znova sa vrátia, a predsa nikto nepochybuje, že sú od prírody divé. Pre zvieratá, ktoré sa podľa svojej obvyčajnej vzdaľujú a vždy sa znovu vrátia, sa uznáva pravidlo, že sa považujú tak dlho za tvoje, pokiaľ majú vôľu sa vrátiť. Ak totiž stratia vôľu sa vrátiť, prestanú ti patriť a stanú sa vlastníctvom toho, kto sa ich ako nasledujúci zmocní. Vôľu vrátiť sa zanechávajú očividne vtedy, keď stratili zvyk sa vrátiť.

16. Naše sliepky a husi nie sú od prírody divé. Môžeme to vidieť podľa toho, že sú sliepky, ktoré označujeme ako divé a podobne husi, ktoré nazývame divými. Preto ak sa tvoje husi alebo sliepky na základe niečoho vyplašia a odletia, zostanú predsa v tvojom vlastníctve, nech sú na akomkoľvek mieste, aj keď sa ti stratili z očí. Kto si tieto zvieratá so ziskuchtivým úmyslom ponechá, dopúšťa sa jasne krádeže.

17. Aj to, čo odnímate nepriateľom, stáva sa okamžite podľa *iuris gentium* naším vlastníctvom, a to tak, že dokonca slobodní ľudia sa stávajú našimi otrokmi. Ak ale vyviazli z našej moci a vrátili sa domov, nadobudnú znovu svoje predchádzajúce právne postavenie.

²¹⁷ Gai. D 41, 1, 5, 1 – 7.

18. Perly, drahokamy a čo sa inak na pobreží nájde, patrí okamžite podľa *iuris naturale* nálezcovi.²¹⁸

19. Podľa toho istého práva nadobudneš mláďatá narodené zo zvierat, ktoré ti patria.

20. Okrem toho nadobudneš podľa *iuris gentium* to, čo rieka ako nános [*alluvio*] vyplavila na tvoj pozemok. Nános [naplavenina] je však nepozorovateľný [postupný] prírastok. Nánosom sa vyplaví to, čo dôjde pomaly, že sa nedá spoznať, koľko sa v každom okamihu vyplavilo.

21. Ak ti však sila rieky časť pozemku odtrhla a zanesla na susedný pozemok, je jasné, že táto časť ostáva tvojím vlastníctvom. Ale keď táto časť ostane dlhší čas spojená so susedným pozemkom a stromy, ktoré so sebou vzala, zapustili do susedného pozemku korene, uznáva sa, že od tohto okamihu patrí [odtrh] k susednému pozemku.

22. Ostrov, ktorý vznikne v mori, čo sa stáva zriedkavo, stane sa vlastníctvom toho, kto sa ho ako prvý zmocní, lebo sa uznáva, že predtým nepatril nikomu. Ak ostrov vznikne v rieke, čo sa stáva častejšie, potom ak leží v prostriedku rieky, stáva sa spoločným vlastníctvom tých, ktorí majú na oboch stranách rieky na brehu v držbe pozemky, a to v pomere k šírke, ktorú má každý pozemok na brehu. Ak je však ostrov bližšie k jednej strane než k druhej, potom sa stáva vlastníctvom len tých, ktorí majú pozemky na brehu z tejto strany. Ak sa rieka na jednom mieste rozdeľuje, aby sa ďalej znovu spojila, a urobí tým z jedného pozemku ostrov, zostane pozemok vo vlastníctve toho, komu patril predtým.

23. Ak ale rieka opustila svoje prirodzené koryto [riečisko] a začala tiecť iným smerom, patrí opustené riečisko tým, ktorí majú pozemky na brehu, a to v pomere k šírke, ktorú má každý pozemok na brehu. Nové riečisko je však podriadené tomu istému právu ako rieka sama; je teda verejné. Ak sa po nejakom čase vráti rieka do svojho pôvodného riečiska, patrí nové riečisko zasa tým, ktorí majú v držbe pozemky na brehu.

24. Situácia je zasa iná, ak sa pôda niekoho úplne zaplaví. Záplava totiž nemení vlastnosť pozemku; ak voda opadne, je jasné, že pozemok zostane vlastníctvom toho, komu patril predtým.²¹⁹

25. Ak niekto z cudzieho materiálu vytvorí vec, obyčajne sa niektorí pýtajú, kto z oboch na základe zdravého [prirodzeného] rozumu je vlastníkom – spracovateľ, alebo skôr ten, kto bol vlastníkom materiálu; napríklad ak niekto z cudzieho hrozna, olív alebo klasov vyrobí víno, olej alebo obilie alebo z cudzieho zlata, striebra alebo medi vyrobí nádobu; alebo ak niekto zmieša cudzie víno a med do medoviny; alebo ak niekto z cudzích liekov pripravil náplasť alebo liečivú masť alebo nie-

²¹⁸ §§ 12 – 18 patria vecne do náuky o pôvodnom spôsobe nadobudnutia vlastníckeho práva nazvaného okupácia veci nikoho.

²¹⁹ §§ 20 – 24 patria vecne do náuky o pôvodnom spôsobe nadobudnutia vlastníckeho práva nazvaného spojenie (*accessio*) jednej veci s druhou.

kto zhotovil z cudzej vlny šaty alebo z cudzích dosiek loď, skriňu alebo lavicu. Po dlhom spore medzi sabiniánmi a prokuliánmi²²⁰ presadil sa prostredný názor [*media sententia*]. Podľa toho ak sa nová vec dá vrátiť do stavu suroviny, považuje sa za vlastníka ten, komu tento materiál [surovina] patrí; ak to nie je možné, tak sa za vlastníka považuje ten, kto materiál spracoval. Tak sa môže napríklad odliata nádoba uviesť do stavu surovej masy medi, striebra alebo zlata. Naproti tomu ale víno, olej alebo obilie nemožno vrátiť do stavu hrozna, olív alebo klasov, podobne ako medovina do stavu vína a medu. Ak však niekto sčasti z vlastného materiálu, sčasti z cudzieho vytvorí novú vec, napríklad z vlastného vína a cudzieho medu medovinu alebo z vlastných a cudzích liekov náplasť alebo liečivú masť alebo z vlastnej a cudzej vlny šaty, bude v takomto prípade nepochybne vlastníkom ten, kto spracoval: lebo nielen použil vlastnú prácu, ale poskytol aj časť materiálu.

26. Ak niekto vpletol [vtkal] cudzie purpurové nite do svojich šiat, patrí purpur, hoci je hodnotnejší, ako vedľajšia vec k šatám. Predchádzajúci vlastník purpuru má proti tomu, kto mu ho odcudzil, žalobu z krádeže [*actio furti*] a žalobu z bezdôvodného obohatenia [*condictio*] bez ohľadu na to, či ich ušil sám alebo niekto iný. Keďže nie je možné dané veci viac vindikovať [právom vyžadovať], je predsa len možné žalovať zlodēja a iných určitých držiteľov pre bezdôvodné obohatenie.²²¹

27. Ak sa materiály dvoch vlastníkov s ich súhlasom zlejú [*confusio*], celá vec, ktorá zo zliatia vznikla, patrí obom spoločne; napríklad ak zliali svoje vína alebo hromady zlata alebo striebra dovedna. Ale aj keď sú to rozličné materiály, a preto vznikla nová vec, napríklad z vína a medu medovina alebo zo zlata a striebra jantár, platí to isté, lebo aj v tomto prípade patrí nová vec nepochybne obom. Ak napokon náhodou alebo bez vôle vlastníkov sú zliate rozličné alebo rovnaké materiály, neplatí podľa všeobecného názoru nič iné.

28. Ak sa však zmiešalo [*commixtio*] obilie Titia s tvojím, stane sa spoločným vlastníctvom v prípade, ak sa tak stalo z vašej vôle, lebo jednotlivé veci, to znamená jednotlivé zrnká, ktoré vám jednotlivito patrili, stali sa s vašim súhlasom spoločnými. Ak sa však zmiešanie stalo náhodne, alebo Titius obilie zmiešal bez tvojej vôle, potom sa neuznáva spoločné vlastníctvo, lebo jednotlivé veci ďalej trvajú vo svojej podstate [súčnosti]. A obilie je v tomto prípade tak málo spoločné, ako sa za spoločné považuje stádo, ak sa Titiovo zviera zmieša s tvojím. Ak si však jeden z vás obilie ponechal, má druhý vecnú žalobu, pokiaľ ide o množstvo svojho obilia; záleží od uváženia sudcu, akej kvality bolo obilie každého z vás.

29. Ak niekto na svojom pozemku z cudzieho materiálu postavil stavbu [*inaedificatio*], bude považovaný aj za vlastníka stavby, lebo všetko, čo sa na pozemku

²²⁰ Gai. D 41,1,7,7; Gai. Inst. 2,79. K sabiniánom a prokuliánom pozri pozn. 171.

²²¹ §§ 25 – 26 patria vecne do náuky o pôvodnom spôsobe nadobudnutia vlastníckeho práva nazvaného spracovanie (*specificatio*) cudzieho materiálu.

postaví, patrí k pozemku [*inaedificatur solo cedit*]. Predsa však vlastník stavebného materiálu neprestáva byť vlastníkom. Zatiaľ však nemôže ani vindikovať ani žalovať o vydanie materiálu, a to vzhľadom na Zákon XII tabúl,²²² v ktorom je zakotvené, že ten, kto cudzí trám [*tignum*] zabudoval do svojej stavby, nemôže byť prinútený vybrať ho, ale že môže byť na základe žaloby, ktorú nazývame „žaloba pre zabudovaný trám“ [*actio de tigno iuncto*], zaviazaný splniť preň dvojnásobok hodnoty (pod označením „trám“ rozumie sa akýkoľvek stavebný materiál, z ktorého môže byť postavená stavba). Toto sa preto predvídalo, aby sa stavby nemuseli zbúrať. Ak sa ale stavba z nejakého dôvodu zbúra, môže vlastník stavebného materiálu, ak už nedostal dvojnásobok hodnoty, tento materiál vindikovať a žalovať o jeho vydanie.

30. Naopak, ak niekto na cudzom pozemku z vlastného stavebného materiálu postavil dom, bude dom vo vlastníctve toho, komu patrí pozemok. V tomto prípade stratí vlastník stavebného materiálu svoje vlastnícke právo, lebo materiál sa považuje za scudzený z jeho vôle, najmä keď mu nebolo neznáme, že staval na cudzom pozemku. A preto, najmä ak dôjde k zbúraniu domu, materiál nebude môcť vindikovať. Nasledujúce je isté: ak ten, kto staval, je držiteľom a vlastník pozemku si nárokuje vlastnícke právo k domu bez zaplatenia hodnoty materiálu a odmeny remeselníkom, je dovolené uplatniť [proti nemu] námietku zlého úmyslu [*exceptionem doli mali*] predovšetkým vtedy, keď ten, kto staval, bol dobromyseľným držiteľom. Lebo tomu, kto vie, že ide o cudzí pozemok, možno vyčítať zavinenie [*culpa*], pretože ľahkomyselne staval na pozemku, o ktorom vedel, že je cudzí.

31. Ak Titius zasadil cudziu rastlinu na svojom pozemku, stane sa jeho vlastníctvom a naopak, ak Titius zasadil svoju rastlinu na pozemku Maevia, stane sa vlastníctvom Maevia, v oboch prípadoch však len vtedy, ak zapustila korene. Pokiaľ rastlina nezapustila korene, zostáva vo vlastníctve toho, komu patrila. Že sa vlastníctvo k rastline mení, ak zapustí korene, ide až tak ďaleko, že môžeme povedať: ak Titiova zem pokryje strom suseda tak hrubo, že zapustí na pozemku Titia korene, bude strom vlastníctvom Titia.²²³ Lebo povaha veci nedovoľuje považovať strom za vlastníctvo iného ako toho, v pozemku ktorého zapustil korene. A preto strom zasadený blízko hranice [medze] bude spoločným vlastníctvom, ak svoje korene vyženie aj na susedný pozemok.

32. Z toho istého dôvodu, z akého sa zakoreňujú rastliny do zeme a patria k pozemku, sa aj zasiaté obilie považuje ako patriace pozemku. Ako v iných prípadoch ten, kto staval na cudzom pozemku, sa podľa uvedeného môže brániť námietkou zlého úmyslu, ak si vlastník pozemku robí nárok, môže sa tou istou

²²² Pozri pozn. 141. Justinián tu má na mysli tab. 6,7.

²²³ Tu zostáva nejasné, ako sa zasadený strom dostal na susedný pozemok.

námietkou brániť, kto na svoje náklady v dobrej viere [dobromyseľne] osial cudzí pozemok.

33. Aj písmeňá, najmä keď sú zo zlata, patria k papieru a pergamenu podobne ako to, čo je postavené alebo zasiate a pravidelne patrí k pozemku. Ak pritom Titius napísal na tvoj papier alebo pergamen báseň alebo nejakú historku alebo reč, nie Titius, ale ty budeš považovaný za vlastníka písomnosti. Ak si však robíš nárok na Titiove knihy alebo pergameny, že ti patria bez toho, aby si bol ochotný uhradiť náklady za písomnosti, vtedy sa Titius môže brániť námietkou zlého úmyslu, najmä ak získal držbu k týmto papierom alebo pergamenom dobromyseľne.²²⁴

34. Ak niekto maľoval na cudziu tabuľu, domnievajú sa niektorí, že tabuľa patrí k maľbe. Podľa názoru iných patrí maľba, ako to býva obvyklé, k tabuli. Ale nám sa zdá správnejšie, že tabuľa patrí k maľbe.²²⁵ Veď by bolo smiešne, keby maľba Apellea²²⁶ alebo Parrhasia²²⁷ patrila k celkom bezcennej tabuli. Pritom ak maliar žiada obraz od pôvodného vlastníka tabule, ktorý má obraz v držbe, avšak bez náhrady hodnoty tabule, môže byť odmietnutý námietkou zlého úmyslu. Ak však maliar má obraz v držbe, je správne, že pôvodnému vlastníkovi tabule patrí proti nemu analogická žaloba; v prípade, ak nechce uhradiť náklady na maľbu, môže byť odmietnutý námietkou zlého úmyslu, a to najmä vtedy, keď ten, kto zhotovil obraz, bol dobromyseľným držiteľom. Je totiž jasné, že pôvodnému vlastníkovi tabule patrí žaloba z krádeže [*actio furti*], ak ten, kto zhotovil obraz, alebo niekto iný tabuľu odcudzil.

35. Ak niekto dobromyseľne kúpil pozemok od nevlastníka [*non dominus*], ktorého považoval za vlastníka, dobromyseľne získal pozemok darovaním alebo z nejakého iného právneho dôvodu, potom sa z prirodzeného dôvodu uznáva [*naturali ratione*], že plody, ktoré vyťažil, mu patria ako vyrovnanie za vynaloženú prácu a náklady [*pro cultura et cura*]. Preto ak vlastník neskôr chce pozemok vindikovať, nemôže žalobou úspešne vymáhať plody, ktoré držiteľ spotreboval. Tomu, kto má vedomie v držbe cudzí pozemok, toto však nie je dovolené; spolu s pozemkom musí vrátiť aj plody, ba aj vtedy, keď ich spotreboval.

36. Ten, komu patrí požívacie právo [*usus fructus*] k pozemku, stane sa len vtedy vlastníkom plodov, ak ich pozbiera [*perceperit*].²²⁸ Ak sú v čase jeho smrti plody síce zrelé, ale nepozbierané, nepatria jeho dedičom, ale nadobúda ich vlastník pozemku. To isté platí spravidla aj pre árendátora [*colonus*].

²²⁴ §§ 32 – 33 sú prevzaté z Gai. lib. 2 rer. cott. (Gai. D 41,1,9 pr. – 1).

²²⁵ Gai. Inst. 2,78.

²²⁶ Grécky maliar, súkmeňovec Alexandra Veľkého.

²²⁷ Aténsky maliar z Efezu okolo r. 400 pred Kr.

²²⁸ Nestačí, ak sa napríklad plody už oddelili (*separatio*).

37. K plodom zvieratá patrí mláďa, podobne ako mlieko, srsť a vlna. Preto podľa prirodzeného práva [*iure naturali*] jahňatá, kozľatá, teľatá a žriebätá patria okamžite ususfruktuárovi. Dieťa otrokyne nepatrí ale k plodom, a je pritom vlastníctvom vlastníka [otrokyne]. Bolo by nezmyselné človeka považovať za plod,²²⁹ veď predsa podľa povahy všetky plody majú slúžiť ľuďom.²³⁰

38. Kto má požívacie právo k stádu, musí uhynuté zvieratá nahradiť z mláďat, čo aj Julián²³¹ považoval za správne, a namiesto odumretého viniča a stromov musí zasadiť iné. Lebo má starostlivo hospodáriť a vec užívať ako dobrý hospodár [*bonus pater familias*].

39. Poklady, ktoré niekto našiel na svojom pozemku, božský cisár Hadrián²³² v duchu prirodzenej spravodlivosti priznal tomu, kto ich našiel. A tak isto rozhodol, ak niekto na sakrálnom alebo religióznom mieste náhodou našiel poklad. Naproti tomu ak ho našiel na cudzom pozemku, a to náhodou, bez toho aby ho chcel hľadať, v takom prípade cisár polovicu priznal vlastníkovi pozemku. Rozhodol [ďalej] podľa toho, že z pokladu, ktorý sa našiel na cisárskom pozemku, polovica patrí nálezcovi, druhá polovica cisárovi. Podľa toho ak niekto nájde poklad na verejnom alebo fiskálnom pozemku, jedna polovica patrí jemu, druhá obci alebo fisku.

40. Aj odovzdaním [*per traditionem*] nadobúdame veci podľa prirodzeného práva. Veď nič nezodpovedá viac prirodzenej spravodlivosti, ako za platnú uznať vôľu vlastníka, ktorý chce svoju vec preniesť [*transfere*] na iného. Pritom hmotná vec, je jedno, akého druhu,²³³ má byť len odovzdaná a v dôsledku odovzdania bude vlastníkom scudzená. Preto touto formou budú scudzené aj *praedia stipendiaria* a *praedia tributaria*. Ako stipendiaria a tributaria budú označené [daňou zaťažené] pozemky, ktoré ležia v [senátorských alebo cisárskych] provinciách. Tie už ani medzi sebou ani oproti italským pozemkom nevykazujú podľa našej konštitúcie²³⁴ nijaké diferencie.

²²⁹ Je to známe stanovisko republikánskeho právnika M. Iunia Bruta, ktoré sa, chvalabohu, presadilo medzi právnikmi. Marcus Iunius Brutus bol jedným z troch veľkých právníkov z obdobia predklasického práva (Publius Mucius Scaevola, Manlius Manilius), zakladateľ civilného práva a prétor v r. 142 pred Kr. Napísal tri knihy vo forme dialógu medzi autorom a jeho synom. K tomu pozri aj Cicero, *De finibus* 1,4,12; Ulp. D 7,1,68 pr.

²³⁰ Prevzaté z Gai. lib. 2 rer. cott. (Gai. D 22,1, 28).

²³¹ Pozri pozn. 95.

²³² Publius Aelius Hadrianus, rímsky cisár v r. 117-138. Vo vnútornej politike sa zameral na upevnenie ríše a cisárskej moci. Cisárska rada (*consilium principis*) sa stala trvalým štátnym orgánom; zvýšil počet cisárskych úradov a pod. Právnik Salvia Iuliana poveril kodifikovaním prétorského práva (tzv. *edictum perpetuum*), čím chcel dosiahnuť zabezpečenie vecného a humánneho vývinu rozhodovania na súdoch.

²³³ To je dôsledok skutočnosti, že Justinián zrušil rozdiel medzi *res Mancipi* a *res nec Mancipi*. Porov. C 7,31,1,5 (a. 531).

²³⁴ C 7,31,1 (a. 531).

41. Ak sa veci budú odovzdávať na základe darovania, zriadenia vena alebo z nejakého iného dôvodu, bezpochyby sa preniesie vlastnícke právo.²³⁵ Ale veci, ktoré sú predané a odovzdané, nadobudne kupujúci len vtedy, keď predávajúcemu zaplatil kúpnu cenu [*pretium solverit*]²³⁶ alebo ho uspokojil inou formou, napríklad prostredníctvom súčinnosti nového dlžníka [*expromissor*] alebo dal záloh. To síce takto určoval aj Zákon XII tabúl,²³⁷ predsa sa však oprávnene hovorí, že to platí aj podľa *iuris gentium*, t. j. podľa prirodzeného práva. Ak ale ten, kto predal vec, poskytol kupujúcemu kúpnu cenu ako kredit, musíme povedať, že sa vec okamžite stane vlastníctvom kupujúceho.

42. Nie je nijaký rozdiel, či vlastník vec niekomu odovzdá sám alebo s jeho súhlasom niekto iný.

43. Preto ak niekto, na koho vlastník preniesol voľnú správu svojich úkonov²³⁸ a v rámci týchto úkonov predal a odovzdal vec, stala sa tým vlastníctvom príjemcu.

44. Niekedy stačí aj iba vôľa vlastníka [*nuda voluntas*] bez odovzdania veci, aby prešla [do vlastníckeho práva], napríklad ak niekto vec, ktorú ti vypožičal [*commodavit*] alebo prenajal [*locavit*] alebo u teba uložil [*deposuit*], ti predá alebo daruje. Hoci ti vec z tohto dôvodu neodovzdal, predsa bude tvojím vlastníctvom, veď ti ju za účelom vlastníctva prenechal, ako keby vec bola odovzdaná za týmto účelom.

45. Podobne, kto predáva tovar na sklade, prenáša vlastnícke právo k tovaru na kupujúceho, len čo odovzdá kľúče od skladu.

46. Na druhej strane niekedy sa vlastnícke právo k veci prenáša na neurčité osoby [*incertam personam*] voľou vlastníka smerujúcou k tomu; napríklad prétori alebo konzuli, ktorí rozhadzujú dary medzi ľud, nevedia, kto z nich čo chytí; predsa, keď že chcú, aby to, čo niekto uchopí, stalo sa jeho vlastníctvom, stáva sa okamžite vlastníkom.²³⁹

47. Z toho dôvodu sa zdá byť správnejšie, že sa niekto okamžite stáva vlastníkom, ak sa zmocní [*occupaverit*] nejakej veci, ktorú vlastník považuje za opustenú. Za opustenú sa považuje to, čoho sa vlastník zbavil s úmyslom, že to viac nepatrí k jeho majetku; a preto okamžite prestáva byť vlastníkom.

48. Inak je to s vecami, ktoré sú vyhodené za nepriaznivého počasia z paluby lode do mora, aby sa odľahčila. Veď tieto [veci] zostávajú vlastníkovi, lebo zrejme neboli vyhodené z lode s úmyslom, že ich [vlastník] nechce mať, ale boli vyhodené preto, aby sa s loďou dalo lepšie odolávať nebezpečenstvu mora. Kto si preto také

²³⁵ Ide tu o odovzdanie veci *ex iusta causa*, t. j. o odovzdanie z takého právneho dôvodu, ktorý rímske objektívne právo uznalo ako dôvod prevodu vlastníckeho práva.

²³⁶ Justinián okrem odovzdania veci *ex iusta causa* vyžadoval na prevod vlastníckeho práva pri kúpe aj zaplatenie kúpnej ceny.

²³⁷ Pozri pozn. 141. Justinián tu má na mysli tab. 7, 11.

²³⁸ Napríklad *procurator* ako zástupca vlastníka alebo syn či otrok, ak spravovali *peculium* (nie bezpríkazný konateľ).

²³⁹ §§ 42 – 46 z Gai. lib. 2 rer. cott. (Gai. D 41,1,9,4 – 7).

to veci vyhodnené z mora na pobrežie, alebo ak sa nachádzajú na otvorenom mori, privlastní a ponechá so ziskuchtivým úmyslom, dopúšťa sa [civilnej] krádeže. Takéto veci sa bezpochyby neodlišujú od vecí, ktoré vypadli z idúceho voza bez toho, aby si to vlastník všimol.²⁴⁰

DRUHÝ TITUL

O NEHMOTNÝCH VECIACH²⁴¹

Napokon niektoré veci sú hmotné [*corporales*], niektoré nehmotné [*incorporales*].

1. Hmotnými sú veci, ktorých sa vzhľadom na ich povahu dá dotknúť, napríklad pozemok, otrok, odev, zlato, striebro a ďalšie mnohé iné veci.

2. Nehmotnými sú naproti tomu veci, ktorých sa nemožno dotknúť; tohto druhu sú predmety, ktoré existujú len právne [*in iure consistunt*], napríklad dedičstvo [*hereditas*], požívacie právo [*usus fructus*] a záväzkové vzťahy každého druhu. Je bezvýznamné, že v dedičstve sa nachádzajú hmotné veci. Veď aj plody, ktoré sa ťažia zo zeme, sú hmotné a to, čo sa nám z nejakého záväzkového vzťahu dlhuje, je zväčša hmotné, napríklad pozemok, otrok alebo peniaze. Predsa však je právo dedičstva [*ius hereditatis*], požívacie právo [*ius utendi fruendi*] a právo záväzkového vzťahu [*ius obligationis*] nehmotné.

3. K nehmotným veciam počítame tiež práva k mestským a vidieckym pozemkom, ktoré sa nazývajú aj služobnosti [*servitutes*].

TRETÍ TITUL

O SLUŽOBNOSTIACH²⁴²

Práva k vidieckym pozemkom sú tieto: právo prechodu [chodník, *iter*], právo hnať dobytok [prieťah, *actus*], právo cesty [cesta, *via*] a právo viesť vodovod [vodovod, *aquae ductus*]. Právo prechodu je právo osoby prechádzať cez pozemok alebo sa prechádzať [po ňom], nie aj cezeň hnať dobytok alebo prechádzať povozom. Právo hnať dobytok je právo hnať dobytok cez pozemok alebo ísť povozom tam i naspäť. Kto má právo prechodu, nemá právo hnať dobytok. Kto má právo hnať dobytok, má aj právo prechodu, a toto právo môže využívať aj bez dobytku. Právo cesty je právo chodiť cez pozemok, hnať dobytok alebo právo cestovať vozom a

²⁴⁰ § 48 z Gai. lib. 2 rer. cott. (Gai. D 41,1,9,8).

²⁴¹ Gai. Inst. 2,12 – 14; Gai. D 1,8,1,1.

²⁴² C 3,34.

právo prechádzať sa. Veď právo cesty zahŕňa právo prechodu a právo hnať dobytok. Právo vodovodu je právo viesť cez cudzí pozemok vodovod.²⁴³

1. Služobnosti na mestských pozemkoch sú tie, ktoré sa vzťahujú na zastavané pozemky. Preto možno hovoriť o služobnostiach k mestským pozemkom, lebo všetky zastavané pozemky môžu byť označené ako mestské pozemky, aj keď ležia na vidieku. K mestským pozemkom patria nasledujúce služobnosti: sused je povinný trpieť podopieranie susedného domu; v múroch jeho domu môže sused zapustiť trám; je povinný prijímať alebo neprijímať kvapkanie dažďovej vody alebo jej prívod na svoj dom alebo na svoj dvor; nesmie svoj dom postaviť vyššie a nesmie zastavať [vziať svetlo] susedovým oknám.

2. K služobnostiam na vidieckych pozemkoch niektorí správne rátajú aj právo čerpať vodu, hnať dobytok k vode, právo pastvy, právo páliť vápno alebo ťažiť piesok.²⁴⁴

3. Nazývajú sa preto služobnosťami k pozemkom [pozemkovými služobnosťami], lebo nemôžu vzniknúť bez pozemkov. Nikto totiž nemôže nadobudnúť služobnosť k mestskému alebo vidieckému pozemku, ak sám nemá pozemok; a tiež zviazaný môže byť len ten, kto má pozemok.²⁴⁵

4. Kto chce svojmu susedovi zriadiť niektoré z týchto práv, musí tak urobiť na základe neformálnych dohôd [*pacta*] alebo na základe stipulácií.²⁴⁶ Nieкто môže dokonca testamentom zaviazať svojich dedičov, aby nestavali vyššie, nezastavali okná susednej budovy; alebo trpieť, že sused zapustí trám do múrov alebo nechá odtekať dažďovú vodu; alebo trpieť, že prechádza cez pozemok, preháňa dobytok, prechádza povozom alebo odvádza vodu.²⁴⁷

ŠTVRTÝ TITUL

O POŽÍVACOM PRÁVE²⁴⁸

Usus fructus je právo užívať [*utendi*] a požívať [*fruendi*] cudziu vec pri zachovaní jej podstaty [*salva rerum substantia*]. Je právom k hmotnému predmetu; ak ten zanikne, zanikne samozrejme aj samo právo.²⁴⁹

²⁴³ Principium z Ulp. lib. 2 inst. (Ulp. D 8,3,1 pr.).

²⁴⁴ § 2 z Ulp. lib. 2 inst. (Ulp. D 8,3,1,1).

²⁴⁵ § 3 z Ulp. lib. 2 inst. (Ulp. D 8,4,1,1).

²⁴⁶ Pozri pozn. 168.

²⁴⁷ Služobnosti boli v rímskom práve obmedzenými vecnými právami k cudzej veci (*iura in re aliena*) a poskytovali oprávnenému v určenom rozsahu užívať cudziu vec. Rozdeľovali sa na pozemkové (pr. § 4) a osobné, pozemkové na vidiecke (pr., § 2) a mestské (§ 1). Osobné služobnosti sa nachádzajú v štvrtom a piatom titule (pozri ďalej).

²⁴⁸ Gai. Inst. 2,30; 2,33; D 7,1; D 7,4; D 33,2; C 3,33.

²⁴⁹ Principium z Paul. lib. 3 ad Vitell. a Cels. lib. 18 dig. (Paul. D 7,1,1 a Cels. D 7,1,2).

1. Požívacie právo vzniká oddelene od vlastníckeho práva a deje sa to mnohými spôsobmi. Napríklad ak niekto druhému odkáže [*legaverit*] požívacie právo, má dedič holé vlastníctvo [*nuda proprietas*], odkazovník [*legatarius*] má požívacie právo. Naproti tomu ak poručiteľ odkáže pozemok s vylúčením požívacieho práva, má odkazovník holé vlastníctvo, ale dedič požívacie právo. Podobne môže odkázať s vylúčením požívacieho práva jednému požívacie právo, druhému pozemok s vylúčením požívacieho práva. Kto chce bez testamentu inému zriadiť požívacie právo, musí tak urobiť na základe neformálnych dohôd a stipuláciami. Aby sa tým vlastnícke oprávnenia nestali úplne neužitočné, že požívacie právo je od nich natrvalo oddelené, uznáva sa, že požívacie právo za určitých predpokladov zaniká a vracia sa späť k vlastníckemu právu.

2. Požívacie právo možno zriadiť nielen k pozemkom a budovám, ale aj k otrokom, dobytku a iným veciam okrem tých, ktoré sa užívaním spotrebujú, lebo takéto veci neprípúšťajú ani podľa prirodzeného rozumu ani z právneho dôvodu požívacie právo. Patria k nim víno, olej, obilie, šatstvo. Im sa približujú peniaze v hotovosti, lebo tieto užívaním, najmä ustavičným odovzdávaním v istom zmysle zanikajú. Ale z dôvodov účelnosti senát²⁵⁰ nariadil, že aj k týmto veciam možno zriadiť požívacie právo za predpokladu, ak sa dedičom v tomto ohľade poskytne zábezpeka. Ak sa pritom odkáže požívacie právo k peniazom, odovzdajú sa odkazovníkovi tak, že sa stane ich vlastníkom a odkazovník poskytne dedičovi istotu na vrátenie rovnako vysokej peňažnej sumy pre prípad, že zomrie alebo utrpí zmenu svojho osobného postavenia.²⁵¹ Aj ostatné spotrebitelné veci²⁵² sa odovzdajú odkazovníkovi tak, že sa stane vlastníkom. On ich však dá ohodnotiť a poskytne istotu, aby ak zomrie alebo ho postihne zmena osobného postavenia, bolo nahradených tolko peňazí, na kolko bola vec ohodnotená. Senát teda k týmto veciam neumožnil zriaďovať požívacie právo (lebo to nemohol), ale pomocou zábezpeky [*cautio*] zaviedol akoby [*quasi*] požívacie právo.

3. Požívacie právo sa však končí smrťou požívateľa a dvoma spôsobmi zmeny osobného postavenia, totiž najväčšou a prostrednou. To všetko upravila naša konštitúcia.²⁵³ Podobne sa končí požívacie právo, ak ho požívateľ postúpi vlastníkovi (lebo postúpenie požívacieho práva tretej osobe nemá žiadne účinky) alebo naopak, ak požívateľ nadobudne vlastnícke právo k veci, čo sa nazýva *consolidatio*. Ďalej možno konštatovať, že požívacie právo zaniká, ak dom zhorí, alebo aj zemetrasením alebo jeho následkami, a požívacie právo k pozemku už ďalej netrvá.

²⁵⁰ Senát, *senatus* (od *senex* = starý, stariec), jeden z najdôležitejších štátnych orgánov v Ríme. Existoval už za kráľovstva ako protiváha kráľovskej moci, významne fungoval za republiky až napokon v 3. stor. plnil už len funkciu mestskej rady mesta Ríma. Na sklonku republiky mal aj zákonodarnú právomoc, prijímal senátne uznesenia (*senatus consulta*).

²⁵¹ Pozri Just. Inst. 1,16.

²⁵² Pod spotrebitelnými vecami sa rozumejú veci, ktorých pravidelné užívanie spôsobuje ich minucie, zúžitkovanie či skonsumovanie, čiže ich možno použiť iba raz.

²⁵³ C 3,33,16 (a. 530).

4. Ak sa požívacie právo skončí, vracia sa, samozrejme, k vlastníckemu právu naspäť a od toho okamihu [*ex eo tempore*] nositeľ holého vlastníctva nadobudne úplnú moc [*plena potestas*] nad vecou.

PIATY TITUL

O UŽÍVACOM PRÁVE A PRÁVE BÝVANIA²⁵⁴

Tým istým spôsobom ako možno zriadiť požívacie právo, zvykne sa zriaďovať tiež iba užívacie právo [*usus*], a zaniká tým istým spôsobom, ako sa končí požívacie právo.²⁵⁵

1. Užívacie právo obsahuje, samozrejme, menej práv než právo požívacie. Lebo sa predpokladá, že kto má k pozemku iba užívacie právo, nepatrí mu viac ako zeleň, ovocie, kvety, seno, slama a drevo na denné užívanie. Aj na pozemku sa smie zdržiavať len natoľko, aby neobťažoval vlastníka pozemku ani neprekážal tým, ktorí vykonávajú poľné práce. A právo, ktoré mu patrí, nesmie inému predať, prenajať alebo bezodplatne prenechať, kým ten, komu patrí požívacie právo, toto všetko smie.²⁵⁶

2. Podobne sa uznáva, že ten, kto má užívacie právo k domu, je oprávnený tam bývať, a nemôže toto právo preniesť na iného. A ešte sa uznáva, že môže prijať hosťa. Je oprávnený tam bývať so svojou manželkou a svojimi deťmi, ako aj so svojimi prepustencami a inými slobodnými osobami, ktoré zamestnáva ako otrokov. A tomu zodpovedajúc, aj žena,²⁵⁷ ktorej patrí užívacie právo k domu, smie v ňom bývať so svojím manželom.

3. Podobne ten, komu patrí užívacie právo k otrokovi, môže iba sám využívať jeho prácu a služby; nie je mu nijako dovolené preniesť svoje právo na iného. To isté platí aj o dobytku.

4. Ak sa však užívacie právo k dobytku alebo k ovciam spravovalo odkazom, nemôže oprávnený užívať ani mlieko, ani jahňatá, ani vlnu, lebo to všetko patrí k plodom. Na hnojenie svojej role môže dobytok použiť.

5. Ak sa niekomu zriadilo odkazom alebo iným spôsobom právo bývania [*habitatio*], tak sa to nepovažuje ani za užívacie právo ani za požívacie právo, ale v istom zmysle za samostatné právo. Nositeľom takéhoto práva bývania, v duchu mienky Marcella²⁵⁸ v nami vyhlásenom rozhodnutí,²⁵⁹ sme z dôvodov účelnosti dovolili, nielen aby sám býval v byte, ale aby ho aj iným prenajímal.

²⁵⁴ D 7,8; D 33,2; C 3,33.

²⁵⁵ Gai. D 7,1,3,3.

²⁵⁶ Gai. D 7,8,11

²⁵⁷ V latinskom texte sa na tomto mieste nenachádza výraz „manželka“, ale „žena“ (*mulier*). Pod výrazom „žena“ tu treba rozumieť „manželka“.

²⁵⁸ Pozri pozn. 40.

²⁵⁹ C 3,33,13 (a. 530).

6. Tieto výklady o služobnostiach, požívacom práve, užívacom práve a práve bývania by mali stačiť. O dedičskom práve a o záväzkovom práve budeme hovoriť na miestach na to určených.²⁶⁰ V základoch sme vysvetlili, akým spôsobom sa nadobúdajú veci podľa *iuris gentium*. Teraz chceme osvetliť, akým spôsobom sa nadobúdajú veci podľa zákona a podľa civilného práva [*ius civile*].

ŠIESTY TITUL

O VYDRŽANÍ A DLHODOBEJ DRŽBE²⁶¹

Civilné právo určovalo,²⁶² že kto dobromyseľne od niekoho, kto nebol vlastníkom, koho ale za vlastníka pokladal, kúpil nejakú vec alebo na základe darovania alebo na základe iného právneho dôvodu dostal vec, túto vec, ak bola hnutelná,²⁶³ vydržal ju po jednom roku, ak bola nehnuteľná,²⁶⁴ vydržal ju po dvoch rokoch, ale len v prípade italských pozemkov – aby vlastnícke právo k veciam nezostalo nejasné. A toto sa uznalo, lebo starí právnici verili, že vlastníkovi stačia uvedené lehoty na hľadanie svojich vecí, a preto sme naklonení nájsť lepšie riešenie, aby vlastníci neboli rýchlo ukrátení o svoje veci a aby výhody vydržania neboli obmedzené na určité územia. Preto sme o tom vyhlásili konštitúciu,²⁶⁵ v ktorej je nariadené, že hnutelné veci možno vydržať v trojročnej lehote, nehnuteľné veci v dôsledku dlhotrvajúcej držby [*per longi temporis possessionem*], t. j. že ich možno vydržať medzi prítomnými po desiatich rokoch, medzi neprítomnými po dvadsiatich rokoch. A podľa týchto pravidiel sa má nadobúdať vlastnícke právo nielen v Itálii, ale v každej krajine, ktorá podlieha našej moci, pokiaľ existuje právny dôvod nadobudnutia držby.²⁶⁶

1. Ale niekedy nenastáva vydržanie, aj keď niekto vec drží dobromyseľne, napríklad ak niekto drží slobodného človeka, sakrálnu alebo religióznu vec alebo ušlého otroka.²⁶⁷

2. Vydržať nemožno ani veci ukradnuté [*res furtivae*] alebo také, ktoré niekto ná-

²⁶⁰ Just. Inst. 2,10 a nasl.; Just. Inst. 3,13 a nasl.

²⁶¹ Gai. Inst. 2,41-61; D 41, 3-10; C 7,26-40.

²⁶² Známa zásada o *usus auctoritas* v Z. XII t. (tab. 6,3).

²⁶³ Hnuteľné veci sú veci, ktorých miesto v priestore možno zmeniť bez zmeny ich podstaty.

²⁶⁴ Nehnuteľné veci sú veci, ktorých miesto v priestore nemožno zmeniť bez zmeny ich podstaty.

²⁶⁵ C 7,31,1 (a. 531).

²⁶⁶ Právny dôvod nadobudnutia držby je taký dôvod, ktorý rímske právo uznalo ako dôvod nadobudnutia držby (civilnej) a zároveň aj ako dôvod nadobudnutia vlastníckeho práva. Porov. s pozn. 235.

²⁶⁷ Slobodný človek nemohol byť objektom práva. Myslí sa tu situácia, keď niekto považuje slobodného za otroka. Vydržať nebolo možné ani veci sakrálnu alebo religiózne, pretože boli vylúčené z právneho obchodovania. K tomu pozri pozn. 209.

silím vzal do držby, aj keď ich niekto dobromyseľne držal dlhý čas. Lebo podľa Zákona XII tabúl²⁶⁸ a podľa *legis Atinia*²⁶⁹ bolo vylúčené vydržať ukradnuté veci, vydržanie veci vzatej násilím do držby bolo vylúčené podľa *legis Iulia Plautia*.²⁷⁰

3. Ak ale hovoríme, že vydržanie ukradnutej alebo do držby násilím vzatej veci je podľa zákona vylúčené, tak sa to nevzťahuje na to, že zlodej alebo ten, kto sa násilím stal držiteľom, nemôže vydržať – pretože títo sú už z iného dôvodu vylúčení z vydržania, lebo totiž držia zlomyseľne – ale na to, že nikto iný nemá byť oprávnený na vydržanie veci, aj keď ju od nich dobromyseľne kúpil alebo ju z iného dôvodu dostal. Pritom pri hnutelných veciach²⁷¹ nie je neľahké, že dobromyseľnému držiteľovi²⁷² je vydržanie na prospech. Lebo kto cudziu vec predal alebo ju z iného dôvodu odovzdal inému, dopúšťa sa krádeže.

4. Ale predsa sa to niekedy javí inak. Ak totiž dedič vec, ktorú mal zomrelý vypožičanú alebo prenajatú alebo bola u neho uložená [do úschovy], v domnení, že patrí k dedičstvu, inému dobromyseľne predá alebo daruje alebo dá ako veno, tak potom je nepochybné, že príjemca ju môže vydržať. Veď táto vec nie je poškvrnená krádežou, keďže dedič, ktorý dobromyseľne scudzil²⁷³ vec ako svoju, sa nedopúšťa krádeže.

5. Podobne sa nedopúšťa krádeže ten, komu patrí požívacie právo k otrokyni, keď jej dieťa, v domnení, že mu patrí, predá alebo daruje.²⁷⁴ Lebo bez úmyslu od cudziť [*sine affectu furandi*]²⁷⁵ nemožno spáchať krádež.²⁷⁶

6. Aj na základe iného spôsobu [nadobúdania] sa môže stať, že niekto inému odovzdá cudziu vec bez toho, aby sa dopúšťal krádeže, a spôsobí, že ju držiteľ vydrží.

7. Pri veciach, ktoré súvisia s pozemkom, prichádza do úvahy skôr to, že niekto získa držbu k prázdnemu pozemku bez použitia sily, lebo vlastník je neprítomný alebo je nedbanlivý alebo zomrel bez dedičov. Hoci sám drží zlomyseľne [*mala fide*], lebo vie, že vzal do držby cudzí pozemok, môže dobromyseľný nadobúdateľ, ktorému ho odovzdal, pozemok predsa len na základe dlhodobej držby nadobud-

²⁶⁸ Pozri pozn. 141. Justinián tu má na mysli tab. 8, 17.

²⁶⁹ *Lex Atinia de usucapione* bola prijatá v r. 149 pred Kr. a vylučovala vydržanie ukradnutých vecí. Porov. Gell. 17, 7; Paul. D 41,3,4,6.

²⁷⁰ *Lex Iulia et Plautia*.

²⁷¹ Pozri pozn. 263.

²⁷² Dobromyseľný držiteľ je taký držiteľ veci, ktorý si z ospravedlniteľného omylu myslí, že nadobudol vlastnícke právo, lebo napríklad svojho predchodcu považuje za vlastníka veci, hoci tento vlastníkom veci nebol.

²⁷³ Scudzenie (*alienatio*) v užšom zmysle znamená právny úkon, ktorým sa uskutočňuje prevod vlastníckeho práva z jedného subjektu na druhý, v širšom zmysle znamená každé konanie zahrnujúce i prechod, premĺčanie a pod., spôsobujúce zánik veci alebo škodu na majetku.

²⁷⁴ Just. Inst. 2,1,37.

²⁷⁵ Odcudziť znamená neoprávnene pozbaviť niekoho držby veci, čiže zmocniť sa veci alebo ukradnúť vec.

²⁷⁶ § 5 in fine z Gai. Inst. 2,50.

núť, lebo nenadobudol do držby ani vec ukradnutú ani vec získanú násilím. Pretože názor niektorých starých právnikov,²⁷⁷ podľa mienky ktorých sa možno dokonca dopustiť krádeže pozemku alebo jeho časti, je odmietnutý; a v prospech tých, ktorí držia nehnuteľnosti, sa konštitúciou²⁷⁸ urobilo opatrenie, aby sa nikomu neodňala dlhodobá a nepochybná držba.

8. Niekedy možno dokonca vydržať aj ukradnutú vec alebo vec získanú násilím do držby, napríklad keď sa znovu dostane do moci vlastníka. Lebo vtedy môže nastať vydržanie, keďže poškvrnenie z veci odpadlo.

9. Vec našej pokladnice [*fiskus*] sa nemôže vydržať. Predsa však Papinianus²⁷⁹ v prípade dedičstva bez dediča a fisku ešte neohláseného majetku píše, že dobromyselný kupujúci môžu vydržať vec odovzdanú z tohto majetku. Tak rozhodli božský cisár Antoninus Pius²⁸⁰ a božskí cisári Septimius Severus²⁸¹ a Antoninus [Caracalla].²⁸²

10. Napokon si musíme uvedomiť, aby vec mohol dobromyselný kupujúci alebo držiteľ z iného dôvodu vydržať, nesmie na nej ľpieť žiadna chyba.

11. Ale mylný názor o neexistujúcom právnom dôvode nevedie k vydržaniu. Napríklad ak niekto drží v presvedčení, že kúpil, hoci nekúpil, alebo ak niekto drží na základe domnelého darovania, hoci sa mu nedarovalo.²⁸³

12. Trvanie držby [pri dlhobovej držbe], ktorá už v prospech zomrelého uplynula, plynie ďalej aj pre dediča, ako aj pre držiteľa dedičstva [*bonorum possessor*], aj keď sami vedia, že ide o cudzí pozemok.²⁸⁴ Ak ale zomrelý [za svojho života] nezačal riadne držať, potom takáto držba nie je na prospech dedičovi alebo držiteľovi dedičstva, hoci o tom nemajú vedomosť. Že sa čas držby zatúva, ustanovila naša konštitúcia²⁸⁵ pri držbe [hnuteľných vecí] s primeranou pozornosťou.

13. Aj držba predávajúceho a kupujúceho sa podľa jedného rozhodnutia božského cisára Septimia Severa a Antonina [Caracallu] započítava.

14. Edikt božského cisára Marca²⁸⁶ nariadil, že ten, kto od fisku kúpil cudziu vec, môže proti vlastníkovi veci vzniesť námietku, ak od kúpy uplynulo päť rokov.

²⁷⁷ Gellius, Noctes Atticae 11,18,3.

²⁷⁸ C 7,31,1 (a. 531).

²⁷⁹ Pozri pozn. 186.

²⁸⁰ Pozri pozn. 78.

²⁸¹ Pozri pozn. 194.

²⁸² Pozri pozn. 195.

²⁸³ Klasický spor o tzv. putatívnom právnom dôvode pri vydržaní (Proculus, Neratius, Pomponius, Iulianus, Africanus, Celsus) rozhodol Justinián v prospech Celsa (Cels. D 41,3,27) a domnelý právny dôvod neuznal.

²⁸⁴ Ide o tzv. vstup dediča do držby poručiteľa (*successio in possessionem*), ktorý na rozdiel od prípadu singulárnej sukcesie (*accessio temporis*) dovoľuje dedičovi započítať si čas držby poručiteľa.

²⁸⁵ C 7,31,1 (a. 531).

²⁸⁶ Pozri pozn. 185.

Predsa však na konštitúciu cisára Zenóna²⁸⁷ v dobrom spomínali tí, ktorí niečo nadobudli od fisku kúpou, darovaním alebo na základe iného titulu a tak dobre ich zabezpečila, že sa okamžite stávajú nenapadnuteľnými a zostávajú víťazmi, ak by boli žalovaní alebo sami by žalovali. Ale proti najcisárskejšej štátnej pokladnici môžu ešte v priebehu štyroch rokov žalovať tí, ktorí si myslia, že majú k veciam, ktoré boli scudzené, žaloby z vlastníckeho práva alebo z hypotéky. Ale aj pre tých, ktorí niečo nadobudli z nášho domu alebo od úctyhodnej cisárovný²⁸⁸, ustanovila pred nedávnom zverejnená naša konštitúcia²⁸⁹ to isté, čo je pre fiskálne scudzenia obsiahnuté v predtým uvedenej konštitúcii cisára Zenóna.

SIEDMY TITUL

O DAROVANIACH²⁹⁰

Ďalším druhom [*genus*] nadobudnutia je darovanie.²⁹¹ Pri darovaní rozlišujeme dva druhy: pre prípad smrti a nie pre prípad smrti.

1. Darovanie pre prípad smrti je také, ktoré nastáva v očakávaní smrti. Pri ňom niekto daruje tak, že ak ho prekvapí ľudský osud, príjemca si má ponechať predmet daru, ale darca ho má dostať späť v prípade, ak prežije alebo v prípade, ak ho darovanie mrzí, alebo obdarovaný pred ním zomrie. Tieto darovania pre prípad smrti boli upravené úplne podľa vzoru odkazov. Keďže ale právni znalci pochybovali, či ich možno postaviť na roveň darovaniu alebo odkazu, a že obsahovali črty oboch právnych vzťahov, a jedni ich k tomuto a druhí k onomu druhu priradili, určili sme,²⁹² že takmer vo všetkých smeroch sa budú zaraďovať k odkazom a uskutocňujú sa tak, ako ich naša konštitúcia vytvorila. Skrátka, darovanie pre prípad smrti prichádza do úvahy vtedy, keď by niekto radšej niečo mal u seba ako u obdarovaného a radšej u obdarovaného ako u svojho dediča. Tak daruje aj u Homéra Telemachus Piraeovi.²⁹³

2. Iné sú darovania, ktoré sa udejú bez myšlienky na smrť; nazývame ich darova-

²⁸⁷ C 7,37,2 (*sine datis*). Zeno, východorímsky cisár v r. 474 – 491. Vládol v období zániku Západorímskej ríše. Pokúsil sa o vyrovnanie medzi katolíkmi a monofyzitmi, t. j. stúpenkami zvláštneho kresťanského smeru vo východnej časti Rímskej ríše.

²⁸⁸ Úctyhodnou cisárovnou sa myslí cisárovná Teodora (508 – 548), politicky aktívna a veľmi vplyvná manželka cisára Justiniána, pôvodne cirkusová tanečnica.

²⁸⁹ C 7,37,3 (a. 531).

²⁹⁰ D 24,1; D 39,5; D 39,6; C 5,3,16; C 8,53 – 56.

²⁹¹ Teória rímskeho práva považuje darovanie za dôvod (*titulus, causa*) nadobudnutia. V Inštitúciách sa použil výraz „*genus*“, čo nepresne zodpovedá slovu „*modus*“ (spôsob nadobudnutia).

²⁹² C 8,56,4 (a. 530).

²⁹³ Odyssia 17,78 – 83. Posledné vety z Marci. Lib. 9 inst. (Marci. D 39,6,1). K osobe Homéra pozri pozn. 20.

niami medzi živými. Tieto nie sú vonkoncom postavené na roveň odkazom. Ak sa uskutočnili, nemožno ich ľubovoľne odvolať. Uskutočnia sa však, ak darca prejavil svoju vôľu písomne alebo aj nie písomne. Naša konštitúcia²⁹⁴ podľa vzoru kúpy ustanovila, že darovanie zahŕňa v sebe aj povinnosť odovzdať [*traditio*], takže ak aj nedôjde k odovzdaniu, darovanie nadobudne účinnosť a ukladá darcovi povinnosť odovzdať. A pokiaľ sa podľa predchádzajúcich dispozícií cisára darovania museli uviesť pred súdom do protokolu, ak obsahovali viac ako dvesto solidov (zlatých mincí), naša konštitúcia²⁹⁵ tento obnos, ktorý podľa jej ustanovenia robil darovanie účinným aj bez protokolovania, zvýšila až na päťsto solidov a zaviedla aj ďalšie darovania, ktoré nevyžadovali zápis do protokolu, ale už bez ďalšieho vyvolali plný účinok. O tomto sme zaviedli mnohé ďalšie ustanovenia na väčšie zvýhodnenie darovania, a všetky naše konštitúcie, ktoré sme o tom vydali, treba od nich odvodíť. Treba však vedieť: aj v prípade, ak sú darovania úplne platné, našou konštitúciou²⁹⁶ sme predsa darcom zabezpečili oprávnenie môcť svoje darovanie z určitých dôvodov odvolať, ak ľudia, ktorým sa poskytla výhoda, ukázali sa ako nevďační, aby tí, ktorí druhým poskytli veci zo svojho majetku, nemuseli od nich znášať nejaké nepravosti alebo krivdy vymenované v jednotlivých spôsoboch uvedených v našej konštitúcii.

3. Existuje ešte jeden druh darovania medzi živými, ktorý bol starým znalcom práva síce úplne neznámy, no neskôr ho zaviedli božskí cisári. Nazýva sa „pred manželstvom“ [*ante nuptias*] a obsahuje mlčky uloženú podmienku, že je účinné len vtedy, keď sa k nemu manželstvo pripojilo, a preto sa nazýva „pred manželstvom“, lebo vzniká pred manželstvom; takéto darovanie po rozvode manželstva nebolo v nijakom prípade platné. Ale keďže sa dovoľovalo veno, ak sa zriadilo, zväčšiť aj po svadbe, dovolil božský cisár Justinus,²⁹⁷ náš otec, ako prvý vo svojej konštitúcii²⁹⁸ zväčšiť „darovanie pred manželstvom“ aj počas existujúceho manželstva. Zostal však nevhodný názov, keďže sa nazýva „pred manželstvom“, ale takéto zväčšenie obsahuje po svadbe. Želáme si doviestť právne pravidlá k najvyššej dokonalosti a v úsilí veci nazvať správne, sme určili,²⁹⁹ že takéto darovania sa nielen môžu zväčšiť, ale môžu vzniknúť aj počas existujúceho manželstva; a majú sa nazývať nie „pred manželstvom“, ale „kvôli manželstvu“, a veno má byť do tej miery postavené na roveň – tak ako veno môže byť nielen zväčšené, ale môžu vzniknúť aj

²⁹⁴ C 8,53,35,5 (a. 530).

²⁹⁵ C 8,53,36 (a. 531).

²⁹⁶ C 8,55,10 (a. 530).

²⁹⁷ Justinus, východorímsky cisár v r. 518 – 527. Bol bez vyššieho vzdelania, ale rozumný a neobyčajne činný. Pre svojho synovca Justiniána pripravil pôdu pre jeho západnú politiku a krátko pred smrťou (1. 8. 527) mu prepožičal cisársku hodnosť (*augustus*).

²⁹⁸ C 5,3,19 (a. 527?).

²⁹⁹ C 5,3,20 (a. 531 – 533).

také darovania, ktoré sú zavedené kvôli manželstvu, a nielen manželstvu predchádzajú, ale aj po zániku manželstva môžu byť tak zväčšené, ako aj prvý raz zriadené.

4. Predtým existoval ešte jeden civilnoprávny spôsob nadobudnutia, totiž právo prírastku [*ius adcrescendi*], ktoré bolo takéto: ak niekto dal otrokovi, ktorého mal s Titiom v spoluvlastníctve, bez jeho pričinenia „palicou“ [*vindicta*]³⁰⁰ alebo testamentom slobodu, tak v tomto prípade jeho podiel zanikol a prirástol spoluvlastníkovi. Keďže pravidlo bolo nedobré a bolo zlým vzorom pre otroka, pokiaľ ide o jeho slobodu, oklamať a zároveň ohľaduplným vlastníkom spôsobovať škodu, naproti tomu tvrdým vlastníkom prirátať zisk, považovali sme za potrebné tento stav plný nevraživosti našou konštitúciou³⁰¹ blahosklonnou pomocou odstrániť; a našli sme cestu, ktorou prepúšťajúci, jeho spoluvlastník, ako aj ten, kto dosiahne slobodu, sa stanú účastníkmi nášho právneho dobrodenia: sloboda (v prospech ktorej starí zákonodarcovia, ako je všeobecne známe, mnoho nariadili aj proti všeobecným pravidlám) sa stane platnou; ten, kto ju poskytol, teší sa právnym účinkom svojej štedrosti; spoluvlastník nebude poškodený a dostane od nás pevnú cenu otroka, zodpovedajúcu jeho podielu na vlastníctve.³⁰²

ÔSMY TITUL

KTO SMIE A KTO NESMIE SCUDZIŤ³⁰³

Niekedy sa stáva, že niekto, kto je vlastníkom, nesmie scudziť³⁰⁴ a naopak, niekto, kto nie je vlastníkom, má oprávnenie vec scudziť. Napríklad manželovi je na základe *legis Iuliae*³⁰⁵ zakázané scudziť proti vôli manželky pozemok patriaci k ve-
nu, hoci mu patrí.³⁰⁶ Toto pravidlo sme úpravou *legis Iuliae* korigovali k lepšiemu.³⁰⁷ Keďže zákon sa vzťahoval len na italské pozemky a zakazoval scudzzenia proti vôli manželky a zriadenia hypoték, dokonca aj keď súhlasila, pre oba prípady ako zlepšenie sme zaviedli, že aj pokiaľ ide o pozemky, ktoré ležia v provinciách, je scudzenie alebo záväzok zakázané a že obidva prípady sú aj so súhlasom manželky ne-

³⁰⁰ Pozri pozn. 46.

³⁰¹ C 7,7,1 (a. 530).

³⁰² Aj toto rozhodnutie Justiniána smerovalo k zlepšeniu právneho postavenia otrokov, ale inštitút otroctva neodstránilo.

³⁰³ Gai. Inst. 2,62-64; Gai. Inst. 2,80-85.

³⁰⁴ K pojmu scudzenie pozri pozn. 273.

³⁰⁵ *Lex Iulia de maritandis ordinibus* z r. 18 pred Kr. spolu s *lege Papia Poppaea nuptialis* z r. 9 po Kr. tvoria súčasť rozsiahlej manželskej reformy uskutočnenej cisárom Augustom proti degenerácii rímskeho národa.

³⁰⁶ Prvé dve vety z Gai. Inst. 2,62-63.

³⁰⁷ C 5,13,1,15 (a. 530).

účinné, aby krehkosť [*fragilitas*] ženského pohlavia neviedla k strate ich majetku.³⁰⁸

1. Naopak, veriteľ môže účinne scudziť ručný záloh, hoci mu nepatrí, na základe dohody. Je to však možné skôr preto, lebo sa uznáva, že veriteľ scudzuje ručný záloh so súhlasom dlžníka, ktorý už uzavretím dohody prejavil uzrozumenie s tým, že veriteľ smie ručný záloh scudziť, ak peniaze nebudú zaplatené.³⁰⁹ Ale aby sa veriteľom neprekážalo pri uplatňovaní svojich práv a aby dlžníci bez ďalšieho nestratili vlastnícke právo k svojim veciam, našou konštitúciou³¹⁰ sme nariadili a predpísali určitý spôsob, podľa ktorého scudzenie ručného zálohu môže predchádzať; v dôsledku tejto úpravy je totiž dostatočne postarané o obe strany, o veriteľa i dlžníka.

2. Musíme ešte poukázať na to, že ani poručenec ani poručenka nemôžu účinne žiadnu vec scudziť bez formálneho súhlasu poručníka.³¹¹ Ak teda poskytne poručenec peniaze niekomu ako pôžičku bez formálneho súhlasu poručníka, nevznikne záväzok, lebo [toto poskytnutie] nezabezpečí príjemcovi vlastnícke právo. Preto môžu poručníci peniaze vindikovať [robiť si nárok], ak sú ešte niekde k dispozícii. Ak však ako pôžičku poskytnuté mince príjemca dobromyseľne spotreboval, môžu byť vymáhané žalobou pre bezdôvodné obohatenie [*condictio*]; ak však boli spotrebované so zlým úmyslom, možno žalovať o ich predloženie [*actio ad exhibendum*]. Ale naopak, všetky veci poručencov, ako aj poručeník môžu byť účinne prenesené aj bez formálneho súhlasu poručníka. A tak je nevyhnutný formálny súhlas poručníka,³¹² ak dlžník plní poručencovi; v opačnom prípade nebude dlžník oslobodený [spod záväzku]. Ale aj nasledujúce, bezpochyby z jasného dôvodu sme v našej konštitúcii nariadili³¹³ a vyhlásili sme ju advokátom z Caesarey³¹⁴ – na základe správy nášho vynikajúceho ministra spravodlivosti Triboniána.³¹⁵ V nej sa nariaďuje, že dlžník poručenca má len vtedy plniť poručníkovi alebo opatrovníkovi, ak to predtým dovoľí súdne rozhodnutie, ktoré je bezodplatné. Ak sa to stalo, sudca teda rozhodol a dlžník plnil, tak je s takýmto splnením spojené úplné oslobodenie. Ale ak sa splnenie uskutočnilo inak, ako sme to určili, a poručenec má ešte nespotrebované peniaze buď u seba, alebo sa tým obohatil a potom ešte žaluje tú istú sumu, možno sa brániť námietkou zlého úmyslu. Ak však poručenec penia-

³⁰⁸ Podľa Nov. 61,1,3 (a. 537) boli všetky dispozície právne účinné, ak žena svoj súhlas po dvoch rokoch potvrdila.

³⁰⁹ Gai. Inst. 2,64.

³¹⁰ C 8,33,3 (a. 530).

³¹¹ Pozri Just. Inst. 1,21.

³¹² Prijatie plnenia s účinkami splnenia by totiž bolo scudzením pohľadávky.

³¹³ C 5,37,25 (a. 531).

³¹⁴ Caesarca, grécky Kaisareia, bol názov pre niekoľko miest v oboch častiach rímskeho impéria.

³¹⁵ K osobe Triboniána pozri pozn. 1.

ze premárnil alebo v dôsledku krádeže stratil, nepomôže dlžníkovi námietka zlého úmyslu, ale nie na menej bude odsúdený, lebo unáhlene, bez formálneho súhlasu poručníka, a nie v súlade s našim predpisom, plnil. Naopak, poručníci a poručenky však nemôžu bez formálneho súhlasu poručníka nič účinne plniť, lebo čo plnia, nestane sa vlastníctvom príjemcu, keďže nie je im dovolené scudziť veci bez formálneho súhlasu poručníka.

DEVIATY TITUL

PROSTREDNÍCTVOM KTORÝCH OSÔB NADOBÚDAME³¹⁶

Nadobúdame nielen sami, ale aj prostredníctvom tých, ktorých máme vo svojej [rodinnej] moci, podobne prostredníctvom otrokov, ku ktorým máme požívacie právo, tiež prostredníctvom slobodných ľudí a cudzích otrokov, ktorých dobromyseľne držíme. Týmito jednotlivcami sa chceme v podrobnostiach bližšie zaoberať³¹⁷.

1. Deti oboch pohlaví, ktoré sú vo vašej moci, nadobúdali predtým všetko, čo získali bez akýchkoľvek rozdielov pre otcov – hlavy rodín (s výnimkou vojenského pekúlia). Hlavy rodín nadobúdajú toto všetko takým spôsobom, že to majú slobodne k dispozícii, že to, čo dieťa nadobudlo inému alebo osobe mimo domu darujú, predávajú alebo s tým ľubovoľne nakladajú. Toto sa nám zdá nie dosť ľudské a vydaním všeobecnej konštitúcie³¹⁸ sme vzali ohľad tak na deti, ako aj na hlavy rodín, aby sa im zachovalo, čo im patrí. Nariadili sme totiž, že všetko, čo dieťa na základe majetku otca získalo, podľa starého pravidla nadobudlo právoplatne pre hlavu rodiny (veď ako možno pochybovať, že sa má otcovi vrátiť, čo pochádza z jeho majetku?). Čo však syn pod otcovskou mocou nadobudne z iného dôvodu, nadobudne síce k tomu požívacie právo pre otca, ale vlastnícke právo zostane jemu samému, aby to, čo mu patrí vlastným úsilím alebo šťastím osudu, neprešlo na iného a nebol tým znechutený.

2. A toto sme nariadili aj pre prípad, v ktorom hlava rodiny, ak svojho syna emancipovala, mala podľa skoršej konštitúcie oprávnenie, že ak chcela, mohla si z predmetov, ktoré už viac nepodliehali jej nadobúdaniu, vyhradiť tretinu v istom zmysle ako cenu za emancipáciu. A z toho vyplýva nie veľmi ľudský následok, že otec ukrátil syna o časť jeho majetku a to, čo na pohľad získal emancipáciou, lebo sa stal slobodným, stratil zmenšením majetku. Preto sme nariadili, že otec má namiesto tretiny majetkových práv, ktorú si mohol vyhradiť, na polovici majetku nemá plné právo, ale mohol si ponechať len požívacie právo. Lebo tým zostanú

³¹⁶ Gai. Inst. 2,86 – 100; D 41,1; C 4,27.

³¹⁷ Gai. Inst. 2,86 – 87; Gai. D 41,1,10 pr.

³¹⁸ C 6,61,6 (a. 529).

majetkové kusy celkom u syna a aj otec má z užívania väčší výnos, keďže namiesto tretiny dostane do rúk polovicu.

3. Zároveň nadobudnete, čo vaši otroci získali prostredníctvom odovzdania alebo čo si dali sľúbiť [stipulovať] alebo nadobudli z iného dôvodu. Všetko toto totiž prejde na vás aj bez vášho vedomia a vôle,³¹⁹ lebo otrok, ktorý je podriadený cudzej moci, sám nemôže mať nič svoje. Ak je ale ustanovený za dediča, nemôže urobiť nič iné, ako s vašim poverením ujať sa dedičstva. Ak sa ho s vašim splnomocnením ujal, nadobudnete dedičstvo tak, ako keby ste boli ustanovený za dediča vy. A úplne v tomto duchu nadobúdate prostredníctvom otroka odkaz. Prostredníctvom tých, ktorých máte v moci, nadobúdate nielen vlastnícke právo, ale aj držbu. Lebo k čomu získali držbu, to držíte, ako sa uznáva, vy.³²⁰ Pritom ich prostredníctvom sa vám priráta vydržanie alebo dlhodobá držba.

4. Čo sa však týka otrokov, ku ktorým máte len požívacie právo, presadila sa mienka, že všetko, čo nadobudli na základe vášho majetku alebo vlastnou prácou, prípadne vám, naproti tomu vlastníkovi [otroka] prípadne, čo získali, okrem týchto dôvodov. Ak je takýto otrok ustanovený ako dedič alebo sa mu niečo odkázalo alebo darovalo, tak nenadobúda požívateľ, ale nositeľ vlastníckeho práva. To isté sa uznáva, aj pokiaľ ide o toho, ktorého držíte dobromyseľne, hoci je slobodný alebo je cudzím otrokom. Lebo čo sa uznáva pre požívateľa, uznáva sa aj pre dobromyseľného držiteľa. Podľa toho, čo niekto nadobudne odhládnuť od oboch dôvodov, to mu patrí, keď je slobodný, alebo, ak je otrokom, patrí jeho pánovi. Ak ale dobromyseľný držiteľ otroka vydržal, a tým sa stal vlastníkom, tak môže prostredníctvom otroka na základe všetkých dôvodov nadobúdať pre seba. Požívateľ naproti tomu nemôže úspešne vydržať, po prvé, lebo nedrží, ale má právo užívať a požívať, po druhé, lebo vie, že ide o cudzieho otroka. Nielen vlastnícke právo, ale aj držbu nadobudnete prostredníctvom otrokov, ku ktorým máte požívacie právo, alebo ktorých dobromyseľne držíte, alebo prostredníctvom slobodnej osoby, ktorá vám dobromyseľne slúži. Chápeme to tak, že čo sa týka oboch osôb za predpokladu, ktorý sme práve uviedli, totiž, že ste nadobudli držbu na základe vášho majetku alebo vlastnou prácou.³²¹

5. Z toho teda vyplýva, že prostredníctvom slobodných ľudí, ktorí nie sú podriadení vášmu právu a ktorých ani dobromyseľne nedržíte, alebo ani prostredníctvom cudzích otrokov, ku ktorým nemáte požívacie právo ani oprávnenú držbu, nemôžete nadobúdať z nijakého dôvodu. A to sa myslí, keď sa povie, že prostredníctvom cudzej osoby nie je možné nadobúdať [*per extraneam personam nihil adquiri posse*];

³¹⁹ Platí len na nadobudnutie vlastníckeho práva, nie na nadobudnutie držby. Na nadobudnutie držby je potrebná aspoň anticipovaná držiteľská vôľa otrokovho pána.

³²⁰ Takýto postoj je evidentne v protiklade k teórii nadobudnutia držby právnika Paula akceptovaná *communis opinio* (Paul. D 41,2,3,12).

³²¹ Gai. Inst. 2,94 – 95.

s výnimkou však, ako sa uznáva a konštitúcia božského cisára Severa³²² to potvrdzuje, že prostredníctvom slobodnej osoby, napríklad prostredníctvom správcu, nadobudnete držbu nielen keď to viete, ale aj keď to neviete, a že touto držbou dokonca získate vlastnícke právo, ak ten, kto odovzdal, bol vlastníkom, alebo držbu na vydržanie alebo námietku dlhodobej držby, ak nebol vlastníkom.

6. Na výklad o nadobudnutí jednotlivých vecí to zatiaľ stačí. Lebo o práve odkazov, pomocou ktorých podobne nadobúdate jednotlivé veci, ako aj o práve fideikomisso, pomocou ktorých sa vám zanechávajú jednotlivé veci, bude vhodnejšie hovoriť na ďalšom mieste.³²³ Tu chceme teraz objasniť, akým spôsobom nadobúdate na základe univerzálnej sukcesie. Ak ste sa stali dedičom niekoho alebo ste [úspešne] navrhli držbu dedičstva,³²⁴ alebo ak ste niekoho adoptovali³²⁵ alebo ak vám bol pririeknutý majetok niekoho na udržanie slobody,³²⁶ potom prechádzajú na vás všetky kusy jeho majetku. Najprv sa chceme zaoberať dedičstvami. Tu existujú dva dôvody [k dedičskému povolávaniu]: nadobudnete ich totiž buď z testamentu [*ex testamento*], alebo zo zákona [*ex intestato*]. Ako prvé vysvetlíme dedenia, ktoré vám pripadnú z testamentu. Na to je nevyhnutné najprv opísať zriaďovanie testamentov.³²⁷

DESIATY TITUL

O ZRIAĐOVANÍ TESTAMENTOV³²⁸

Testament sa preto [tak] nazýva, lebo je svedectvom o vôli [*testatio mentis*].

1. Aby však nie všetko zo starých čias upadlo do zabudnutia, máme vedieť, že kedysi sa používali dva druhy testamentov. Jeden sa používal v pokojných časoch mieru a nazýval sa *calatis comitiis*, pred zvolaným ľudovým zhromaždením; druhý sa používal bezprostredne pred tým, než sa tiahlo do boja a nazýval sa *in procinctu*,³²⁹ pred armádou pripravenou do vojny. Neskôr pribudol tretí druh testamentu, ktorý sa nazýval *per aes et libram* [testament], prostredníctvom medi a váh, lebo sa uskutočňoval mancipáciou, t. j. symbolickou kúpou, pri ktorej boli prítomní dospelí rímski občania, ako aj ďalšia osoba, ktorá sa nazývala *familiae emptor*, priateľ. Prvé dva druhy testamentov sa však prestali používať už v starých časoch. Testa-

³²² C 7,32,1 (a. 196). K osobe cisára pozri pozn. 194.

³²³ Just. Inst. 2,20 a nasl.

³²⁴ Just. Inst. 3,9.

³²⁵ Just. Inst. 3,10.

³²⁶ Just. Inst. 3,11.

³²⁷ Gai. Inst. 2,97-100.

³²⁸ Gai. Inst. 2,101-108; D 28,1; C 6,23.

³²⁹ Gai. Inst. 2,101.

ment, ktorý sa uskutočňoval medou a váhami, sa síce udržal dlhšie, ale takisto sa používal čoraz menej.

2. Uvedené druhy testamentov však patrili k civilnému právu. Neskôr prétorský edikt predsa len zaviedol inú formu zriaďovania testamentov: lebo honorárne [úradnícke] právo nevyžadovalo mancipáciu, stačili pečate siedmich svedkov, kým podľa civilného práva pečate svedkov neboli nevyhnutné.

3. Ale pozvoľna, ako sa civilné právo a úradnícke právo v dôsledku obyčají právneho života a na základe reformných konštitúcií čoraz viac zblížovali, nariadilo sa, že na testamenty – presadzovalo to v istom zmysle civilné právo – v tom istom čase treba pribrať sedem svedkov s ich podpismi – zaviedli to konštitúcie – a podľa ediktu prétora sa majú pritlačiť pečate. V dôsledku toho stalo sa toto právo trojrozmerným, lebo požiadavka svedkov a ich nepretržitá prítomnosť pri zriaďovaní testamentu pochádza z civilného práva, podpis poručiteľa a svedkov z predpisov cisárskych konštitúcií³³⁰ a napokon pečate a počet svedkov z ediktu prétora.

4. Všetkým týmto požiadavkám sa na zabezpečenie pravosti testamentu s vylúčením podvodu pripojila naša konštitúcia,³³¹ že meno dediča musia poručiteľ alebo svedkovia vlastnoručne napísať a všetko sa má uskutočniť podľa predpisu tejto konštitúcie.

5. Ale všetci svedkovia, ako to Pomponius³³² uznal, môžu platne pečatiť testament aj s jedným pečatným prsteňom (veď čo, ak sedem pečatných prsteňov má vyrazený jeden a ten istý obraz?). Aj s cudzím pečatným prsteňom možno platne pečatiť.

6. Ako svedkovia môžu byť prizvaní len tí, ktorí majú *testamenti factio*, testamentárnu spôsobilosť. Ženy, nedospelí, otroci, nemí, hluchí, duševne chorí, márnostatníci pozbavení svojprávnosti, napokon tí, ktorí sú zákonom vyhlásení za nečestných alebo nespôsobilých svedčiť, nemôžu byť prizvaní ako svedkovia.

7. Pre prípad, ak niekoho v čase zriaďovania testamentu považovali za slobodného, neskôr sa ale ukázalo, že bol otrokom, rozhodli božský cisár Hadrián³³³, proti Catonioví Verovi a podobne neskôr božskí cisári Septimius Severus³³⁴ a Antoninus [Caracalla]³³⁵ vo svojej veľkorysosti pomôcť platnosti testamentu tak, že sa na testament hľadelo, ako keby bol zriadený v súlade s predpismi, že teda v čase, keď sa testament pečatil, tento svedok v predstave všetkých platil za slobodného človeka a nebolo tu nikoho, kto by jeho osobný stav spochybňoval.

8. Otec a niekto, kto sa nachádza v jeho moci, podobne dvaja bratia, ktorí sú pod mocou toho istého otca, môžu byť spolu platne svedkami pri jednom a tom is-

³³⁰ C 6,23,21 (a. 439).

³³¹ C 6,23,29 (a. 531).

³³² Sextus Pomponius, klasický právnik, najplodnejší právnický spisovateľ 2. storočia. Začiatok jeho odbornej spisby kotví už v období cisára Hadriána (117-138) a pokračuje za cisárov Marca Aurelia (161 - 180) a Lucia Vera (161-169). Venoval sa viac právnej vede, menej praktickej činnosti.

³³³ C 6,23,1 (*sine datis*). K osobe cisára Hadriána pozri pozn. 232.

³³⁴ Pozri pozn. 194.

³³⁵ Pozri pozn. 195.

tom testamente, lebo nie je na závädu prizvať k cudziemu právnomu úkonu z jedného domu viacerých ako svedkov.³³⁶

9. Spomedzi svedkov ale nesmie byť nikto, kto stojí pod mocou poručiteľa. Aj keď syn pod otcovskou mocou po prepustení o svojom vojenskom pekúliu zriadi testament, nebude ako svedok prizvaný ani jeho otec, ani ten, kto je podriadený moci otca, lebo v tejto spojitosti sa svedectvo príslušníkov rodiny zamietlo.³³⁷

10. Ale ani ustanovený dedič, ani ten, kto sa nachádza pod jeho otcovskou mocou, ani jeho otec, ktorý ho má pod svojou mocou, ani jeho bratia, ktorí sa nachádzajú pod otcovskou mocou toho istého otca, nemôžu byť pribratí ako svedkovia, lebo dnes sa uznáva, že celý právny úkon smerujúci k zriadeniu testamentu sa uskutočňuje medzi dedičom a poručiteľom. Toto právo sa totiž ocitlo v neporiadku, lebo starí právnici na jednej strane vylúčili ako svedka pri testamente rodinného priateľa [*familiae emptor*], ako aj osoby zviazané s ním prostredníctvom otcovskej moci, na druhej strane však dedičom a osobám zviazaným s nimi otcovskou mocou dovolili svedčiť pri testamente, hoci tí, ktorí to dovolili, by chceli dať radu, takéto právo by sa nemalo zneužívať. My sme predsa toto pravidlo vylepšili a to, čo starí právnici pokladali iba za radu, sme spravili záväzným podľa zákona a ako pri predchádzajúcom rodinnom priateľovi zo správnych dôvodov sme ani dedičovi, ktorý namiesto rodinného priateľa, za starých čias ani iným v opísanom spôsobe spojeným osobám, neposkytli oprávnenie byť v istom zmysle samy sebe svedkom. Preto sme ani nedovolili, aby stará konštitúcia po tejto úprave bola prijatá do nášho zákonníka.

11. Odkazovníkom [príjemcom odkazu] a fideikomisárom neodopierame oprávnenie byť svedkom, lebo nie sú právnymi nástupcami, a podobne ani iným s nimi zviazaným osobám. Dokonca v jednej našej konštitúcii³³⁸ sme ich výslovne prizvali. O to viac priznávame toto oprávnenie tým, ktorí sú v ich otcovskej moci, alebo ktorí majú pod svojou mocou odkazovníka alebo fideikomiséra.

12. Nie je nijaký rozdiel, či bol testament napísaný na tabuli, na papieri, pergamente alebo na inej látke.

13. Testament možno zriadiť vo viacerých exemplároch, pokiaľ sú všetky zriadené podľa platného práva. Niekedy je to aj potrebné, ak totiž niekto, kto sa musí vydať na plavbu po mori, chce vyhlásenie svojej poslednej vôle nosiť pri sebe a nechať ho aj doma, alebo aj z mnohých iných dôvodov, ktoré vyplývajú z každodenných potrieb ľudského života.³³⁹

14. Toto len pokiaľ ide o testamenty urobené v písomnej forme. Ale ak niekto nechce svoj testament zriadiť podľa civilného práva v písomnej forme, má vedieť,

³³⁶ § 8 z Ulp. lib. sing. reg. (Ulp. D 22,5,17).

³³⁷ Gai. Inst. 2,105-106.

³³⁸ Konštitúcia sa nezachovala.

³³⁹ § 13 z Flor. lib. 10 inst. (Flor. D 28,1,24).

že ak si prizve sedem svedkov a svoju vôľu pred nimi ústne prejaví, je to perfektný a podľa civilného práva platne zriadený testament.

JEDENÁSTY TITUL

O VOJENSKOM TESTAMENTE³⁴⁰

Starostlivá pozornosť vpredu uvedených predpisov³⁴¹ o zriadení testamentov sa odpustila vojakom pre ich veľkú neznalosť cisárskych konštitúcií. Lebo aj keď vojaci nedodržali ani zákonom stanovený počet svedkov, ani iné formálne náležitosti testamentu, napriek tomu zriadili testament účinne, predovšetkým ak sa zúčastnili na vojenskom ťažení. Naša konštitúcia to zaviedla ako právo.^{341a} Lebo ak sa posledná vôľa vojakov prejavila v akejkoľvek podobe, či v písanej alebo nepísanej, testament nadobudol platnosť silou ich vôle. Naproti tomu v časoch, v ktorých vojaci nie sú na nútených vojenských akciách, ale slobodne sa nachádzajú na iných miestach alebo vo vlasti, v žiadnom prípade sa im neumožňuje uplatniť takéto privilégium. Hoci dokonca môžu urobiť testament v dôsledku svojej vojenskej služby, ak sú synmi pod otcovskou mocou, predsa len podľa všeobecného práva musia dodržiavať nariadenia, ktoré sme zaviedli pre testamenty civilistov.³⁴²

1. Božský cisár Traianus³⁴³ dal Statiliovi Severovi o vojenských testamentoch nasledujúci reskript: „Toto privilégium, ktoré sa poskytlo aktívnym vojakom, že totiž ich testamenty, nech sú zriadené akokoľvek, sú platné, treba rozumieť tak, že sa vždy najprv musí konštatovať, že vôbec bol zriadený testament, ako to aj bez písomnej formy môžu zriadiť nevojaci. Keď teda vojak, o ktorého dedičstve sa pred tebou hovorí, zvolal ľudí za tým účelom, aby prejavil pred svedkami svoju poslednú vôľu a keď hovoril tak, že bolo jasné, koho chce mať za svojho dediča a komu chce udeliť slobodu, tak potom z toho vyplýva, že týmto spôsobom zriadil testament bez písomnej formy, a jeho vôľu treba uznať za účinnú. Keď ale naproti tomu, ako to pri rozhovore býva zvykom, niekomu povedal: „Urobím ťa dedičom“ alebo „zanechám ti svoj majetok“, tak potom sa toto nemôže považovať za testament. Nikto nemá väčší záujem, ako práve tí, ktorým sa privilégium formálnej slobody udelilo, aby sa prípad tohto druhu nezohladnil. Inak by mohli po smrti nejakého vojaka vystúpiť svedkovia, ktorí by vyhlásili, že ho počuli hovoriť, že nie-

³⁴⁰ Gai. Inst. 2,109 – 111; D 29,1; D 37,13; C 6,21.

³⁴¹ Just. Inst. 2,10.

^{341a} C 6,21,17 (a.529).

³⁴² Gai. Inst. 2,109.

³⁴³ Marcus Ulpius Traianus, rímsky cisár v r. 98 – 117; v r. 97 ho adoptoval cisár Nerva. Za Trajánovej vlády dosiahol rímsky štát najväčší teritoriálny rozmach. Mnoho úsilia venoval budovaniu cisárskej moci, správe provincií, zriaďovaniu alimentárnych fondov pre sociálne slabé vrstvy obyvateľstva.

komu, kto by to rád chcel, zanechal svoj majetok, a tým by sa skutočná posledná vôľa sfalšovala".³⁴⁴

2. Ba dokonca aj nemý a hluchý vojak môže zriadiť testament.

3. Toto však cisárske konštitúcie dovolili len potiaľ, pokiaľ vojaci vykonávali službu a boli v tábore. Ak predsa veteráni po ich prepustení alebo ešte aktívni vojaci zriadili testament mimo tábora, museli to urobiť podľa všeobecného, pre všetkých rímskych občanov platného práva. Testament, ktorý zriadili v tábore nie podľa všeobecného práva, ale im dovoleným spôsobom, bol po prepustení platný len jeden rok. Čo má ale nastať, ak niekto zomrel síce do roka, avšak dedičom ustanovená podmienka [*condicio*] nastúpi až po tomto roku? Má toto byť platné ako vojenský testament? Podľa prevládajúcej mienky bolo toto platným vojenským testamentom.

4. Aj keď niekto pred nastúpením na vojenskú službu zriadi neúčinný testament, potom sa stane vojakom a počas vojenských operácií testament odpečatí a niečo pridá alebo vypustí, alebo ak sa nejakým iným spôsobom vôľa vojaka stane zrejماً, že toto má platiť, potom musíme povedať, že testament je účinný na základe novej vôle vojaka.

5. Ak je napokon vojak prijatý za syna na základe arogácie,³⁴⁵ alebo ako syn pod otcovskou mocou je emancipovaný, zostane jeho testament ako vojenský testament silou jeho novej vôle účinný a neuznáva sa, že zmenou osobného postavenia sa stáva [testament] neúčinný.

6. Treba ale vedieť, že podľa vzoru vojenskeho pekúlia tak predchádzajúce zákony, ako aj cisárske konštitúcie³⁴⁶ určitým skupinám osôb poskytovali kvázi vojenské pekúlium [*peculium quasi castrense*], o ktorom dokonca niektorí z nich mohli zriadiť testament, ak sa nachádzali pod otcovskou mocou. Naša konštitúcia³⁴⁷ toto rozšírila ďalej a každému dovolila testovať, pravdaže, len pokiaľ ide o toto pekúlium a podľa všeobecného práva. Kto čítal text tejto konštitúcie, má možnosť dobre vedieť, čo sa na uvedené právo vzťahuje.

DVANÁSTY TITUL

KTO NIE JE SPÔSOBILÝ ZRIADIŤ TESTAMENT³⁴⁸

Nie každému je však dovolené zriadiť testament. Najprv totiž tí, ktorí sú podriadení právu iného, nie sú oprávnení zriadiť testament. Ide to tak ďaleko, že tí, kto-

³⁴⁴ § 1 z Flor. lib. 10 inst. (Flor. D 29,1,24).

³⁴⁵ Just. Inst. 1,11,1.

³⁴⁶ C 3,28,37, 1c (a. 531).

³⁴⁷ C 3,28,37,1-2 (a. 531).

³⁴⁸ Gai. Inst. 2,111-114; D 28,1; C 6,22.

rým to hlava rodiny dovolila, napriek tomu nemôžu účinne zriadiť testament okrem tých, ktorých sme vyrátali predtým, a to predovšetkým pod otcovskou mocou sa nachádzajúci vojaci, ktorým je podľa cisárskych konštitúcií³⁴⁹ dovolené o tom, čo nadobudnú počas vojenskej služby, zriadiť testament. Toto právo bolo spočiatku udelené silou autority božského cisára Augusta,³⁵⁰ ako aj cisára Nervu,³⁵¹ ale aj znamenitého cisára Trajána³⁵² len aktívnym vojakom. Neskôr to dovolil božský cisár Hadrián³⁵³ aj z vojenskej služby prepusteným, to znamená veteránom. Títo, keď zriadili testament o vojenskom pekúliu, pripadlo toto *peculium* na toho, kto bol ustanovený za dediča. Ak napriek tomu zomreli bez testamentu, nezanechajúc deti ani bratov, pripadlo *peculium* podľa všeobecného práva hlave ich rodiny. Pritom rozoznávame nasledujúce: čo vojak nachádzajúci sa pod otcovskou mocou nadobudol počas vojenskej služby, nemôže vziať ani otec, ani to nemôžu predať veritelia otca alebo si na to inak robiť nárok, ale to patrí po smrti otca vojakovi a jeho bratom spoločne. Skôr je to, čo vojak nadobudol vo vojenskej službe, samozrejme jeho, hoci podľa civilného práva *peculium* všetkých tých, ktorí sú podriadení otcovskej moci svojho otca, patrí do majetku otca podobne ako *peculium* otroka do majetku jeho vlastníka, prirodzene, okrem toho, čo nositelia moci na základe cisárskych, a najmä našich konštitúcií z rozličných dôvodov nemôžu nadobudnúť. Ak niektorý iný syn pod otcovskou mocou, ktorý teda nepatrí k tým, ktorí majú vojenské alebo kvázi vojenské *peculium*, zriadil testament, tak je tento [testament] neúčinný, aj keď zomrel až po tom, čo prestal byť podriadený.

1. Okrem toho testament nemôžu zriadiť nedospelí, lebo im chýba spôsobilosť úsudku, podobne duševne chorí, lebo nemajú rozum. A je bezvýznamné, ak sa nedospelý neskôr stane dospelým, alebo duševne chorý neskôr príde k rozumu a potom zomrie. Ale ak duševne chorí zriadia testament v čase, keď ich choroba bola prerušená svetlým okamihom, tak ako sa uznáva, testovali účinne a istotne je testament platný, ak ho zriadili pred svojou chorobou. Lebo ak choroba prepukne ne-

³⁴⁹ C 12,36,4 (*sine datis*).

³⁵⁰ Augustus, rímsky cisár v r. 27 pred Kr. – 14 po Kr., pôvodným menom Gaius Octavius, bol prvým rímskym cisárom, zakladateľom tzv. principátu, čiže monarchistickej formy vlády. G. I. Caesar ho v testamente adoptoval a ustanovil za svojho dediča. Po jeho násilnej smrti sa A. okamžite začal politicky angažovať a postupne, vďaka svojim schopnostiam, dosiahol najvyššie štátnické funkcie. Zreorganizoval armádu, vojensky a hospodársky stabilizoval štát, všemožne podporoval rozvoj umenia a kultúry. Za jeho vlády vznikli básnické diela Horácia a Vergília a Líviove Dejiny Ríma.

³⁵¹ Marcus Cocceius Nerva, rímsky cisár v r. 96 – 98, nástupca zavraždeného cisára Domiciána. Jeho politický program bol zameraný na blahobyt občanov a spravodlivosť v štáte. Zaviedol niektoré sociálne opatrenia a vydal pozemkový zákon o prideloňaní pôdy chudobným občanom. Tri mesiace pred svojou smrťou adoptoval obľúbeného vojvodu Trajána (pozri pozn. 343), ktorý sa stal jeho nástupcom na tróne.

³⁵² Pozri pozn. 343.

³⁵³ Pozri pozn. 232.

skôr, nespôsobuje zánik buď platne zriadeného testamentu, alebo zánik akéhokoľvek iného právneho úkonu.

2. Podobne testament nemôže zriadiť márnotratiník [*prodigus*], ktorému je zakázaná správa jeho majetku. Ale testament, ktorý zriadil pred zákazom správy svojho majetku, je účinný.

3. Ani nemý [*mutus*] a hluchý [*surdus*] nemôže nikdy zriadiť testament. Za hluchého pokladáme predovšetkým toho, kto vôbec nepočuje, nie toho, kto je nedoslýchavý. Lebo nemým sa rozumie ten, kto vôbec nevie hovoriť, nie ten, kto hovorí s ťažkosťami. Často však aj vzdelaní ľudia z rozličných dôvodov strácajú spôsobilosť [schopnosť] počuť a hovoriť. Tu im prichádza naša konštitúcia na pomoc,³⁵⁴ takže podľa jej ustanovení, zodpovedajúc ich nedostatkom, môžu v určitých formách testovať a robiť aj iné tam dovolené úkony. Ak ale niekto po zriadení testamentu v dôsledku choroby alebo iného nešťastia sa stane nemým alebo hluchým, jeho testament zostáva napriek tomu účinný.

4. Slepý však môže zriadiť testament len podľa pravidla, ktoré zaviedol zákon božského cisára Justina,³⁵⁵ môjho otca.

5. Ten, kto je vo vojnovom zajatí a tam zriadi testament, jeho testament je neúčinný, aj keď sa vráti. Je však účinný, ak ho zriadil v obci, a to v prípade, ak sa vráti podľa práva návratu [*iure postliminii*]³⁵⁶ a ak tam zomrie, podľa *legis Cornelia*.³⁵⁷

TRINÁSTY TITUL

O VYDEDENÍ DETÍ³⁵⁸

Aby bol testament z každej stránky platný, nestačí dbať na to, čo sme uviedli.³⁵⁹ Kto má syna pod otcovskou mocou, musí sa postarať o to, aby ho ustanovil za dediča, alebo výslovne podľa mena vydedil; v opačnom prípade, ak ho mlčky obíde [*silentio praeterierit*], testuje neúčinne. Ide to až tak ďaleko, že nikto nemôže byť podľa takéhoto testamentu dedičom, ba ani vtedy, ak [obídený] syn zomrel za života otca, lebo testament od začiatku neexistuje [*ab initio non constiterit*]. U sestier a ďalších potomkov [descendentov] oboch pohlaví v mužskej línii sa toto pravidlo v starších časoch neuplatňovalo.³⁶⁰ Ak ale tieto osoby neboli ustanovené za dedičov, ani neboli vydedené, nebol síce takýto testament neplatný, ale zabezpečovala

³⁵⁴ C 6,22,10 (a. 531).

³⁵⁵ C 6,22,8 (a. 521). K osobe cisára Justina pozri pozn. 297.

³⁵⁶ Just. Inst. 1,12,5.

³⁵⁷ K *legis Cornelia* pozri pozn. 121.

³⁵⁸ Gai. Inst. 2,123 – 143; D 28,2,3; C 6,28 – 29.

³⁵⁹ Just. Inst. 2,10 – 12.

³⁶⁰ Gai. Inst. 2,115; 2,123.

sa im účasť na pozostalosti v určitom podiele.³⁶¹ Hlava rodiny ich nemusela podľa mena vydediť, ale bolo jej dovolené urobiť to vo všeobecnej forme.

1. Podľa mena je vydedený, ako sa uznávalo, kto bol vydedený takto: „Môj syn Titius nech je vydedený“, alebo bez výslovného uvedenia mena „Môj syn nech je vydedený“, ak neexistuje ďalší syn. Aj neskôr narodené deti [*postumi*] musia byť buď ustanovené za dedičov, alebo vydedené.³⁶² A pozícia neskoršie narodených je do tej miery rovnaká, takže u obídeneho neskoršie narodeného potomka ženského alebo mužského pohlavia bol testament najprv síce účinný, ale neskôr, v dôsledku neskoršie narodeného alebo narodených sa zrušil [*rumpitur*] a týmto spôsobom sa stal úplne neplatným. Ak potom žena, ktorá v čase smrti svojho manžela očakávala dieťa, potratila, nič nestálo v ceste, aby ustanovení dedičia nastúpili do pozostalosti.³⁶³ Neskoršie narodené osoby ženského pohlavia sa zvyknú výslovne alebo vo všeobecnej forme vydediť; ak sú vydedené vo všeobecnej forme, predsa sa im musí niečo odkázať, aby to nevyzeralo tak, že boli obídene zo zabudlivosti. Naproti tomu mužskí neskoršie narodení, to znamená syn a podobne, môžu byť podľa prevládajúcej mienky účinne vydedení len vo výslovnej forme, napríklad takto: „Ktokoľvek sa mi narodí ako syn, nech je vydedený.“

2. Neskôr narodeným sú však postavení na roveň tí, ktorí sa stali neopomenuteľnými dedičmi [*sui heredis*] hlavy rodiny tým, že v istom zmysle ako teraz narodení neopomenuteľní dedičia postúpili na miesto neopomenuteľného dediča. Ak napríklad má niekto syna a v dôsledku toho vo svojej otcovskej moci aj vnuka alebo vnučku, tak má práva neopomenuteľného dediča potom len syn, lebo stojí v bližšom stupni, hoci aj vnuk a vnučka sú podriadení tej istej otcovskej moci. Ak ale syn za života poručiteľa zomrel alebo iným spôsobom vystúpil spod otcovskej moci, potom postúpi vnuk alebo vnučka na jeho miesto a týmto spôsobom dedičia obaja práva neopomenuteľných dedičov tak, ako keby sa teraz ako neopomenuteľní dedičia narodili. Aby sa teda jeho testament nestal neplatným, musí poručiteľ takisto ako syna buď ustanoviť za dediča, alebo ho výslovne vydediť, aby nezriadil neúčinný testament, buď ustanoviť za dediča aj vnuka alebo vnučku, alebo ich vydediť, aby to, ak za jeho života syn zomrie, zatiaľ čo vnuk alebo vnučka postúpili na jeho miesto ako teraz narodení neopomenuteľní dedičia, možno nemalo za následok zrušenie testamentu. Toto sa nariadilo zákonom *Iunia Vellaea*,³⁶⁴ v ktorom sa zároveň predpísala podobná forma vydedenia ako pre neskôr narodených.³⁶⁵

3. Emancipované deti podľa civilného práva netreba ustanoviť ani za dedičov

³⁶¹ Gai. Inst. 2,124.

³⁶² Gai. Inst. 2,127.

³⁶³ Gai. Inst. 2,130 – 131.

³⁶⁴ *Lex Iunia Vellaea* z r. 26 alebo 28 pred Kr. umožňovala ustanoviť alebo vydediť testamentom aj deti narodené po smrti otca.

³⁶⁵ Gai. Inst. 2,133 – 134; Gai. D 28,3,13.

ani ich vydedovať, lebo nie sú neopomenuteľnými dedičmi. Predsa však prétor nariadil, že všetky deti mužského alebo ženského pohlavia, ktoré neboli ustanovené za dedičov, treba vydediť, a to deti mužského pohlavia výslovne, deti ženského pohlavia vo všeobecnej forme. Ak napriek tomu nie sú ani ustanovené za dedičov, ani vydedené, sľúbil im [*promittit*] držbu pozostalosti [*bonorum possessio*] proti testamentu [*contra tabulas*].³⁶⁶

4. Adoptívne deti, pokiaľ sú pod otcovskou mocou adoptívneho otca, majú to isté právne postavenie ako deti narodené v riadnom [rímskom] manželstve. Preto musia byť podľa pravidiel, ktoré sme pre vlastné deti vytvorili, buď ustanovené za dedičov, alebo vydedené. Ak ich ale adoptívny otec emancipoval, nebudú považované za deti ani podľa civilného práva, ani podľa toho, čo vyplýva z prétorského ediktu. Z toho naopak vyplýva, že pokiaľ sa nachádzajú v adoptívnej rodine, vo vzťahu k prirodzenému otcovi sa považujú za cudzie osoby [*extraneorum habeantur*], takže on ich nemusí ani ustanoviť za dedičov a ani vydediť. Ak ich predsa adoptívny otec emancipoval, dosiahnu tým tú istú právnu pozíciu, v ktorej by boli, keby ich emancipoval³⁶⁷ prirodzený otec.

5. Takto to však bolo za starých čias. Naproti tomu naša konštitúcia³⁶⁸ stojí na stanovisku, že v tejto právnej oblasti nemá byť nijaký rozdiel medzi mužmi a ženami, lebo obidve pohlavia pri rozmnožovaní ľudí rovnakým spôsobom plnia úlohu prírody a podľa starého Zákona XII tabulí³⁶⁹ rovnakým spôsobom boli povolané k intestátnej dedičskej postupnosti; a k tomuto zrejme smerovali neskôr aj prétori. Konštitúcia tu zaviedla jednoduché a rovnaké právo pre synov a pre dcéry, ako aj pre ďalších potomkov narodených v mužskej línii, hoci narodených aj neskôr, totiž že všetci, či sú mocensky podriadení alebo či sú emancipovaní, musia byť výslovne vydedení; v opačnom prípade spôsobujú neplatnosť testamentov ich otcov a pozostalosť dosiahnu rovnakým spôsobom ako synovia mocensky podrobení alebo ako emancipovaní synovia, bez ohľadu na to, či sa už narodili, alebo sa ešte nachádzajú v tele matky a narodí sa neskôr. Čo sa týka adoptívnych detí, ustanovili sme osobitné rozlišovanie, rozdelenie, ktoré sme vydali o adoptívnych deťoch a nachádza sa v našej konštitúcii.³⁷⁰

6. Naproti tomu ak ale vojak počas vojenskej operácie zriadil testament a svoje už narodené deti alebo neskôr narodené deti výslovne nevydedí, ale mlčky obíde, hoci vie, že má deti, potom platí jeho mlčanie podľa pravidla cisárskej konštitúcie³⁷¹ za výslovné vydedenie.

³⁶⁶ Gai. Inst. 2,135. § 3 konštatuje reformné zásahy prétora do testamentárnej postupnosti civilného práva, na ktoré nadviazali aj Justiniánske Inštitúcie.

³⁶⁷ Gai. Inst. 2,136-137.

³⁶⁸ C 6,28,4 (a. 531).

³⁶⁹ Pozri pozn. 141.

³⁷⁰ C 8,47,10 (a. 530).

³⁷¹ C 6,21,9 (a. 238); C 6,21,10 (a. 246).

7. Matka a starý otec zo strany matky nemusia svojich potomkov ustanoviť za dedičov alebo vydediť, ale ich môžu obísť. Lebo mlčanie matky alebo starého otca z matkinej strany a ostatné konania z matkinej strany sú postavené na roveň výslovnému vydedeniu otca. Ani matka nemusí vydediť syna alebo dcéru, ani starý otec z matkinej strany vnuka alebo vnučku, ak ich neustanovujú za dedičov, bez ohľadu na to, či to skúmame podľa civilného práva alebo podľa ediktu, v ktorom prétor obídeným deťom sľúbil držbu pozostalosti proti testamentu.³⁷² Im sa však zabezpečuje iný prostriedok, ktorý sa vám objasní v ďalšom.³⁷³

ŠTRNÁSTY TITUL

O USTANOVENÍ DEDIČOV³⁷⁴

Za dedičov možno ustanoviť tak slobodných ľudí, ako aj otrokov, vlastných i cudzích. Vlastných otrokov podľa názoru viacerých právnikov pôvodne bolo možné ustanoviť účinne, len ak boli súčasne prepustení na slobodu³⁷⁵. Dnes však možno na základe našej konštitúcie³⁷⁶ vlastných otrokov ustanoviť za dedičov aj bez prepustenia na slobodu. Nezavedli sme toto ako novotu, ale preto, že sa nám to zdá primerané a okrem toho sa o tom hovorí u [právnik] Paula v jeho knihách k Masuriovu Sabinovi a k Plautovi ako názor Atilicina.³⁷⁷ Za vlastného otroka je považovaný aj ten, ku ktorému má poručník iba vlastnícke právo [*nudam proprietatem*], ale niekto iný má požívacie právo [*usum fructum*]. Pravda, vyskytuje sa prípad, keď otroka nemôže jeho vlastníčka účinne ustanoviť za dediča, aj keď ho prepustila na

³⁷² Gai. Inst. 3,71 in fine.

³⁷³ Just. Inst. 2,18.

³⁷⁴ Gai. Inst. 2,185 – 190; D 28,5; C 6,24.

³⁷⁵ Pozri Backhaus, R.: *Casus perplexus*, München (1981), 62.

³⁷⁶ C 6,27,5 (a. 531); Just. Inst. 1,6,2.

³⁷⁷ Iulius Paulus, klasický právnik, žil a pôsobil na rozhraní druhého a tretieho storočia. Je výraznou právnickou osobnosťou. Dosiahol závažnú úradnícku kariéru, pričom bol činný aj ako učiteľ práva. Neobyčajne rozsiahla je jeho literárna tvorba (napísal 89 spisov v 319 knihách!) a ako jediný z rímskych právnikov sa zaoberal všetkými vtedy známymi odbormi: civilné, procesné, trestné, štátne a administratívne právo. V justiniánskych Digestách patrí k najviac citovaným právnikom. Masurius Sabinus, klasický právnik, nízkeho sociálneho pôvodu. Cisár Tiberius (17 – 37) ho povýšil do rytierskeho stavu a udelil mu *ius publicae respondendi*. Jeho hlavným dielom sú Tri knihy o civilnom práve, ktoré sa stali predmetom rozsiahlych komentárov neskorších právnikov (Pomponius, Paulus, Ulpianus). Tieto komentáre sa dostali aj do justiniánskych Digest a tvoria v nich tzv. sabiniánsku masu. Plautius, klasický právnik, žil v 1. stor. po Kr. Známý je podľa komentárov, ktoré k jeho dielam, týkajúcim sa zväčša prétorského práva, písali iní právnici (Neratius, Pomponius, Iavolenus, Paulus). Atilicinus, klasický právnik, pravdepodobne žiak alebo súčasník známeho právnika Sempronia Procula (prvá pol. 1. st.)

slobodu, ako je to ustanovené v konštitúcii božského cisára Septimia Severa³⁷⁸ a Antonina [Caracallu],³⁷⁹ ktorá znie takto: „Je správne, že otroka obvineného z cudzoložstva nemôže žena obžalovaná z toho istého previnenia testamentom účinne prepustiť na slobodu. Z toho vyplýva, že vlastníčkou uskutočnené ustanovenie za dediča v jeho prospech je neúčinné.“ Za cudzieho otroka je považovaný aj ten, ku ktorému má poručiteľ požívacie právo.³⁸⁰

1. Otrok ustanovený svojím vlastníkom za dediča sa však stáva, ak zostal otrokom [do nadobudnutia pozostalosti], silou testamentu slobodným a [tiež] neopomenuteľným dedičom [*heres necessarius*]. Ak nadobudol slobodu za života poručiteľa, môže sa dobrovoľne rozhodnúť, či chce pozostalosť prevziať, lebo v takomto prípade nie je neopomenuteľným dedičom; lebo nenadobúda z testamentu vlastníka oboje [slobodu a pozostalosť] naraz. Ak je ale [otrok] scudzený, môže len so splnomocnením nového vlastníka nastúpiť do pozostalosti, a týmto spôsobom sa nový vlastník stáva jeho prostredníctvom dedičom. Pretože ako scudzený, najmä ak bol prepustený na slobodu a súčasne ustanovený za dediča, nemôže byť ani slobodným ani dedičom. Vlastník totiž scudzením očividne odstúpil od udelenia slobody. Aj cudzí otrok, ak je ustanovený za dediča a ostal v otroctve, smie iba so splnomocnením svojho vlastníka nastúpiť do pozostalosti. Ak ho však jeho vlastník buď za života poručiteľa alebo po jeho smrti – ale ešte pred nastúpením do pozostalosti – scudzí, potom smie do pozostalosti nastúpiť len so splnomocnením nového vlastníka. Naproti tomu ak však bude prepustený na slobodu za života poručiteľa alebo po jeho smrti, ale pred nastúpením do pozostalosti, môže sa dobrovoľne rozhodnúť, či chce pozostalosť prevziať.³⁸¹

2. Cudzí otrok môže byť účinne ustanovený za dediča po smrti svojho vlastníka, lebo aj k [ešte nenastúpenej] pozostalosti patriaci otroci [pasívne] sú testamentárne spôsobilí. Pretože pokiaľ sa pozostalosti nikto neujal, má pozostalosť postavenie osoby nie budúceho dediča, ale zomrelého; najmä aj otrok toho, ktorý sa ešte nachádza v tele matky, môže byť účinne ustanovený za dediča.

3. Ak otroka patriaceho viacerým vlastníkom, ktorí sú [pasívne] testamentárne spôsobilí, niekto iný [*ab extraneo*] ustanoví za dediča, nadobudne pozostalosť pre toho vlastníka, so splnomocnením ktorého nastúpil do pozostalosti, a to zodpovedajúc práve existujúcemu vlastníckemu podielu.

4. Ako dedičov možno ustanoviť jedného alebo aj viacerých v neobmedzenom množstve, toľkých, koľkých chceme.

5. Pozostalosť rozdeľujeme zvyčajne do dvanástich uncí, ktoré spolu pod označením „as“ tvoria celok. Tieto časti majú od unce po as svoje vlastné označenie, a

³⁷⁸ Pozri pozn. 194.

³⁷⁹ Pozri pozn. 195.

³⁸⁰ Od piatej vety z Marci. lib. 4 inst. (Marci. D 28,5,49,2).

³⁸¹ Gai. Inst. 2,188-189.

to: šestina, štvrtina, tretina, päť dvanásťtin, polovica, sedem dvanásťtin, dve tretiny, tri štvrtiny, desať dvanásťtin, jedenásť dvanásťtin, celok. Nemusí byť vždy dvanásť uncí. Tolko uncí tvorí totiž jeden as, ako to poručiteľ práve chce, a ak niekto ustanoví za dediča len jednu osobu k polovici, myslí sa touto polovicou celá pozostalosť; lebo nikto nemôže zomrieť sčasti s testamentom, sčasti bez testamentu,³⁸² s výnimkou, ak je vojak, u ktorého záleží na jeho vôli, ak zriaďuje testament. Naopak, niekto môže svoju pozostalosť rozdeliť tiež v ľubovoľne zväčšených častiach uncí.

6. Ak sú viacerí ustanovení za dedičov, je pridelenie určitého podielu nevyhnutné len vtedy, keď ich poručiteľ nechce ustanoviť k rovnakým častiam. Ak nie sú uvedené podiely, možno pokojne konštatovať, že sú dedičmi rovnakých častí. Ak sú ale u niektorých osôb podiely uvedené a ďalšia osoba je ustanovená za dediča bez podielu, potom je táto, ak ešte do celosti chýba časť, dedičom tejto časti; a ak sú viacerí ustanovení bez podielu, sú všetci oprávnení k tomuto podielu. Ak je ale celá pozostalosť už rozdelená, potom sú [k celosti] ustanovení povolaní len k polovici a ten alebo tí [bez podielu ustanovení] ostatní k druhej polovici. Nezáleží ani na tom, či bez podielu ustanovený je menovaný ako prvý, ako prostredný alebo ako posledný; uznáva sa totiž, že sa má prideliť ten podiel, ktorý je ešte voľný.

7. Vidíme teda, čo je správne, ak niektorý podiel je ešte voľný a napriek tomu nikto nie je ustanovený ako dedič bez podielu, napríklad ak sú traja ako dedičia povolaní k jednej štvrtine. A uznáva sa, že voľný podiel mlčky prirastie³⁸³ jednotlivcom v rozsahu ich dedičských podielov, a hľadáme na nich tak, ako keby boli dedičia ustanovení každý k jednej tretine. Naopak, ak prekračujú podiely celok, robia sa jednotlivcom mlčky zrážky, takže ak sú napríklad štyria ustanovení za dedičov každý v jednej tretine, chápe sa to tak, ako keby bol každý ustanovený k jednej štvrtine.

8. Ak je rozdelené viac ako dvanásť uncí, dostane bez podielu ustanovený tú časť, ktorá chýba dvojitému asu [dvadsaťštyri uncí]. To isté platí, ak je rozdelených dvadsaťštyri uncí. Všetky tieto časti sa potom znovu prepočítajú na jeden as, aj keď počet uncí je väčší ako dvanásť.

9. Dedič môže byť ustanovený podmiennečne [*sub condicione*] alebo bezpodmienečne, ale nie od určitého času alebo do určitého času, napríklad: „päť rokov po mojej smrti“ alebo „od prvého každého mesiaca“ alebo „do prvého každého mesiaca nech je mojím dedičom“. Podľa prevládajúcej mienky pripojená časová lehota sa považuje za nepripojenú a na vec sa hľadí tak, ako keby bol dedič ustanovený bez lehoty.³⁸⁴

³⁸² Táto myšlienka je vyjadrením známej zásady rímskeho klasického práva „*nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest*“ (nikomu nie je dovolené dediť sčasti z testamentu, sčasti zo zákona). Prevzal ju aj Justinián, nie moderné občianske zákonníky.

³⁸³ Tzv. *ius adcrendi* (právo prírastku) pre voľný dedičský podiel alebo v prípade, ak jeden z viacerých dedičov neprijal dedičstvo alebo zomrel pred jeho prijatím.

³⁸⁴ Takáto podmienka by odporovala zásade rímskeho dedičského práva „*semel heres semper heres*“ (raz dedič, navždy dedič), čiže raz ustanovený dedič je dedičom bez časového obmedzenia (Gai. D 28,5,89).

10. Nemožná podmienka pri ustanovení za dediča, pri odkazoch a tiež pri fidei-komiso sa považuje za nenapísanú.

11. Ak boli pripojené k ustanoveniu za dediča viaceré podmienky, ak spolu sú-visia – napríklad: „ak sa to a to stane“ – musia sa všetky porovnávať. Ak spolu nesú-visia – napríklad: „ak sa to alebo to stane“ – stačí, ak sa jedna z nich splní.

12. Aj osoby, ktoré poručiteľ nikdy nevidel, môžu byť ustanovené za dedičov, napríklad ak za dedičov ustanoví mimo domu narodených synov svojho brata bez toho, aby ich poznal. Lebo chýbajúca znalosť poručiteľa nerobí dedičské ustanove-nie neúčinným.

PÄTNÁSTY TITUL

O VULGÁRNEJ SUBSTITÚCII³⁸⁵

Vo svojom testamente možno medzi dedičmi vytvoriť viaceré stupne, naprí-klad: „ak tento nebude dedičom, nech je dedičom onen“, a poručiteľ môže určiť viacerých náhradných dedičov (substitútov) toľkých, koľkých len chce a na posled-nom mieste dokonca aj otroka ako neopomenuteľného dediča.

1. Môžu byť ustanovení aj viacerí substitúti namiesto dediča alebo jeden substi-tút namiesto viacerých dedičov alebo viacerí substitúti namiesto viacerých dedičov alebo za dediča ustanovení vzájomne ako substitúti.³⁸⁶

2. A ak poručiteľ ustanovil dedičov k nerovnakým častiam vzájomne ako substi-tútov a pri ustanovení substitútov neuviedol ich podiely, potom sa predpokladá, že pre ustanovených substitútov ustanovil také časti, ktoré určil pre ustanovených dedičov; a takto rozhodol božský cisár Antoninus Pius na [položenú] otázku.³⁸⁷

3. Ak je však pre ustanoveného dediča, ktorý je zároveň pre svojho spoludediča ustanovený ako substitút, ustanovený ešte ďalší substitút, tak tento je podľa naria-denia božského cisára Septimia Severa³⁸⁸ a Antonina [Caracallu]³⁸⁹ ustanovený za substitúta bez rozdielu pre obe dedičské polovice.

4. Ak niekto v domnení, že cudzí otrok je hlavou rodiny, ustanoví za dediča a pre neho, v prípade, ak sa nestane dedičom, ako substitúta ustanoví Maevia a keď tento otrok so splnomocnením svojho vlastníka nastúpi do pozostalosti, prizná sa Maeviovi ako dedičovi polovica. Lebo slová „ak sa nestane dedičom“ sa v okamihu vzhľadom na toho, o ktorom poručiteľ vie, že je podriadený právu druhého, majú rozumieť takto: Ak sa sám nestane dedičom a ani iného neurobí dedičom. So zre-

³⁸⁵ Gai. Inst. 2,174-178; D 28,6; C 6,26.

³⁸⁶ Principium a § 1 z Marci. lib. 4 inst. (Marci. D 28,6, 36).

³⁸⁷ C 6,26,1 (a. 146). K osobe cisára Pia pozri pozn. 78.

³⁸⁸ Pozri pozn. 194.

³⁸⁹ Pozri pozn. 195.

teľom na toho, koho poručiť považuje za hlavu rodiny, znamenajú nasledujúce: Ak pozostalosť nenadobudne pre seba alebo pre toho, ktorého právu je neskoršie podriadený. A toto nariadil cisár Tiberius v prípade svojho otroka Partenia.³⁹⁰

ŠESTNÁSTY TITUL

O PUPILÁRNEJ SUBSTITÚCII³⁹¹

Pre nedospelé deti, ktoré máme vo svojej moci, nemožno len tak, ako je to hore uvedené,³⁹² ustanoviť substitútov, to znamená, že niekto druhý má byť dedičom, ak sa [oni] nestanú dedičmi, ale ani tak, že najmä keď sa sami stanú dedičmi, ale ešte ako nedospelí zomrú, niekto má po nich dediť. Napríklad ak niekto testuje takýmto spôsobom: „Môj syn Titius nech je mojím dedičom. Ak by sa môj syn nestal dedičom, alebo síce sa mojím dedičom stal, ale zomrie skôr než získa vlastné poručníctvo“ (t. j. skôr než sa stane dospelým), „potom nech je Seius dedičom“. Ak sa v tomto prípade syn nestane dedičom, potom bude substitút dedičom otca. Na proti tomu, ak sa syn stane dedičom, ale pred dosiahnutím dospelosti zomrie, bude substitút dedičom syna.³⁹³ Lebo silou obyčaje je právom to, že ak niekto je v určitom veku, v ktorom sám ešte nemôže zriadiť testament, môže to za neho urobiť hlava rodiny.

1. Ovplyvnení touto právnou myšlienkou sme dokonca v našom zákonníku [kódexe] prijali konštitúciu³⁹⁴, v ktorej sa predpokladá, že niekto pre svoje duševne choré dieťa, vnuka alebo pravnuka bez rozdielu pohlavia a stupňa [príbuznosti], aj keď sú dospelí, podľa príkladu substitučného ustanovenia pre nedospelých môže určité osoby ustanoviť ako substitútov. Ak však opäť nadobudli rozum, stane sa táto substitúcia neplatnou, a to takisto podľa vzoru substitučného ustanovenia pre nedospelých, ktorá sa stane neplatnou, ak nedospelý dosiahne dospelosť.

2. Pri pupilárnej substitúcii, ktorá sa uskutočnila v uvedenej forme, existujú is-

³⁹⁰ K tomu pozri Iul. D 28, 5,42; Pomp. D 28,5,42; Ulp. reg. 20,16. Tiberius Iulius Caesar Augustus, rímsky cisár v r. 14 – 37, najstarší syn Tiberia Claudia Nerona a Lívie Drusilly, adoptovaný svojím „nevlastným“ otcom Augustom. Dostalo sa mu vynikajúceho vzdelania v rímskej a gréckej kultúre, stal sa výborným vojakom, dosiahol vysoké štátne funkcie (kvestor, prétor, konzul). Ako cisárovi podarilo sa mu konsolidovať vonkajšie pomery rímskeho impéria, vo vnútornej politike sa však dostal do rozporu so senátom. Primeranosť, dobročinnosť, spravodlivosť, miernosť a hospodárnosť boli hlavnými princípmi jeho vlády. Hodnotenie jeho osoby rímskymi historikmi je rozporuplné (Tacitus, V. Paternulus, Suetonius).

³⁹¹ Gai. Inst. 2,179-184; D 28,6; C 6,26.

³⁹² Just. Inst. 2,15.

³⁹³ Gai. Inst. 2,179-180.

³⁹⁴ C 6,26,9 (a. 528).

tým spôsobom dva testamenty, jeden otcov a druhý synov³⁹⁵ bez ohľadu na to, či syn ustanovil pre seba dediča; alebo prinajmenšom ide o testament pre dva prípady, t. j. pre dve pozostalosti.

3. Ak je ale niekto natoľko úzkostlivý, že sa obáva, že po jeho smrti by mohol jeho ešte nedospelý syn, preto lebo verejne dostal substitúta, byť vystavený nebezpečenstvu úkladov [nástrah], potom musí otvorene a na začiatku testamentu uskutočniť vulgárnu substitúciu; predsa má každé substitučné ustanovenie, podľa ktorého je substitút povolaný pre prípad, ak sa nedospelý stane dedičom, ale ešte v nedospelosti zomrel, že v neskoršej časti testamentu má byť osobitne napísané, a túto časť treba oddelene zapečatiť niťou a voskom; okrem toho v predchádzajúcej časti testamentu má určiť, že neskoršie časti tabuľky sa nesmú otvoriť za života syna, pokiaľ je nedospelý. Bezpochyby je substitúcia pre nedospelého syna neúčinná preto, lebo je napísaná na tej istej tabuľke, na ktorej niekto svojho dediča ustanovil pre seba, a mohlo by to byť aj pre nedospelého nebezpečné.³⁹⁶

4. Hlava rodiny môže však nielen nedospelým deťom, ktorých ustanoví za dedičov, ustanoviť substitútov tak, že keď sa stanú dedičmi, ale pred dospelosťou zomrú, bude po nich dedičom ten, koho hlava rodiny určila aj pre vydedené deti. Ak teda v takomto prípade nadobudol nedospelý niečo z pozostalosti, odkazu alebo z darovania od príbuzných a priateľov, pripadne toto všetko tomu, kto bol ustanovený ako substitút. Čo sme povedali o substitúcii nedospelých detí, ktoré sú ustanovené za dedičov alebo sú vydedené, platí aj pre neskoršie narodených [*postumis*].³⁹⁷

5. Nikto však nemôže zriadiť testament pre svoje deti, ak ho nezriadil aj pre seba. Lebo testament pre nedospelých je súčasťou a príveskom otcovského testamentu, a to až do tej miery, že pre syna zriadený testament je neúčinný, ak je neúčinný testament otca.

6. Pupilárneho substitúta možno ustanoviť buď pre jednotlivé deti, alebo len pre dieťa, ktoré ako posledné z nich nedospelé zomrie; pre každé dieťa, ak nechceme nechať ani jedno dieťa zomrieť bez testamentu, pre posledné, ak chceme, aby medzi deťmi nastúpila v plnom rozsahu zákonná dedičská postupnosť.³⁹⁸

7. Substitúta pre nedospelého možno ustanoviť buď menovite, napríklad: „Titius“, alebo všeobecne: „Nech aj ktokoľvek bude mojím dedičom“. Týmito slovami budú po smrti nedospelého syna povolaní silou substitučného ustanovenia tí, ktorí boli ustanovení ako dedičia a sa stali dedičmi, a to každý k tej časti, ku ktorej bol povolaný ako dedič.

8. Pre chlapcov do štrnástich rokov, pre dievčatá do dvanástich rokov ich

³⁹⁵ Gai. Inst. 2,180.

³⁹⁶ Gai. Inst. 2,181.

³⁹⁷ Gai. Inst. 2,182 – 183.

³⁹⁸ § 6 z Flor. lib. 10 inst. (Flor. D 28,6,37).

veku možno ustanoviť substitútov. Ak bol tento vek prekročený, substitúcia sa zrušuje.³⁹⁹

9. Pre niekoho, kto je ustanovený za dobrovoľného dediča, alebo pre dospelého nemôže nikto substitúta ustanoviť tak, že ak sa ustanovený stal dedičom a v určitom čase zomrel, jeho dedičom má byť niekto iný, ale skôr je dovolené, že poručiteľ prostredníctvom fideikomisu zaviaže dediča, aby svoju pozostalosť v celosti alebo jej časť vydal inému.⁴⁰⁰ Ako je to s týmto právom, o tom budeme hovoriť na inom vhodnom mieste.⁴⁰¹

SEDEMNÁSTY TITUL

AKO SA TESTAMENT STANE NEPLATNÝM⁴⁰²

Účinne zriadený testament zostane tak dlho v platnosti, pokiaľ nie je zrušený alebo sa stane neúčinným.

1. Testament sa zruší, hoci sa síce právne postavenie poručiteľa nezmenilo, ale právny základ testamentu sa stal chybným. Lebo ak niekto po zriadení testamentu adoptuje pomocou cisára plnoprávnou osobu alebo pomocou prétora v rámci našej konštitúcie⁴⁰³ osobu, ktorá sa nachádza v otcovskej moci, bude jeho testament – podobne ako v prípade teraz narodeného neopomenuteľného dediča – zrušený.

2. Aj neskorší, platne zriadený testament zrušuje skorší testament. A nie je rozhodujúce, či sa niekto podľa tohto testamentu stane dedičom alebo nie; lebo sa berie do úvahy, či vôbec niekto by mohol byť po ňom dedičom. Ak niekto nechce byť dedičom či za života poručiteľa alebo po jeho smrti, ale pred nastúpením do pozostalosti zomrie, alebo keď odpadne podmienka, pod ktorou je ustanovený za dediča, potom hlava rodiny zomrie bez testamentu.⁴⁰⁴ Lebo skorší testament je neúčinný, pretože je zrušený neskorším a podobne je neplatný neskorší testament, lebo podľa neho sa nikto nestane dedičom.⁴⁰⁵

3. Ak ale niekto zriadil po skoršom platnom testamente neskorší, tiež platne zriadený testament, tak je testament platný, najmä ak v ňom ustanovil dediča len

³⁹⁹ Dôvod: dovŕšením tohto veku sa v Ríme dosahovala dospelosť.

⁴⁰⁰ Gai. Inst. 2,184.

⁴⁰¹ Just. Inst. 2,23.

⁴⁰² Gai. Inst. 2,138 – 151; D 28,3.

⁴⁰³ C 8,47,11 (a. 530); C 8,47, 10 (a. 530).

⁴⁰⁴ Čiže hlava rodiny zomrie ako *intestatus*.

⁴⁰⁵ Gai. Inst. 2,144.

pre určité veci, a to podľa reskriptu božského cisára Septimia Severa⁴⁰⁶ a Antonina [Caracallu].⁴⁰⁷ Túto konštitúciu tu uvádzame doslovne, lebo ustanovuje ešte aj niečo iné. „Cisári Septimius Severus a Antoninus (Caracalla) Cocceiovi Campanovi. Nemá byť pochybné, že testament zriadený ako druhý, hoci je v ňom ustanovený dedič pre určité veci, je taký účinný, ako keby tieto veci vôbec neboli spomenuté; predsa však ak ustanovený dedič chce byť spokojný s vecami preň určenými, alebo ak chce žiadať doplnenie do štvrtiny podľa Falcidiovho zákona, musí vydať pozostalosť tým, ktorí boli ustanovení v prvom testamente, a to kvôli slovám uvedeným v druhom testamente, ktoré obsahujú ustanovenie, že skorší testament má byť platný.“⁴⁰⁸ A v tomto zmysle je zrušený testament vždy platný.

4. Ešte aj iným spôsobom sa platne zriadené testamenty stávajú neplatnými, ako napríklad, ak niekto, kto zriadil testament, utrpel zmenu osobného postavenia. Ako sa to stáva, uviedli sme v prvej knihe.⁴⁰⁹

5. V tomto prípade sa ale hovorí, že testamenty sa stávajú neplatnými, hoci aj testamenty, ktoré sa zrušia, sa stanú neplatnými a tiež tie, ktoré sú ihneď od začiatku zriadené neplatne, že sú neúčinné. Aj testamenty, ktoré sú zriadené platne, neskôršie sa však v dôsledku zmeny osobného postavenia stanú neúčinnými, možno podobne pokladať za zrušené. Lebo predsa je účelné rozoznávať jednotlivé skutkové podstaty pomocou osobitného rozlišovania, niektoré testamenty sa budú označovať ako testamenty zriadené neplatne, tie druhé, ktoré sú zriadené platne, ako zrušené, alebo že sa stali neúčinné.⁴¹⁰

6. Naproti tomu také testamenty, ktoré sú najprv zriadené platne, neskôr sa ale v dôsledku zmeny osobného postavenia stanú neúčinné, nie sú celkom bez účinkov. Lebo ak sú zapečatené pečaťami siedmich svedkov, môže ustanovený dedič požadovať *bonorum possessio* v duchu testamentu, pokiaľ predovšetkým zomrelý v čase svojej smrti bol rímskym občanom a svojprávny. Podľa toho testament sa preto stal neúčinným, lebo poručiteľ stratil občianstvo alebo dokonca slobodu alebo preto, že sa dal adoptovať a v čase svojej smrti bol ešte v moci svojho adoptívneho otca, potom ustanovený dedič nemôže žiadať *bonorum possessio* v súlade s testamentom.⁴¹¹

7. Testament však nemôže byť neplatný preto, že poručiteľ neskôršie nechce aby platil.⁴¹² Najmä nie v tom prípade, ak niekto po zriadení prvého testamentu začal zriaďovať druhý a tento nedokončil, lebo ho prekvapila smrť, alebo že si to inak

⁴⁰⁶ Pozri pozn. 194.

⁴⁰⁷ Pozri pozn. 195.

⁴⁰⁸ § 3 z Marci. lib. 4 inst. (Marci. D 36,1,30).

⁴⁰⁹ Just. Inst. 1,16.

⁴¹⁰ Gai. Inst. 2,145 – 146.

⁴¹¹ Gai. Inst. 2,147.

⁴¹² Gai. Inst. 2,151.

rozmyslel; preto božský cisár Pertinax⁴¹³ v jednej senátnej reči nariadil, že prvý platne zriadený testament sa len vtedy stane neúčinným, ak neskorší testament je zriadený platne a úplne.⁴¹⁴ Lebo neúplný testament je bezpochyby žiaden testament [*nullum est*].

8. V tej istej reči cisár výslovne vysvetlil, že neuzná pozostalosť toho, kto vzhľadom na právny spor určí cisára za dediča, ani nevyhlási za platný testament zriadený podľa práva, v ktorom je práve z toho istého dôvodu ustanovený za dediča, ešte uzná púhe ústne označenie za dediča, ešte niečo uzná na základe nejakej listiny, ktorej chýba právne uznanie. V tomto zmysle často odpovedali na položené otázky aj božskí cisári Septimius Severus⁴¹⁵ a Antoninus [Caracalla].⁴¹⁶ „Lebo“, hovorili, „sme oslobodení od zákonov, žijeme predsa podľa zákonov“.⁴¹⁷

OSEMNÁSTY TITUL

O NESPRAVODLIVOM TESTAMENTE⁴¹⁸

Pretože rodičia svoje deti niekedy bezdôvodne vydedia alebo obídu, zaviedlo sa, že deti, ktoré sú neoprávnene vydedené alebo neoprávnene obídené, a chcú to, môžu proti [takémuto] nespravodlivému testamentu žalovať, a to s odôvodnením, že rodičia, ako sa zdá, neboli pri zdravom rozume, keď zriaďovali testament. Tým nie je povedané, že poručiteľ skutočne bol duševne chorý. On síce svoj testament zriadil podľa práva, ale nespĺnil svoju povinnosť voči rodine. Lebo ak je skutočne duševne chorý, je testament neplatný.⁴¹⁹

1. Ale nielen deťom je dovolené napadnúť testament svojich rodičov ako nespravodlivý [*inofficiosus*], ale aj rodičom [testament] ich detí. Sestry a bratia budú chránení na základe cisárskych konštitúcií⁴²⁰ len proti nemravnosti bezúhonných ľudí, ktorí sú ustanovení za dedičov; nemôžu teda žalovať proti všetkým dedičom. Vzdialenejší príbuzní, ako bratia a sestry, nemôžu v žiadnom prípade žalovať, ak žalujú, nemôžu byť úspešní.

⁴¹³ Publius Helvius Pertinax, rímsky cisár v r. 193. Bol synom otroka prepusteného na slobodu. Dosiahol kariéru v armáde a v štátnej administratíve (prokonzul v Afrike, konzul, mestský prefekt). Po usmrtení cisára Commoda bol dosadený na cisársky trón. Plánoval rozsiahle reformy a úsporné opatrenia, a preto ho sklamaní prétoriáni v r. 193 zavraždili.

⁴¹⁴ Porov. Hist. Aug. (Pertinax) 7,2.

⁴¹⁵ Porov. pozn. 194.

⁴¹⁶ Porov. pozn. 195.

⁴¹⁷ C 6,23,3 (a. 232); aj C 1,14,4 (a. 429); Scaev. D 32,32.

⁴¹⁸ D 5,2; C 3,28.

⁴¹⁹ Záver princípia z Marci. lib. 4 inst. (Marci. D 5,2,2).

⁴²⁰ C 8,47,10 (a. 530).

2. Ale tak prirodzené deti, ako aj deti, ktoré podľa pravidla rozdelenia zavedeného v našej konštitúcii⁴²¹ sú adoptované, môžu podať žalobu proti nespravodlivému testamentu len vtedy, keď z iného práva nemôžu získať majetok zomrelého. Lebo kto môže z iného práva získať celú pozostalosť alebo jej časť, nemôže žalovať pre nespravodlivý testament. Aj neskoršie narodené deti, ktoré zo žiadneho iného práva nič nezískajú, môžu žalovať proti nespravodlivému testamentu.

3. Uvedené však platí len za predpokladu, že im poručiteľ v testamente nič neza-
nechal. Naša konštitúcia⁴²² všetko toto zaviedla so zreteľom na prirodzené ohľady. Ak je ale deťom zanechaná úplne malá časť pozostalosti, alebo je im odkázaná nejaká vec, žaloba pre nespravodlivý testament neprichádza do úvahy a to, čo im do ich zákonnej štvrtiny pozostalosti chýba, sa doplní, aj keď nie je pripojené, že chýbajúce sa má podľa uváženia čestného hospodára doplniť.

4. Ak poručník prijal odkaz z testamentu svojho otca v mene poručenca, ktorého majetok spravuje, zatiaľ čo poručníkovi jeho otec nezanechal nič, môže vo vlastnom mene žalovať pre nespravodlivý testament jeho otca.

5. Ale naopak, ak on aj v mene poručenca [nedospelého], ktorému sa nič neza-
nechalo, žaluje proti nespravodlivému testamentu a prehrá, nestratí odkaz, ktorý je v jeho prospech v tom istom testamente.⁴²³

6. Musí sa teda dostať štvrtina, aby sa mohlo zabrániť žalobe proti nespravodlivému testamentu, či sa táto štvrtina získa z práva na pozostalosť [*iure hereditario*], z práva odkazu [*iure legati*]⁴²⁴ alebo z práva fideikomisu [*iure fideicommissi*]⁴²⁵ alebo či sa táto štvrtina získa darovaním pre prípad smrti [*mortis causa*] alebo medzi živými [*inter vivos*] – posledné ale len v prípadoch, ktoré uvádza naša konštitúcia,⁴²⁶ alebo či sa získa iným spôsobom, ktorý je upravený v konštitúciách.⁴²⁷

7. Čo sme povedali o jednej štvrtine, treba rozumieť takto: ak ide o jedného alebo viacerých, ktorým je umožnené žalovať proti nespravodlivému testamentu, tak sa im nemôže dať viac ako jedna štvrtina dohromady, čo treba medzi nich rozdeliť pomerne, t. j. podľa hláv.⁴²⁸

⁴²¹ C 8,47,10 (a. 530). Porov. aj Just. Inst. 1,11,2.

⁴²² C 3,28,30 (a. 528).

⁴²³ Porov. Ulp. D 5,2,8,14.

⁴²⁴ K tomu pozri Just. Inst. 2,22.

⁴²⁵ K tomu pozri Just. Inst. 2,23 – 24.

⁴²⁶ C 3,28,35,2 (a. 531).

⁴²⁷ Porov. C 3,28,29 (a. 479).

⁴²⁸ Zvýšenie nastalo podľa Nov. 18,1 (a. 536) a nová úprava povinného podielu podľa Nov. 115 (a. 542).

DEVÄTNÁSTY TITUL

O ROZLIČNÝCH DRUHOCH DEDIČOV⁴²⁹

Dedičia sú buď neopomenuteľnými dedičmi [*necessarii*] alebo domácimi a neopomenuteľnými [*sui et necessarii*], alebo cudzími [*extranei*].⁴³⁰

1. Neopomenuteľným dedičom je otrok ustanovený za dediča. Preto sa tak nazýva, lebo či chce alebo nechce, v každom prípade smrťou poručiteľa sa okamžite stáva slobodným a neopomenuteľným dedičom. Kto pritom svoje majetkové vzťahy spochybňuje, zvyčajne ustanovuje svojho otroka na prvom mieste, na druhom mieste alebo aj na vzdialenejšom mieste, aby v prípade, ak nie sú veriteľia uspokojení, skôr ako by sa majetok takéhoto neopomenuteľného dediča než majetok poručiteľa vzal do držby veriteľov alebo scudzil a rozdelil medzi veriteľov. Predsa sa mu ale pre tento nedostatok zabezpečuje výhoda, že si môže ponechať to, čo nadobudol pre seba po smrti svojho patróna [poručiteľa]. A hoci aj majetok zomrelého pre veriteľov nestačí, čo sa týka predmetov, ktoré nadobudol pre seba, niet dôvodu na nový predaj.⁴³¹

2. Domáci a neopomenuteľní dedičia sú napríklad syn a dcéra, vnuk a vnučka, ktorí pochádzajú od syna a v tejto línii ostatných predchádzajú, ak však boli podriadení moci zomrelého. Na to, aby vnuk alebo vnučka boli domácimi dedičmi, nestačí, že v čase smrti svojho starého otca boli podriadení jeho moci, ale sa vyžaduje, aby ich otec za života svojho otca prestal byť domácim dedičom lebo zomrel, alebo sa iným spôsobom oslobodil spod mocenskej podriadenosti; lebo len vtedy nastupujú vnuk alebo vnučka na miesto svojho otca. Domácimi dedičmi sa nazývajú preto, že sú dedičmi patriacimi k domu a aj za života svojho otca sú v istom zmysle považovaní za detentorov rodinného majetku. Na tomto mieste stoja v dedičskej postupnosti na prvom mieste aj deti vtedy, keď niekto zomrie bez testamentu [*intestatus*]. Neopomenuteľnými dedičmi sa ale nazývajú preto, lebo v každom prípade, či chcú alebo nechcú, budú dedičmi, nech je to podľa zákona [*ab intestato*] alebo podľa testamentu [*ex testamento*]. Prétor im ale dovoľuje, ak si to želajú, zdržať sa dedenia [*abstinere*], aby sa majetok otca [hlavy rodiny] dostal bežným spôsobom do držby veriteľov.⁴³²

3. Ostatní, ktorí nepodliehajú právu poručiteľa, sa nazývajú cudzí dedičia. Pri tom sa aj naše deti, ktoré nie sú podriadené našej moci, považujú za cudzích dedičov, ak ich ustanovili za dedičov. Z tohto dôvodu k cudzím dedičom sa rátajú aj tí, ktorých ich matka ustanovila za dedičov, lebo ženy nemajú svoje deti vo svojej mo-

⁴²⁹ Gai. Inst. 2,152-173; D 29,2; C 6,30-31.

⁴³⁰ Gai. Inst. 2,152.

⁴³¹ Gai. Inst. 2,153-155.

⁴³² Gai. Inst. 2,156; Gai. Inst. 2,158.

censkej podriadenosti. Aj otrok, ktorého jeho vlastník ustanovil za dediča a po zriadení testamentu ho prepustí na slobodu, sa zaraďuje k cudzím dedičom.⁴³³

4. Pokiaľ ide o cudzích dedičov, treba dbať o to, že musia byť testamentárne spôsobilí [*testamenti factio*], ak chcú byť sami ustanovení za dedičov, ale aj tí, ktorí sú im mocensky podriadení. A tu sa skúmajú dve časové lehoty na zriadenie testamentu: či došlo k ustanoveniu [dediča] a tiež to, či pre smrť poručiteľa je ustanovenie [dediča] platné. Pritom testamentárna spôsobilosť musí byť daná aj vtedy, keď dedič nastupuje do pozostalosti, či je už ustanovený za dediča nepodmienečne alebo podmienečne. Lebo právne postavenie dedičov treba osobitne skúmať najmä v čase, keď nadobúdajú pozostalosť. V čase medzi zriadením testamentu a smrťou poručiteľa alebo nastúpením podmienky pre ustanovenie za dediča dedičovi nie je na škodu zmena jeho právneho postavenia, lebo záleží na už uvedených troch časových lehotách.⁴³⁴ Testamentárnu spôsobilosť má nielen ten, kto sám môže zriaďovať testament, ale aj ten, kto môže nadobudnúť pre seba z cudzieho testamentu alebo pre niekoho iného, aj keby nechcel testament zriaďovať. Hovoríme, že duševne chorí, nemí, neskoršie narodení, deti, synovia pod otcovskou mocou alebo cudzí otroci majú testamentárnu spôsobilosť. Lebo hoci nemôžu zriaďovať testament môžu pre seba alebo pre iného z testamentu nadobúdať.

5. Cudzí dedičia majú však právo rozhodnúť sa, či chcú pozostalosť prijať, alebo či ju nechcú prijať. Ak predsa ten, kto je oprávnený zdržať sa dedenia, do dedičských záležitostí vstúpil, alebo ak cudzí dedič, ktorý si smie prijatie pozostalosti rozmyslieť, pozostalosť prijme, nemá neskôr oprávnenie zrieknuť sa pozostalosti s výnimkou, ak je mladší ako dvadsaťpäťročný. Pretože ak osoby tohto veku nerozmýslene prijali zadlženú pozostalosť, prichádza im prétor na pomoc podobne ako v ostatných prípadoch, v ktorých sú ukrátení.⁴³⁵

6. Treba predsa vedieť, že božský cisár Hadrianus⁴³⁶ tiež dal tomu, kto bol starší ako dvadsaťpäť rokov, povolenie [zrieknuť sa pozostalosti], ak sa po prijatí pozostalosti ukázalo, že je zaťažená veľkými dlhmi, ktoré v čase prijatia pozostalosti ne boli známe. Božský cisár Hadrianus toto však zabezpečil len jednému ako osobitnú dobrodennosť práva. Božský cisár Gordian⁴³⁷ to neskôr rozšíril, ale len na vojakov. My, v našej blahovoľnej láskavosti zabezpečujeme túto výhodu všetkým poddaným

⁴³³ Gai. Inst. 2,161.

⁴³⁴ § 4 z Flor. lib. 10 inst. (Flor. D 28,5,50,1).

⁴³⁵ Gai. Inst. 2,162 – 163.

⁴³⁶ Pozri pozn. 232.

⁴³⁷ Z textu nie je jasné, o ktorého Gordiána ide. Marcus Antonius Gordianus Sempronianus (Gordianus I.), rímsky cisár v r. 238, skončil samovraždou. Marcus Antonius Gordianus Sempronianus (Gordianus II.), rímsky cisár v r. 238, syn Gordiana I., padol v bitke proti miestodržiteľovi Numídi Capelliánovi. Marcus Antonius Gordianus (Gordianus III.), rímsky cisár v r. 238 – 244, bol pretoriánmi dosadený na cisársky trón. Pre jeho nízky vek vládol za neho jeho svokor, a jeho nasledovník dal G. III. vo vojnovnej bitke zavraždiť.

našej ríše ako všeobecnú a vydávame vysoko spravodlivú a úspešnú konštitúciu.⁴³⁸ Ak sa jednotlivci riadia podľa jej obsahu, majú možnosť pozostalosť prijať a zodpovedať len za to, čo pozostalostný majetok v danom okamihu predstavuje. V tomto prípade nepotrebujú lehotu na rozmyslenie, ale ak sa stane, že našu konštitúciu nechcú vziať do úvahy, potom rozmyslenie pokladajú za potrebné a radšej sa podrobujú skorším nevýhodám prijatia pozostalosti.

7. Cudzí dedič, ktorý je ustanovený testamentom alebo je bez testamentu povolaný k zákonnej pozostalosti, môže sa preto stať dedičom, ak sa správa ako dedič, alebo preto, že iba prejavil vôľu prijať pozostalosť. Ako dedič sa správa ten, kto ako dedič používa veci z pozostalosti, pozostalostné veci predáva alebo pozostalostné pozemky sám obhospodaruje alebo prenajíma, a vôbec preto, že nejakým spôsobom prejavuje svoju vôľu pozostalosť slovom alebo skutkom prijať, pokiaľ len vie, že ten, koho majetok ako dedič spravuje, zomrel, zanechajúc testament alebo bez testamentu, a vie, že je jeho dedičom. Lebo správať sa ako dedič znamená správať sa ako vlastník. Starí právnici označovali totiž dediča za vlastníka. Ako sa však cudzí dedič púhym prejavom vôle stáva dedičom, tak aj opačným rozhodnutím je z pozostalosti okamžite vylúčený. Kto sa ako nemý alebo hluchý narodil alebo sa takýmto stal až neskôr, tomu nestojí v ceste nič, aby sa správal ako dedič, ani pozostalosť nadobudnúť, len ak chápe, o čo ide.

DVADSIATY TITUL

O ODKAZOCH⁴³⁹

Po tom, čo sme už povedali, venujme sa odkazom. Táto právna matéria leží síce naskrze mimo prejednávanej látky,⁴⁴⁰ lebo hovoríme o právnych útvaroch, prostredníctvom ktorých nadobúdame veci univerzálnou sukcesiou.⁴⁴¹ Ale že sme tu celkom všeobecne hovorili o testamente a o testamentom ustanovených dedičoch, môže byť táto matéria nie bez dôvodu v ďalšom predmetom výkladu.⁴⁴²

1. Odkaz [*legatum*] je teda druh daru zanechaný zomrelým.

2. Pôvodne existovali štyri druhy odkazov, vecnoprávne účinné [vindikačné legáty], záväzkovoprávne účinné [damnačné legáty], odkazy, ktoré odôvodňovali povinnosť niečo strpieť [*sinendi modo*], a také, ktoré obsahujú príkaz [*per praeceptio-*

⁴³⁸ C 6,30,22 (a. 531).

⁴³⁹ Gai. Inst. 2,191-223; 2, 229-245; D 30-32; C 6,37; C 6,43.

⁴⁴⁰ Porov. Just. Inst. 2,9,6.

⁴⁴¹ Odkaz je právny útvar, prostredníctvom ktorého sa nadobúdajú veci singulárnou sukcesiou, ale systematicky patrí k výkladu o dedičskom práve. Dôvod: legát je právny úkon *mortis causa* (pre prípad smrti).

⁴⁴² Principium podľa Gai. Inst. 2,191.

nem]. A ku každému druhu odkazu patrili určité slová, ktorými sa označovali jednotlivé druhy. Konštitúcie božských cisárov⁴⁴³ ale formálny význam týchto slov úplne odstránili. Keďže však chceme posilňovať vôľu zomrelého a uprednostniť nie jeho slová, ale jeho vôľu, nariadila naša po nociach vypracovaná konštitúcia,⁴⁴⁴ že všetky odkazy majú jednotnú povahu a že príjemcovia odkazu [*legatariis*], nech sa im akýmkoľvek slovami niečo odkáže, môžu to dosiahnuť nielen osobnými žalobami, ale aj vecnými [žalobami] a [žalobami] z hypoték. Vyvážené pravidlo tejto konštitúcie sa možno dozvedieť z jej obsahu.

3. Ale ani pri tejto konštitúcii by sme nechceli zostať. Lebo sme zistili, že staré právo obmedzovalo odkazy prísnymi pravidlami, tiež fideikomismi, lebo spočívali skôr na vôli zomrelého, zabezpečujúc slobodu práva, preto považujeme za potrebné⁴⁴⁵ všetky odkazy prispôbiť fideikomisom, takže medzi nimi neexistuje nijaký rozdiel, a tiež tak, že čo odkazom chýba, má sa doplniť z [právnej] povahy fideikomisov a tam, kde odkazy idú ďalej, má zodpovedať [právnej] povahe fideikomisov. Ale keďže nechceme mladým študentom v začiatkoch ich právnického štúdia spôsobovať ťažkosti zložitým výkladom oboch inštitúcií, myslíme si, že stojí za námahu najprv vysvetliť odkazy a neskôr fideikomisy, aby študenti, keď si osvoja obidva právne inštitúty, ľahšie pochopili už nadobudnutým poznaním ich zjednotenie.

4. Nielen jednu vec poručiteľa alebo dediča možno odkázať, ale aj cudziu vec. Potom ju musí dedič nadobudnúť a plniť, alebo ak ju nemôže nadobudnúť, plniť jej hodnotu. Naproti tomu ak je to vec, ktorá nie je v právnom obchode [*non est commercium*], tak [potom] sa nedlhuje ani jej hodnota, napríklad ak niekto odkázal Martovo pole,⁴⁴⁶ baziliku, chrám alebo veci, ktoré sú vo verejnom užívaní [*quae publico usui*]; lebo takýto odkaz je neúčinný. Keď sme ale povedali, že možno odkázať cudziu vec, v danom prípade to treba chápať tak, že zomrelý vedel, že to bola cudzia vec, ale nie aj v prípade, ak to nevedel. Lebo by ju asi nebol odkázal, keby bol vedel, že bola cudzia. To nariadil božský cisár Antoninus Pius.⁴⁴⁷ Je správnejšie, že ten, kto žaluje, teda príjemca odkazu, musí dokázať, že zomrelý vedel, že odkazuje cudziu vec, a nie aby dedič musel dokazovať, že zomrelý nepoznal cudzosť veci; lebo dokazuje vždy ten, kto žaluje.⁴⁴⁸

5. Ale aj keď niekto odkazuje vec založenú veriteľovi, musí ju dedič vyplatiť. Aj v tomto prípade platí to isté, čo pri cudzej veci, totiž že dedič ju musí vyplatiť len

⁴⁴³ C 6,37,21 (a. 339).

⁴⁴⁴ C 6,43,1 (a. 529).

⁴⁴⁵ C 6,43,2 (a. 531).

⁴⁴⁶ Martovo pole (*campus Martius*), veľká rovná plocha medzi riekou Tiberom, Kapitolom a Kvirinálom v starovekom Ríme, kde sa zhromažďovali rímski občania k cenzom, zasadali centuriátne zhromaždenia, zúčastňovali sa tu na hrách a závodoch alebo sem prichádzali v čase odchodu na vojnové výpravy.

⁴⁴⁷ Pozri pozn. 78.

⁴⁴⁸ Záver § 4 z Marci. lib. 4 inst. (Marci. D 22,3,21).

vtedy, keď zomrelý vedel, že bola založená; tak to nariadili božskí cisári Septimius Severus⁴⁴⁹ a Antoninus [Caracalla].⁴⁵⁰ Naproti tomu, ak zomrelý chcel, aby príjemca odkazu vec vyplatil, a to výslovne prejavil, nemusí ju dedič vyplatiť.

6. Ak bola odkázaná cudzia vec a príjemca odkazu sa za života poručiteľa stal jej vlastníkom, môže, ak vec získal na základe kúpy, žalobou z odkazu získať jej hodnotu [*pretium*]; ak ju ale získal bezodplatne [*ex causa lucrativa*], napríklad darovaním alebo z iného podobného právneho dôvodu, nemôže žalovať. Lebo existuje staré pravidlo, že sa u tej istej osoby nemôžu stretnúť dva bezodplatné nadobúdacie dôvody na tú istú vec. Ak pritom niekto dlhuje tú istú vec z dvoch testamentov, záleží na tom, či z jedného testamentu nadobudol vec alebo hodnotu veci. Lebo ak nadobudol vec, nemôže už žalovať, lebo ju získal z bezodplatného nadobúdacieho dôvodu; ak získal hodnotu veci, môže žalovať.

7. Účinne možno odkázať aj vec, ktorá neexistuje, ak sa v budúcnosti vytvorí, napríklad plody, ktoré rastú na určitom pozemku, alebo deti, ktoré sa narodia určitej otrokyni.⁴⁵¹

8. Ak je tá istá vec odkázaná dvom osobám, či spoločne alebo oddelene, ak pripadne obom, tak sa odkaz medzi ne rozdelí. Ak jedna osoba vypadne, lebo sa odkazu zriekne, alebo za života poručiteľa zomrie alebo iným spôsobom vypadne, stojí celý odkaz druhému príjemcovi k dispozícii. „Spoločne“ sa odkáže, ak sa napríklad povie: „Odkazujem Titiovi a Seiovi otroka Sticha.“ „Oddelene“ sa odkazuje takto: „Odkazujem Titiovi otroka Sticha; odkazujem Seiovi Sticha“; ale aj keď sa povie „toho istého otroka Sticha“, podobne sa predpokladá, že sa odkazuje oddelene.

9. Ak bol niekomu odkázaný cudzí pozemok a neskôr nadobudol vlastnícke právo kúpou s vylúčením požívacieho práva a potom mu pripadlo požívacie právo, a neskôr žaluje z odkazu, žaluje podľa Juliána⁴⁵² oprávnene, ak žiada pozemok, lebo v tejto žalobe sa o požívacom práve pojednáva ako o služobnosti; záleží však na úradnom oprávnení [právomoci] sudcu nariadiť, že treba plniť hodnotu pozemku s odrátaním požívacieho práva.

10. Ak ale niekto odkázal príjemcovi odkazu jeho vlastnú vec, je odkaz neplatný, lebo to, čo niekomu patrí, nemôže sa ešte raz stať jeho vlastníctvom. A aj keď príjemca odkazu vec [po zriadení testamentu] scudzil, nebude dlhovať ani vec, ani jej hodnotu.

11. Ak niekto odkázal svoju vec v domnení, že je cudzia, je odkaz platný. Lebo skutočnosť platí viac ako predstava. Ale hoci veril, že patrí príjemcovi odkazu, je odkaz uznaný za platný, lebo vôľa zomrelého môže mať úspech.

⁴⁴⁹ Pozri pozn. 194.

⁴⁵⁰ Pozri pozn. 195. Inst. 2, 20 220.

⁴⁵¹ Gai. Inst. 2, 203.

⁴⁵² Iul. D 30, 82, 2. K osobe Juliána pozri pozn. 95.

12. Ak poručiteľ svoju vlastnú vec odkázal a neskôr ju scudzil, bude ju podľa mienky Celsa⁴⁵³ napriek tomu dlhovať, pokiaľ ju nescudzil s úmyslom odvolať odkaz; tak to nariadili božskí cisári Septimius Severus⁴⁵⁴ a Antoninus [Caracalla].⁴⁵⁵ Nariadili⁴⁵⁶ tiež, že ten, kto po zriadení testamentu založil pozemky, ktoré boli odkázané, aby sa odkaz neodvolal a že preto príjemca odkazu môže dedičov žalovať o to, aby sa pozemky dostali veriteľovi. Ak niekto scudzil časť odkázanej veci, nescudzená časť sa v každom prípade dlhuje, scudzená časť len vtedy, keď nebola scudzená s úmyslom odvolať odkaz.

13. Ak niekto svojmu dlžníkovi odkázal oslobodenie od dlhu, je odkaz platný a dedič nemá nárok ani voči dlžníkovi, ani voči jeho dedičom, ani voči inému, ktorý nastúpi na jeho miesto ako dedič. Dlžník však môže od dediča žiadať, aby ho oslobodil [od dlhu]. Predsa však treba určiť lehotu, v ktorej dedič nesmie žalovať.

14. Naopak, ak dlžník svojmu veriteľovi odkázal to, čo mu dlhuje, je odkaz neplatný, ak neobsahuje viac ako robí dlh, lebo veriteľ odkazom nič navyše nedostane. Ak mu dlžník ale to, čo mu dlhuje, s časovým obmedzením alebo podmiennečne odkáže bez vedľajšieho dohovoru, je odkaz, pokiaľ ide o povinnosť na okamžité plnenie, účinný. Ak ale už za života poručiteľa nastúpil časový termín alebo podmienka, je odkaz podľa mienky Papiniána⁴⁵⁷ napriek tomu účinný, lebo bol raz platný. Je to správne. Lebo sa nepresadila mienka tých, ktorí považovali odkaz za zaniknutý, pretože sa dostal do situácie, v ktorej nemohol vzniknúť.

15. Ak však manžel odkáže svojej manželke veno, je odkaz platný, lebo obsahuje viac ako žaloba na vrátenie vena. Naproti tomu ak odkáže veno, ktoré vôbec nedostal, je odkaz podľa reskriptu božských cisárov Septimia Severa⁴⁵⁸ a Antonina [Caracallu]⁴⁵⁹ neúčinný, ak je odkázané iba samo veno. Naproti tomu ak je určitá suma peňazí, určitá vec alebo listina o vene vymenovaná v odkaze na vrátenie, je odkaz platný.

16. Ak odkázaná vec bez pričinenia dediča zanikla, príjemca odkazu ju stratil. Takisto ak je odkázaný cudzí otrok a bez pričinenia dediča bol prepustený na slobodu, dedič nezodpovedá. Ale ak je odkázaný otrok dediča a dedič ho sám prepus-

⁴⁵³ Plným menom Publius Iuventius Celsus Titius Aufidius Hoenius Severianus, klasický právnik, najčastejšie citovaný ako Celsus syn alebo Celsus mladší, lebo bol synom nemenej známeho právnika Iuventia Celsa. Žil v 2. stor. Zastával vysoké štátne úrady (prétor, miestodržiteľ v Trácii a v Ázii, konzul, člen cisárskej rady za Hadriána). Vynikal ostrou až agresívnou kritikou, samostatným právnickým myslením. Jedna z najvýraznejších osobností rímskej jurisprudencie.

⁴⁵⁴ Pozri pozn. 194.

⁴⁵⁵ Pozri pozn. 195.

⁴⁵⁶ C 6,37,3 (a. 211).

⁴⁵⁷ Pap. D 35,2,5. K osobe Papiniána pozri pozn. 186.

⁴⁵⁸ Pozri pozn. 194.

⁴⁵⁹ Pozri pozn. 195.

til na slobodu, podľa mienky Juliána⁴⁶⁰ zodpovedá a nezáleží na tom, či vedel alebo nevedel, že bol takýmto odkazom zaťažený. Aj keď dedič daroval otroka inému a obdarovaný ho prepustil na slobodu, dedič zodpovedá, najmä ak nevedel, že bol zaťažený odkazom.⁴⁶¹

17. Ak niekto odkázal otrokyne spolu s ich deťmi, patria deti k odkazu, aj keď otrokyne zomreli. To isté platí, ak hlavní otroci [*ordinarii servi*] sú odkázaní spolu s vedľajšími otrokmi [*vicarii servi*], takže vedľajší otroci patria k odkazu, aj keď hlavní otroci zomreli. Naproti tomu ak je odkázaný otrok so svojím pekúliom, zanikne odkaz aj *peculium*, ak otrok zomrie, ak je prepustený na slobodu alebo scudzený. To isté platí, ak je odkázaný pozemok s úplným zariadením alebo inventárom. Lebo ak sa pozemok scudzí, zaniká aj odkaz inventára.

18. Ak je odkázané stádo a zmenšilo sa na jedinú ovcu, tak je možné žiadať túto jedinú ovcu. K stádu, ktoré je odkázané, ako povedal Julián,⁴⁶² patria k odkazu aj tie ovce, ktoré pribudli k stádu po zriadení testamentu; lebo stádo tvorí celok pozostávajúci zo samostatných kusov, podobne ako je celkom aj dom pozostávajúci z dohromady patriacich kameňov.

19. Napokon, ak je odkázaný dom, patria k odkazu aj stĺpy a mramor, ktoré sú postavené po zriadení testamentu.

20. Ak sa odkázalo *peculium*, ide bezpochyby všetko, čo za života poručiteľa *peculium* zväčšilo alebo zmenšilo, v prospech alebo na ťarchu príjemcu odkazu. Ak však otrok, ktorému s prepustením na slobodu bolo odkázané *peculium*, po smrti poručiteľa, ale pred prijatím pozostalosti niečo nadobudol, patrí mu podľa mienky Juliána⁴⁶³ všetko ako príjemcovi odkazu, čo sa pred prijatím pozostalosti nadobudlo, lebo takýto odkaz sa stáva účinným až prijatím pozostalosti. Ak je ale *peculium* odkázané cudziemu [dedičovi?], patrí toto nadobudnutie len vtedy k odkazu, ak sa *peculium* zväčšilo prostriedkami, ktoré k nemu patria. *Peculium* sa na slobodu prepustenému otrokovi [prepustencovi] dlhuje len vtedy, ak je mu odkázané, hoci stačí, že poručiteľ, ak za svojho života otroka prepustil na slobodu, mu *peculium* neodňal. Takto to nariadili božskí cisári Septimius Severus⁴⁶⁴ a Antoninus [Caracalla].⁴⁶⁵ Nariadili tiež⁴⁶⁶, že sa neuznáva, aby odkaz pekúlia oprávňoval žiadať peniaze, ktoré použil otrok v prospech svojho vlastníka. Ďalej nariadili, že *peculium* sa aj vtedy považuje za odkázané, ak sa určilo, že otrok po vyúčtovaní má byť slobodný a peniaze chýbajúce z pekúlia má nahradiť.

⁴⁶⁰ Pozri pozn. 95.

⁴⁶¹ § 16 in fine z Marci. lib. 6 inst. (Marci. D 30, 112,1 druhá veta).

⁴⁶² Pozri pozn. 95.

⁴⁶³ Tryph. – Iul. D 15,1,57, 1 – 2; Ulp. – Iul. D 33,8,8,8.

⁴⁶⁴ Pozri pozn. 194.

⁴⁶⁵ Pozri pozn. 195.

⁴⁶⁶ Porov. Ulp. D 33,8,6,4.

21. Odkázať možno tak hmotné, ako aj nehmotné veci. A pritom možno niekomu odkázať aj to, čo sa dlhuje zomrelému, takže dedič môže od svojich žalôb voči príjemcovi odkazu upustiť, pokiaľ porúčiteľ za svojho života na peniaze nesiahol; lebo v takomto prípade odkaz zanikne. Ale platný je aj nasledovný odkaz: „Dedič je povinný dom patriaci osobe X znovu postaviť“, alebo: „osobu od dlhov oslobodiť“.

22. Ak sa odkážu otroci alebo veci podľa druhu, má príjemca odkazu právo voľby, ak porúčiteľ neurčil niečo iné.

23. Právo voľby odkazu, to znamená, ak porúčiteľ určil, že príjemca odkazu má právo voľby medzi otrokmi alebo vecami porúčiteľa, zahŕňa v sebe podmienku. Ak pritom príjemca odkazu sám za svojho života voľbu neuskutočnil, neprechádza odkaz na jeho dedičov. Naša konštitúcia⁴⁶⁷ však aj toto vyriešila lepšie, a dedičom príjemcu odkazu sa takisto udelilo právo voľby, ak ho príjemca odkazu za svojho života nerealizoval. A po starostlivom uvážení sa do našej konštitúcie vložilo nasledujúce: Ak sú viacerí príjemcovia odkazu, ktorým je prenechané právo voľby, a nie sú pri voľbe veci jednotní, alebo ani viacerí dedičia jedného príjemcu odkazu nie sú jednotní, pričom si každý z nich želá inú vec, potom, aby sa odkaz nestal neúčinný (čo si väčšina právnikov bez akejkoľvek ochoty myslí), musí byť pri tejto voľbe sudcom náhoda a lós musí rozhodnúť, že mienka toho, na ktorého lós pripadne, má pri voľbe prednosť.

24. Ale len tým možno niečo odkázať, ktorí sú testamentárne spôsobilí.

25. Neurčitým osobám spočiatku nebolo možné zanechať ani odkazy ani fideikomisy, ba dokonca ani vojak nemohol neurčitej osobe niečo odkázať, ako nariaďil božský cisár Hadrián.⁴⁶⁸ Za neurčitú osobu sa považuje ten, o ktorom porúčiteľ pri zriaďovaní testamentu nemal jasnú predstavu, ak napríklad niekto urobil toto: „Nech ktokoľvek svoju dcéru dá môjmu synovi za manželku, tomu má dať môj dedič onen pozemok.“ Aj to, čo sa zanechá tým, ktorí sa po zriadení testamentu stanú najbližšie konzulmi, platí tiež za odkázané neurčitým osobám; a takto existujú aj ďalšie prípady tohto druhu. Ani slobodu nemožno udeliť neurčitej osobe, lebo sa presadil názor, že otrokov treba prepúšťať na slobodu menovite. Podobne porúčnik musí byť ustanovený s uvedením presného mena. V rámci určitých znakov, to znamená z okruhu určitých osôb môže byť neurčitej osobe niečo účinne odkázané, napríklad: „Ak z teraz žijúcich mojich príbuzných niekto s mojou dcérou uzavrie manželstvo, má mu môj dedič onú vec dať.“ Neurčitým osobám zanechané odkazy a fideikomisy, ak sa omylom splnili, nemožno podľa cisárskych konštitúcií žiadať späť.

26. Ani cudziemu neskoršie narodenému nemožno účinne [niečo] odkázať. Neskoršie narodený je cudzím vtedy, keď po svojom narodení nebude patriť k domá-

⁴⁶⁷ C 6,43,3 (a. 531).

⁴⁶⁸ Pozri pozn. 333.

cim dedičom poručiť; preto vnuk, ktorý pochádzal od emancipovaného syna, bol pre starého otca cudzím, neskoršie narodeným.⁴⁶⁹

27. Ani tieto prípady nezostali celkom bez vylepšenia, pretože v našom kódexe sa nachádza konštitúcia,⁴⁷⁰ ktorou sme aj v tejto časti vyšli v ústrety, a to nielen pri dedičstvách, ale aj pri odkazoch a fideikomisoch. Jasným sa to stane vtedy, keď si konštitúciu prečítame. Neurčitá osoba nemôže byť ani podľa našej konštitúcie ustanovená za poručníka, lebo v záujme poručníctva sa treba postarať určitou rozhodnutia.

28. Ako dedič mohol byť spočiatku a tiež teraz ustanovený cudzí, neskoršie narodený, s výnimkou, ak ho porodila žena, ktorá nemôže byť podľa práva našou manželkou.⁴⁷¹

29. Ak sa poručiť pri mene [*nomine*], prímení [*cognomine*] alebo predmení [*praenomine*] príjemcu odkazu zmýlil, je odkaz napriek tomu platný, pokiaľ niet pochybnosti o osobe. To isté platí o dedičoch a oprávnených. Lebo mená boli vynájdené na označenie ľudí; ak rozumieme iným spôsobom, o koho ide, tiež to stačí.

30. Tomuto je veľmi blízke právne pravidlo, podľa ktorého v dôsledku nesprávneho označenia nie je odkaz neúčinný, napríklad ak niekto urobil toto: „Odkazujem môjho, v mojom dome narodeného otroka Sticha.“ Lebo ak sa tento aj v dome nenarodil, ale bol kúpený, je predsa otrok istý; teda odkaz je účinný. A rovnako platí, ak sa niekto vyjadril takto: „Odkazujem otroka Sticha, ktorého som kúpil od Seia.“ Odkaz je účinný, aj keď ho kúpil od iného, pokiaľ je otrok istý.

31. Ešte menej uškodí odkazu mylný motív, napríklad ak niekto odkázal takto: „Keďže Titius viedol v mojej neprítomnosti moje obchody, odkazujem mu Sticha“, alebo takto: „Keďže som bol na základe Titiovej obhajoby oslobodený od ťažkého trestného činu, odkazujem mu Sticha.“ Lebo aj keď Titius nikdy nevedol obchody poručiť a keď poručiť nebol oslobodený [spod obžaloby] obhajobou Titia, je odkaz predsa účinný. Situácia je iná, ak sa motív stal podmienkou, napríklad takýmto spôsobom: „Ak Titius obstará moje obchody, odkážem mu pozemok.“

32. Je otázka, či otrokovi dediča možno niečo účinne odkázať. Jedno je isté, že nepodmienený odkaz je voči nemu neúčinný a že sa tým nič nezíska, ak sa otrok za života poručiť dostane spod moci dediča, lebo odkaz, ktorý sa stane neúčinným, ak by poručiť hneď po zriadení testamentu zomrel, nestane sa preto účinným, lebo poručiť žije dlhšie. Pod podmienkou možno však otrokovi niečo platne odkázať, pričom musíme predovšetkým skúmať, či v čase, ku ktorému sa má odkaz postúpiť [so splnenou podmienkou], nie je [otrok] pod mocou dediča.

33. Naproti tomu, ak je otrok ustanovený za dediča, niet pochybnosti, že sa jeho vlastníkov aj bez podmienky môže niečo účinne odkázať. Lebo aj keď poručiť

⁴⁶⁹ Gai. Inst. 2,240 – 241.

⁴⁷⁰ C 6,48,1 (a. 528 – 529).

⁴⁷¹ Porov. Just. Inst. 2,20,26.

hneď po zriadení testamentu zomrie, otrokovi, ktorý má byť dedičom, odkaz ešte nepripadne, lebo pozostalosť je oddelená od odkazu. Prostredníctvom tohto otroka sa totiž môže stať dedičom ešte niekto iný, ak otrok bez splnomocnenia [súhlasu] svojho vlastníka prijme pozostalosť, ale predtým prejde pod moc iného, alebo súc prepustený na slobodu, sám sa stane dedičom; v týchto prípadoch je odkaz účinný. Ak ale otrok zostane v tom istom právnom postavení a so súhlasom príjemcu odkazu pozostalosť prijme, odkaz zanikne.

34. Predtým bolo neúčinné zariadiť odkaz ešte pred ustanovením dedičov. Lebo testamenty odvodzujú svoju platnosť od ustanovenia dedičov, pričom aj ustanovenie dedičov [*heredis institutio*] sa považuje za hlavu a základ [*caput atque fundamentum*] celého testamentu. Z rovnakého dôvodu nemôže byť ani prepustenie na slobodu nariadené pred ustanovením dedičov.⁴⁷² Ale pretože sme považovali za nespravodlivé dbať na poradie v listine (čo sa už aj za starých čias považovalo za odsúdeniahodné) a tak znevážiť vôľu poručiteľa, odstránili sme tento nedostatok našou konštitúciou⁴⁷³ a dovolili sme pred dedičským ustanovením a medzi dedičské ustanovenie uprostred uviesť odkaz, a tým skôr aj prepustenie na slobodu, ktoré predovšetkým treba uprednostňovať.

35. Podobným spôsobom bolo neúčinné aj uvedenie odkazu v čase po smrti dedičov alebo príjemcov odkazu, ak napríklad niekto ustanovil takto: „Ak môj dedič zomrel, odkazujem,“ alebo tiež: „V ten deň, prv než dedič alebo príjemca odkazu zomrie.“⁴⁷⁴ Ale my sme aj toto tým istým spôsobom napravili tým,⁴⁷⁵ že sme odkazom tohto druhu podľa vzoru fideikomisov priznali účinnosť, aby aj v tomto prípade právna povaha odkazov nebola horšia ako pri fideikomisoch.

36. Ani za trest nemožno účinne odkázať, odvolať alebo zmeniť. Za odkázané ako trest sa však považuje to, čo sa zanecháva, aby bol dedič prinútený niečo konať alebo nekonať, napríklad ak niekto odkáže takto: „Ak môj dedič dá svoju dcéru za manželku Titiovi“ (alebo naopak: „Ak ju nedá“), „má dať Seiovi desať zlatých“,⁴⁷⁶ alebo ak odkáže takto: „Ak môj dedič otroka Sticha scudzí“ (alebo naopak: „Ak ho nescudzí“), má dať Titiovi desať zlatých.“ Toto pravidlo sa dodržiava natoľko prísne, že sa vo veľmi mnohých konštitúciách uvádza, že aj cisár nič neprijme, čo sa mu odkáže z trestu. Nikdy, ani vo vojenských testamentoch neboli takéto odkazy platné, aj keď sa prejavmi vôle vojakov, ak zriaďovali testamenty, veľmi vychádzalo v ústrety. Áno, dokonca sa presadil názor, že ani prepustenie na slobodu nemožno zabezpečiť za trest. Tým menej sa mohol podľa mienky Sabina⁴⁷⁷ ustanoviť za trest

⁴⁷² Gai. Inst. 2,229 – 230.

⁴⁷³ C 6,23,24 (a. 528).

⁴⁷⁴ Gai. Inst. 2,232.

⁴⁷⁵ C 8,37,11 (a. 528).

⁴⁷⁶ Gai. Inst. 2,235.

⁴⁷⁷ Pozri pozn. 377.

ďalší dedič, napríklad ak niekto povedal: „Titius nech je mojím dedičom; ak Titius dá svoju dcéru za manželku Seiovi, nech je aj Seius dedič.“ Pretože nezáleží na tom, akým spôsobom je Titius [ako dedič] vystavený tlaku, či pod ťarchou odkazu alebo pridaním spoludediča. Takáto prehnaná malichernosť sa nám ale nepáčila a nariadili sme,⁴⁷⁸ že všeobecne to, čo sa zanechalo, aj keď sa zanechalo za trest, čo sa odvolalo alebo čo sa v prospech druhých zmenilo, v ničom sa od predchádzajúcich odkazov neodlišuje, ani v pridaní, ani v odvolaní, prirodzene, s výnimkou toho, čo je nemožné, zákonom zakázané alebo inak zavrhnutiehodné. Lebo súčasné zásady nepripúšťajú takéto dispozície porúčiteľov.

DVADSIATY PRVÝ TITUL

O ODVOLANÍ A PRENESENÍ ODKAZOV⁴⁷⁹

Odvolanie odkazov [*ademptio legatorum*], ak sa uskutoční v tom istom testamente alebo v kodicile, je účinné, ak sa odvolanie urobí slovami opačného významu – napríklad, keď niekto to, čo takto odkázal: „Odkazujem“, nasledujúcim spôsobom odvolá: „Neodkazujem“ – alebo to vyriekne nie slovami opačného významu, to znamená nejakými inými slovami.

1. Odkaz sa môže z jedného na druhého preniesť aj zmenou, napríklad ak niekto odkáže takto: „Otroka Sticha, ktorého som odkázal Titiovi, odkazujem Seiovi“, nech to urobil v tom istom testamente alebo v kodicile. V tomto prípade sa uznáva, že Titiovi sa odvolaním berie a Seiovi dáva.

DVADSIATY DRUHÝ TITUL

O FALCIDIOVOM ZÁKONE⁴⁸⁰

Ostáva ešte bližšie sa zaoberať Falcidiovým zákonom [*lex Falcidia*],⁴⁸¹ ktorý ako posledný zákon obmedzoval odkazy. Lebo pokiaľ spočiatku podľa Zákona XII tabúl bolo možné udeľovať odkazy neobmedzene, tak že bolo možné dokonca celý majetok rozdeliť odkazmi (v tomto zákone sa totiž ustanovilo: „Ako niekto so svo-

⁴⁷⁸ C 6,41,1 (a. 528).

⁴⁷⁹ D 34,4.

⁴⁸⁰ Gai. Inst. 2,224-228; D 35,2; C 6,50.

⁴⁸¹ *Lex Falcidia* je rozhodnutie plebejského zhromaždenia (*plebiscitum*), ktoré predniesol plebejský tribún Falcidius (r. 40 pred Kr.). Popri *legis Furia* a *legis Voconia* je ďalším obmedzením legátu (odkazu) tak, že dedič mohol vydať na odkazy najviac 3/4 z dedičstva, aby mu mohla ostať aspoň 1/4 čistého dedičstva (tzv. *quarta Falcidia*, Falcidiova štvrtina).

jím majetkom nakladá pre prípad smrti, tak nech je právom“),⁴⁸² neskôr sa považovalo za správne túto dispozičnú slobodu obmedziť. A to sa práve upravilo ako výhoda pre poručníkov, keďže často zomierali bez testamentu, pretože ustanovení dedičia sa bránili pozostalosť prijať pre žiaden alebo malý zisk. A keď potom ako *lex Furia*,⁴⁸³ tak aj *lex Voconia*⁴⁸⁴ nadobudli platnosť, z ktorých ani jedna nevyriešila úlohu uspokojivo, vydala sa napokon *lex Falcidia*, v ktorej sa nariadilo, že sa nesmie z celej pozostalosti odkázať viac ako tri štvrtiny a to znamená, že ak by boli ustanovení len jeden dedič alebo viacerí dedičia, v oboch prípadoch musí jedna štvrtina zostať.

1. Ak sú ustanovení dvaja dedičia, napríklad Titius a Seius a ak sa podiel Titia odkazmi, ktoré musí uskutočniť výlučne on, buď úplne pohltí alebo zaťaží nad prípustnú mieru a keď naproti tomu Seius nemusí plniť buď žiadne odkazy, alebo také, ktoré jeho podiel zmenšia len o polovicu, potom otázka znie, či Titius, ktorému nič nezostane z odkazov, ktoré musí splniť, smie si niečo ponechať, lebo Seius v každom prípade dostane z celej pozostalosti jednu štvrtinu alebo aj viac. Presadila sa mienka, môže si ponechať, aby si štvrtinu svojho podielu neskrátene zabezpečil.⁴⁸⁵ Lebo počítanie podľa Falcidiovho zákona treba vzťahovať na jednotlivých spoludedíčov.

2. Hodnota majetku, na ktorý sa vzťahuje počítanie podľa Falcidiovho zákona, je rozhodujúca v čase smrti. Ak napríklad niekto, kto mal majetok v hodnote sto zlatých, sto zlatých odkázal, tak nič nepomôže príjemcovi odkazu, ak pred prijatím pozostalosti pozostalostnými otrokmi, deťmi pozostalostných otrokýň alebo rozmnožením dobytku k pozostalosti pribudlo toľko, že dedič dostane jednu štvrtinu z pozostalosti aj vtedy, ak je sto zlatých pre odkazy vyplatených; aj napriek tomu sa musí jedna štvrtina pozostalosti z odkazov odrátať. Ak niekto naopak odkázal sedemdesiatpäť zlatých [zo sto] a majetok sa pred prijatím pozostalosti v dôsledku požiaru, stroskotania lode alebo umrtím otrokov zmenšil natolko, že hodnota pozostalosti nie je viac ako sedemdesiatpäť zlatých, alebo dokonca ešte menej, tak potom sa odkazy v plnej výške dlhujú. Ani pre dediča to nie je nevýhoda, keďže má právo pozostalosť neprijať. To má za následok, že príjemcovia odkazov sa musia vyrovnáť s dedičom, pokiaľ ide o kvótu, a nie aby nič nedostali kvôli testamentu, ktorý zostane bez dedíčov.⁴⁸⁶

3. Ak sa ale počítanie uskutoční podľa Falcidiovho zákona, tak sa najprv odpočí-

⁴⁸² Tab. 5,3. K Z. XII t. pozri pozn. 141.

⁴⁸³ *Lex Furia de sponsu*, pravdepodobne prijatá medzi prvou a druhou púnskou vojnou v 2. stor. pred Kr. Navrhovateľ nie je známy. Zákon ustanovil režim, podľa ktorého po uplynutí dvoch rokov od okamihu, keď mal byť dlh splnený, zaniká zodpovednosť sponzora a fideipromisora.

⁴⁸⁴ *Lex Voconia* je rozhodnutím plebejského zhromaždenia, prijatého na návrh plebejského tribúna Q. Voconia Saxa v r. 169 pred Kr. Zákon vylučoval ženy z intestátneho dedenia po najbližších pokrvných agnátoch a priznal im iba dedenie po súrodencoch, ako aj určenie maximálnej výšky odkazov rovnajúcej sa polovici dedičstva.

⁴⁸⁵ Porov. Gai. D 35,2,77.

⁴⁸⁶ Gai. D 35,2,73 pr.

tajú dlhy, ako aj náklady pohrebu a hodnota prepustených otrokov; na to sa zvyšok odráta tak, že z neho jedna štvrtina ostane dedičom, tri štvrtiny sa naproti tomu rozdelia medzi príjemcov odkazov, prirodzene, podľa pomeru, čo každému z nich bolo odkázané. Predstavme si, že bolo odkázaných štyristo zlatých a hodnota majetku, z ktorého pochádzajú odkazy, robí štyristo, potom sa musí jednotlivým príjemcom odkazov odrátať jedna štvrtina. Predstavme si ale, že bolo odkázaných tristo päťdesiat, tak sa musí odrátať jedna osmina. Ak ale odkázal päťsto, musí sa najprv odrátať jedna pätina, potom jedna štvrtina. Lebo najprv sa musí odrátať, čo pozostalosť presahuje, potom to, čo má z majetku zostať dedičovi.⁴⁸⁷

DVADSIATY TRETÍ TITUL

O DEDIČSKÝCH FIDEIKOMISOCH⁴⁸⁸

Pristúpime k fideikomisom a ako prvé chceme prebrať dedičské fideikomisy.⁴⁸⁹

1. Treba vedieť, že všetky fideikomisy boli zo začiatku nezáväzné, lebo nikto nemohol byť proti svojej vôli donútený niečo plniť, o čo bol iba požiadaný. Lebo keď sa chcelo niektorým niečo poskytnúť, ktorým nebolo možné poskytnúť pozostalosť alebo odkazy, spoliehalo sa na svedomitosť tých, ktorí mohli nadobudnúť z testamentu, a preto sa hovorilo o fideikomisoch, lebo sa neviazali na právny záväzok, ale na slušnosť tých, ktorí boli o to požiadaní. Neskôr božský cisár Augustus⁴⁹⁰ ako prvý použil raz a potom opakovane vzhľadom na názor dotyčného, alebo pretože niekto, ako sa hovorilo, u svojho cisára hľadal spásu, alebo kvôli neslýchanej nesvedomitosti, nariadil [cisár] konzulom použiť tu svoju úradnú moc.⁴⁹¹ Keďže sa toto stalo podľa práva a našlo všeobecné pochopenie, postupne sa z toho utvorilo stále súdnictvo a fideikomisy sa stali natoľko obľúbenými, že časom sa zriadil samostatný úrad prétora pre fideikomisy, ktorého nazývali prétor pre fideikomisy.

2. Predovšetkým treba však vedieť, že je nevyhnutné niekoho účinne ustanoviť testamentom za dediča a len potom dôverovať jeho svedomitosti, že túto pozostalosť vydá inému; v opačnom prípade je testament, v ktorom nikto nie je ustanovený za dediča, neúčinný. Ak teda niekto ustanovil: „Lucius Titius nech je mojím dedičom,“ môže k tomu pridať: „Prosím ťa, Lucius Titius, pokiaľ môžeš moju pozostalosť prijať, vydaj ju Gaiovi Seiovi.“ Ale aj dediča možno požiadať o vydanie

⁴⁸⁷ Gai. D 35,2,73,5.

⁴⁸⁸ Gai. Inst. 2,246 – 259; D 36,1; C 6,49.

⁴⁸⁹ Gai. Inst. 2,246 – 247.

⁴⁹⁰ Pozri pozn. 350.

⁴⁹¹ Porov. Just. Inst. 2,25 pr.

jednej časti a možno zanechať aj nepodmienený alebo podmienený fideikomis alebo so začiatočným termínom.⁴⁹²

3. Ak bola pozostalosť vydaná, ostáva predsa ten, kto ju vydal, dedičom; naproti tomu ten, kto dostal pozostalosť, bude sa posudzovať aj ako dedič, aj ako príjemca odkazu.⁴⁹³

4. Za čias Neróna,⁴⁹⁴ za konzulátu Trebellia Maxima a Annaea Senecu sa prijalo *senatusconsultum*,⁴⁹⁵ v ktorom sa nariadilo, že pokiaľ došlo k vydaniu pozostalosti na základe fideikomisu, všetky žaloby, ktoré podľa civilného práva existujú v prospech dediča a proti nemu, majú byť v prospech toho a proti tomu, komu bola pozostalosť na základe fideikomisu vydaná. Podľa tohto senátneho uznesenia začal prétor udeľovať analogické žaloby v prospech toho a proti tomu, kto dostal pozostalosť rovnako ako v prospech dediča a proti dedičovi.⁴⁹⁶

5. Keďže sa od ustanovených dedičov často požadovalo vydať celú alebo takmer celú pozostalosť a oni sa vzhľadom na žiaden alebo len malý zisk zdráhali pozostalosť prijať, a preto sa fideikomisy stávali neúčinnými, neskôršie senát za čias cisára Vespaziána⁴⁹⁷ a konzulátu Pegasa a Pusia⁴⁹⁸ nariadil, že dedič, ktorý je požiadaný o vydanie pozostalosti, si môže jednu štvrtinu ponechať, podobne ako sa mu to dovoľuje podľa Falcidiovho zákona vo vzťahu k odkazom. Aj pri jednotlivých predmetoch, ktoré sú zanechané fideikomisárne, sa zriadilo to isté retenčné právo. Po tomto senátnom uznesení dedič sám niesol bremeno pozostalosti. Ten, kto ale dostal z fideikomisu časť pozostalosti, dosiahol postavenie príjemcu kvóty odkazu, t. j. príjemcu odkazu, ktorému bola odkázaná kvóta z pozostalosti. Tento druh odkazu sa nazýval čiastkový odkaz, lebo príjemca odkazu sa s dedičom delí o pozostalosť podľa častí [kvót]. Pritom prichádzajú do úvahy tie isté stipulácie, ktoré zvyčajne existujú medzi dedičmi a príjemcami čiastkového odkazu, aj medzi tým, kto dostane pozostalosť z fideikomisu a dedičovi vydelil (časť). To znamená, že zisk aj strata z pozostalosti pripadá na nich spoločne podľa ich častí.

⁴⁹² Gai. Inst. 2,248. 2,250.

⁴⁹³ Gai. Inst. 2,251.

⁴⁹⁴ Nero Claudius Caesar, rímsky cisár v r. 54 – 68 sa dostal na trón pomocou svojej matky Agrippiny (predtým ho v r. 50 adoptoval cisár Claudius). Spočiatku, ešte pod vplyvom svojho učiteľa Senecu, zdôrazňoval Augustove reformy. Neskôr začal vládnuť bezohľadne, nevyhýbajúc sa ani vraždám svojich príbuzných. Známý je aj krutým prenasledovaním kresťanov.

⁴⁹⁵ Tzv. *senatusconsultum Trebellianum* z r. 56 alebo 57 pred Kr. (za vlády cisára Vespaziána), podľa ktorého fideikomisár sa stal univerzálnym sukcesorom poručiteľa, t. j. fideikomisár zaujal postavenie dediča (*heredis loco*).

⁴⁹⁶ Gai. Inst. 2,253.

⁴⁹⁷ Titus Flavius Vespasianus, rímsky cisár v r. 69 – 79. Desať rokov vládol energický a ironický V., ktorému sa podarilo skonsolidovať štát, vo vnútornej politike presadiť mier, prepožičať rímske občianstvo provinciám, znížiť štátne dlhy, reformovať armádu a rozvíjať stavebnú činnosť v meste Rím.

⁴⁹⁸ Konzuli z obdobia cisára Vespaziána.

6. Naproti tomu, ak sa od ustanoveného dediča požaduje vydať nie viac ako tri štvrtiny pozostalosti, potom sa vydá pozostalosť v súlade s Trebeliánovým⁴⁹⁹ senátnym uznesením a dedičské žaloby proti obom sa rozdelia podľa pomeru ich kvót, proti dedičom podľa civilného práva, proti tomu, kto pozostalosť získal, podľa Trebeliánovho senátneho uznesenia, rovnako ako proti nejakému dedičovi. Ale ak bol niekto požiadaný vydať viac ako tri štvrtiny pozostalosti alebo dokonca celú pozostalosť, bolo potrebné použiť Pegasiánovo senátne uznesenie⁵⁰⁰ a dedič, ktorý už prijal pozostalosť, a to dobrovoľne, niesol všetky bremená pozostalosti sám, aj keby si bol býval chcel ponechať jednu štvrtinu alebo nie. Ak si ponechal len jednu štvrtinu, uzavreli sa stipulácie podľa pomeru kvót ako medzi čiastkovým príjemcom odkazu a dedičom. Naproti tomu, ak dedič vydal celú pozostalosť, uzavru sa stipulácie o kúpe pozostalosti. Ak sa ale dedič zdráha pozostalosť prijať, lebo sa mu, ako uvádza, zdá byť pasívna (predĺžená), *senatusconsultum Pegasianum* nariadovalo, že má na návrh fideikomisára po príkaze prétora pozostalosť vydať a že sa majú rozdeliť žaloby, ktoré sú v prospech fideikomisára a ktoré sú proti nemu, ako je to podľa Trebeliánovho senátneho uznesenia právom. V tomto prípade nie je potrebná stipulácia, lebo takisto ako tomu, kto pozostalosť vydal, je zároveň zabezpečené oslobodenie od zodpovednosti, a tiež sa prenášajú dedičské žaloby na a proti príjemcovi dedičstva, keďže v tomto bode sa obe senátne uznesenia zhodujú.

7. Keďže sa stipulácie, opierajúce sa o Pegasiánovo senátne uznesenie, v staršej dobe kritizovali a pretože muž s vynikajúcim rozumom, ako bol Papinián,⁵⁰¹ v mnohých prípadoch ich považoval za nebezpečné a keďže si v zákonoch jednoduché oceňujeme viac než komplikované, rozhodli sme sa pri skúmaní všetkých podobností a rozdielov obidvoch senátnych uznesení neskoršie Pegasiánovo senátne uznesenie zrušiť a senátne uznesenie Trebeliánovo ako jediné ponechať v platnosti. Podľa toho treba fideikomisárne pozostalosti vydať, či už dedič dostane podľa vôle poručiteľa menej alebo vôbec nič, avšak tak, že potom, keď mu nezostane nič alebo menej ako jedna štvrtina, môže si na základe nášho rozhodnutia ponechať jednu štvrtinu alebo čo mu k tomu chýba alebo to, čo plnil, žiadať naspäť; a takto sa teraz zriadia žaloby v súlade s Trebeliánovým senátnym uznesením proti dedičovi, ako aj proti fideikomisárovi podľa pomeru ich kvót. Ak sa však dedič dobrovoľne vzdal celej pozostalosti, sú dané všetky dedičské žaloby v prospech fideikomisára a proti nemu. Ak dedič nechce pozostalosť prijať, podľa tohto senátneho uznesenia podlieha tlaku vydať pozostalosť fideikomisárovi na jeho požiadanie, pričom dedičovi nezostanú ani výhody ani nevýhody.

8. Nie je však nijaký rozdiel, či sa od dediča ustanoveného na celok požaduje celá pozostalosť alebo len jedna jej časť, alebo či sa od ustanoveného dediča poža-

⁴⁹⁹ Pozri pozn. 495.

⁵⁰⁰ Pozri pozn. 498.

⁵⁰¹ K osobe Papiniána pozri pozn. 186.

duje len na jednu časť celá táto časť, alebo len časť tejto časti. Lebo aj pre tento druhý prípad nariaďujeme, čo sme povedali o vydaní celej pozostalosti.⁵⁰²

9. Ak sa od niekoho žiada vydať pozostalosť, pričom sa mu zároveň ponechá jedna jediná vec, alebo sa mu odníme vec, ktorá tvorí jednu štvrtinu, napríklad pozemok alebo nejaká iná vec, tak sa má vydanie uskutočniť analogicky podľa Trebeliánovho⁵⁰³ senátneho uznesenia, ako keby sa od neho požadovalo ponechať si jednu štvrtinu a ostatnú pozostalosť vydať. Predsa je tu ale rozdiel, že v jednom prípade, teda keď sa pozostalosť má vydať a súčasne ponechať si jednu vec, alebo vec sa má odňať, na základe tohto senátneho uznesenia sa žaloby prenášajú nedelene a vec, ktorá dedičovi ostáva, ostáva u neho bez akejkoľvek spojitosti s pozostalosťou, ako keby ju nadobudol z odkazu. V inom prípade, teda keď sa od dediča požaduje vydanie pozostalosti pri ponechaní si štvrtej časti a on ju vydá, treba žaloby deliť a v troch štvrtinách preniesť na fideikomisára a v jednej štvrtine ponechať dedičovi. Áno, dokonca ak jednotlivá vec, ktorú si môže ponechať alebo odňať a pozostalosť vydať, tvorí väčšiu časť pozostalosti, prenesú sa žaloby tiež nedelene a ten, komu sa má pozostalosť vydať, musí uvážiť, či mu nadobudnutie prinesie úžitok. To isté platí, prirodzene, aj vtedy, keď sa od niekoho požaduje vydať pozostalosť a súčasne ponechať si alebo dať odňať dve alebo viac vecí.

Ale ak sa od niekoho požaduje vydať pozostalosť a pritom sa mu zároveň ponechá alebo odníme určitá peňažná suma, ktorá tvorí štvrtinu alebo väčšiu časť pozostalosti, platí to isté. Čo sme povedali o tom, kto bol ustanovený za dediča na celok, prenášame aj na toho, kto je ustanovený za dediča len na časť.

10. Aj ten, kto umierajúc, [predtým] testament nezriadil, môže toho, o ktorom vie, že mu prípadne jeho majetok podľa civilného práva alebo podľa prétorského práva [*ius honorarium*], požiadať o vydanie celej pozostalosti alebo jednej jej časti alebo nejakej veci, napríklad pozemku, otroka, peňazí inému, hoci odkazy sú účinné len na základe testamentu.

11. Aj od toho, komu sa ako fideikomisárovi niečo vydá, možno požadovať, aby zasa inému toto celé alebo časť toho vydal, alebo dokonca aby vydal niečo iné.

12. A keďže fideikomisy vo svojich začiatkoch záviseli od svedomitosti dedičov a podľa toho dostali svoj názov, ako aj obsah a pretože ich božský cisár Augustus⁵⁰⁴ vyzbrojil právnymi sankciami, v úsilí tohto cisára prekonať sme na základe jedného prípadu, ktorý nám predniesol neprekonateľný minister spravodlivosti Tribonián [*quaestor sacri palatii*],⁵⁰⁵ v krátkosti vydali konštitúciu,⁵⁰⁶ v ktorej sme nariaďili toto: Ak porúčiteľ dôveroval svedomitosti [*fidei heredis*] svojho dediča vydať pozos-

⁵⁰² Gai. Inst. 2,259.

⁵⁰³ Pozri pozn. 495.

⁵⁰⁴ Pozri pozn. 350.

⁵⁰⁵ Pozri pozn. 1.

⁵⁰⁶ C 6,42,32 (a. 531).

talosť alebo niektoré jej časti ako fideikomis a keď sa táto skutočnosť nedá dokázať ani listinou ani piatimi svedkami, ktorí sú, ako je známe, zákonom pri fideikomisoch predpísaní,⁵⁰⁷ pretože bolo prítomných menej ako päť svedkov alebo vôbec ani jeden svedok, a keď sa teda dedič – nech sa otec dediča alebo niekto iný spola-hol na svedomitosť dediča a uložil mu vydanie predmetu – z nesvedomitosti zdrá-ha jemu v dôvere uložený sľub splniť tým, že popiera, že by sa vec takto udiala, a keď potom fideikomisár, ktorý sám predtým prisahal nič nežalovať zo šikány, mu potom predostrel prísahu, musí dedič buď na seba vziať prísahu, že nič také od po-ručiteľa nepočul, alebo ak sa zdráha, musí byť prinútený k plneniu dedičského fi-deikomisu alebo jednotlivého fideikomisu, aby posledná vôľa poručiteľa, do ktorej vkladal dôveru na svedomitosť dediča, nezostala nesplnená. Toto isté pravidlo sme ustanovili aj pre prípad, ak príjemca odkazu alebo fideikomisár je zodpoveda-júcim spôsobom zaťažný [podobne niečo plniť]. Ak však ten, o ktorom sa tvrdí, že je zaťažný fideikomisom, síce uznáva, že je zaťažný, ale v litere zákona hľadá úto-čište, potom má byť v každom prípade prinútený k plneniu.

DVADSIATY ŠTVRTÝ TITUL

O JEDNOTLIVÝCH FIDEIKOMISOCH⁵⁰⁸

Aj jednotlivé veci možno zanechať ako fideikomis, napríklad pozemok, otroka, odev, striebro alebo peniaze a buď samého dediča požiadať o ich vydanie inému, alebo príjemcu odkazu, hoci príjemcovi odkazu nemožno uložiť odkaz.⁵⁰⁹

1. Poručiteľ môže ako fideikomis zanechať nielen vlastné veci, ale aj veci dediča alebo príjemcu odkazu alebo fideikomisára alebo veci niekoho iného. Pritom je možné požadovať nielen od príjemcu odkazu a fideikomisára, aby im zanechané veci vydali niekomu inému, ale aj iné veci, či sú vlastné alebo cudzie. Len pritom treba dávať pozor, lebo od nikoho nemožno požadovať vydať viac ako dostane z testamentu; lebo čo je nad to, nemožno účinne zanechať. Ak je však zanechaná cudzia vec ako fideikomis, musí obťažný buď túto vec nadobudnúť a plniť, alebo zaplatiť jej hodnotu.⁵¹⁰

2. Aj slobodu otrokovi možno zabezpečiť fideikomisom, pričom sa od dediča, príjemcu odkazu alebo od fideikomisára požaduje, aby ho prepustili. A nezáleží na tom, či poručiteľ navrhuje svojho vlastného otroka, alebo či otrok patrí dedičovi, príjemcovi odkazu alebo dokonca cudzej osobe.

Cudzieho otroka musí pritom niekto najprv nadobudnúť a potom môže byť

⁵⁰⁷ Porov. C 6,36,8,3 (a. 424).

⁵⁰⁸ Gai. Inst. 2,260 – 267; C 6,42.

⁵⁰⁹ Gai. Inst. 2,260.

⁵¹⁰ Gai. Inst. 2,261 – 262.

prepustený na slobodu. Ak ho ale jeho vlastník nepredá a ani nič nedostal z testamentu toho, kto prepustenie na slobodu nariadil,⁵¹¹ prepustenie na slobodu nezahynie hneď, ale sa odloží, pretože v priebehu času, len čo sa vyskytne príležitosť nadobudnúť otroka, sa prepustenie na slobodu zabezpečí. Kto však na základe fideikomisu nadobudne slobodu, nebude prepustencom poručiťľa, aj keď bol jeho otrokom, ale prepustencom toho, kto ho prepustil na slobodu.⁵¹² Naproti tomu kto sa stane slobodným nepriamo na základe testamentu, bude sám prepustencom poručiťľa; bude sa aj nazývať prepustencom z ríše mŕtvych [*orcinus*]. A nikto nemôže byť nepriamo prepustený na slobodu z testamentu, kto nebol vo vlastníctve poručiťľa v oboch chvíľach, vo chvíli keď [poručiťľ] zriadil testament aj vo chvíli jeho smrti. Ako sa uznáva, prepustenie na slobodu je nepriamo udelené vtedy, keď poručiťľ nepožaduje od druhého prepustiť otroka na slobodu, ale keď sám prejavil svoju vôľu, že mu patrí sloboda istým spôsobom ešte z jeho vlastného testamentu.

3. Pre fideikomisy sa majú používať najmä nasledujúce slová: žiadam [*peto*], navrhujem [*rogo*], chcem [*volo*], prikazujem ti [*mando*], dôverujem tvojej svedomitosti [*fidei tuae committo*]. Tieto slová sú účinné tak jednotlivo, ako keby sa všetky nahromadili.⁵¹³

DVADSIATY PIATY TITUL

O KODICILOCH⁵¹⁴

Pred Augustom⁵¹⁵ istotne neexistoval právny inštitút kodicilu.⁵¹⁶ Ako prvý to bol Lucius Lentulus, ktorý dal aj podnet na fideikomisy, čo bol začiatok kodicilov. Keď totiž v Afrike zomieral, napísal kodicily, písomné tabuľky, ktoré boli testamentom prednostne potvrdené, a v nich prostredníctvom fideikomisu prosil Augusta, aby niečo určité vykonal. Tým, že božský cisár Augustus splnil jeho vôľu, ostatní nasledovali jeho príklad a používali fideikomisy; aj dcéra Lentula splnila odkazy, ktoré právne nedlhovala. Augustus mal potom zvolať učených právnikov, medzi nimi aj Trebatia,⁵¹⁷ ktorý bol v tom čase najväčšou autoritou, a mal sa ich

⁵¹¹ Porov. C 7,4,6 (*sine datis*).

⁵¹² Gai. Inst. 2,266.

⁵¹³ Gai. Inst. 2,249.

⁵¹⁴ D 29,7; C 6,36.

⁵¹⁵ Pozri pozn. 350.

⁵¹⁶ *Codicillus* (kodicil) je na voskovej tabuľke urobený dodatok k testamentu, ktorým poručiťľ sprostredkúva dedičovi alebo vysvetľuje, dopĺňa alebo mení svoj testament.

⁵¹⁷ Gaius Trebatius Testa, republikánsky právnik z 1. stor. pred Kr., žiak vynikajúceho právnika S. S. Rufa a učiteľ nemenej vynikajúceho právnika Labeóna. Na jeho právnické myslenie mala veľký vplyv grécka filozofia.

opýtať, či to možno uznať a či použitie kodícilov nie je v rozpore s právnymi zásadami. A Trebatius Augustovi poradil tým, že poukázal na to, že pre občanov je veľmi užitočné a nevyhnutné v dôsledku ďalekých a dlho trvajúcich ciest, ktoré boli už v dávnych časoch bežné, v prípade, keď nemožno zriadiť testament, aby tam bolo možné zriadiť aspoň kodícil. Keď potom neskôr dokonca Labeo⁵¹⁸ zriadil kodícil, už nikto nepochyboval, že kodícily sú právne úplne prípustné.

1. Kodícil možno zriadiť nielen testamentom, ale aj keď sme v čase svojej smrti bez testamentu, môžeme kodícilom zanechať fideikomis. Ak bol však kodícil skoncipovaný pred testamentom, má byť podľa Papiniána⁵¹⁹ platný len vtedy, keď sa neskôr prejavom poslednej vôle výslovne potvrdí. Božskí cisári Septimius Severus⁵²⁰ a Antoninus [Caracalla]⁵²¹ reskriptom však nariadili, že z takého kodícilu, ktorý predchádza testamentu, možno žalovať fideikomisy, ak sa ukáže, že ten, kto neskôr zriadil testament, sa neodchýlil od svojej vôle, ktorú vyjadril v kodícile.

2. Kodícilom sa ale nemôže pozostalosť ani poskytnúť ani odňať, aby sa tým právo z testamentu a právo z kodícilu nezlúčilo; a preto sa nemôže kodícilom nariadiť vydedenie.

Pozostalosť sa nemôže priamo kodícilom ani priznať ani odňať; ale pomocou fideikomisu možno pozostalosť v kodícile účinne zanechať. Takisto nemožno ustanovenému dedičovi v kodícile priamo ani uložiť podmienku ani ustanoviť substitúta.

3. Dokonca možno zriadiť viac kodícilov; ich zriadenie si nevyžaduje osobitnú formu.⁵²²

⁵¹⁸ Marcus Antistius Labeo, klasický právnik z rozhrania 1. stor. pred Kr. Všestranne vzdelaný muž, rodený právnik, respondent, ale predovšetkým učiteľ a plodný právnický spisovateľ. Venoval sa aj problémom histórie, filozofie, jazykovedy a rétoriky. Patrí k najväčším raným klasikom, ktorého aj neskoršie generácie právnikov citovali. Ako presvedčený republikán dával očividne najavo svoju nevôľu voči cisárstvu. Aj preto údajne odmietol úrad konzula. S jeho menom je spojený významný edičný čin: v r. 1955 začal vychádzať v Neapole romanistický časopis „LABEO. Rassegna quadrimestrale di diritto romano“.

⁵¹⁹ Porov. Pap. D 29,7,5. K osobe Papiniána pozri pozn. 186.

⁵²⁰ Pozri pozn. 194.

⁵²¹ Pozri pozn. 195.

⁵²² K § 2,3 pozri Marci. D 29,7,6 pr. – 1.

TRETIA KNIHA

PRVÝ TITUL

O POZOSTALOSTIACH, KTORÉ PRIPADNÚ

OD INTESTÁTNEHO PORUČITEĽA⁵²³

Bez testamentu zomrie, kto testament buď vôbec nezriadi, alebo zriadi neplatný testament alebo sa tento testament zruší⁵²⁴ alebo stane neplatným, alebo podľa ktorého sa nikto nestane dedičom.⁵²⁵

1. Pozostalosti intestátneho poručiťa stoja podľa Zákona XII tabúl⁵²⁶ k dispozícii najprv vlastným dedičom [*sui heredes*].⁵²⁷

2. Za vlastných dedičov sa považujú, ako sme už vpredu povedali,⁵²⁸ tí, ktorí boli podriadení moci zomrelého, napríklad syn a dcéra alebo vnuk a vnučka, pochádzajúce od syna, alebo pravnuk a pravnučka [ktorých starý otec je syn zomrelého], alebo ďalší mužskí alebo ženskí potomci z otcovej strany. A nie je rozhodujúce, či ide o prirodzené alebo adoptívne deti.

2a. K vlastným dedičom treba rátať aj tých, ktorí síce nepochádzajú z legitímneho manželstva, predsa však prostredníctvom poručiťa sú priradení k obecnej rade a v dôsledku toho získali práva vlastných dedičov podľa konštitúcie⁵²⁹ vydané na tento účel; o nič menej aj tí, ktorých sa týkajú naše konštitúcie,⁵³⁰ v ktorých sme nariadili nasledujúce: Ak sa niekto najprv zviaže do pohlavného spoločenstva so ženou bez úmyslu uzavrieť manželstvo, hoci by s ňou manželstvo uzavrieť mohol, a má od nej deti, ale potom, keď dospel k úmyslu manželstvo uzavrieť a spolu s ňou zriadil sobášnu listinu a má s ňou synov a dcéry, potom majú byť manželské a patriť pod otcovskú moc nielen deti, ktoré sa narodili po zriadení vena, ale aj skoršie deti, pretože dali podnet k legitímnemu [manželskému] menu tých, čo sa narodili neskôr; ale toto, ako sme nariadili, má platiť len vtedy, keď sa po zriadení dotálnej listiny⁵³¹ nenarodia žiadne deti alebo predčasne narodené nebudú z tohto života odvolané.

2b. Len vtedy patria vnuk alebo vnučka, pravnuk alebo pravnučka k vlastným dedičom, ak osoby, ktoré sú voči nim v zostupnej línii [príbuzenstva], už nie sú podriadené moci svojho otca buď preto, že zomreli skôr, alebo z iného dôvodu,

⁵²³ Gai. Inst. 3,1 – 8; D 38,16; C 6,55.

⁵²⁴ Porov. Just. Inst. 2,17, 1 – 2.

⁵²⁵ Vo všetkých uvedených prípadoch danej schémy nastupuje intestátna dedičská postupnosť.

⁵²⁶ Pozri pozn. 141. Justinián tu má na mysli tab. 5,4.

⁵²⁷ Gai. Inst. 3,1,2.

⁵²⁸ Just. Inst. 2,19,2.

⁵²⁹ C 5,27,3 (a. 443); C 5,27, 4 (a. 470); C 5,27,9 (a. 528); porov. aj Just. Inst. 1,10,13.

⁵³⁰ C 5,27,10 (a. 529); C 5,27,11 (a. 530).

⁵³¹ Dotálna listina, čiže listina o zriadení vena (*veno = dos*), bola v tomto čase bežnou formou prejavu vôle uzavrieť manželstvo.

napríklad z dôvodu emancipácie.⁵³² Lebo ak v čase, keď niekto zomrie, je ešte jeho syn v jeho mocenskej podriadenosti, nemôže od neho pochádzajúci vnuk byť vlastným dedičom. Treba uznať, že toto platí aj pre vzdialenejších potomkov. Aj neskoršie narodení, keby sa narodili za života otca, nachádzali by sa v jeho moci, sú vlastnými dedičmi.⁵³³

3. Vlastní dedičia budú dedičmi aj bez svojho vedomia a hoci sú duševne chorí, môžu byť dedičmi, lebo zo všetkých dôvodov, z ktorých dedíme bez nášho vedomia, aj duševne chorí môžu nadobúdať [dediť]. Bezprostredne smrťou hlavy rodiny pokračuje vlastnícke právo akoby ďalej. A preto sa u nedospelých nevyžaduje formálny súhlas poručníka, lebo vlastní dedičia nadobúdajú [*adquiritur*] pozostalosť aj bez svojho vedomia. A tiež duševne chorý nenadobúda pozostalosť so súhlasom poručníka, ale *ipso iure*.

4. Niekedy ale bude niekto vlastným dedičom svojej hlavy rodiny, aj keď v čase jeho smrti mu nebol mocensky podriadený, napríklad ak sa po smrti hlavy rodiny vrátil z nepriateľskej cudziny; vyplýva to totiž z práva návratu [*ius postliminii*].⁵³⁴

5. Stáva sa aj opak, že niekto, hoci v čase smrti [hlavy rodiny] patrí k rodine zomrelého, predsa nebude vlastným dedičom, napríklad ak hlava rodiny po smrti bola odsúdená pre vlastizradu [*perduellio*], a preto sa má spomienka na neho zahľadiť. Takáto hlava rodiny nemôže totiž mať vlastného dediča, lebo po ňom dedí fiskus. Možno však povedať, že syn mal najprv podľa práva postavenie vlastného dediča, potom ho však stratil.

6. Ak prichádzajú do úvahy z jednej strany syn alebo dcéra, na druhej strane po zomrelom synovi vnuk alebo vnučka, tak sú rovnakým spôsobom povolávaní k pozostalosti, a bližší stupeň príbuznosti nevylučuje vzdialenejší stupeň príbuznosti. Lebo je očividne právom, že vnuci a vnučky nastupujú na miesto svojho otca. Z toho istého dôvodu sú povolaní vedľa seba aj vnuk alebo vnučka zomrelého syna a pravnuk alebo pravnučka po zomrelom vnukovi. A keďže sa uznalo, že tak vnuci a vnučky, ako aj pravnuci a pravnučky nastupujú na miesto svojho otca, je úplne správne pozostalosť nedeliť podľa hláv [*in capita*], ale podľa kmeňov [*in stirpes*], takže jeden syn dostane jednu polovicu pozostalosti a dvaja alebo viacerí od druhého syna pochádzajúci vnuci zdedia druhú polovicu. Ak pritom pri dvoch zomrelých synoch prichádzajú do úvahy vnuci a od jedného jeden alebo dvaja, od druhého traja alebo štyria, patrí jednému alebo dvom jedna polovica, trom alebo štyrom druhá polovica.⁵³⁵

7. Ak je ale otázka, či môže byť niekto vlastným dedičom, potom záleží od času, ku ktorému sa konštatuje, že niekto zomrel bez testamentu. To sa stane aj pri testa-

⁵³² Pozri pozn. 91.

⁵³³ Gai. Inst. 3,2; 3,4.

⁵³⁴ Pozri pozn. 121.

⁵³⁵ Gai. Inst. 3,7 - 8.

mente bez predmetu [nedostatok nastupujúcich dedičov]. Ak je syn vydedený a cudzí dedič ustanovený testamentom za dediča a po smrti syna vysvitne, že testamentom ustanovený nie je dedičom, lebo buď nechce byť dedičom, alebo ním nemôže byť, potom sa stane vnuk vlastným dedičom starého otca, lebo k času, ku ktorému sa konštatuje, že *pater familias*⁵³⁶ zomrel *intestatus*, prichádza do úvahy len vnuk. A to je nesporné.

8. A keby sa vnuk narodil po smrti starého otca, ale bol splodený za jeho života, bude vlastným dedičom, pokiaľ by neexistoval testament jeho starého otca po smrti jeho otca [nedostatok dedičov, ktorí chcú prijať pozostalosť]. Ak bol však splodený a narodil sa po smrti svojho starého otca, ak testament starého otca po smrti otca nebude existovať, nebude vlastným dedičom starého otca, lebo vôbec nezažil otca svojho otca v právnom príbuzenskom vzťahu.⁵³⁷ Podobne nepatrí k deťom podriadeným starému otcovi ani ten, koho adoptoval syn a ktorého emancipoval starý otec. Keďže títo vo vzťahu k pozostalosti nepatria medzi mocensky podriadené deti, nemôžu ako najbližší príbuzní požadovať ani *bonorum possessio*. Toľko, pokiaľ ide o vlastných dedičov.

9. Emancipované deti nemajú však podľa civilného práva dedičské právo, lebo nie sú ani vlastnými dedičmi, keďže sú vylúčené spod moci hlavy rodiny, ani nie sú iným právom Zákona XII tabúl⁵³⁸ povolaní k dedičskej postupnosti. Ale prétor im z dôvodov prirodzenej slušnosti [*naturali aequitate*] zabezpečuje *bonorum possessio* [prostriedkom] „*unde liberi*“ [odkiaľ deti] tak, akoby v čase smrti hlavy rodiny boli pod jeho mocou, bez ohľadu na to, či prichádzajú do úvahy samy alebo spolu s vlastnými dedičmi. Ak prichádzajú pritom do úvahy dve deti, jedno emancipované, druhé v čase smrti hlavy rodiny jej podriadené, potom je síce to, ktoré bolo podriadené, podľa civilného práva jediným dedičom, čo znamená, že samo je vlastným dedičom; ale keďže emancipovaný syn je povolaný k polovici pozostalosti dobrodením prétora [*beneficio praetoris*], vyplýva z toho, že vlastný dedič je dedičom časti [*pro parte*].

10. Naproti tomu tí, ktorých emancipoval ich prirodzený otec a dali sa [iným] adoptovať, nebudú povolaní k pozostalosti svojho prirodzeného otca, pokiaľ sa v čase jeho smrti ešte nachádzajú v adoptívnej rodine. Ale ak ich za svojho života adoptívny otec emancipoval, budú podobne povolaní k pozostalosti svojho prirodzeného otca, ako keby emancipoval len ich a ako keby sa nikdy nenachádzali v adoptívnej rodine. A zodpovedajúc uvedenému, od tejto chvíle vo vzťahu k adoptívnemu otcovi zaujímajú postavenie cudzieho [dediča]. Ak ale budú emancipovaní adoptívnym otcom až po smrti svojho prirodzeného otca, potom na jednej strane nadobudnú, čo sa ich týka, rovnako postavenie cudzích; na druhej strane nedosiahnu, čo sa týka pozostalosti ich otca, postavenie detí. Takto sa to uznalo

⁵³⁶ *Pater familias* je tu vo vzťahu k vnukovi jeho starý otec, ktorý je nositeľom otcovskej moci.

⁵³⁷ Porov. Ulp. D 38,16,1,8.

⁵³⁸ Pozri pozn. 141.

preto, lebo by bolo nesprávne, aby bolo v moci adoptívneho otca, komu má pripadnúť pozostalosť prirodzeného otca, jeho deťom, alebo jeho bočným príbuzným z mužskej strany.

11. Adoptívne deti majú pritom menej práv ako deti prirodzené. Lebo po emancipácii prirodzených detí zostáva postavenie podriadených detí dobrodením préтора, hoci ho podľa civilného práva strácajú. Naproti tomu emancipované adoptívne deti strácajú postavenie podriadených detí podľa civilného práva a ani nedostanú žiadnu pomoc od préтора. A je to správne. Lebo civilnoprávny predpis [*iura civilis ratio*] nemôže odstrániť prirodzené práva. A preto nikto nemôže prestať byť synom alebo dcérou, vnukom alebo vnučkou, ak prestane byť vlastným dedičom. Naproti tomu do postavenia cudzích upadnú emancipované adoptívne deti, lebo právne postavenie a meno syna a dcéry, ktoré adopciou získali, iným civilnoprávnym predpisom, to znamená emancipáciou, zasa stratili.

12. Všetko toto platí aj pri *bonorum possessio*, ktoré prétor slúbil proti testamentu hlavy rodiny prítomným podriadeným deťom, to znamená tým, ktoré nepatria ani k ustanoveným dedičom ani nie sú patrične vydedení. Lebo prétor síce k tomu *bonorum possessio* povoláva tých, ktorí boli v čase smrti podriadení moci hlavy rodiny, ako aj emancipovaných, ale odmieta tých, ktorí sa v čase, keď ich prirodzený otec zomrel, nachádzali v adoptívnej rodine. Podobne nepripúšťa k jeho pozostalosti adoptívnym otcom emancipované adoptívne deti, a to v prípade intestátneho dedenia a tým menej nie proti testamentu, lebo sa už viac nerátajú k podriadeným deťom.

13. Musíme však poukázať na to, že tí, ktorí sa nachádzajú v adoptívnej rodine, alebo po smrti svojho prirodzeného otca boli emancipovaní svojím adoptívnym otcom, v prípade, ak prirodzený otec zomrel *intestatus*, nebudú síce pripustení podľa ediktu, podľa ktorého deti sú povolávané k *bonorum possessio*, ale podľa iného ediktu, totiž podľa toho, podľa ktorého sú povolávaní pokrvní príbuzní [*cognati*] zomrelého. Podľa tohto ediktu budú povolaní pod podmienkou, že pred nimi nestoja ani deti ako vlastní dedičia, ani ako emancipovaní, ani nejaký bočný príbuzný z mužskej strany neprichádza do úvahy [*adgnatus*]. Lebo ako prvých povoláva prétor deti, a síce ako vlastných dedičov, tak aj emancipovaných, potom intestátnych dedičov [*legitimos heredes*]⁵³⁹ a napokon najbližších príbuzných [*proximos cognatos*].

14. Všetky tieto pravidlá sa už uznávajú oddávna. Pretrvali však našou konštitúciou⁵⁴⁰ určité zlepšenie, ktoré sme urobili o osobách, ktoré ich prirodzení otcovia dali inému adoptovať. Našli sme totiž jednotlivé prípady, v ktorých synovia v dôsledku adopcie stratili dedičské právo voči prirodzenému otcovi a potom, keď sa adopcia emancipáciou skončila, ani po jednom otcovi neboli povolaní k pozosta-

⁵³⁹ Čiže bočných príbuzných v mužskej línii.

⁵⁴⁰ C 8,47,10 (a. 530). Porov. aj Just. Inst. 1,11,2.

losti. A toto obvyklým spôsobom korigujúc, vydali sme spomenutú konštitúciu, v ktorej sme nariadili, že nech kedykoľvek prirodzený otec svojho syna inému adoptuje, synovi sa zachovávajú všetky práva tak, ako keby zostal podriadený prirodzenému otcovi a ako keby k nijakej adopcii nedošlo; výnimkou je len prípad, keď dotýčny môže nadobudnúť pozostalosť adoptívneho otca *ab intestato*. Ak ale existuje [jeho obchádzajúci] testament adoptívneho otca, nemôže si z jeho pozostalosti ani podľa civilného práva, ani podľa prétorského práva niečo nárokovať, ani získať *bonorum possessio* proti testamentu [*contra tabulas*], ani podať sťažnosť [*querella*] pre nespravodlivý testament, lebo adoptívny otec nie je prinútený ho ustanoviť za dediča alebo ho výlučne [menovite] vydediť: predsa s ním nie je spojený prirodzeným zväzkom. A ani potom nedostane nič, ak je adoptovaný ako jeden z troch mužských potomkov podľa *senatusconsultum Afinianum*.⁵⁴¹ Lebo aj v tomto prípade sa mu ani nezadrží povinná štvrtina a ani nemá k dispozícii nejakú žalobu, aby to mohol požadovať. Podľa našej konštitúcie je však vylúčený ten, koho prirodzený otec adoptoval. Keďže pokiaľ ide o túto osobu, spadá oboje dohromady, prirodzené a pozitívne právo, pre takýto prípad sme ponechali pôvodné právo, nie inak ako v prípade, v ktorom sa *pater familias* sám dal uznať ako dieťa arrogáciou.⁵⁴² Bližšie podrobnosti možno nájsť v texte vpredu uvedenej konštitúcie.

15. Toho istého povolávali za dávnych čias, lebo sa uprednostňovali potomci v mužskej línii – najmä vnuci a vnučky, ktorí pochádzali od potomka mužského pohlavia [od poručiteľa] – pri dedičskej postupnosti vlastných dedičov, a len oni boli postavení pred dedičské právo bočných príbuzných v mužskej línii. Naproti tomu vnuci narodení z dcér a od vnučiek narodení pravnuci tým, že sa rátali [všeobecne] k pokrvným príbuzným, boli povolávaní po bočných príbuzných mužskej línie, ako aj vo vzťahu k dedičskej pozostalosti starého otca alebo prastarého otca zo strany matky, ako aj vo vzťahu k dedičskej postupnosti po starej matke alebo prastarej matke z otcovej alebo matkinej strany. Ale božskí cisári takúto nespravodlivosť priečiacu sa prírode, nechceli naďalej ponechať bez príslušného zlepšenia.⁵⁴³

Zabezpečili im v dedičskej postupnosti rovnaký stupeň, pretože meno potomkov pochádzajúcich od vnukov a pravnukov v mužskej línii je rovnaké. Tým ale, že

⁵⁴¹ Porov. C 8,47,10,3 (a. 530). *Senatusconsultum Afinianum* poskytovalo jednému z troch bratov adoptovaných treťou osobou nárok na 1/4 z dedičskej postupnosti po adoptívnom otcovi.

⁵⁴² Porov. Just. Inst. 1, 11,1.

⁵⁴³ Ide o Valentiniána, Teodosia a Arcadia v C 6,55,9 (a. 389). Flavius Valentinianus (Valentinián II), rímsky cisár v r. 375 – 392, syn Valentiniána I., bol armádou povolaný za cisára, v r. 387 ušiel pred uzurpátorom Maximom na východ k Teodosiovi I., v r. 388 sa vrátil späť, 15. 5. 392 bol pri Viedni zavraždený. Flavius Teodosius (Teodosius I.), rímsky cisár v r. 379 – 395, podporoval kresťanstvo a ako posledný cisár celej rímskej ríše dal v r. 381 zvolať do Konštantinopolu druhý ekumenický koncil, ktorý odsúdil ariánstvo. Zaslúžil sa o reformy v oblasti hospodárstva, daní a práva, je považovaný za najvýznamnejšieho cisára 4. stor. Flavius Arcadius, východorímsky cisár v r. 383 – 408, najstarší syn Teodosia I. a brat západorímskeho cisára Honorio (395 – 423). Napriek dobrému vzdelaniu a určitým schopnostiam bol závislý od dvornej šľachty.

tí, ktorých postavenie je upevnené nielen prírodou, ale aj prostredníctvom starého práva, a teda majú viac, domnievali sa, že dedičský podiel uvedených vnukov, vnučiek a ďalších potomkov sa má trochu skrátiť, takže títo získajú o jednu tretinu menej ako ich matka alebo stará matka [po ich otcovi], alebo ich otec alebo starý otec z otcovej alebo matkinej strany, ak žena [to znamená ich matka] zomrela. A ak títo nastúpia do dedičskej pozostalosti, tak cisári, najmä ak sami prichádzali do úvahy, nepovoľujú bočných príbuzných v mužskej línii. A tak ako povoľáva Zákon XII tabúl⁵⁴⁴ po starom otcovi k dedičskej pozostalosti po smrti syna vnukov a vnučiek alebo pravnukov a pravnučky namiesto ich otca, tak povoľáva cisárske nariadenie aj ich [potomkov dcéry] s už opísaným skrátením o jednu tretinu namiesto ich matky alebo starej matky.

16. Vzhľadom na to, že medzi bočnými príbuznými v mužskej línii a uvedenými vnukmi ostávajú pochybnosti, lebo boční príbuzní v mužskej línii pri odvolaní sa na istú konštitúciu⁵⁴⁵ môžu si pre seba nárokovať jednu štvrtinu majetku zomrelého, uvedenú konštitúciu sme neakceptovali v našom kódexe a nedovolili sme ju z Teodosiánskeho kódexu^{545a} prevziať do tohto. Publikovaním našej konštitúcie⁵⁴⁶ právo tejto konštitúcie stratilo platnosť. A nariadili sme, že ak prichádzajú do úvahy takíto vnuci po dcére alebo pravnuci po vnučke alebo ďalší podobní potomci, nemôžu si boční príbuzní v mužskej línii nárokovať žiadnu časť pozostalosti zomrelého, aby tí, ktorí pochádzajú z bočnej línie, neboli uprednostení voči tým, ktorí pochádzajú od poručiteľa v priamej línii. A aj dnes potvrdzujeme, že naša konštitúcia, zodpovedajúca svojou presvedčivou silou a aktuálnosťou, má platnosť, predsa však s nasledujúcim pravidlom: Tak ako sa v starých časoch určilo, že sa dedičská pozostalosť nerozdeľovala medzi synov a vnukov po skôr zomrelom synovi podľa hláv, ale podľa kmeňov, nariaďujeme teda, že sa rozdelenie má udiať takto aj medzi synmi a vnukmi skôr zomrelej dcéry, alebo medzi samými vnukmi a vnučkami a ďalšími vzdialenejšími potomkami. Podľa toho obidve dedičské spoločenstvá nadobudnú časť pozostalosti svojej matky alebo otca, svojej starej matky alebo starého otca bez akéhokoľvek skrátenia, takže ak na jednej strane prichádzajú do úvahy jeden alebo dvaja, na druhej strane traja alebo štyria, jeden alebo dvaja potomci dostanú jednu polovicu dedičskej pozostalosti, druhí traja alebo štyria druhú polovicu.

⁵⁴⁴ Pozri pozn. 141. Justinián tu má na mysli tab. 5,3.

⁵⁴⁵ Konštitúcia sa nezachovala.

^{545a} *Codex Theodosianus* bol prijatý 15. 2. 438 ako zbierka konštitúcií vydaných od začiatku 4. stor., t. j. od Konštantína I. Veľkého. Vypracovala ho komisia ustanovená cisárom Teodosiom II. (408 – 450) a v 16 knihách obsahuje predpisy o prameňoch práva (1.), o súkromnom práve (2. – 5.), o verejnom práve (6. – 15.) a cirkevnom práve (16.) Z CTh sa zachovali najmä predpisy verejného práva.

⁵⁴⁶ C 6,55,12 (a. 528).

DRUHÝ TITUL

O ZÁKONNEJ DEDIČSKEJ POSTUPNOSTI BOČNÝCH PRÍBUZNÝCH V MUŽSKEJ LÍNII⁵⁴⁷

Ak neprichádza do úvahy vlastný dedič alebo ani žiaden ten, koho prétor alebo cisárske konštitúcie povolávajú, a ani iným spôsobom sa neujali dedičskej pozostalosti, potom podľa Zákona XII tabúl⁵⁴⁸ dedičská pozostalosť prislúcha najbližším bočným príbuzným v mužskej línii [*ad adgnatum proximum*].

1. Bočnými príbuznými v mužskej línii [*adgnati*], ako sme už v prvej knihe⁵⁴⁹ uviedli, sú príbuzní, ktorí sú osobou mužského pohlavia medzi sebou pokrvne príbuzní [pokrvne viazaní], takpovediac pokrvní od otca. Pritom od toho istého otca pochádzajúci bratia sú medzi sebou bočnými príbuznými v mužskej línii; títo sa nazývajú aj *consanguinei* [otcovsko pokrvní bratia] a neskúma sa, či majú aj spoločnú matku.⁵⁵⁰ Podobne je aj strýko zo strany otca so synom svojho brata navzájom v bočnom príbuzenstve v mužskej línii. Do tejto skupiny patria aj bratovi synovia, t. j. tí, ktorí pochádzajú od dvoch bratov a nazývajú sa aj bratrancami. Takýmto spôsobom môžeme dôjsť ešte aj k ďalším bočným príbuzným v mužskej línii. Aj tí, čo sa narodila po smrti otca, dosiahnu právne postavenie otcovského pokrvnenstva.

Zákon⁵⁵¹ však neudeľuje dedičskú pozostalosť všetkým bočným príbuzným v mužskej línii rovnako, ale tým, ktorí v určitom okamihu stoja [príbuzensky] najbližšie, od ktorého sa teda konštatuje, že niekto zomrel *intestatus*.⁵⁵²

2. Aj adopciou vzniká právne postavenie bočných príbuzných v mužskej línii, napríklad medzi prirodzenými synmi a tými, ktorých ich otec adoptoval (a nie je spor- né, že v technickom zmysle aj oni sú nazývaní ako otcovskí pokrvní). Podobne sa nepochybuje o tom, že keď niekto z tvojich ďalších bočných príbuzných v mužskej línii, napríklad tvoj brat alebo tvoj strýko zo strany otca, alebo napokon vzdialenejší príbuzný niekoho adoptoval, tento patrí k vašim bočným príbuzným v mužskej línii.

3. V ostatnom sa dedičská pozostalosť nadobúda medzi mužmi podľa práva bočného príbuzenstva v mužskej línii vzájomne aj vo veľmi vzdialenom stupni príbuzenstva. V súvislosti so ženami sa toto uznalo len potiaľ, pokiaľ samy len podľa práva otcovského pokrvnenstva nadobudli dedičskú pozostalosť, to znamená, keď boli sestrami, okrem toho nie; naproti tomu muži boli k dedičským pozostalostiam žien pripustení, aj keď boli vo veľmi vzdialenom stupni bočného príbuzen-

⁵⁴⁷ Gai.Inst. 3,9 – 16; 3,23 – 30; D 38,7; D 38,16; C 6,15; C 6, 55.

⁵⁴⁸ Pozri pozn. 141. Justinián má na mysli tab. 5,4.

⁵⁴⁹ Pozri Just. Inst. 1,15, 1.

⁵⁵⁰ Gai. Inst. 3,10.

⁵⁵¹ Zákon XII tabúl.

⁵⁵² Gai. Inst. 3,11.

stva. Pritom patrí ti dedičská pozostalosť dcéry tvojho brata alebo tvojho strýka z otcovej strany alebo dedičská pozostalosť tvojej tety z otcovej strany; tvoja im však nepatrí. To sa preto tak konštatovalo, lebo sa zdá výhodnejšie právo upraviť tak, že dedičské pozostalosti spravidla prípadnú mužom. Ale keďže bolo očividne nespravodlivé [*iniquum*] odmietať všetky ženy ako cudzích dedičov, prétor ich pripustil k *bonorum possessio* v časti, kde sľuboval *bonorum possessio* z hľadiska príbuzenskej blízkosti. Podľa tejto časti [prétorského ediktu] budú však k dedičskej postupnosti povolané len vtedy, keď neprichádza do úvahy ani bočný príbuzný v mužskej línii, ani bližší [všeobecne] pokrvný príbuzný.

3a. A toto všetko nezaviedol Zákon XII tabúl⁵⁵³; všetko sa to zaviedlo z náklonnosti k jednoduchosti, ktorá je priateľkou zákonov; všetci boční príbuzní v mužskej línii akéhokoľvek stupňa, či sú to muži alebo ženy, majú byť vzájomne povolaní za dedičov podľa vzoru vlastných dedičov.⁵⁵⁴ Právna veda predošlého obdobia, ktorá je však mladšia ako Zákon XII tabúl, avšak staršia ako cisárske zákonodarstvo, zaviedla s pomerne ostrým dôvtipom vpredu uvedený rozdiel, keďže iná dedičská postupnosť nebola známa, a úplne vylúčila ženy z dedenia v mužskej línii, až kým prétori, ktorí postupne odstraňovali tvrdosti civilného práva alebo dopĺňali medzery, z ľudského hľadiska svojimi ediktmi nezaviedli ďalší poriadok. A tým, že zaviedli líniu [všeobecného] pokrvného príbuzenstva z hľadiska stupňa príbuznosti, pomohli ženám k zabezpečeniu *bonorum possessio*, ktoré sa nazýva „odkiaľ príbuzní“ [*unde cognati*].

3b. My však, ktorí nasledujeme Zákon XII tabúl⁵⁵⁵, a v tejto oblasti zostávame v jeho línii, chválime síce prétorov pre ich ľudskosť, nezdá sa nám však, že by tento problém vyriešili v celosti. Lebo keď sa stretne ten istý prirodzený stupeň príbuzenstva a označenie pre bočné príbuzenstvo v mužskej línii je rovnoprávne pre mužských a ženských potomkov, prečo pripúšťame mužov k dedičskej postupnosti po všetkých bočných príbuzných v mužskej línii, kým v mužskej línii z bočne príbuzných žien majú prístup k dedičskej postupnosti len sestry? Ak máme všetko vrátiť späť a túto úpravu priviesť znovu do súladu so Zákonom XII tabúl, preto sme v našej konštitúcii nariadili,⁵⁵⁶ že všetky osoby, ktoré má zákon na mysli, to znamená všetci potomci pochádzajúci od osoby mužského pohlavia, či sú mužmi alebo ženami, budú povolaní k zákonnej dedičskej postupnosti po tom, ktorý je *intestatus*, primerane blízkosti stupňa jeho príbuznosti, a že ženy budú vylúčené nie preto, že ako od toho istého otca pochádzajúce sestry nemajú právne postavenie otcovského príbuzenstva.

4. Na mysli sme mali aspoň jeden celý stupeň [doteraz len prétorsky zohľadnené jednoduché] pokrvného príbuzenstva previesť do intestátnej dedičskej postupnosti, k nášmu nariadeniu ešte priradiť, že k dedičskej postupnosti svojho strýka

⁵⁵³ Pozri pozn. 141.

⁵⁵⁴ U nich sa nerozlišuje medzi mužským a ženským pohlavím.

⁵⁵⁵ Pozri pozn. 141.

⁵⁵⁶ C 6,58,14 (a. 531).

z otcovej strany budú povolaní nielen syn alebo dcéra brata, primerane tomu, čo sme už nariadili, ale že pomocou toho aj syn alebo dcéra otcovej sestry, alebo niekto len prostredníctvom matkinej sestry dosiahne dedičskú pozostalosť ich strýka z matkinej strany, a to oni sami a spolu s nimi žiadna iná vzdialená osoba, takže ak niekto zomrel, kto bol pre synov svojho brata síce strýkom z otcovej strany, strýkom z matkinej strany, ale pre pozostalých jeho sestry, [všetci] rovnakým spôsobom títo z oboch strán nastúpia do dedičskej pozostalosti celkom tak, ako keby všetci boli povolaní podľa zákonného práva k dedičskej pozostalosti, pochádzajúc od mužskej osoby; pravda, to za predpokladu, že bratia a sestry neprichádzajú do úvahy (lebo ak tieto stupňom príbuzenstva prednostné osoby prijímú dedičskú pozostalosť, zostávajú ostatné stupne úplne vylúčené). Prirodzene, dedičská pozostalosť sa nerozdeľuje podľa kmeňov, ale podľa hláv.

5. Ak prichádzajú do úvahy viaceré stupne bočných príbuzných v mužskej línii, povoláva Zákon XII tabúl⁵⁵⁷ výslovne najbližších. Ak pritom napríklad prichádzajú do úvahy brat zomrelého a syn druhého brata, alebo strýko z otcovej strany, potom má brat prednosť. A hoci zákon, ktorý používa singulár, povoláva najbližšieho, nie je napriek tomu pochybné, že ak prichádzajú do úvahy viacerí toho istého príbuzenského stupňa, všetci budú pripustení k dedičskej pozostalosti. Lebo aj výraz najbližší stupeň je zrozumiteľný len pri viacerých stupňoch, a nie je menej problematické, že keď prichádza do úvahy len jeden jediný stupeň bočného príbuzenstva v mužskej línii, všetkým týmto patrí dedičská pozostalosť.

6. Ak niekto zomrie bez zriadenia testamentu, najbližší stupeň príbuzenstva sa ale vzťahuje na čas, v ktorý zomrel dotýčny, o ktorého dedičskú pozostalosť ide. Naproti tomu ak niekto, kto zriadil testament, zomrel, bude sa najbližší stupeň príbuzenstva vzťahovať na čas, od ktorého je isté, že nikto nechce byť dedičom podľa testamentu. Lebo až vtedy vidíme niekoho vo vlastnom zmysle ako zomrelého bez testamentu. Pravdaže, to vysvitne až po nejakom dlhšom čase. V tomto časovom rozpätí sa neraz stáva, že smrťou bližšieho príbuzného sa niekto stane najbližším príbuzným, ktorý v čase smrti poručiteľa nebol najbližším.

7. Vždy sa však uznávalo, že pri tomto spôsobe nadobúdania dedičskej pozostalosti nie je možná sukcesia, to znamená: ak by najbližší, ktorý bol podľa povedaného povolaný k dedičskej pozostalosti, dedičskú pozostalosť neprijal, alebo pred prijatím zomrel, nebudú k dedičskej pozostalosti povolaní príbuzní podľa nasledujúceho stupňa. Toto právo vytvorili zasa prétori tým, že ho sčasti opravili, nie úplne a nie bez zlepšenia; povolávali tých v poriadku [všeobecného] pokrvného príbuzenstva, z ktorých niektorým bolo právne postavenie bočného príbuzného v mužskej línii uzavreté. Naproti tomu my, usilujúc sa, aby nič nechýbalo do úplnosti práva, sme našou konštitúciou⁵⁵⁸ – ktorú sme, vedení ľudskosťou, vydali

⁵⁵⁷ Pozri pozn. 141. Justinián tu má na mysli tab. 5,4.

⁵⁵⁸ C 6,4,4,20 (a. 531).

o prepustení na slobodu – nariadili, že sa im nemá odprieť dedičská postupnosť do dedičskej pozostalosti bočných príbuzných v mužskej línii. Lebo by bolo nezmyselné, ak to, čo sa [všeobecne] pokrvne príbuzným prostredníctvom prétora otvorilo,⁵⁵⁹ bočným príbuzným v mužskej línii by zostalo uzavreté, najmä aj pokiaľ ide o bremeno poručníctva, postúpi v stupni príbuzenstva najbližšie stojaci, ak v príbuzenskom stupni na prvom mieste stojaci odpadne a pritom inak to, čo by sa pri bremene uznalo, pri výhode by sa nepripustilo.

8. K intestátnej dedičskej postupnosti bude podobne povolaná aj hlava rodiny, ktorá na základe čestnej dohody emancipovala syna alebo dcéru, vnuka alebo vnučku alebo ďalších potomkov. V tomto zmysle naša konštitúcia⁵⁶⁰ zaviedla, že emancipácia detí sa považuje za platnú na základe čestnej dohody, pričom starí právnici toto uznávali len vtedy, keď hlava rodiny uskutočnila emancipáciu výslovnou [špeciálnou] čestnou dohodou.⁵⁶¹

TRETÍ TITUL

O TERTULIÁNOVOM SENÁTNOM UZNESENÍ⁵⁶²

Právo vyjadrené v Zákone XII tabúl⁵⁶³ bolo také prísne a uprednostňovalo mužských pozostalých a odmietalo tých, ktorí sú navzájom príbuzensky zviazaní osobou ženského pohlavia až do tej miery, že nezabezpečovalo právo vzájomného nadobudnutia dedičskej pozostalosti medzi matkou a synom alebo dcérou. Len prétori povolávali tieto osoby k dedičskej postupnosti z hľadiska pokrvnej príbuzenskej blízkosti k *bonorum possessio* pomocou „odkiaľ príbuzní“ [*unde cognati*].

1. Ale tieto úzko vymedzené dobré práva boli neskôr zmenené. A ako prvý zabezpečil božský cisár Claudius⁵⁶⁴ matke pre útechu nad stratou detí ich pozostalosť ako zákonnej dedičke.

⁵⁵⁹ Prétor totiž povolil postúpenie podľa stupňa príbuzenstva.

⁵⁶⁰ C 8,48,6 (a. 531). Porov. C 6,4,4,25 (a. 531).

⁵⁶¹ Porov. Just. Inst. 3,9,5. Inst. 3, 3 268.

⁵⁶² Gai. Inst. 3,24; 3,3; D 38,17; C 6,56. *SC Tertulianum* z obdobia cisára Hadriána umožňovalo matke troch detí, bez ohľadu na to, či bola ich agnátkou alebo nie, dedenie po nich.

⁵⁶³ Pozri pozn. 141.

⁵⁶⁴ Tiberius Claudius Nero Germanicus, rímsky cisár v r. 41 – 54, bol po smrti cisára Caligulu prétoriánmi vyhlásený za cisára. Predtým žil v ústraní a venoval sa štúdiu odumretej etruštiny a histórie. Politicky sa snažil upevniť cisársku moc (tým si nezískal republikánsky zmýšľajúci senát), súc ovládaný prepustencami (Narcissus, Pallas, Polybius, Callistus) a manželkami (Messalina, Agrippina ml.). Hoci ho niektorí historici považovali za neschopného cisára (Tacitus, Suetonius), okrem upevnenia cisárskej administratívy dosiahol zaokrúhlenie štátnych hraníc v prospech Ríma, skonsolidoval financie, vyvíjal úspešnú stavebnú činnosť a bol aktívny aj v religióznej oblasti. Zomrel otrávený manželkou Agrippinou, ktorá tým dosiahla získanie cisárskeho trónu pre svojho syna Neróna z prvého manželstva.

2. Neskôr sa ale Tertuliánovým senátnym uznesením, ktoré bolo vydané za čias božského cisára Hadriána,⁵⁶⁵ o tomto smutnom dedení matky, nie aj starej matky, bola umožnená rozsiahla úprava týkajúca sa toho, že na slobode narodená matka s právom troch detí, podobne ako na slobodu prepustená bude pripustená k pozostalosti s právom štyroch detí svojich intestátne zomrelých synov a dcér, najmä ak je ešte podriadená otcovskej moci svojej hlavy rodiny; potom pravdaže prijíma pozostalosť, lebo je *alieni iuris subiecta* [podriadená právu druhého], so súhlasom toho, právu koho je podriadená.

3. Matke však budú predchádzať tí potomci zomrelého syna, ktorí sú jeho vlastnými dedičmi, alebo im stoja na roveň, bez ohľadu, či sú prvého alebo vzdialenejšieho stupňa príbuznosti. Ale podľa cisárskych konštitúcií predchádza matke zomrelých aj syn alebo dcéra zomrelej dcéry, to znamená ich starej matke. Aj otec oboch zomrelých, nie ale aj starý otec a prastarý otec, predchádza matke, ak medzi nimi ide o pozostalosť.⁵⁶⁶ Otcovsko pokrvný brat [zomrelého] syna, ako aj [zomrelej] dcéry vylučuje však najprv matku; otcovsko pokrvná sestra naproti tomu bola pripustená ako dedička k rovnakým častiam s matkou. Ak však prichádzali do úvahy otcovsko pokrvný brat alebo otcovsko pokrvná sestra, ako aj matka vyznamenaná pre pôrod viacerých detí, potom síce brat vylučuje matku, brat a sestra dostanú spoločne pozostalosť rovnakým dielom.

4. Prostredníctvom konštitúcie,⁵⁶⁷ ktorú sme uviedli v kódexe ozdobenom naším menom, mali sme v úmysle matke pomôcť tým, že sme mysleli na pôrod a šes-tonedielie a na smrteľné nebezpečenstvo, ktoré matkám pritom často hrozí. Preto považujeme za nezodpovedné stav náhody využiť na jej nevýhodu. Lebo ak slobodná žena neporodila tri deti, na slobodu prepustená štyri, oberáme ju neprávom o pozostalosť jej detí. Čím sa previnila [prehrešila], keď nepriviedla na svet mnoho, ale menej detí? A tak sme dali matkám narodeným na slobode, ako aj na slobodu prepusteným plné intestátne dedičské právo, aj keď neporodili tri alebo štyri deti, ale iba syna alebo dcéru, ktoré im smrť odňala, takže aj v tomto prípade sú povolané k intestátnej postupnosti svojich detí.

5. Ale kým predtým intestátne dedičské právo novelizujúce konštitúcie matku sčasti zvýhodňovali, sčasti znevýhodňovali a nepovoľovali ju k celosti, ale v niektorých prípadoch jednu tretinu, ktorú jej vzali a dali určitým intestátnym dedičom, v iných prípadoch ale urobili opak, rozhodli sme⁵⁶⁸, že matka podľa správnych a jednoduchých pravidiel predchádza všetkých intestátnych dedičov a dostane pozostalosť svojich detí bez akýchkoľvek obmedzení, okrem bratov a sester poručiteľa, či sú otcovsko pokrvní alebo takí, ktorí majú len právne postavenie

⁵⁶⁵ Pozri pozn. 323.

⁵⁶⁶ Ak totiž nie sú potomci zomrelých detí matky.

⁵⁶⁷ C 8,58,2 (a. 528).

⁵⁶⁸ C 6,56,7 (a. 528).

[všeobecného] pokrvného príbuzenstva. A ako sme matku pred každým iným právnym poriadkom uprednostnili, tak povolávame síce všetkých týchto bratov a sestry poručiteľa bez ohľadu na to, či sú povolávaní zo zákona alebo nie, spolu s ňou k prijatiu dedičskej pozostalosti, ale predsa s obmedzením, že ak prichádzajú do úvahy len [všeobecne] pokrvne príbuzní alebo otcovsko pokrvné sestry a matka zomrelého alebo zomrelej, dostane matka jednu polovicu, všetky sestry druhú polovicu, ale dedičská pozostalosť bude rozdelená podľa hláv, ak zomrie syn *intestatus* alebo dcéra *intestata* a matka spolu len s jedným bratom, alebo sama prežije s viacerými bratmi alebo so sestrami, ktoré majú buď len intestátne dedičské práva, alebo len všeobecnú príbuznosť.

6. Ale tak ako sme sa postarali o matky, tak sa majú aj ony starať o svoje potomstvo; a majú vedieť, že budú oprávnené vylúčené z dedičskej postupnosti ich deti, ktoré zomrú ako nedospelé, keď nenavrhlí buď žiadneho poručníka, alebo zanedbali namiesto prepusteného alebo oslobodeného do jedného roka požiadať iného.

7. Aj keď sa syn alebo dcéra narodili ako nemanželské, môže byť matka povolána k ich dedičskej pozostalosti na základe Tertuliánovho senátneho uznesenia.

ŠTVRTÝ TITUL

O ORFITIÁNOVOM SENÁTNOM UZNESENÍ⁵⁶⁹

Naopak, že môžu byť deti povolané k dedičskej pozostalosti svojej zomrelej matky, stalo sa platným podľa Orfitiánovho [*SC Orfitianum*] senátneho uznesenia, ktoré bolo prijaté za konzulátu Orfita a Rufa za vlády božského cisára Marca Aurélia.⁵⁷⁰ Preto bola synovi, ako aj dcére zabezpečená dedičská postupnosť, najmä ak boli podriadení právu druhého [*alieno iuri subiecti sunt*]. A boli uprednostňovaní tak pred otcovsko pokrvnými súrodencami, ako aj pred bočnými príbuznými v mužskej línii zomrelej matky.

1. Ale keďže podľa tohto senátneho uznesenia neboli povolávaní k intestátnej dedičskej pozostalosti vnuci po svojej starej matke, zlepšilo sa to neskôr cisárskou konštitúciou,⁵⁷¹ takže podľa vzoru syna a dcéry budú povolávaní aj vnuk a vnučka.

2. Treba však vedieť, že dedičská postupnosť, ktorá existuje na základe senátnych uznesení Tertuliána⁵⁷² a Orfitiána, nemôže byť odstránená zmenou osobné-

⁵⁶⁹ D 38,17; C 6,57. *SC Orfitianum* z r. 178, z obdobia cisára Marca Aurélia, poskytovalo dedičské právo deťom po ich matke (manželským aj nemanželským) podľa zásad civilného práva tak, že z tretej dedičskej triedy ich zaradilo do druhej triedy ako zákonných dedičov.

⁵⁷⁰ K osobe Marca Aurélia pozri pozn. 185.

⁵⁷¹ C 6,55,9 (a. 389).

⁵⁷² Porov. Just. Inst. 3,3.

ho postavenia [*capitis deminutione*], a totiž v dôsledku pravidla, že nové intestátne dedičské práva v dôsledku zmeny osobného postavenia neodpadajú, ale len tie, ktoré existujú podľa Zákona XII tabúl.⁵⁷³

3. A napokon treba ešte vedieť, že aj tie deti, ktoré sa narodili mimo manželstva, sú na základe tohto senátneho uznesenia povolané k dedičskej pozostalosti matky.

4. Ak ale z viacerých intestátnych dedičov niektorí neprijmú dedičskú pozostalosť, alebo im bolo zabránené dedičstvo prijať v dôsledku smrti alebo z iného dôvodu, prirastie podiel ostatným, ktorí dedičskú pozostalosť prijali, a podiel prípadne v prospech ich dedičov, najmä ak tí, ktorí prijali, ešte pred prirastením zomreli.⁵⁷⁴

PIATY TITUL

O DEDIČSKEJ POSTUPNOSTI POKRVNÝCH PRÍBUZNÝCH⁵⁷⁵

Po vlastných dedičoch a tých, ktorých prétor a cisárske konštitúcie ako vlastných dedičov povolávali, a po intestátnych dedičoch (k nim patria boční príbuzní v mužskej línii a tí, ktorých na jednej strane vpredu uvedené senátne uznesenia,⁵⁷⁶ na druhej strane naša konštitúcia⁵⁷⁷ vyzdvihla do postavenia vlastných dedičov) povoláva prétor najbližších pokrvných príbuzných [*proximos cognatos*].

1. V tomto oddelení prichádza do úvahy pokrvné príbuzenstvo. Lebo boční príbuzní pochádzajúci od muža, ktorí utrpeli zmenu osobného postavenia a ktorých potomci nepatria podľa Zákona XII tabúl⁵⁷⁸ k intestátnym dedičom, budú prétorom [tu uvedenom] povolaní v treťom poradí. Vylúčení sú jedine brat a sestra po emancipácii – nie aj ich deti, ktorých *lex Anastasiana*⁵⁷⁹ spolu s bratmi, ktorých rodnoprávne postavenie je nezmenené, povoláva k intestátnej postupnosti po bratovi alebo sestre, pravda, nie k rovnakým častiam, ale s istým obmedzením, ktoré sa dá ľahko odvodiť zo slov konštitúcie. *Lex Anastasiana* uprednostňuje ostatných vzdialenejších príbuzných v mužskej línii, aj keď títo neutrpeli žiadnu zmenu osobného postavenia, a nepochybne aj pokrvne príbuzných.

2. Aj tých, ktorí sú s porúčiteľom spojení prostredníctvom osoby ženského po-

⁵⁷³ Pozri pozn. 141.

⁵⁷⁴ Porov. Marci. D 38,16,9.

⁵⁷⁵ Gai. Inst. 3,21; 3,24; 3,27 – 31; D 38,8; C 6,15.

⁵⁷⁶ Just. Inst. 3,3; 3,4.

⁵⁷⁷ C 6,58,14 (a. 531). Porov. aj Just. Inst. 3,2,4.

⁵⁷⁸ Pozri pozn. 141.

⁵⁷⁹ Porov. C 5,70,5 (*sine datis*); C 5,30,4 (a. 498); C 6,58,15,1 (a. 534); *Lex Anastasiana* je konštitúciou východorímskeho cisára Flavia Anastasiana I. (495 – 518), ktorá priznala zákonné dedičské právo emancipovaným deťom rovnako ako necemancipovaným deťom (emancipácia dieťaťa = prepustenie dieťaťa z otcovskej moci).

hlavia v bočné príbuzenstvo, povoláva prétor k dedičskej postupnosti z hľadiska príbuzenskej blízkosti v treťom poradí.

3. Aj deti, ktoré sa nachádzajú v adoptívnej rodine, budú povolávané v tom istom poradí k dedičskej postupnosti ich prirodzených rodičov.

4. Je zrejmé, že nemanželsky narodení nemajú žiadne bočné príbuzenstvo v mužskej línii, pretože bočné príbuzenstvo v mužskej línii môže byť sprostredkované len otcom, [všeobecné] pokrvnenstvo aj matkou. Na nich sa totiž hľadí tak, ako keby nemali otca. Z toho istého dôvodu nemôžu byť považovaní navzájom za otcovsko pokrvných súrodencov, lebo otcovsko pokrvné právo je prípadom bočného príbuzenstva v mužskej línii. Napokon sú medzi sebou a podobne pokrvne príbuzní s pokrvnými príbuznými matky len [všeobecne] príbuznými. Preto im stojí *bonorum possessio* k dispozícii podľa tej časti [ediktu], v ktorej je pokrvné príbuzenstvo povolávané podľa príbuzenskej blízkosti.

5. Na tomto mieste musíme nevyhnutne poukázať na to, že podľa práva bočných príbuzných v mužskej línii je síce niekto povolaný k dedičskej postupnosti, aj keď je spríbuznený v desiatom stupni, a je úplne jedno, či sa pozrieme do Zákona XII tabúl alebo do ediktu, v ktorom prétor sľubuje, že intestátnym dedičom dá *bonorum possessio*. Podľa príbuzenskej blízkosti prétor naproti tomu sľúbil *bonorum possessio* len tým, ktorí sú pokrvne príbuzní do šiesteho stupňa, a v siedmom stupni mužským a ženským potomkom bratrancov a sesterníc.

ŠIESTY TITUL

O STUPŇOCH POKRVNÉHO PRÍBUZENSTVA⁵⁸⁰

Na tomto mieste je nevyhnutné vysvetliť, ako sa počítajú stupne pokrvného príbuzenstva. Za týmto účelom si na prvom mieste musíme ujasniť, že príbuzenstvo sa počíta sčasti vzostupne [*supra*], sčasti zostupne [*infra*] a sčasti bočne [*transverso*], pričom posledné sa nazýva aj bočné príbuzenstvo. Vzostupným príbuzenstvom je príbuzenstvo rodičov, zostupným príbuzenstvo detí, bočným príbuzenstvom je príbuzenstvo bratov a sestier a tých, ktorí od nich pochádzajú, a jemu zodpovedajúce príbuzenstvo strýka a tety zo strany otca, ako aj matky. A vzostupné a zostupné príbuzenstvo sa začína prvým stupňom, tí, ktorí sú počítaní bočne, naproti tomu druhým stupňom.

1. V prvom stupni sú s tebou vzostupne príbuzní otec a matka, zostupne syn a dcéra.

2. V druhom stupni sú s tebou vzostupne príbuzní starý otec a stará matka, zostupne vnuk a vnučka, bočne brat a sestra.

3. V treťom stupni sú s tebou príbuzní vzostupne prastarý otec a prastará mat-

⁵⁸⁰ D 38,10.

stupne. Každá splodená osoba totiž pridáva každý raz jeden stupeň, takže je oveľa ľahšie odpovedať, v ktorom stupni je niekto príbuzným, ako ho označiť príbuzenským menom.

8. Aj v bočnom príbuzenstve v mužskej línii sa stupne počítajú tým istým spôsobom.

9. Je pravda, že hlbšie utkvie v pamäti ľudského rozumu očividný dôkaz, než iba počutie, považujeme za nutné po výpočte stupňov príbuzenstva poukázať na ne,⁵⁸² ako sú uvedené v knihe ležiacej pred nami, aby mladí ľudia mohli získať nielen z počutia, ale aj z videnia dokonalejšie znalosti o stupňoch príbuzenstva.

10. Isté je, že tá časť ediktu, v ktorej sa sľubuje *bonorum possessio* podľa blízkosti príbuzenstva, sa nevzťahuje na pokrvné príbuzenstvo otrokov. Lebo ani v jednom staršom zákone sa takáto príbuznosť nezohľadňuje. Ale v našej konštitúcii, ktorú sme o právach patrónov vydali⁵⁸³ (právna oblasť, ktorá bola až do našich čias v úplnej temnote, celkom zabudnutá a naskrze popletená), sme s ohľadom na ľudskosť pripustili aj toto: Ak niekto, kto žije ako otrok v pohlavnom spoločenstve, má dieťa alebo deti, či sú od slobodnej alebo od ženy nachádzajúcej sa v stave otrockom, alebo keď naopak otrokyňa má deti od slobodného alebo od otroka bez ohľadu na pohlavie [dieťaťa] a ak oni [neslobodní rodičia alebo neslobodný jeden z nich] nadobudnú slobodu, a ďalej deti narodené z neslobodnej matky, ktoré získali slobodu, alebo aj pokiaľ matky boli slobodné [neskôr], samy upadnú do otroctva a po čase získajú slobodu, potom majú mať všetci prístup k dedičskej postupnosti po otcovi alebo matke, ak je právo patróna až do tej miery potlačené. Lebo tieto deti sme povolali nielen k dedičskej postupnosti po ich rodičoch, ale aj medzi sebou k vzájomnej dedičskej postupnosti tým, že sme ich v tomto zákone výslovne povolali; je jedno, či len takí prichádzajú do úvahy, ktorí sa narodili v otroctve a neskôr sú prepustení na slobodu, alebo spolu s nimi ostatných, ktorí sú splodení [a narodení] po prepustení svojich rodičov na slobodu, či ide o rovnakú matku alebo rovnakého otca alebo je to v ďalšom manželstve; tým ich povolávame rovnakým spôsobom ako tých, ktorí sa narodili v riadnom manželstve.

11. Ak uvážime všetko, čo sme už predniesli, potom je jasné, že nie vždy tí, ktorí majú rovnaký stupeň pokrvného príbuzenstva, sú rovnakým spôsobom povolávaní, a z toho teda vyplýva, že nie tí, čo sú bližšie spríbuznení, sú vždy výhodnejšie oprávnení. Lebo pritom vlastní dedičia a tí, ktorých sme už prirátali k vlastným dedičom, zaujmú prvé miesto, z toho vyplýva, že pravnuke alebo prapravnúke zomrelého predchádza bratovi alebo otcovi a matke zomrelého, hoci otec a matka sami osebe, ako sme aj vpredu opísali,⁵⁸⁴ majú dokonca prvý príbuzenský stupeň, brat ešte druhý, naproti tomu pravnuke tretí stupeň a prapravnúke štvrtý stupeň. A nezá-

⁵⁸² Takýto prehľad sa nezachoval. Možno sa domnievať, že Justinián ustúpil od pôvodného zámeru.

⁵⁸³ C 6,4,4,10 – 11 (a. 531).

⁵⁸⁴ Pozri Just. Inst. 3,6,1 – 4.

leží na tom, či [v prvom rade stojaci] stál pod mocou zomrelého alebo nie, buď preto, že bol emancipovaný, alebo pochádzal od emancipovaného alebo od potomka ženského pohlavia.

12. Ak vlastní dedičia a tí, ktorí, ako sa hovorí, budú povolaní ako vlastní dedičia, vystúpia, bude uprednostnený bočný príbuzný v mužskej línii, ktorému ešte plne patrí právo bočného príbuzného v mužskej línii, aj keď jeho príbuzenský stupeň je veľmi vzdialený, nanajvýš pokrvne príbuznému bližšieho stupňa. Lebo vnuk alebo právnik strýka zo strany otca predchádza strýkovi alebo tete z matkinej strany. Ako sme už povedali, pritom ten, kto je v bližšom stupni pokrvného príbuzenstva, má len vtedy prednosť, alebo viacerí pokrvní príbuzní budú len vtedy súčasne povolaní, ak podľa práva vlastní dedič a ten, kto patrí k vlastným dedičom, má byť ešte niekto aj podľa práva bočného príbuzenstva v zmysle vpredu uvedeného uprednostnený, s výnimkou emancipovaného brata alebo emancipovanej sestry, ktorí budú povolaní k dedičskej postupnosti ich bratov alebo sestier a ktorí, hoci sa dozvedeli o zmene osobného postavenia, predsa predchádzajú vzdialenejším bočným príbuzným v mužskej línii.

SIEDMY TITUL

O DEDIČSKEJ POSTUPNOSTI PREPUSTENCOV⁵⁸⁵

Teraz rozoberieme dedičskú postupnosť prepustencov [*libertinov*]. Za starých čias bolo prepustencom dovolené svojho patróna bez ujmy v testamente obísť. Lebo Zákon XII tabúl⁵⁸⁶ len vtedy povolával patróna k prepustencovej dedičskej postupnosti, ak prepustenec zomrel *intestatus* a bez zanechania vlastného dediča. Preto, aj keď prepustenec zomrel *intestatus*, nemal patrón žiadne práva k jeho dedičskej pozostalosti, pokiaľ zanechal vlastného dediča. A ak zanechal vlastného dediča z okruhu prirodzených detí, neexistovali žiadne námietky. Ak ale zanechal adoptívneho syna, bolo zjavne nespravodlivé, aby patrónovi nezostalo nijaké dedičské právo.⁵⁸⁷

1. Preto túto nespravodlivosť práva [*iuris iniquitas*] neskôr prétorský edikt odstránil. Ak totiž prepustenec zriadil testament, predpísal sa mu taký spôsob testovania, aby zanechal patrónovi polovicu svojho majetku; a ak by patrónovi nezanechal nič alebo menej ako polovicu, zabezpečovalo sa mu proti testamentu *bonorum possessio*. Ak ale zomrel *intestatus* a ako vlastného dediča zanechal adoptívneho syna, zabezpečovalo sa patrónovi proti tomuto vlastnému dedičovi rovnakým spôsobom *bonorum possessio* v jednej polovici. Naproti tomu prirodzené deti zvyknú prepustenému po-

⁵⁸⁵ Gai. Inst. 3,39 – 76; D 38,2; C 6,4; C 6,13.

⁵⁸⁶ Pozri pozn. 141. Justinián tu má na mysli tab. 5,8.

⁵⁸⁷ Gai. Inst. 3,39 – 40.

skytovať oprávnenie k vylúčeniu patróna nielen z úžitkov, ak ich mal v čase smrti vo svojej moci, ale aj keď ich emancipoval, alebo ak boli dané do adopcie, predpokladajúc len, že boli buď v testamente povolané k nejakej časti, alebo v prípade obídienia požadovali proti testamentu *bonorum possessio* na základe ediktu; lebo testamentárne vydedení nijakým spôsobom nevylučujú patróna.

2. Neskôr sa pomocou *lege Papia*⁵⁸⁸ práva patrónov, ktorí mali bohatých prepustenecov, rozšírili. Nariadilo sa totiž, že z pozostalosti toho, kto zanechal majetok v hodnote 100 000 sesterociov a mal menej než tri deti, bez ohľadu, či zomrel s testamentom alebo *intestatus*, prislúchal patrónovi podiel podľa hlavy. Ak teda zanechá prepustenec ako jediného dediča syna alebo dcéru, tak sa potom patrónovi dlhuje polovičný dedičský podiel rovnakým spôsobom, ako keby prepustenec zomrel celkom bez syna alebo dcéry; ak zanechá dvoch mužských alebo ženských dedičov, potom patrí patrónovi jedna tretina; ak zanechá troch, je patrón vylúčený.

3. Naša konštitúcia,⁵⁸⁹ ktorú sme pre všeobecnú zrozumiteľnosť [*pro omnium notione*] vydali v gréckom jazyku a v krátkej forme, upravila však tieto skutkové podstaty: Ak prepustenec alebo prepustenkyňa majú menej ako sto, to znamená menej majetku ako sto zlatých (my sme totiž obnos z *legis Papia* tak zmenili, že sa za tisíc sesterociov počíta jedna zlatka), tak sa pri ich dedičskej postupnosti patrón neberie do úvahy, predpokladajúc, že zriadili testament. Ak však zomrú bez testamentu, nezanechajúc deti, potom konštitúcia v plnom rozsahu zabezpečila právo patróna, ktoré vychádza zo Zákona XII tabúl. Ak majú ale viac ako sto a prirodzených potomkov ako dedičov⁵⁹⁰ alebo držiteľov dedičstva, či je jeden alebo sú viacerí, bez ohľadu na pohlavie a stupeň [príbuznosti], potom povolávame týchto k dedičskej postupnosti ich rodičov pri vylúčení všetkých patrónov alebo ich potomstva. Ak ale zomrú bez potomstva, potom ak nezriadili testament, povolávame patrónov alebo patrónky k celej dedičskej pozostalosti. Naproti tomu ak síce zriadili testament, patrónov alebo patrónky však obišli, hoci sú bez potomstva – alebo uprednostnených potomkov [výslovne] vydedili alebo obišli, toto ale ako matka alebo starý otec z matkinej strany, takže ich testament nemôže byť napadnutý ako nespravodlivý – potom majú obídieni patróni na základe našej konštitúcie dostať proti testamentu *bonorum possessio* nie ako predtým polovicu, ale jednu tretinu dedičskej pozostalosti prepustenca, alebo sa má to, čo im ešte chýba, na základe našej konštitúcie doplniť v prípade, ak im prepustenec alebo prepustenkyňa zanechali menej ako jednu tretinu svojho majetku. Tieto dedičské podiely majú byť úplne odbremenené, takže sa z nich nemajú plniť deťom prepustenca alebo prepusten-

⁵⁸⁸ *Lex Papia Poppaea* z r. 9 prijatá z iniciatívy cisára Augusta na návrh konzulov M. Papia Matila a C. Poppaea Sabina s úsilím reformovať rímske manželské právo.

⁵⁸⁹ C 6,4,4, (a. 531).

⁵⁹⁰ Pozri pozn. 141.

kyne odkazy alebo fideikomisy,⁵⁹¹ toto bremeno pripadá [ostatným] spoludedičom. Zozbierali sme v konštitúcii ešte ďalšie prípady, ktorých zohľadnenie pre túto právnu úpravu sme považovali za nevyhnutné, takže teraz tak patrón, ako aj patrónka a tiež ich deti a boční príbuzní sú až do piateho stupňa povolávaní k dedičskej postupnosti po prepustencoch, ako možno vidieť z tejto konštitúcie. A ak prichádzajú do úvahy od toho istého patróna alebo tej istej patrónky alebo od dvoch alebo viacerých patrónov alebo potrániok potomci, potom má byť k dedičskej postupnosti po prepustencovi alebo prepustenkyni povolaný najbližší a [pri viacerých rovnakých čo do stupňa] dedičskú pozostalosť treba rozdeliť podľa hláv, nie podľa kmeňov; podľa tohto vzoru treba postupovať aj pri bočných príbuzných. Právo na slobode narodených a na slobodu prepustených sme totiž dali, čo sa týka dedenia, do úplného súladu [*consonantia*].

4. Všetko toto sa dnes týka prepustencov, ktorí dosiahli rímske občianstvo, lebo okrem nich neexistujú žiadni iní po tom, čo boli zrušené skupiny *dediticii* a Latinov.⁵⁹² Pre Latinov neexistuje žiadna intestátna dedičská postupnosť, lebo síce vedú svoj život ako slobodní, ale bezprostredne s posledným vydýchnutím strácajú tak život, ako aj slobodu; a preto si ponechávajú patróni na základe *legis Iunia*⁵⁹³ ich majetok ako majetok otrokov, primerane podľa práva otrokov na *peculium*. Neskôr sa predsa len senátnym uznesením *Largianum*⁵⁹⁴ nariadilo, že deti patrónov, ktoré nie sú menovite vydedené, vo vzťahu k dedičským pozostalostiam takýchto Latinov sú uprednostňované pred ich cudzími dedičmi. K tomu pristúpil ešte aj edikt božského cisára Trajána,⁵⁹⁵ mužovi [prepustenému], ktorý sa proti vôli alebo z nevedomosti svojho patróna dal prinútiť k dosiahnutiu občianstva na základe výhody cisára, za života sa síce stal rímskym občanom, pri svojej smrti ale Latinom. V našej konštitúcii⁵⁹⁶ sme však rozhodli, že pre pochybnosti tohto právneho postavenia a pre iné ťažkosti má byť spolu s kategóriou Latinov navždy odstránená aj *lex Iunia*, *Senatusconsultum Largianum* a edikt božského cisára Trajána, aby sa mohli všetci prepustenci tešiť rímskemu občianstvu. A tak sme vynikajúcim spôsobom tie isté cesty, ktoré viedli k latinite, niektorými doplnkami zmenili do tej miery, že sa na ich základe dosiaholo rímske občianstvo.

⁵⁹¹ K odkazom pozri Just. Inst. 2,20, k fideikomisom Just. Inst. 2,23 – 24.

⁵⁹² Porov. Just. Inst. 1,5, 3. *Dediticii* bolo Rimanmi podrobené pôvodné obyvateľstvo cudzích území pričlenených k rímskemu štátu, ktorí ako poddaní rímskeho štátu (*dediticii*), boli síce osobne slobodní, ale tvorili najnižšiu sociálnu vrstvu bez verejných práv. *Latini* bola skupina italských kmeňov obývajúcich územie Latia, bezprostredne susediace s Rímom. Boli v podstate cudzincami, ale mali výhodné právne postavenie.

⁵⁹³ Pozri pozn. 54.

⁵⁹⁴ SC *Largianum* z r. 42 zakotvovalo poradie zákonnej dedičskej postupnosti po otrokoch prepustených na slobodu (tzv. *Latini Iuniani*).

⁵⁹⁵ C 7,6,1 (a. 531). O osobe Trajána pozri pozn. 343.

⁵⁹⁶ C 7,6,1 (a. 531).

ÔSMY TITUL

O PRIDELENÍ PREPUSTENCOV⁵⁹⁷

V súvislosti s dedičskou postupnosťou prepustencov musíme v stručnosti poukázať na to, že senát prijal nasledovné:⁵⁹⁸ Hoci dedičská pozostalosť po prepustencovi patrí rovnakým spôsobom všetkým deťom patróna, ktoré sa nachádzajú v rovnakom stupni [príbuzenstva], má sa otcovi predsa len dovoliť, aby prepustenec jedno z detí prideliť, takže po jeho smrti toto dieťa sa považuje za patróna, ktorému sa prideliť, a ostatné deti, ktoré by boli pripustené k rovnakým podielom k tejto dedičskej postupnosti, nemajú v žiadnom prípade právo k tejto dedičskej postupnosti. Ale svoje pôvodné dedičské právo získajú naspäť vtedy, keď ten, komu je prepustenec pridelený, zomrie bezdetný.

1. A možno prideliť nielen mužského, ale aj ženského prepustenca a nielen v prospech syna alebo vnuka, ale aj v prospech dcéry alebo vnučky.

2. Toto oprávnenie o pridelení sa tak zabezpečuje tomu, kto má vo svojej otcovskej moci dve alebo viac detí, že môže prepustenca alebo prepustenkyňu prideliť len tým deťom, ktoré má v otcovskej moci. K tomu pristupuje otázka, či pridelenie zanikne, ak toho, koho pridelením zvýhodnil, neskôr emancipoval. Presadil sa však názor, že zaniká, a to sa aj Juliánovi⁵⁹⁹ a mnohým iným zdalo správne.

3. Nezáleží na tom, či si niekto predsavzal pridelenie testamentom alebo bez testamentu. Patrónovi ho môžu [prideliť], ale podľa nariadenia uvedeného senátneho uznesenia vydaného za vlády Claudia⁶⁰⁰ za konzulátu Suilla Rufa a Ostoria Scapula aj ľubovoľnými slovami.

DEVIATY TITUL

O DEDIČSKEJ DRŽBE⁶⁰¹

Právo držby dedičstva zaviedol prétor [za účelom] opraviť staré právo. A prétor staré právo opravil tak, ako sa už hore uviedlo,⁶⁰² nielen pri intestátnych pozostalostiach, ale aj pri dedičských pozostalostiach tých, čo zomreli po zriadení testamentu. Lebo ak bol cudzí dedič ako neskôr narodený ustanovený za dediča – hoci dedičskú pozostalosť podľa civilného práva nemohol prijať, lebo dedičské ustano-

⁵⁹⁷ D 38,4.

⁵⁹⁸ Medzi r. 41 a 47. K zneniu tohto SC pozri Ulp. D 38,4,1 pr. a Just. Inst. 3,8,3.

⁵⁹⁹ K osobe Juliána pozri pozn. 95.

⁶⁰⁰ K osobe Claudia pozri pozn. 564.

⁶⁰¹ Gai. Inst. 3,25 – 38; D 37, 1 – 13; C 6,9 – 20.

⁶⁰² Just. Inst. 3,1,9 a nasl.

venie bolo neúčinné – podľa honorárneho práva stal sa dedičom držby dedičstva [*bonorum possessio*], t. j. tým, že mu pomohol prétor. Ale podľa našej konštitúcie⁶⁰³ je dnes aj cudzí, neskôr narodený ustanovený za dediča ako niekto, kto nie je neznámy ani civilnému právu.

1. Niekedy predsa len prétor *bonorum possessio* nesľúbil, aby opravil staré právo alebo ho preklenul, ale skôr aby ho posilnil. Lebo aj tým, ktorí sú podľa platne zriadeného testamentu ustanovení za dedičov, udeľuje v súlade s testamentom *bonorum possessio*. Podobne povoláva k dedičskej držbe vlastných dedičov a bočných príbuzných v mužskej línii po intestátnom poručiteľovi; týmto predsa len patrí dedičská pozostalosť už podľa civilného práva, aj keď odhliadneme od dedičskej držby.

2. Tí však, ktorých prétor povoláva k dedičskej postupnosti, nebudú dedičmi podľa civilného práva (lebo prétor nemôže nikoho urobiť dedičom; dedičom sa totiž možno stať len na základe zákona alebo podobného právneho inštitútu, ako napríklad senátnym uznesením alebo cisárskymi konštitúciami). Ak im ale prétor udelil *bonorum possessio*, budú ustanovení na miesto dedičov [*loco heredum*] a budú sa nazývať *bonorum possessores*. Ale aj tu prétor v snahe, aby nikto nezomrel bez dedičov, vytvoril na rozdelenie dedičskej držby celý rad ďalších opatrení. Lebo prétor rozšíril právo nadobudnúť dedičstvo, ktoré bolo podľa Zákona XII tabúl⁶⁰⁴ do istej miery ohrozené, v duchu dobra a slušnosti [*ex bono et aequo*].

3. Pri existujúcom testamente boli takéto prípady dedičskej držby: Po prvé, *bonorum possessio* udelené obídeným deťom sa nazýva „Proti testamentu“ [*contra tabulas*]. Po druhé, [*bonorum possessio*], ktoré prétor sľubuje všetkým v testamente oprávnené ustanoveným dedičom a ktoré nazývame „Podľa testamentu“ [*secundum tabulas*]. A keď najprv hovoril o testamentoch, prešiel potom k intestátnym poručiteľom. A na prvom mieste udeľuje dedičskú držbu vlastným dedičom a tým, ktorí sa podľa prétorského ediktu počítajú k dedičom dedičskej držby nazwanej „Odkiaľ deti“ [*unde liberi*]. Na druhom mieste ho udeľuje intestátnym dedičom. Na treťom mieste tým desiatim osobám, ktoré uprednostňuje pred cudzím patrónom (týchto desať osôb tvoria: otec a matka, starý otec a stará matka z otcovej, ako aj z matkinej strany, ďalej syn a dcéra, vnuk a vnučka tak od syna, ako aj od dcéry, brat a sestra ako príbuzní po otcovi, tak aj od tej istej matky); na štvrtom mieste ďalším najbližším pokrvným príbuzným; na piatom mieste tomu, „Kto potom z rodiny“ [*tum quem ex familia*];⁶⁰⁵ na šiestom mieste patrónovi a patrónke [otroka], ako aj jeho deťom a rodičom; na siedmom mieste manželovi a manželke; na ôsmom mieste pokrvným príbuzným patróna.

4. Tieto prípady dedičskej držby zaviedla len prétorská jurisdikcia. My sme cez

⁶⁰³ C 6,48,1 (a. 528 – 529).

⁶⁰⁴ Pozri pozn. 141.

⁶⁰⁵ Podľa tohto ediktu povolával prétor proti civilnému právu [tých], ktorí prepustením vystúpili zo svojej pôvodnej rodiny.

to prešli ľahostajne. Tým, že našimi konštitúciami všetko opravujeme, ponechali sme v platnosti dedičskú držbu „Proti testamentu“ a tiež „Podľa testamentu“ ako prirodzene nevyhnutné zariadenie, ako aj intestátnu dedičskú držbu „Odkiaľ deti“ a „Odkiaľ zákonní dedičia“.

5. Tú dedičskú držbu, ktorá v prétorskom edikte stála na piatom mieste,⁶⁰⁶ to znamená „Odkiaľ desať osôb,“ sme blahovoľne a v krátkej reči vyhlásili za zbytočnú. Lebo kým uvedené *bonorum possessio* uprednostňuje desať osôb pred cudzím [na prepustení z otcovskej moci spolupôsobiacim] patrónom, naše konštitúcie,⁶⁰⁷ ktoré sme vydali vzhľadom na všetky emancipované deti, všetkým otcom a im na roveň postaveným patrónom, že ak uskutočnia manumisiu, je vždy dôvernou dohodou s tým dôsledkom, že už manumisia detí zahŕňa v sebe toto právo na dedičskú držbu a uvedené *bonorum possessio* bude zbytočné.⁶⁰⁸ Po zrušení predchádzajúcej piatej dedičskej držby sme predtým šiestu dedičskú držbu posunuli na piate miesto a týmto sme dedičskú držbu, ktorú prátor sľúbil najbližším pokrvným príbuzným, postavili na piate miesto.

6. Pokiaľ predtým na siedmom mieste stálo *bonorum possessio* „Kto potom z rodiny“ a na ôsmom mieste *bonorum possessio* „Odkiaľ deti patróna a patrónky a ich rodičia,“ našou konštitúciou,⁶⁰⁹ ktorú sme vydali kvôli patronátnemu právu, sme obidvom odňali predmet právnej úpravy. Tým, že sme dedičskú postupnosť po prepustencoch upravili v úplnom súlade s dedičskou postupnosťou narodených na slobode, ale predsa len ostáva určitý rozdiel medzi narodenými na slobode a prepustencami, a obmedzili na päť stupňov,⁶¹⁰ stačí im na jednej strane *bonorum possessio* „Proti testamentu“ a na druhej strane „Odkiaľ intestátni dedičia“ [*unde legitimi*] a „Odkiaľ pokrvní príbuzní“ [*unde cognati*], pomocou ktorých môžu uplatniť svoje práva. Tým sa odstránili všetky neprimeranosti a nerozriešiteľné nejasnosti oboch týchto dedičských držieb.

7. Naproti tomu sme ďalší prípad dedičskej držby, ktorý sa nazýva „Odkiaľ manžel a manželka“ [*unde vir et uxor*] a ktorý bol v starých prípadoch postavený na deviate miesto, sme nielen ponechali v platnosti, ale zaradili sme ho aj na vyššie miesto, na šieste miesto, pričom desiaty prípad starej dedičskej držby, „Odkiaľ pokrvní príbuzní prepúšťajúceho“ [*unde cognati manumissoris*] sme z uvedených dôvodov správne zrušili. Tým zostáva v platnosti len šesť prípadov riadnej dedičskej držby.

8. Po nich nasleduje siedmy prípad, na ktorého zavedenie mali prétori veľmi dobrý dôvod. Na poslednom mieste sa totiž v edikte sľubuje *bonorum possessio* aj

⁶⁰⁶ Tu sa obidva prípady z testamentu vlastne pripočítavajú. V Just. Inst. 3,9, 3 sa preto *bonorum possessio* nachádza na treťom mieste.

⁶⁰⁷ C 8,47,11 (a. 530); C 8, 48,6 (a. 531); C 6,58,13 (a. 531); C 6,4,4,25 (a. 531); Porov. aj Just. Inst. 3,2,8.

⁶⁰⁸ Lebo obsahuje uprednostnenie desiatich osôb. Pozri aj Just. Inst. 3,9,3.

⁶⁰⁹ C 6,4,4 (a. 530).

⁶¹⁰ Napríklad Just. Inst. 3,7,3.

tým, ktorým sa musí *bonorum possessio* zabezpečiť podľa predpisov zákona, senátneho uznesenia alebo konštitúcie. Tú dedičskú držbu prétor nezahrňal k stálym skutkovým podstatám dedičskej držby, ktoré majú byť zabezpečené, ak neexistuje testament alebo ak existuje, ale zároveň ho uviedol ako posledný a mimoriadny prostriedok podľa potreby jednotlivého prípadu, a to tým, ktorí sú podľa nového práva – zákonov, senátnych uznesení alebo cisárskych konštitúcií povolaní testamentom alebo intestátne.

9. Pretože prétor zaviedol viac druhov dedičskej postupnosti a uviedol ich do určitého poradia a že v jednom a tom istom dedičskom poriadku prichádzali často do úvahy viaceré osoby rozličného stupňa [príbuznosti], predpísal na prihlásenie sa o dedičskú držbu určitú lehotu, aby tým veritelia neutrpeli so svojimi žalobami odklad, ale aby mali niekoho, koho môžu žalovať a aby sa tým jednoducho neuviedli do dedičskej držby zomrelého a týmto spôsobom si pomohli. Preto pripustil pre deti a rodičov, prirodzeným, ako aj zviazaným adopciou na prihlásenie sa k dedičskej držbe jednoročnú lehotu, ostatným sto dní.

10. Ak sa niekto v tejto lehote k dedičskej držbe neprihlásil, potom jeho podiel prirástol osobám toho istého stupňa príbuznosti. Ak takáto osoba neprichádza do úvahy, prislúbil prétor dedičskú držbu podľa poradia iným na základe postupujúceho ediktu⁶¹¹ rovnako, ako keby predchádzajúci vôbec nepatrili do počtu oprávnených. Ak teraz niekto ponúknutú mu dedičskú držbu odmietne, nečaká sa, kým uplynie pre dedičskú držbu určená lehota, ale na základe toho istého ediktu sa okamžite povolajú ostatní [k dedičskej držbe].

11. Na prihlásenie sa k dedičskej držbe sa počítajú len tie dni, ktoré sú ustanovené na súdne spory.

12. Ale aj o riešenie tohto problému sa cisári dobre postarali,⁶¹² takže nikto sa nemusí prihlásiť o dedičskú držbu, ale jej výhody získa aj tak, že podá nepriamy dôkaz [*indicium*], že si na dedičskú držbu, prirodzene, počas určenej lehoty, nejakým spôsobom robil nárok.

DESIATY TITUL

O NADOBUDNITÍ PRÁVA AROGÁCIU⁶¹³

Existuje ešte iný spôsob univerzálnej sukcesie, ktorý nebol zavedený ani Zákonom XII tabúl,⁶¹⁴ ani ediktom préтора, ale takým právom, ktoré je všeobecne prijaté.

⁶¹¹ Porov. D 38,9; C 6,16; Just. Inst. 3,9,4 a nasl.

⁶¹² C 6,9,9 (a. 339); C 5, 70,7,3a (a. 530).

⁶¹³ Gai. Inst. 3,82 – 84.

⁶¹⁴ Pozri pozn. 141.

1. Lebo ak sa *pater familias* dá arogáciou⁶¹⁵ osvojiť [ako dieťa], nadobudol predtým osvojiteľ jeho predchádzajúce majetkové kusy hmotné, ako aj nehmotné a tiež to, čo sa mu dlhovalo, okrem tých práv, ktoré zmenou osobného postavenia zanikajú, ako nároky na služby prepustencov a dedičské právo v mužskej línii. Našou konštitúciou sme zakázali, aby sa k nim počítalo užívacie právo [*usus*] a požívacie právo [*usus fructus*], hoci by sa predtým k nim počítali, lebo najmenšou zmenou osobného postavenia zanikajú.⁶¹⁶

2. A tak sme teda toto nadobudnutie, ktoré sa uskutočňuje arogáciou, podľa vzoru práva prirodzených otcov obmedzili.⁶¹⁷ Prirodzení otcovia ako adoptívni otcovia nadobudnú totiž teraz prostredníctvom synov predmety, ktoré nadobudli synovia od tretích, nie inak ako požívacie právo, pričom synom zostáva vlastnícke právo nerušene ďalej. Ak ale zomrie adoptovaný syn v adoptívnej rodine, potom aj vlastnícke právo prechádza na osvojiteľa, iba že majú prednosť ostatné osoby, ktoré na základe našej konštitúcie⁶¹⁸ predchádzajú otca v tom, čo on nemôže nadobudnúť.

3. Na druhej strane osvojiteľ zodpovedá za to, čo dlhuje ten, ktorý sa ako dieťa dal osvojiť, nie síce podľa civilného práva, predsa ho však možno kvôli synovi žalovať a ak odmietne pristúpiť za syna k procesu, bude veriteľom dovolené našimi na to príslušnými úradmi vziať do držby majetok, ktorý by bol mal syn, keby sa nebol býval podrobil cudziemu právu vrátane požívacieho práva, a zákonným spôsobom ním disponovať.

JEDENÁSTY TITUL

O TOM, KOMU JE NA ZÁKLADE DEDENIA PRIZNANÁ SLOBODA

Nový prípad univerzálnej sukcesie prichádza do úvahy podľa konštitúcie božského cisára Marca Aurélia.⁶¹⁹ Ak sa prihlásia otroci, ktorým sa prostredníctvom testamentu ich vlastníka, ktorý nesmeruje k nadobudnutiu dedičskej pozostalosti, prisľúbi sloboda, že sa im na udržanie slobody *bonorum possessio* pririekne, budú vypočutí. A tak je to nariadené v reskripte božského cisára Marca Aurélia na Popilia Rufa.

1. Slová reskriptu znejú takto: „Ak sa pre Virginia Valenta, ktorý vo svojom testeamente priznal niektorým otrokom slobodu, nenájde intestátny dedič a jeho dedičská pozostalosť sa tým dostane do situácie, že sa musí vykonať dražba, potom bude ten, ktorý je na to príslušný, na tvoje požiadanie niesť zodpovednosť [účet] a tebe prideliť dedičskú držbu na zabezpečenie bezprostrednej slobody, ako aj tomu,

⁶¹⁵ Pozri Just. Inst. 1,11,1.

⁶¹⁶ C 3,33,16 (a. 530)

⁶¹⁷ C 6,61,6 (a. 529). Porov. aj Just. Inst. 2,9,1.

⁶¹⁸ C 6,59,11 (a. 529).

⁶¹⁹ K osobe Marca Aurélia pozri pozn. 185.

komu je prisľúbená vo forme fideikomisu, predpokladajúc, že poskytneš veriteľom vhodnou formou zábezpeku, že každému bude jeho pohľadávka splnená. A tým, ktorým sa sloboda bezprostredne zabezpečí, budú podobne slobodní, ako keby niekto prijal dedičskú pozostalosť, ale tí, ktorí žiadali dediča, aby ich prepustil na slobodu, majú slobodu získať od teba. To platí s pravidlom, že ak si nechceš dať prideliť dedičskú pozostalosť pod žiadnou podmienkou, že aj tí, ktorí získajú slobodu bezprostredne, budú tvojimi prepustencami, my určite aj k tomuto tvojmu želaniu dáme súhlas, pokiaľ sú s tým uzrozmění tí, o osobné postavenie ktorých ide. A aby sa výhoda tohto reskriptu nejakým iným spôsobom nestratila, ak by napríklad fiskus chcel prevziať dedičskú pozostalosť, majú tí, ktorí bdejú nad našimi financiami, vedieť, že sloboda má prednosť pred peniazmi, a s dedičskou pozostalosťou treba nakladať tak, že sloboda sa má zabezpečiť tým, ktorí by ju získali, ak by sa dedičská pozostalosť bola prijala *ex testamento*.“

2. Tento reskript je nápomocný tak prepusteným na slobodu, ako aj zomrelým, lebo ich dedičskú pozostalosť nemôžu veritelia vziať do držby a predať. Ak je totiž z tohto dôvodu dedičská postupnosť priznaná [niekomu], odpadá, prirodzene, konkurz. Lebo za zomrelého nastúpil zástupca, a to spôsobilý, ktorý poskytne veriteľom zábezpeku na celok.

3. Na prvom mieste nastupuje tento reskript vždy vtedy, keď sa sloboda má udeliť testamentom. Čo ale vtedy, keď niekto, kto zomrel *intestatus*, udelil slobodu kodicilom a dedičskú pozostalosť nikto neprijal? Musí prísť do úvahy výhoda poskytnutá touto konštitúciou. Ak, pravda, niekto, kto zanechal testament, udelil slobodu kodicilom, nikto nepochybuje, že sa sloboda nadobudne.

4. Konštitúcia nastupuje vtedy, ako ukazujú slová, ak sa nikto nestane dedičom *ab intestato*. Pokiaľ panuje neistota, či niekto bude dedičom alebo nie, konštitúcia pre tento prípad neplatí. Len čo sa však ukáže, že nikto nebude dedičom, konštitúcia začína platiť.

5. Ak ten, kto môže využiť uvedenie do predošlého stavu, odmietne dedičstvo, hoci má možnosť využiť uvedenie do predošlého stavu, či môže konštitúciu použiť a či môže byť majetok ako dedičská pozostalosť prisľúbený? Čo však, ak bol uvedený do predošlého stavu až po tom, čo mu bola dedičská pozostalosť priznaná na udržanie slobody? V nijakom prípade sa nebude môcť povedať, že slobodu, ktorú niekto raz nadobudol, možno odvolať.

6. Táto konštitúcia bola zavedená na zabezpečenie slobody. Ak pritom nebola sloboda udelená, konštitúcia neplatí. Čo vtedy, ak niekto za života alebo pre prípad smrti slobodu udelil? Majú byť potom vypočutí oprávnení, ktorí si preto chcú dedičskú pozostalosť dať priznať, aby nedošlo k pokusu, či ich sloboda má nastať na úkor veriteľov alebo nie? A je lepšie, aby boli vypočutí, aj keď to slová konštitúcie výslovne nehovoria.

7. Keďže sme zistili, že tejto konštitúcii chýbajú mnohé odlišnosti, vydali sme rozsiahlu konštitúciu a v nej sú zostavené štyri prípady, ktorými sa právo tejto uni-

verzálnej sukcesie v celosti stáva úplnejším. O týchto prípadoch sa možno dočítať, čítajúc samu konštitúciu.⁶²⁰

DVANÁSTY TITUL

O ZRUŠENÍ DEDIČSKEJ POSTUPNOSTI, KTORÉ SA USKUTOČNILO PREDAJOM MAJETKU DLŽNÍKA A CLAUDIÁNOVÝM SENÁTNYM UZNESENÍM⁶²¹

Pred uvedenou dedičskou postupnosťou už dávno existovali iné druhy univerzálnej sukcesie. Jedným z nich bol predaj majetku [*bonorum emptio*], ktorý, zabezpečený rôznymi podrobnosťami, bol zavedený na zhodnotenie dlžníkovho majetku a v tom čase sa dosť používal, keď ešte riadne súdnictvo bolo bežné. Keď sa však medzičasom stalo mimoriadne súdnictvo obvyklým, spolu s riadnym súdnictvom skončili sa aj predaje dlžníkovho majetku. Odvtedy sa veriteľom na základe úradnej právomoci priznávalo len právo držby k dlžníkovmu majetku a tak, ako sa im to zdá užitočné, tak ním môžu disponovať, čo sa dá podrobnejšie vyvodiť z obširných kníh Digest.⁶²²

1. Ale aj na základe Claudiánovho senátneho uznesenia⁶²³ existoval poľutovaniahodný prípad univerzálnej sukcesie, keď slobodná žena, ktorá zahorela prudkou vášňou k [cudziemu] otrokovi, senátnym uznesením stratila slobodu a so slobodou aj majetok [v prospech vlastníka otroka]. Keďže sa domnievame, že toto právo je v súčasnosti nedôstojné, nariadili sme, že sa v našej ríši zruší⁶²⁴ a do Digest nezahrnie.

TRINÁSTY TITUL

O ZÁVÄZKOCH⁶²⁵

Teraz prejdime k záväzkom. Záväzok je právny zväzok [*iuris vinculum*], ktorým sme zaviazaní právom našej obce niečo plniť.⁶²⁶

⁶²⁰ C 7,2,15 (a. 531 – 532).

⁶²¹ Gai. Inst. 3,88 – 89; D 44,7; C 4,10.

⁶²² Porov. D 42,5. K Digestám pozri pozn. 3.

⁶²³ SC *Claudianum* z r. 52 z obdobia cisára Claudia ustanovilo, že ak osobne slobodná žena žila s otrokom napriek trojakému zákazu otrokovho pána, stávala sa ona aj jej deti otrokmi.

⁶²⁴ C 7,24,1 (a. 531 – 534).

⁶²⁵ Gai. Inst. 3,88 – 89. D 44,7; C 4,10.

⁶²⁶ Porov. Paul. D 44,7,3 pr.

1. Najvyššie rozdelenie záväzkov je dvojakého druhu: sú buď civilné, alebo prétorské. Civilné sú tie, ktoré sú zavedené zákonmi alebo sú uznané civilným právom. Prétorské sú tie, ktoré zaviedol prétor na základe svojej jurisdikcie; nazývali sa aj úradníckymi.

2. Ďalšie delenie pozostáva zo štyroch skupín: buď sú [záväzky] zo zmlúv [*ex contractu*] alebo z akoby zmlúv [*quasi ex contractu*], alebo z deliktu [*ex maleficio*] alebo z akoby deliktu [*quasi ex maleficio*]. Ako prvé chceme preskúmať tie, ktoré spočívajú na zmluve. Z týchto existujú takisto štyri skupiny: sú odôvodnené buď odovzdaním veci [*re contrahuntur*], alebo [určitými] slovami [*verbis contrahuntur*] alebo [určitým] písmom [*litteris contrahuntur*] alebo konsenzom [*consensu contrahuntur*]. Preskúmame ich jednotlivo.

ŠTRNÁSTY TITUL

AKO VZNIKAJÚ ZÁVÄZKY ODOVZDANÍM VECI⁶²⁷

Odobzdaním veci sa napríklad odôvodňuje vznik záväzku pri pôžičke. Záväzok z pôžičky vzniká pri takých veciach, ktoré sú určené počtom, mierou alebo váhou, napríklad víno, olej, obilie, peniaze, meď, striebro a zlato. Tieto veci odovzdávame počítaním, meraním alebo vážením za tým účelom, aby sa stali vlastníctvom príjemcu a aby sa nám niekedy vrátili nie tieto isté veci, ale iné veci rovnakého druhu a kvality. Preto sa pôžička aj nazýva „*mutuum*“ (od „*mutuus*“ = vzájomný, výmenný), lebo ti tak dávam, že z môjho [*meum*] sa stáva tvoje [*tuum*].⁶²⁸ Z tejto zmluvy vyplýva jedna žaloba, ktorá sa nazýva *condictio*.

1. Aj keď niekto od niekoho, kto plní omylom, prijme nedlh [*nom debitum*], je odobzdaním veci zaviazaný; a tomu, kto ho žaluje na vrátenie, poskytne sa kondikčná žaloba. Lebo jeho možno kondikovať podobne formulou „Ak sa preukáže, že je zaviazaný dať“, ako keby prijal pôžičku. Tu nezodpovedá *pupillus*, kondikciou z nedlhu, ak sa mu bez súhlasu poručníka niečo omylom plnilo ako nedlh, podobne ako ani z prijatej pôžičky. Ale tento druh záväzku očividne nespočíva na zmluve, keďže ten, kto odobzdáva s úmyslom splniť, skôr chce spôsobiť zánik právneho úkonu, než jeho vznik.⁶²⁹

2. Podobne bude zaviazaný z odobzdania veci ten, ktorému sa odobzdalo za účelom užívania, to znamená, že sa mu vypožičalo [*commodatum*]; a on zodpovedá žalobou z vypožičania. Ale významne sa odlišuje od toho, ktorý dostal pôžičku. Lebo vec sa mu nedala tak, aby sa stala jeho vlastníctvom; a preto zodpovedá sám za vrátenie veci. A kto prijal pôžičku, ostane aj naďalej zaviazaný, ak náhodnou udalosťou

⁶²⁷ Gai. Inst. 3,90 – 91.

⁶²⁸ Gai. Inst. 3,90. Porov. aj Gai. D 44,7,1,2.

⁶²⁹ Gai. Inst. 3,91.

ťou stratil to, čo prijal, ako napríklad v dôsledku požiaru, zemetrasenia, stroskotania lode alebo prepadnutím zbojníkmi či nepriateľmi. Naproti tomu ten, kto niečo prijal na užívanie, pokiaľ ide o ochranu veci, musí zachovať úplnú starostlivosť a nestačí, ak zachoval takú starostlivosť, akú zachováva aj pri vlastných veciach, pokiaľ by niekto iný mohol túto vec ochraňovať starostlivejšie. Ale nezodpovedá za *vis maior* alebo vyššiu náhodu [*casus*], za predpokladu, že táto náhoda nevznikla jeho zavinením. Na druhej strane, ak by ti napadlo to, čo sa ti vypožičalo, vziať si so sebou na cesty a pri prepadnutí nepriateľmi alebo zbojníkmi alebo pri stroskotaní lode to stratíš, nepochybuje sa, že zodpovedáš za vrátenie tejto veci. Ako vypožičanú vo vlastnom zmysle chápeme takú vec, ale len vtedy, keď ti bola odovzdaná do užívania bez vzájomného prijatia alebo bezodplatne. Na druhej strane, ak pristúpi odplata, užívanie veci sa ti očividne prenajalo; lebo vypožičanie musí byť bezodplatné.

3. Okrem toho bude odovzdaním veci zaviazaný aj ten, komu sa vec deponuje [uloží do úschovy]; a aj on zodpovedá žalobou z úschovy za vrátenie veci, ktorú prijal. Ale zodpovedá [za škodu] len vtedy, ak konal dolózne [úmyselne]; za nedbanlivosť, to znamená za nepozornosť alebo zanedbávanie starostlivosti nezodpovedá. Tu je pred nárokmi istý, kto vec, ktorú neopatroval dostatočne starostlivo, v dôsledku krádeže stratil, lebo ten, kto zverí vec do opateru nedbanlivému priateľovi, jej stratu musí pripísať svojej vlastnej ľahkovážnosti.

4. Aj veriteľ, ktorý prijal záloh, je odovzdaním veci [zálohu] zaviazaný; aj on zodpovedá za vrátenie veci, ktorú prijal, a to na základe žaloby zo zálohu. Ale pretože záloh sa odovzdáva v záujme oboch, tak dlžníka, aby skôr dostal kredit, ako aj veriteľa, aby ním bola pôžička lepšie zabezpečená, podľa uznaného názoru stačí, ak na opateru veci vynaložil mimoriadnu starostlivosť. Ak tak urobil a vec sa nejakou náhodnou udalosťou stratila, môže si byť pred protinárokmi istý a nebude sa mu brániť, aby svoju pôžičku žaloval.

PÄTNÁSTY TITUL

O VERBÁLNYCH ZÁVÄZKOV⁶³⁰

Verbálny záväzok vzniká na základe otázky a odpovede, ak si dáme stipuláciou sľúbiť, že sa nám niečo dá alebo splní. Z tohto záväzku vznikajú dve žaloby, kondikcia, ak je stipulácia určitá, stipulačná žaloba, ak je stipulácia neurčitá. Stipulácia nesie svoje meno preto, lebo „pevné“ starí právnici označovali výrazom „*stipulum*“, a to od „*stipes*“, kmeň.⁶³¹

⁶³⁰ Gai. Inst. 3,92 – 93; D 45,1; C 8,37.

⁶³¹ Porov. PS 5,7,1; Varro, ling. 5,182; Festus, Lindsay 379,412 (od „*stips*“ – peňažná suma); Isidor, Etym. 5,24,30 (od „*stipula*“ – helma).

1. Pritom boli predtým bežné tieto slová: Sľubuješ? Sľubujem! – Prisľúbiš? Prisľúbim! – Sľubuješ na česť? Sľubujem na česť! – Berieš na svoju česť? Beriem na svoju česť! – Dáš? Dám! – Urobiš? Urobím! Je jedno, či sa stipulácia formuluje latinsky, grécky alebo v inom jazyku, len aby strany tomuto jazyku rozumeli. A nie je nevyhnutné, aby obaja použili tú istú reč, ale stačí na položenú otázku obsahovo správne odpovedať. Áno, dokonca dvaja Gréci môžu takýto záväzok založiť latinsky. Ale všetky tieto formálne slová sa používali len za starých čias. Neskôr bola totiž prijatá konštitúcia cisára Lea,⁶³² ktorá pod zrušením formálnosti slov požadovala vôľu a súhlasné uzrozenie oboch strán, nech sa vyjadri akýmikolvek slovami.

2. Každá stipulácia sa uzaviera buď bez dodatku, alebo bez lehoty alebo bez podmienky. Bez dodatku napríklad: „Sľubuješ mi dať päť zlatých?“; a možno to okamžite požadovať. S lehotou, ak sa stipulácia uzatvára s určitým termínom, v ktorom sa majú zaplatiť peniaze, napríklad: „Sľubuješ nasledujúceho 1. marca dať desať zlatých?“ Čo si dáme do určitého termínu sľúbiť, dlhuje sa síce okamžite, ale nemožno žalovať skôr, kým nenastal dohodnutý termín. A dokonca v tom termíne, na ktorý je stipulácia dohodnutá, nemožno ani žalovať, lebo ešte aj celý tento deň je ponechaný na vôľu toho, kto má plniť. Lebo že plnenie nenastalo v ten deň, na ktorý bolo sľúbené, je zrejme až vtedy, keď deň uplynie.

3. Naproti tomu, keď si ale takto dáš sľúbiť: „Sľubuješ každý rok dať desať zlatých, pokiaľ žijem?“, potom sa považuje záväzok za uzavretý bez dodatku a stáva sa tým neterminovaným, lebo nemožno dlhovať na základe konečného termínu [*ad tempus*]. Ale ak bude dedič pre zlaté mince žalovať, bude námietkou o dohode [len za života dať] odmietnutý.⁶³³

4. Stipulácia bude uzavretá podmienne, ak sa záväzok odloží na splnenie nejakej neistej udalosti tak, že stipulácia bude účinná až po tom, čo sa niečo stane alebo nestane, napríklad: „Sľubuješ mi dať desať zlatých, ak sa Titius stane konzulom?“ Ak si niekto takto dá sľúbiť: „Sľubuješ mi dať, ak nevystúpim na Kapitol?“,⁶³⁴ tak je to podobne, ako keby si dal sľúbiť, ak zomrie. Z podmienenej stipulácie vzniká len nádej na budúci dlh a práve túto nádej prenášame [na dedičov], ak nás skôr než sa podmienka splní, stihne smrť.

5. Aj miesta konania sa zvyknú zahrnúť do stipulácie, napríklad: „Sľubuješ mi dať v Kartágu?“⁶³⁵ Hoci sa táto stipulácia zdá byť uzavretá bez dodatku o termíne, obsahuje zároveň vzhľadom na vec čas, ktorý sľubujúci potrebuje na to, aby mohol

⁶³² C 8,37,10 (a. 472). Leo, východorímsky cisár v r. 457 – 474.

⁶³³ Konečný termín možno stanoviť len so súhlasom úradného orgánu. Porov. Paul.D 44,7,44,1; Iul. D 45,1,56,4.

⁶³⁴ Kapitol (*mons Capitolinus* alebo *Capitolium*) bol jeden zo siedmich pahorkov, na ktorých sa rozprestieralo mesto Rím (Kapitol, Aventin, Palatin, Pincius, Quirinál, Viminál a Esquilin).

⁶³⁵ Kartágo, prístavné mesto v blízkosti dnešného Tunisu v severnej Afrike, založené v r. 814 pred Kr. Od 5. stor. pred Kr. hlavné mesto púnskej ríše, veľkého konkurenta a protivníka Ríma, ktorý ho po tretej púnskej vojne (149 – 146 pred Kr.) úplne zrovnal so zemou.

peniaze v Kartágu odovzdať. A keď si pritom niekto v Ríme dá sľúbiť: „Sľubuješ mi dnes dať v Kartágu?“, potom je stipulácia neúčinná, lebo sľub je nemožný.

6. Podmienky, ktoré sa vzťahujú na minulú alebo súčasnú dobu – napríklad: „Sľubuješ mi dať, ak bol Titius konzulom?“ alebo „Ak Maevius žije?“ – robia záväzok alebo okamžite neplatným alebo ho v žiadnom prípade neodkladajú. Lebo ak sa tak nestalo, je stipulácia neplatná, ak sa tak stalo, je okamžite platná. Lebo čo je v skutočnosti isté, neodkladá záväzok, aj keď je to pre nás neisté.

7. Nielen veci môžu byť pojaté do stipulácie, ale aj správanie [*facta*]; ak si dáme [napríklad] sľúbiť nejakú činnosť alebo nečinnosť. A pri takýchto stipuláciách je najlepšie pridať ešte zmluvnú pokutu [*poena*], aby peňažná hodnota stipulácie nezostala neistá a aby žalobca nebol prinútený dokazovať, aký veľký je jeho záujem. Ak si niekto dá sľúbiť nejakú činnosť, musí takto pripojiť zmluvnú pokutu: „Sľubuješ mi potom, keď sa tak nestane, dať ako pokutu desať zlatých?“ Ak si ale dáme sľúbiť v jednej a tej istej stipulácii činnosť aj nečinnosť, musí sa pripojiť nasledujúca klauzula: „Sľubuješ mi, ak sa niečo opačne stane, alebo ak sa niečo tak nestane, dať pokutu desať zlatých?“

ŠESTNÁSTY TITUL

O DVOCH SPOLOČNE SĽUB PRIJÍMAJÚCICH A SĽUB DÁVAJÚCICH⁶³⁶

Tak na strane toho, kto sľub prijíma [veriteľ], ako aj na strane toho, kto sľubuje [dlžník], sa môžu zúčastniť spolu dvaja alebo viacerí. Na strane veriteľa vtedy, ak [budúci] dlžník na otázku všetkých odpovedá: „Sľubujem“, napríklad ak dlžník dvom, ktorí si dajú oddelene sľúbiť, odpovedá takýmto spôsobom: „Sľubujem vám obidvom dať.“ Lebo ak najprv sľúbi na otázku Titia a potom na otázku druhého, vzniknú dva rozdielne záväzky a neuznáva sa, že tí dvaja sú spoluveriteľmi. K dvom alebo viacerým spoludlžníkom dochádza takto: „Maevius, sľubuješ mi dať desať zlatých? Seius, sľubuješ mi dať tých istých desať zlatých?“; a každý jeden musí samostatne odpovedať: „Sľubujem“.

1. Z takéhoto záväzku sa na jednej strane každému veriteľovi dlhuje celé plnenie a na druhej strane zodpovedá každý dlžník za celé plnenie [*in solidum*]. V oboch záväzkoch existuje predsa len jeden predmet plnenia. Ak pritom jeden veriteľ dostane celé plnenie, zanikajú pohľadávky ostatných a ak jeden z dlžníkov plní celé plnenie, oslobodzuje všetkých [ostatných].⁶³⁷

2. Z dvoch spoludlžníkov môže byť jeden zaviazaný bez dodatku, ten druhý s le-

⁶³⁶ D 45,2; C 8,40.

⁶³⁷ Čiže pluralita zúčastnených subjektov tu vyjadruje situáciu aktívnej a pasívnej solidarity.

hotou alebo podmiennečne; a lehota alebo podmienka nie sú prekážkou pre toho, kto je povinný bez dodatku, aby nemohol byť zaviazaný.⁶³⁸

SEDEMNÁSTY TITUL

O STIPULÁCIÁCH OTROKOV⁶³⁹

Otrok má právo dať si niečo sľúbiť od osoby svojho vlastníka. Na miesto osoby zomrelého vlastníka nastupuje obyčajne dedičská pozostalosť. Ak si teda otrok, patriaci do dedičskej pozostalosti [*servus hereditarius*], dá niečo sľúbiť ešte pred prijatím dedičskej pozostalosti [dedičmi], nadobudne pohľadávku pre dedičskú pozostalosť a tým sa ona nadobúda aj pre neskorších dedičov.

1. Otrok nadobúda pohľadávku pre vlastníka bez ohľadu na to, či plnenie dal sľúbiť v prospech vlastníka, v prospech seba, v prospech spoluotroka alebo bez uvedenia mena nejakej osoby.⁶⁴⁰ To isté právo platí aj pre deti, ktoré sú v otcovskej moci, v prípadoch, v ktorých môžu nadobúdať.

2. Ak je predmetom stipulácie skutočná činnosť, vzťahuje sa to v každom prípade na osobu príjemcu sľuby, napríklad ak si otrok dal sľúbiť, že môže prechádzať cez pozemok alebo hnať dobytok; potom mu nemožno v tom prekážať, ale nevzťahuje sa to na jeho vlastníka.

3. Spoločný otrok nadobúda pohľadávku pre každého vlastníka podľa spoluvlastníckeho podielu, či je to tak, že si dal plnenie sľúbiť na príkaz jedného z nich, alebo výlučne len jedného z nich; potom totiž sa pohľadávka nadobúda len pre tohto jedného. Ak to, čo si dal spoločný otrok sľúbiť, nemôže nadobudnúť jeden z vlastníkov, potom celú pohľadávku nadobúda druhý, napríklad ak vec, ktorú si dal sľúbiť, patrí jednému z vlastníkov.

OSEMNÁSTY TITUL

O ROZDELENÍ STIPULÁCIÍ

Zo stipulácií sú niektoré sudcovské iné prétorské a zase iné zmluvné a iné „spoločné“, totiž tak prétorské, ako aj sudcovské.

1. Len sudcovské sú tie stipulácie, ktoré vychádzajú z úradnej kompetencie sud-

⁶³⁸ § 2 z Flor. lib. 8 inst. (Flor. D 45,2,7).

⁶³⁹ Gai. Inst. 3,114; 3,167; D 45,3.

⁶⁴⁰ Flor. D 45,3,15.

cu, napríklad danie zábezpeky proti zlému úmyslu alebo proti prenasledovaniu ušlého otroka⁶⁴¹ [ktorého dlhuje], alebo zaplatenie hodnoty veci.⁶⁴²

2. Prétorské stipulácie sú tie, ktoré vychádzajú z úradnej kompetencie prétora, napríklad týkajúce sa hroziacej škody [z nejakej budovy], alebo zabezpečujúce odkazy. Výraz „prétorské stipulácie“ treba rozumieť tak, že obsahuje aj edilské stipulácie, lebo aj tieto pochádzajú z magistrátskej jurisdikcie.

3. Zmluvné stipulácie sú tie, ktoré sú sformulované na základe dohody dvoch strán, to znamená ani nie na základe nariadení sudcu, ani nariadení prétora, ale na základe zmluvnej dohody. Je ich toľko druhov – by som povedal skoro toľko – koľko je predmetov zmlúv.

4. „Spoločné“ sú stipulácie, ako napríklad tie, podľa ktorých sa majetok nedospelého má udržať [zachovať], lebo ako prétor nariadil, nedospelému poskytnúť zábezpeku, že sa jeho majetok zachová; niekedy tak nariadi aj sudca, ak to inak nejde. „Spoločná“ je aj stipulácia o súhlas.⁶⁴³

DEVÄTNÁSTY TITUL

O NEÚČINNÝCH STIPULÁCIÁCH⁶⁴⁴

Každá vec, ktorá sa nachádza v našom vlastníctve, môže byť predmetom stipulácie, či je hnutelná alebo je to pozemok.

1. Naproti tomu, ak si niekto dá sľúbiť vec, ktorá v prírode už neexistuje alebo vôbec nemôže existovať, napríklad mŕtvy [otrok] Stichus, o ktorom sa verí, že žije, alebo *hipocentaurus*, ktorý existovať nemôže, potom je stipulácia neúčinná.

2. To isté právo platí, ak si niekto dá sľúbiť, že sa mu má odovzdať sakrálna alebo religiózna vec, o ktorej sa domnieva, že podlieha svetskému právu, alebo verejná vec, ktorá je natrvalo určená na všeobecný úžitok, ako trhovisko, divadlo alebo slobodný človek, ktorého považuje za otroka, alebo vec, na ktorú nemá žiadne oprávnenie, alebo vlastná vec. A stipulácia v tomto prípade nespočíva preto, lebo verejná vec prešla do súkromného práva, zo slobodného sa stal otrok, príjemca sľubu sa stal oprávneným nadobúdať, alebo vec môže prestať patriť príjemcovi, stipulácia je neplatná okamžite. Naopak, stipulácia zaniká, ak bola vec najprv platne pojatá do stipulácie, ale potom bez pričinenia dlžníka sa dostala do jednej z uvedených situácií. A tiež takáto stipulácia: „Sľubuješ mi dať Lucia Titia, len čo sa stane otrokom?“ a porovnateľné stipulácie sú od začiatku nulitné, lebo to, čo je podľa

⁶⁴¹ Porov. Ulp. D 4,2,14,11; Gai. D 30,69,5.

⁶⁴² Porov. Ulp. D 30,47,2 – 3.

⁶⁴³ Pr. – § 4 z Pomp. lib. 26 ad Sab. (Pomp. D 45,1,5 pr.).

⁶⁴⁴ Gai. Inst. 3,97 – 109; C 8,38.

povahy odňaté z nášho vlastníctva, nemôže byť v nijakom prípade pojaté do záväzkového vzťahu.

3. Ak niekto sľúbi, že niekto iný niečo dá alebo urobí, tak nebude zaviazaný, napríklad ak sľúbi, že Titius dá päť zlatých. Ak ale sľúbi, že zariadi, aby Titius dal, bude zaviazaný.

4. Ak si niekto dá sľúbiť niečo v prospech iného, ako aj v prospech toho, pod mocou ktorého sa nachádza, nespôsobuje nič. Plnenie sa však môže vzťahovať na osobu stojacu vo vonkajšom vzťahu (napríklad ak si niekto dá sľúbiť takto: „Sľubuješ dať mne alebo Seiovi?“), takže príjemca sľubu síce nadobudol pohľadávku, zároveň ale, dokonca proti jeho vôli, môže sa Seiovi účinne plniť s dôsledkom, že oslobodenie nastupuje bezprostredne; dotýčny má však proti Seiovi žalobu z príkazu. Kto si dá pre seba a tiež pre iného, ktorého moci nie je podriadený, sľúbiť desať zlatých, potom je síce stipulácia platná, ale či mu dlhuje celý obnos, ktorý je zahrnutý v stipulácii, alebo len polovicu, bolo sporné. Predsa sa však presadilo, že nenadobúda viac ako polovicu pohľadávky. Ak si dáš niečo sľúbiť v prospech toho, ktorý je podriadený tvojej moci, potom pohľadávku nadobudneš, lebo tvoj hlas je do istej miery hlasom tvojho syna, rovnako ako hlas tvojho syna vo veciach, ktoré sa môžu nadobúdať pre teba, ktoré sa do istej miery považujú za tvoje.

5. Okrem toho stipulácia je neúčinná, ak niekto nedá odpoveď na to, na čo bol opýtaný, napríklad ak si niekto dal od teba sľúbiť, že dáš desať zlatých a ty sľúbiš päť, alebo naopak. Alebo keď si dotýčny chce dať sľúbiť podmienne, ty pod podmienkou sľúbiš, alebo naopak predpokladajúc, že to vyslovíš, napríklad ak niekomu, kto si chce dať sľúbiť podmienne alebo s lehotou, odpovieš: „Sľubujem v dnešný deň.“ Lebo ak si odpovedal len: „Sľubujem“, tak si potom očividne v skrátenej forme sľúbil v tej istej lehote alebo podmienne. Nie je totiž nevyhnutné uviesť v odpovedi všetko to, čo [budúci] veriteľ povedal.⁶⁴⁵

6. Podobne je stipulácia neúčinná, ak si dáš sľúbiť od toho, ktorý je pod tvojou mocou, alebo keď si on dá od teba sľúbiť. Otrok sa nemôže predsa zaväzovať voči svojmu vlastníkovi ani voči niekomu inému. Synovia [pod otcovou mocou] sa naproti tomu voči iným môžu zaväzovať.⁶⁴⁶

7. Je zrejmé, že nemý nemôže ani sľúbiť, ani si dať sľúbiť. To isté sa uznáva aj u hluchého, lebo tak ako ten, kto si dá sľúbiť, musí slová počuť, ako aj ten, kto sľubuje, musí počuť slová toho, ktorý si dáva sľúbiť.⁶⁴⁷ Z toho jasne vyplýva, že nemyslíme toho, kto zle počuje, ale len toho, kto vôbec nepočuje.⁶⁴⁸

8. Duševne chorý nemôže uzavrieť právny úkon, lebo nerozumie, čo robí.⁶⁴⁹

⁶⁴⁵ Gai. Inst. 3,102.

⁶⁴⁶ Gai. Inst. 3,104.

⁶⁴⁷ Gai. Inst. 3,105. 15

⁶⁴⁸ Posledná veta z Gai. lib. 2 rer. cott. (Gai. D 44,7,1, in fine).

⁶⁴⁹ Gai. Inst. 3,106 – 107; 3,109.

9. Nedospelý môže uzavrieť každý právny úkon len za predpokladu, že sa priberie poručník, len čo je potrebný formálny súhlas poručníka, napríklad ak má byť nedospelý zaviazaný; pretože iného môže zaviazať aj bez formálneho súhlasu poručníka.

10. To, čo sme povedali o nedospelých, platí len pre nedospelých, ktorí už majú vlastný rozum [*intelekt*]; lebo dieťa [*infans*], ktoré nevie hovoriť, a to, ktoré je tomu veľmi blízke [*infanti proximus*], sa podstatne neodlišujú od duševne chorého, lebo nedospelí tohto veku sú ešte nerozumní. Ale pre tých, ktorí sú [vekom] blízko dieťaťu, ktoré nevie hovoriť, sa v ich záujme presadilo výhodnejšie právne hľadisko, takže majú to isté právo ako tí, ktorí sa už približujú dospelosti [*pubertati proximi*]. Nedospelý, podriadený otcovskej moci, nemôže sa s formálnym súhlasom hlavy rodiny zaväzovať.

11. Ak sa k záväzku pripojí nemožná podmienka, je stipulácia neplatná. Za nemožnú sa považuje podmienka, ktorá od prírody nemôže nastať, napríklad ak niekto formuluje takto: „Sľubuješ dať, ak sa dotknem prstom neba?“. Ak si naproti tomu dá tak sľúbiť: „Sľubuješ dať, ak sa neba nedotknem prstom?“, považuje sa záväzok za uzavretý nepodmienečne, a teda možno okamžite žalovať.

12. Rovnako je neúčinný verbálny záväzok, ak sa uzavrie medzi neprítomnými. Ale aby hašteriví ľudia nemali materiál na súdny spor, v ktorom by neskôr mohli namietat' a tvrdiť, že buď sami, alebo ich protivníci neboli [pri uzatváraní zmluvy] prítomní, aby sme takýmto sporom zabránili, vydali sme našu konštitúciu adresovanú advokátom v Caesarei,⁶⁵⁰ v ktorej sme nariadili, že takým listinám, ktoré uvádzajú, že strany sú prítomné, treba každopádne veriť, nech je tak, že ten, kto vlastne takéto zavrhnutiehodné námietky používa rukolapnými dôkazmi, listinami alebo vhodnými svedkami preukáže, že po celý deň, v ktorý sa listina vystavila, bol buď on, alebo jeho protivník na inom mieste.

13. Nikto si nemôže dať sľúbiť, aby sa mu po jeho smrti niečo dalo, podobne nemôže, ak sa mu má po smrti toho, od koho si dal sľúbiť, niečo dať. A ani ten si nemôže dať sľúbiť, kto je podriadený moci iného, na čas po jeho smrti, lebo sa predpokladá, ako keby hovoril hlasom svojho otca alebo svojho vlastníka. Ale aj keď si niekto takto dá sľúbiť: „Deň predtým, ako zomriem“, alebo „Deň predtým, ako zomrieš“, je stipulácia neplatná. Ako sme už povedali,⁶⁵¹ v tomto prípade sú však stipulácie platné na základe konsenzu zmluvných partnerov, pozdávalo sa nám⁶⁵² aj na tomto úseku práva zaviesť nevyhnutné zlepšenia, takže je platná aj stipulácia, ak je sformulovaná na nejaký čas po alebo deň pred smrťou veriteľa alebo dlžníka.

14. Podobne bola stipulácia neplatná, ak si niekto dal sľúbiť takto: „Sľubuješ mi,

⁶⁵⁰ C 8,37,14 (a. 531).

⁶⁵¹ Just. Inst. 3,15,1.

⁶⁵² C 8,37,11 (a. 528).

ak príde loď z Ázie, dnes dať?“, lebo je sformulovaná protirečivo. Ale keďže cisár Leo⁶⁵³ v preslávenej spomienke uvažoval, že pri prisľúbení vena taká stipulácia, ktorá je uzavretá protirečivo, nemá byť odmietnutá, sa nám pozdávalo⁶⁵⁴ priznať aj tejto stipulácii úplnú platnosť, takže takéto chápanie stipulácie má byť platné vždy, nielen pokiaľ ide o vena.

15. Stipulácia, ktorá bola sformulovaná napríklad tak, že Titius povedal: „Sľubuješ dať, keď zomriem?“, alebo „keď ty zomrieš?“, bola aj podľa starých právnikov platná a platí aj teraz.

16. Podobne si môžeme dať niečo účinne sľúbiť po smrti tretieho.

17. Ak je v listine napísané, že niekto niečo sľúbil, tak sa uznáva podobne, ako keby odpovedal na predchádzajúcu otázku.

18. Vždy, keď sú do jednej stipulačnej otázky zahrnuté viaceré predmety, zodpovedá sľubujúci za všetky, predpokladajúc, že jeho odpoveď znie jednoducho takto: „Sľubujem dať“. Keď však sľúbil dať jeden jediný alebo viaceré z týchto [predmetov], tak potom prichádza do úvahy záväzok len na tie predmety, ktoré sľúbil. Z viacerých [na základe otázky možných] stipulácií stávajú sa [potom] platnými buď jedna, alebo viaceré. Musíme sa totiž zásadne na každú jednu vec [predmet] v stipulácii pýtať a na každú jednu odpovedať.

19. Ako sa vpredu povedalo⁶⁵⁵, nikto si nemôže dať v prospech iného niečo sľúbiť.⁶⁵⁶ Lebo záväzky takéhoto druhu sa zaviedli, aby každý pre seba nadobudol to, o čo má záujem; a veriteľ nemá vlastný záujem na tom, aby⁶⁵⁷ sa plnilo inému. Keď však niekto predsa také niečo chce dosiahnuť, odporúča sa, aby si dal sľúbiť pokutu, takže to, ak sa nestane tak, ako sa zmluvne určilo, stipulačná pokuta prepadne v prospech toho, kto nemal vlastný záujem. Lebo ak si niekto dá sľúbiť pokutu, nehladá sa na jeho záujmy, ale na sumu závislú od podmienky stipulácie. Ak si niekto pritom dá sľúbiť, že sa má dať Titiovi, nespôsobuje tým nič. Ak ale v snahe dohodnúť zmluvnú pokutu, pripojí: „Sľubuješ mi dať tolko a tolko zlatých, keď nebudeš plniť?“, potom stipulácia vznikla.

20. Ak si ale niekto, kto má vlastný záujem, dá niečo sľúbiť v prospech iného, potom je stipulácia uznaná za platnú. Lebo ak ten, kto začal spravovať poručníctvo pre nedospelého, správu prenechal svojmu spoluporučníkovi a dá si od neho sľúbiť, že majetok nedospelého zostane zachovaný, potom je záväzok platný, lebo príjemca sľubu má vlastný záujem na tom, čo si nechal sľúbiť; lebo nedospelému bude zodpovedný, ak sa správa [poručníkovho majetku] bude viesť nesprávne.⁶⁵⁸ Pri-

⁶⁵³ Pozri pozn. 632.

⁶⁵⁴ C 6,23,25 (a. 528).

⁶⁵⁵ Just. Inst. 3,19,4.

⁶⁵⁶ Z Ulp. lib. 49 ad Sab. (Ulp. D 45,1,38,17).

⁶⁵⁷ Preklad sleduje zmysel slova „ut“ podľa Ulp. D 45,1,38, 17.

⁶⁵⁸ Ulp. D 45,1,38,20.

tom je stipulácia platná aj vtedy, keď si niekto dá sľúbiť, že sa má plniť jeho správcovi [*procurator*]. Aj keď sa má niečo splniť vlastnému veriteľovi, na čom má príjemca sľubu vlastný záujem, aby zmluvná pokuta neprepadla alebo aby sa pozemky nescudzili, ak boli odovzdané do zálohu, je stipulácia platná.

21. Naopak, zodpovednosť zrejme nevzniká, ak niekto sľúbi, že niekto iný bude niečo konať, iba že by súčasne sľúbil pokutu.

22. Ďalej, nikto si nemôže dať platne sľúbiť nejakú vec, ku ktorej získa vlastnícke právo pre prípad, že sa stane vlastníkom.⁶⁵⁹

23. Ak budúci veriteľ [*stipulator*] a budúci dlžník [*promissor*] majú na mysli i rozličné veci, nevzniká záväzok, podobne, ako keby sa na otázku vôbec neodpovedalo, napríklad ak si niekto od teba dá sľúbiť otroka Sticha, ty ale mieniš Pamphila, o ktorom si myslíš, že sa volá Stichus.

24. Sľub daný zo zavrhnutiahodného dôvodu, napríklad ak niekto sľubuje spáchať vraždu alebo krádež v chráme, je neúčinný.

25. Ak si niekto dal niečo sľúbiť podmienene, potom môže, najmä ak zomrie pred splnením podmienky, žalovať jeho dedič, ak sa neskôr podmienka splní. Primerane to platí aj na strane promisora [sľubujúceho].

26. Kto si dal sľúbiť, že sa mu má niečo dať v tomto roku alebo v tomto mesiaci, môže riadne žalovať len vtedy, keď rok alebo mesiac úplne uplynuli.⁶⁶⁰

27. Ak si dáš sľúbiť pozemok alebo otroka, nemôžeš okamžite žalovať, iba že by už uplynulo toľko času, že odovzdanie bolo možné.

DVADSIATY TITUL

O RUKOJEMNÍKCH⁶⁶¹

Za toho, kto sľúbil, sa často zaväzujú ešte ďalší, ktorí sa nazývajú rukojemníci [*fideiussores*] a tí sú obyčajne požiadaní vtedy, keď niekomu na tom záleží, aby bol osobitne dobre zabezpečený.⁶⁶²

1. Rukojemníkov možno požiadať ku každému záväzku bez ohľadu na to, či [záväzok] vzniká odovzdaním veci, verbálne, literárne alebo na základe konsenzu. Vonkoncom nezáleží na tom, či záväzok, pre ktorý bol rukojemník požiadaný, je civilný alebo naturálny; a ide to až tak ďaleko, že rukojemník môže zodpovedať za otroka, hoci je cudzí, a dá si od otroka sľúbiť rukojemníka, alebo je to sám vlastník otroka, a to za to, čo sa im dlhuje z naturálneho záväzku.⁶⁶³

⁶⁵⁹ § 22 z Paul. lib. 75 ad Ed. (Paul. D 45,1,87). Porov.aj Just. Inst. 4,6,14.

⁶⁶⁰ § 26 z Pomp. lib. 27 ad Sab. (Pomp. D 45,1,42).

⁶⁶¹ Gai. Inst. 3,115 – 127; D 46,1; C 8,40.

⁶⁶² Gai. Inst. 3,115; 3,117.

⁶⁶³ Gai. Inst. 3,119 a.

2. Rukojemník nie je zaviazaný len sám, ale zanecháva svoju povinnosť aj svojmu dedičovi.⁶⁶⁴

3. Požiadanie rukojemníka môže odôvodneniu záväzku predchádzať alebo nasledovať.

4. Ak prichádzajú do úvahy viacerí rukojemníci, nech ich je koľkokoľvek, zodpovedajú každý jeden za celok [*in solidum*]. Pritom záleží od veriteľovej voľnosti žiadať celé od ktoréhokoľvek z nich. Ale na základe listu božského cisára Hadriána⁶⁶⁵ môže byť veriteľ prinútený od jedného požadovať len časť, predpokladajúc ale, že všetci sú v čase začatia sporu solventní. Ak je pritom jeden z rukojemníkov v tomto čase insolventný, tak to zaťažuje ostatných. Ale aj keď veriteľ dostal všetko od jedného rukojemníka, je to jeho škoda, ak ten, za koho zodpovedá, je insolventný. A to si musí sám pripísať k vine, že sa mohol na základe listu božského cisára Hadriána chrániť a žiadať proti nemu žalobu do výšky svojho podielu.

5. Rukojemníci sa nemôžu zaviazať tak, že budú dlhovať viac než dlhuje ten, za koho sa zaväzujú. Lebo ich záväzok je voči hlavnému záväzku vedľajší a vo vedľajšej veci nemožno dostať viac ako v hlavnej. Naopak, môžu sa zaviazať na menej.⁶⁶⁶ Ak sa dlžník zaviaže na desať zlatých, môže sa rukojemník platne zaviazať na päť; na opačný prípad sa nemôže zaviazať. Podobne, ak dlžník sľúbi podmiennečne, rukojemník môže sľúbiť podmiennečne; naopak to nemôže urobiť. Nielen v kvantite plnenia, ale aj v čase plnenia rozlišujeme menej a viac. Je totiž viac niečo okamžite dať a menej niečo dať⁶⁶⁷ neskôr.

6. Ak ale rukojemník plní za dlžníka, má proti nemu za účelom náhrady žalobu z príkazu [*mandati iudicium*].⁶⁶⁸

7. Po grécky býva rukojemník zvyčajne požiadaný takto: „Prikazujem, hovorím, želim si“, alebo „Chcem to na svoju česť!“ Ale aj keď niekto povie: „Vyhlasujem“, tak je to dobre, ako keby povedal: „Povedal som.“⁶⁶⁹

8. Pri rukojemníckych stipuláciách, ako treba vedieť, sa uznalo ako všeobecné pravidlo, že všetko to, čo sa písomne konštatovalo, že je vykonané, považuje sa za vykonané. Ak niekto napísal, že je rukojemník, je jasné, že na to treba hľadiť tak, ako keby sa bolo všetko uskutočnilo v solemnej forme.⁶⁷⁰

⁶⁶⁴ Porov. Ulp. D 46,1,4,1.

⁶⁶⁵ Porov. Gai. Inst. 3,121 – 122; Gai. D 46,1,26; C 4,18, 3 (a. 531). K osobe cisára pozri pozn. 232.

⁶⁶⁶ Gai. Inst. 3,126.

⁶⁶⁷ Gai. Inst. 3,113.

⁶⁶⁸ Gai. Inst. 3,127.

⁶⁶⁹ § 7 z Ulp. lib. 47 ad Sab. (Ulp. D 46,1,8 pr.).

⁶⁷⁰ Druhá veta z Ulp. lib. 47 ad Sab. (Ulp. D 45,1,30).

DVADSIATY PRVÝ TITUL

O LITERÁRNYCH ZÁVÄZKOCH⁶⁷¹

Kedysi vznikol záväzok písomným aktom, o ktorom sa povedalo, že vznikol zanesením mena dlžníka [do účtovnej knihy]. Takéto pohľadávky sa dnes už nepoužívajú. Ak však niekto, komu sa pôžička nevyplatila, napíše, že dlhuje, tak po nejakom dlhšom čase nemôže vzniesť námietku nevyplatených peňazí. Často sa to takto nariaďovalo.⁶⁷² Stáva sa, že aj dnes môže byť niekto písomne zaviazaný, len čo nemožno dlh uplatniť. A z tohto písomného aktu vyplýva právo žaloby, pričom, prirodzene, verbálny záväzok nie je daný.⁶⁷³ Pri tejto námietke dlhšia lehota – najviac päť rokov – vyplývala predtým z cisárskych konštitúcií.⁶⁷⁴ Ale aby sa tým náhodným veriteľom ich peniaze príliš dlho v zlom úmysle nedržali, skrátili sme našou konštitúciou⁶⁷⁵ lehotu, takže použitie takejto námietky nesmie prekročiť hranicu dva roky.

DVADSIATY DRUHÝ TITUL

O KONSENZUÁLNYCH ZÁVÄZKOCH⁶⁷⁶

Na zákalde konsenzu vznikajú záväzky pri kúpe, pri nájme [pri árende, pri zmluve o diele, pri pracovnej zmluve], pri spoločnosti, pri príkaze.

1. Preto hovoríme, že pri týchto zmluvných typoch vzniká záväzok konsenzom, lebo nie je potrebný ani písomný akt, ani nie je nevyhnutná prítomnosť a ani sa nemusí nič odovzdať na to, aby záväzok vznikol, ale úplne stačí, že sa dohodnú⁶⁷⁷ tí, ktorí uzavierajú právny úkon.

2. Pritom takéto právne úkony vznikajú aj medzi neprítomnými, napríklad listom alebo poslom.

3. Ďalej, v týchto zmluvách sú strany vzájomne [*alter alteri*] zaviazané na to, čo jeden druhému podľa dobra a slušnosti [*ex bono et aequo*] musí plniť, pričom naopak pri verbálnych záväzkoch si jeden dá sľúbiť, druhý sľubuje.

⁶⁷¹ Gai. Inst. 3,128 – 138; C 4,30.

⁶⁷² Táto konštitúcia sa nezachovala.

⁶⁷³ Záväzok tu neexistuje z dôvodu, že stipuláciou sľúbené vrátenie peňažnej sumy nezakladá záväzok, ak dlžník požičanú sumu nevyplatil. Porov. Paul. D 12, 1,30; Paul. D 44,7,3 pr.

⁶⁷⁴ Konštitúcia sa nezachovala.

⁶⁷⁵ C 4,30,14 (a. 528).

⁶⁷⁶ Gai. Inst. 3,135.

⁶⁷⁷ Dohoda sa musí týkať esenciálnych častí daného typu právneho úkonu.

DVADSIATY TRETÍ TITUL

O KÚPNEJ ZMLUVE⁶⁷⁸

Kúpna zmluva vzniká, len čo došlo k zjednoteniu o kúpnej cene [*pretio*], hoci kúpna cena nie je ešte zaplatená a nebol daný ani závdavok [*arra*]. Lebo to, čo sa dá ako závdavok, je len dôkazom o vzniknutej kúpnej zmluve.⁶⁷⁹ Ale všetko toto má platiť len pre kúpne zmluvy, ktoré nevznikli v písomnej forme. Lebo pre takéto kúpne zmluvy sme nič nové nezaviedli. Pri tých ale, ktoré sa uzavierajú písomne, sme nariadili,⁶⁸⁰ že kúpna zmluva je len vtedy platná, ak [strany] vystavili aj kúpnu listinu – či ju zmluvné strany napísali vlastnoručne, alebo ju napísal niekto iný, ale zmluvnými stranami je podpísaná – a ak bola listina vystavená pisárom [notárom], má byť zriadená kompletne a stranami schválená.⁶⁸¹ Lebo pokiaľ niečo takéto chýba, je omyl ešte možný a kupujúci alebo predávajúci môžu bez ujmy odstúpiť od kúpnej zmluvy. Avšak dovoľíme im bez ujmy odstúpiť len vtedy, keď sa ešte nič nedalo ako závdavok. Ak sa to totiž už stalo, potom stratí daný záväzok, jedno či je kúpna zmluva uzavretá v písomnej forme alebo nie, ak je to kupujúci, stratí to, čo dal, ak je to predávajúci, bude donútený vrátiť dvojnásobok záväzku, aj keď sa o záväzku takéto niečo nestanovilo.

1. Kúpna cena musí byť ale dohodnutá, lebo nemôže existovať kúpna zmluva bez kúpnej ceny. Kúpna cena musí byť aj určitá. Naproti tomu ak sa strany dohodli, že vec sa má za toľko kúpiť, na koľko ju ohodnotí Titius, tak sa medzi staršími právnikmi viedol spor, či kúpna zmluva existuje alebo nie.⁶⁸² Naše rozhodnutie⁶⁸³ to riešilo takto: Ak kúpna zmluva znie: „Za koľko on ocení“, zmluva existuje pod touto podmienkou a následne sa musí, ak menovaný kúpnu cenu určí, primerane tomuto ohodnoteniu kúpna cena zaplatiť a vec odovzdať, takže kúpna zmluva nadobudne platnosť a kupujúci môže žalovať žalobou z kúpy, predávajúci však žalobou z predaja. Ak však menovaný nechce alebo nemôže kúpnu cenu určiť, potom je kúpa nulitná, tak ako keby sa vôbec kúpna cena nedohodla. Keďže sme toto právo pre kúpu zaviedli, nie je absurdné to isté preniesť aj na nájom, árendu, zmluvu o diele a pracovnú zmluvu.

2. Ďalej, kúpna zmluva musí pozostávať z peňazí. Či môže kúpna cena pozostá-

⁶⁷⁸ Gai. Inst. 3,139 – 141; D 18,1 – 7; D 9,1; C 4,38 – 49.

⁶⁷⁹ Gai. Inst. 3,139.

⁶⁸⁰ C 4,21,17 (a. 528).

⁶⁸¹ Porov. C 4,21,17 pr. (a. 528); Nov. 44,1 pr. 537).

⁶⁸² K tomu podrobne Gai. Inst. 3,140.

⁶⁸³ C 4,38,15 (a. 530).

vať aj z iných vecí, či napríklad otrok, pozemok alebo tóga⁶⁸⁴ môže za nejakú inú vec predstavovať kúpnu cenu, bolo veľmi sporné. Sabinus⁶⁸⁵ a Cassius⁶⁸⁶ si mysleli, že kúpna cena môže pozostávať aj z iných vecí než z peňazí – tu sa vynára predtým bežné úslovie, že výmenou veci za vec vzniká kúpa, a to je najstarší prípad kúpnej zmluvy – a ako na dôkaz odvolávali sa na gréckeho básnika Homéra,⁶⁸⁷ ktorý na jednom mieste hovorí,⁶⁸⁸ že vojsko Achájcov⁶⁸⁹ si výmenou za rozličné veci kúpilo víno, a to týmito slovami: „Odkiaľ si Acháji s krásnymi vlasmi nosili víno; jedni ho kúpili za bronz a lesklé železo druhí, iní zasa za kože z býkov a iní zasa za živých býkov, iní zasa otrokov dali a chystali hostinu bujnú.“⁶⁹⁰ Predstavitelia druhej školy zastávali opačné stanovisko a mienili, výmena veci za vec sa odlišuje od kúpnej zmluvy. V opačnom prípade nemožno pri výmene veci za vec vyriešiť problém, ktorá vec je predaná a ktorá je poskytnutá ako kúpna cena. Že sa na obidve hľadí tak, že sú súčasne predané a odovzdané ako kúpna cena, to nepripúšťa logika. A oprávnené získal prevahu názor Procula,⁶⁹¹ ktorý povedal, výmena veci za vec predstavuje osobitný, od kúpnej zmluvy odlišný druh zmluvy, pričom toto stanovisko sa podporilo iným Homérovým veršom⁶⁹² a okrem toho so silnejšími dôvodmi sa stalo platným. To aj predchádzajúci cisári uznali a v našich Digestách⁶⁹³ sa to vysvetľuje⁶⁹⁴ podrobnejšie.

3. Ak ale kúpna zmluva vznikla (to sa stane, ako sme povedali,⁶⁹⁵ ak sa právny úkon neuzavrie písomne, len čo sa zjednotíme na kúpnej cene), postihne nebezpečenstvo predanej veci okamžite kupujúceho, aj keď sa vec ešte kupujúcemu neodo-

⁶⁸⁴ Tóga, druh odevu, presnejšie vrchný odev rímskeho občana, ktorý sa nosil na verejnosti a obličkal sa na tuniku (spodné rúcho s krátkymi rukávami, prepásané a podkasané). T. platila ako kroj Rimanov (cudzinci ju nesmeli nosiť). Pre svoju nákladnosť bola neskôr vysriedaná ľahším, jednoduchším rúchom, voľne riaseným (*pallium*).

⁶⁸⁵ Pozri pozn. 377.

⁶⁸⁶ Gaius Cassius Longinus, rímsky klasický právnik, pochádzajúci zo starej rodiny rímskych právnikov (jeho matka bola vnučkou S. S. Rufa; k nemu pozri pozn. 130), žil v 1. stor. po Kr. Bol konzulom, prokonzulom v Ázii, legátom v Sýrii. Napísal 10 kníh k civilnému právu, ktoré komentovali neskorší významní právnici.

⁶⁸⁷ Pozri pozn. 20.

⁶⁸⁸ Ílias. 7,472 - 475.

⁶⁸⁹ Achaia bola krajina na severe Peloponézskeho polostrova, ktorá dostala svoj názov od Achájcov, Dórmí vyhnaných z Argolidy.

⁶⁹⁰ Homéros, Ílias. Epos XXIV spevov. Preložil Miloslav Okál, Bratislava 1986.

⁶⁹¹ Sempronius (?) Proculus, klasický právnik, žil v prvej polovici 1. stor. Podľa jeho *cognomen* nesie názov tzv. prokuliánska škola (pozri pozn. 171). Patril do senátorského stavu, bol konzulom.

⁶⁹² Ílias. 6,234 - 236: „Vtedy zas Kronovec chrabrému Glaukovi odobral rozum, lebo tak vymenil zbrane, že za zbrane z bronzu dal zlaté, za sto volov, čo dal, on od neho dostal len deväť.“

⁶⁹³ Pozri pozn. 3.

⁶⁹⁴ Porov. C 4,64,7 (a. 294); Gai. Inst. 3,141; Paul. D 18,1,1,1; D 19,4.

⁶⁹⁵ Just. Inst. 3,23 pr.

vzdala. Ak pritom otrok zomrie alebo je na niektorej časti tela zranený, dom bol požiarom úplne alebo sčasti zničený, alebo pozemok bol silným prúdom rieky celkom alebo sčasti odplavený, alebo sa záplavami či víchricou z koreňov vytrhnutými stromami značne zmenší alebo sa stane horším, je to škoda kupujúceho, ktorý musí kúpnu cenu zaplatiť, aj keď vec nenadobudol [alebo úplne nenadobudol]. Lebo vo všetkom, čo sa stalo bez úmyslu a bez nedbanlivosti predávajúceho, je si predávajúci pred nárokmi istý. Ak ale po uzavretí kúpnej zmluvy k pozemku niečo naplaveninou [*alluvionem*] prirastie, patrí táto výhoda kupujúcemu; lebo kto znáša nebezpečenstvo, musí mať aj výhodu.⁶⁹⁶

3a. Ak však otrok, ktorý bol predaný, ušiel alebo bol odcudzený, a to bez úmyslu alebo z nedbanlivosti predávajúceho, potom sa musí skúmať, či predávajúci prevzal zodpovednosť za kústódiu do prijatia veci. Ak ju prevzal, potom táto náhoda ide na jeho zodpovednosť za nebezpečenstvo; ak ju neprevzal, je si istý pred nárokmi. To isté uznávame aj pri ostatných živých tvoroch a veciach. V každom prípade musí kupujúcemu umožniť vindikáciu a kondikciu, keďže ten, kto kupujúcemu vec ešte neodovzdal, je sám ešte jej vlastníkom. To isté platí aj pre žalobu z krádeže a žalobu pre protiprávne poškodenie.

4. Kúpna zmluva môže byť uzavretá buď podmiennečne, alebo nepodmiennečne pod podmienkou napríklad: „Ak sa ti Stichus po určitú dobu bude páčiť, kúpil si ho za toľko a toľko zlatých.“

5. Sakrálné alebo religiózne miesta, podobne verejné, ako trhovisko alebo bazilika, kto to vie, kúpi zbytočne. Kto však oklamáný predávajúcim také veci ako súkromné alebo profánne kúpi, má žalobu z kúpy, lebo si tieto veci nemôže ponechať, na tom, že sa mu má nahradiť jeho záujem nebyť oklamáný. To isté právo platí, ak kúpi slobodného muža ako otroka.

DVADSIATY ŠTVRTÝ TITUL

O NÁJME, ÁRENDE, ZMLUVE O DIELE A PRACOVNEJ ZMLUVE⁶⁹⁷

Nájom, árenda, zmluva o diele a pracovná zmluva sú veľmi blízke kúpnej zmluve a vznikajú podľa podobných právnych pravidiel. Lebo ako kúpna zmluva vzniká vtedy, keď dôjde k zjednoteniu sa o kúpnej cene, tak aj nájom, árenda, zmluva o diele a pracovná zmluva vznikajú, ak sa určí odplata [*merces*]. A nájomcovi, árendátorovi, objednávateľovi diela a zamestnancovi je k dispozícii žaloba z nájmu, árendy, objednania diela a vykonávania práce [*actio locati*], prenajímateľovi, prena-

⁶⁹⁶ Prirodzený (originárny) spôsob nadobudnutia vlastníckeho práva k naplavenine kupujúcim.

⁶⁹⁷ Gai. Inst. 3,142 – 147; D 19,2; C 4,65. Názov titulu je kratší: *De locatione et conductione* (o nájomnej zmluve). Teória rímskeho práva pod pojmom *locatio conductio* zahrnuje tri, resp. štyri typy zmlúv, preto v preklade nájom, árenda, zmluva o diele, pracovná zmluva.

jímateľovi z árendy, zamestnávateľovi a príjemcovi diela naproti tomu žaloba z prenájmu, z árendy, prevzatia diela a prijatia diela [*actio conducti*].⁶⁹⁸

1. A čo sme už v tom prípade povedali,⁶⁹⁹ že kúpna cena je prenechaná na určenie tretiemu, to chceme pokladať za platné aj pri nájme, árende, zmluve o diele a pracovnej zmluve, ak sa pri nich určenie odplaty ponecháva na tretieho. Ak sa teda odev odovzdá čističovi odevov na škrobenie alebo vyčistenie alebo krajčírovi na opravu bez okamžitého určenia odplaty, ale s úmyslom toľko zaplatiť, koľko sa neskôr vzájomne dohodne, potom, ako sa uznáva, nevzniká vlastná zmluva o diele, v tomto prípade skôr prichádza do úvahy žaloba *praescriptis verbis*.⁷⁰⁰

2. Ako sa okrem toho zvyčajne vysvetľovalo, či kúpna zmluva vzniká na základe výmeny veci za vec, tak sa takáto otázka zvykne klásť, aj pokiaľ ide o nájom, árendu, zmluvu o diele a pracovnú zmluvu, napríklad ak niekto ti dá nejakú vec na užívanie alebo požívanie a na druhej strane od teba dostane inú vec na užívanie alebo požívanie. A uznáva sa, to nie je nijaký nájom alebo árenda, ale zmluva svojho druhu [*proprium genus*]. Ak má napríklad niekto vola a jeho sused tiež a medzi sebou sa dohodli, že každý druhému na desať dní svojho vola vypožičia na spoločné poľnohospodárske práce a vypožičaný vôl u jedného z nich uhynie, potom tu nestojí k dispozícii ani žaloba z nájmu alebo prenájmu, a pretože vypožičanie tu nebolo bezodplatné, ani žaloba z vypožičania, ale musí sa žalovať žalobou *praescriptis verbis*.⁷⁰¹

3. Kúpna zmluva na jednej strane a nájom, árenda, zmluva o diele a pracovná zmluva majú medzi sebou toľko podobností, že sa v niektorých prípadoch zvykli viesť spory, či vznikla kúpa alebo nájom; tak napríklad pri pozemkoch, ktoré boli niekomu natrvalo odovzdané do užívania, totiž tak, že pozemok, pokiaľ sa vlastníkovi platia peniaze alebo časť úrody, nemôže byť odňatý ani árendátorovi ani jeho dedičovi ani tomu, ktorému árendátor alebo jeho dedič pozemok predal alebo daroval alebo dal ako veno alebo iným spôsobom scudzil. Ale pretože táto zmluva bola v období starých právnikov problematická⁷⁰² a niektorí ju považovali za árendu, druhí za kúpu, bol prijatý zákon cisára Zenóna,⁷⁰³ ktorý zmluve o emfyteuze dal vlastnú právnu povahu, a tá sa neprimkyňa ani k árende, ani ku kúpe, ale sa opiera o príslušné zmluvné dojednania. Ak dôjde k zmluvnej dohode, majú jej ustanovenia platiť tak, ako keby to bolo v povahe zmluvy.⁷⁰⁴ Ak sa však nič nedo-

⁶⁹⁸ Pr. z Gai. lib. 2 rer. cott. (Gai. D 19,2,2).

⁶⁹⁹ Just. Inst. 3,23,1.

⁷⁰⁰ Gai. Inst. 3,143. Žaloba *praescriptis verbis* (Gaius ju neuvádza) smeruje na vzájomné plnenie a patrí tomu, kto z nepomenovanej zmluvy splnil svoj dlh (takto v poklasickom a justiniánskom práve).

⁷⁰¹ Ulp. D 19,5,17,3.

⁷⁰² Prvá veta a časť druhej podľa Gai. Inst. 3,145.

⁷⁰³ C 4,66,1 (a. 476 – 484). K osobe cisára Zenóna pozri pozn. 287.

⁷⁰⁴ Preklad zodpovedá zmyslu výrazu „*natura talis*“, najviac.

hodlo o nebezpečenstve veci, potom ak vec zanikla, toto nebezpečenstvo sa má týkať vlastníka; naproti tomu ak je zánik len čiastočný, potom škoda má ísť na účet emfyteutu. Týmto právom sa správame.

4. Podobne je sporné, či vzniká kúpna zmluva alebo zmluva o diele alebo pracovná zmluva, ak sa Titius dohodol so zlatníkom, že z vlastného zlata zhotoví prsteň určitej váhy a určitej formy a za to má napríklad dostať desať zlatých. Cassius⁷⁰⁵ povedal, že pokiaľ ide o materiál, kúpna zmluva síce vznikla, ale pokiaľ ide o prácu, [vznikla] zmluva o diele. Ale sa uznáva, že vzniká len kúpna zmluva. Ak ale Titius dá svoje vlastné zlato, za spracovanie ktorého sa dohodla odmena, niet pochybnosti, že tu ide o zmluvu o diele.

5. Prenajímateľ, árendátor, príjemca diela a zamestnávateľ musia vo všetkých bodoch splniť zmluvné ustanovenia nájmu, árendy, zmluvy o diele a pracovnej zmluvy a ak je niečo v zmluvných ustanoveniach vypustené, musia plniť *ex bono et aequo*. Kto však za užívanie šiat, strieborného náčinia alebo ťažného zvieraťa dá odplatu alebo ju sľúbi, od toho sa vyžaduje taká starostlivosť o veci, akú zachováva veľmi starostlivý hospodár [*diligentissimus pater familias*] k svojim veciam. Ak ju zachoval a vec sa náhodou stratila, nezodpovedá za jej vrátenie.

6. Ak zomrie prenajímateľ, árendátor, príjemca diela alebo zamestnávateľ za trvania zmluvy, nastupuje jeho dedič do rovnakých práv zo zmluvy.

DVADSIATY PIATY TITUL

O SPOLOČENSKEJ ZMLUVE⁷⁰⁶

Do spoločnosti vstupujeme obyčajne buď pre spoločný majetok [spoločníkov], čo Gréci označujú zvláštnym výrazom „spoločné hospodárstvo“, alebo pre nejaký špeciálny obchodný účel, napríklad pre obchod s otrokmi alebo s olejom, vínom alebo obilím.⁷⁰⁷

1. Ak sa nič výslovne nedohodlo o účasti na zisku a strate, rozumie sa, že podiely na zisku a strate sa pokladajú za rovnaké. Ak sú ale podiely na zisku a strate vyjadrené číselne, musia sa zohľadniť. Lebo nikdy sa nespochybňovalo, že platí dohoda, v ktorej sa dvaja navzájom dohodli, že na zisku a strate sa jeden zúčastní dvoma tretinami, druhý však len jednou tretinou.

2. Naproti tomu bola sporná dohoda, v ktorej sa Titius a Seius medzi sebou dohodli, že na Titia pripadnú dve tretiny zisku a jedna tretina straty, na Seia dve tretiny straty a jedna tretina zisku. Má sa takáto dohoda považovať za platnú? Quintus

⁷⁰⁵ K tomu Gai. Inst. 3,147. K osobe Cassia pozri pozn. 686.

⁷⁰⁶ Gai. Inst. 3,148 – 154; D 17,2; C 4,37.

⁷⁰⁷ Gai. Inst. 3,148.

Mucius⁷⁰⁸ uznal, že takáto dohoda odporuje povahe spoločenskej zmluvy, a preto sa nemôže považovať za platnú. Servius Sulpicius,⁷⁰⁹ ktorého názor sa presadil, bol opačného názoru, lebo v spoločnosti je často pracovný výkon jednotlivých spoločníkov natoľko cenný, že je spravodlivé prijať ich do spoločnosti za lepších podmienok. Lebo spoločnosť bezpochyby môže vzniknúť aj tak, že jeden vloží peniaze, druhý nie, a predsa je zisk medzi nimi spoločný, lebo často práca niekoho je finančne hodnotná.⁷¹⁰ A tak veľmi sa presadil názor Servia voči názoru Quinta Mucia, že môže existovať aj taká možnosť dohody, podľa ktorej niekto má podiel na zisku bez účasti na strate. A presne toto považoval Servius za svoj názor. Treba to však chápať tak, že potom, keď z jedného obchodu vznikol zisk, z druhého strata, všetko, čo zostane po vykonanom vyúčtovaní, sa považuje za zisk.

3. Objasnená je nasledujúca otázka: Ak je spoločenská účasť výslovne upravená len pre jeden prípad, len k vôli zisku alebo len k vôli strate, pre druhý naproti tomu nie, tak potom pre prípad, ktorý je vypustený, je smerodajný ten istý podiel.

4. Spoločnosť existuje tak dlho, pokiaľ spoločníci zotrvávajú v raz vyslovenom konsenze. Naproti tomu ak jeden spoločnosť vypovie, spoločnosť zaniká.⁷¹¹ Ak však niekto vypovie spoločnosť ľstivo za účelom mať zisk pre seba, bude prinútený tento zisk dať do spoločného, napríklad ak spoločník k spoločnému majetku po tom, čo bol niekým ustanovený za dediča, spoločnosť vypovie len za tým účelom, aby zisk z dedičskej pozostalosti pripadol len jemu. Ak ale získa iné výhody, na ktoré nestriehol, patria len jemu. Tomu však, ktorému sa dala výpoveď, sa prideli všetko, čo sa nadobudlo po vypovedaní spoločnosti.⁷¹²

5. Spoločnosť sa rozpustí ešte aj z dôvodu smrti spoločníka, lebo ten, kto spoločnosť zakladá, si vyberá určitú osobu.⁷¹³ Ak ale spoločnosť zanikne aj konsenzom viacerých, zaniká smrťou jedného spoločníka, aj keď ešte viacerí spoločníci zostávajú, ak sa pri vzniku spoločenskej zmluvy nedohodlo niečo iné.⁷¹⁴

6. Podobne zaniká spoločnosť, ak sa založila na určitý cieľ a tento právny úkon sa ukončil.⁷¹⁵

7. Je úplne jasné, že spoločnosť zaniká aj zhabaním majetku, napríklad ak bol

⁷⁰⁸ Quintus Mucius Scaevola, republikánsky právnik, prvý zo šiestich z rodiny právnikov Scaevolovcov.

⁷⁰⁹ K osobe S. Sulpicia Rufa pozri pozn. 130. K názorovému rozdielu medzi Q. M. Scaevolom a S. S. Rufom pozri Paul. D 17,2,30.

⁷¹⁰ Gai. Inst. 3,149.

⁷¹¹ Renunciácia jedného spoločníka spôsobuje zánik spoločnosti. To je podstatný rozdiel oproti postaveniu právnickej osoby, ktorá aj po odstúpení jedného člena existuje ďalej, ak nezanikla z iného dôvodu.

⁷¹² Gai. Inst. 3,151.

⁷¹³ Gai. Inst. 3,152.

⁷¹⁴ Paul. D 17,2,65,9.

⁷¹⁵ Paul. D 17,2,65,10.

celý majetok jedného spoločníka zhabaný; keďže tu na jeho miesto nastupuje niekto iný, považuje sa za mŕtveho.⁷¹⁶

8. Podobne spoločnosť zaniká, ak jeden zo spoločníkov pod tlakom svojich dlhov prenechá svoj majetok veriteľom a majetkové kusy na verejné a súkromné dlhy sa predajú. Ak však v tomto prípade všetci spoločníci trvajú na spoločnosti, začína sa, ako sa uznáva, nová.⁷¹⁷

9. Bolo sporné, či ale jeden spoločník zodpovedá voči druhému zo spoločnosti žalobou, ak niečo úmyselne vykonal, v porovnaní s tým, ktorý prijal niečo do úschovy, alebo aj za nedbanlivosť, to znamená za nečinnosť alebo nepozornosť. Predsa však sa presadil názor, že zodpovedá aj za nedbanlivosť. Nedbanlivosť nie je založená na najvyššej možnej opatrnosti. Stačí totiž, ak spoločník v spoločných záležitostiach zachováva takú starostlivosť, akú zvykne zachovávať vo svojich vlastných záležitostiach, lebo ak si niekto vyberie menej starostlivého spoločníka, musí obviňovať seba.⁷¹⁸

DVADSIATY ŠIESTY TITUL

O PRÍKAZNEJ ZMLUVE⁷¹⁹

Príkazná zmluva [*mandatum*] prichádza do úvahy v piatich spôsoboch: buď niekto dá príkaz výlučne vo svojom záujme [*sua gratia*], alebo vo svojom a tvojom záujme [*sua et tua gratia*] alebo výlučne v záujme tretieho [*aliena gratia*] alebo v záujme svojom a tretieho [*sua et aliena gratia*] alebo v záujme tvojom a tretieho [*tua et aliena gratia*]. Naproti tomu ak je príkaz udelený len v tvojom záujme, je mandát bezpredmetný, a preto z toho nevzniká medzi vami žiaden záväzok a ani žaloba z príkazu.

1. Príkaz len v prospech príkazcu je napríklad daný, ak ti niekto dá príkaz, že budeš uskutočňovať jeho právne úkony [viest obchody] alebo mu kúpiš pozemok alebo za neho niečo sľúbiš.

2. Príkaz v tvojom záujme a v záujme príkazcu prichádza do úvahy, napríklad ak ti niekto dá príkaz požičať peniaze na úroky tomu, kto to na majetok príkazcu prijme, alebo ak ti niekto, keď práve chceš proti nemu podať žalobu z rukojemníckeho vzťahu, dá príkaz na jeho nebezpečenstvo žalovať hlavného dlžníka, alebo ak si dáš na jeho nebezpečenstvo od niekoho sľúbiť zaplatenie, a jeho odkáže na to, čo ti dlhuje on.

3. Príkaz v prospech tretieho prichádza napríklad do úvahy, ak ťa niekto poverí,

⁷¹⁶ Paul. D 17,2,65,12.

⁷¹⁷ Gai. Inst. 3,154.

⁷¹⁸ Gai. D 17,2,72.

⁷¹⁹ Gai. Inst. 3,155 – 162; D 17,1; C 4,35.

že máš viesť obchody Titia alebo že máš pre Titia kúpiť pozemok alebo že máš za Titia niečo sľúbiť.

4. Príkaz vo svojom záujme a v záujme tretieho je napríklad daný, ak ťa niekto poverí vedením spoločného obchodu, totiž jeho a Titiovho, že pre neho a pre Titia máš kúpiť pozemok, že za neho a za Titia niečo sľúbiš.

5. Príkaz v tvojom záujme a v záujme tretieho prichádza do úvahy napríklad, keď ťa niekto poverí, že máš Titiovi na úroky poskytnúť kredit. Ak mu máš ale poskytnúť bezúročný kredit, potom prichádza do úvahy len príkaz v záujme tretieho.

6. Príkaz v tvojom záujme je napríklad daný, ak ti niekto dá príkaz, aby si svoje peniaze radšej vložil do kúpy pozemkov než do úročených pôžičiek alebo naopak, radšej ich uložil do úročených pôžičiek než do kúpy pozemkov. Príkaz takéhoto druhu je skôr rada než skutočný príkaz, a preto nie je záväzná, lebo nikto nie je na základe rady zaviazaný z príkazu, aj keď tomu, komu bola poskytnutá, nie je užitočná; lebo každý je slobodný sám sa dôkladne presvedčiť, či je rada užitočná. Ak ťa pritom niekto vyzve, lebo si mal doma neodoslané peniaze, kúpiť za ne nejakú vec alebo peniaze požičať na úroky, potom ti zodpovedá, aj keď ti kúpa alebo odovzdanie pôžičky nebolo užitočné, ale nie žalobou z príkazu. A to ide tak ďaleko, že vzniká dokonca pochybnosť, či zodpovedá na základe príkazu ten, kto ťa poveril poskytnúť Titiovi úročenú pôžičku. Ale presadila sa mienka Sabina,⁷²⁰ že v tomto prípade je príkaz záväzný, lebo by si nebol býval poskytol Titiovi pôžičku, keby ti na to nebol daný príkaz.

7. Ani taký príkaz nezaväzuje, ktorý odporuje dobrým mravom, napríklad ak ťa Titius poverí niečo odcudziť alebo poškodiť vec alebo zraniť osobu. Lebo ak si aj preto zaplatil pokutu, napriek tomu nemáš proti Titiovi nijakú žalobu.

8. Ten, kto príkaz uskutočňuje [príkazník], nesmie prekročiť hranice príkazu. Vezmi takýto prípad, že ťa niekto poverí kúpiť pozemok do výšky sumy sto zlatých alebo za Titia niečo sľúbiť. Tak potom nesmieš kúpiť drahšie, ani zodpovedať za vyššiu sumu; v opačnom prípade nemáš proti nemu žalobu z príkazu, a to tak dôsledne, že Sabinus a Cassius⁷²¹ uznávali, že budeš sám neúspešne žalovať aj vtedy, keď by si chcel žalovať len do výšky sumy sto zlatých. Predstavitelia druhej školy⁷²² si naproti tomu myslia, že do výšky sto zlatých môžeš žalovať úspešne. Tento názor je určite výhodnejší. Ak ale kúpiš lacnejšie, potom máš, prirodzene, žalobu proti príkazcovi, lebo od niekoho, kto dal príkaz kúpiť preň pozemok za sto zlatých, sa očakáva, že istotne by udelil aj príkaz, ak je to možné kúpiť lacnejšie.⁷²³

9. Aj platný príkaz zanikne, ak je odvolaný, pokiaľ sa ešte nič neuskutočnilo.⁷²⁴

⁷²⁰ Pozri pozn. 377.

⁷²¹ Pozri pozn. 377 a 686. Obaja boli predstaviteľmi sabiniánskej školy.

⁷²² Gai. D 17,1,4. Gaius má na mysli predstaviteľov prokuliánskej školy.

⁷²³ Gai. Inst. 3,161.

⁷²⁴ Gai. Inst. 3,159.

10. Podobne sa končí príkaz, ak sa ešte nič nevykonalo, ak nastane smrť jednej zo strán, buď príkazcu, alebo príkazníka. Z dôvodov účelnosti sa uznávalo, že vtedy, keď ten, kto ňa poveril, zomrel, a ty nevediac o jeho smrti, príkaz si uskutočnil, môžeš použiť žalobu z príkazu. Na druhej strane oprávnená a pochopiteľná neznalosť ti nemôže byť na škodu. Podobne sa uznáva právne pravidlo, že dlžníci sa oslobodia, ak po tom, čo Titius svojho pokladníka prepustil na slobodu, nevediac o tom, prepustencovi platia; lebo v tomto prípade nemôžu byť podľa prísnej právnej logiky oslobodení, lebo platili inému, než tomu, komu dlhovali.⁷²⁵

11. Každý sa môže slobodne rozhodnúť príkaz neprevziať. Prevzatý príkaz musí byť však vykonaný, alebo pokiaľ je to možné, čím skôr vypovedaný, aby príkazca mohol tento právny úkon uskutočniť sám alebo prostredníctvom iného. Lebo ak príkazník nedá výpoveď tak, že príkazcovi neostáva ani najmenšia možnosť záležitosť ešte obstaráť, je predsa daná žaloba z príkazu, iba žeby tu bolo oprávnenie ne-dať výpoveď alebo ju ne-dať v neprimeranom čase.

12. Príkaz možno uzavrieť s odkladacou lehotou alebo podmiennečne.

13. Napokon treba vedieť, že ak príkaz nie je bezodplatný, patrí ku skutkovej podstate iného právneho úkonu. Lebo dohodou o odplate stáva sa zmluva zmluvou o diele alebo pracovnou zmluvou. Alebo všeobecne povedané: vo všetkých prípadoch, v ktorých bezodplatným prevzatím povinnosti vzniká príkazná zmluva alebo zmluva o úschove, ak sa dohodla odplata, vidíme, že vznikla zmluva o diele alebo pracovná zmluva. A preto, ak dáš šaty bez dohody alebo sľubu o odplate čističovi šatstva na škrobenie alebo vyčistenie, alebo krajčírovi na opravu, ide o žalobu z príkazu.

DVADSIATY SIEDMY TITUL

O ZÁVÄZKOCH Z AKOBY ZMLUVY

Po vypočítaní druhov zmlúv chceme ešte hovoriť o tých záväzkoch, ktoré očividne nevznikajú zo zmluvy, ale predsa, keďže svoju existenciu neodvodzujú ani od deliktu, zdá sa, že vznikajú z akoby [*quasi*] zmluvy.

1. Ak niekto robí právne úkony za neprítomného, tak vznikajú medzi oboma žaloby, ktoré sa nazývajú žaloby z bezpríkazného konania [*actiones negotiorum gestorum*]. Oprávnenému ale za takéto konanie patrí proti bezpríkaznému obstarávateľovi hlavná žaloba [*actio directa*], bezpríkaznému obstarávateľovi patrí protižaloba [*actio contraria*]. Že tieto žaloby nevznikajú vlastne zo zmluvy, je zrejmé. Lebo vznikajú práve vtedy, keď je niekto pripravený obstaráť cudzie záležitosti bez príkazu. Pritom budú tí, ktorých záležitosti sa obstarávajú, zaviazaní aj bez ich vedomia. A to sa uznalo z dôvodov účelnosti, aby sa nezanedbávali záležitosti neprítomných, ktorí sa náhle a rýchlo museli vzdialiť bez toho, aby niekoho poverili

⁷²⁵ Gai. Inst. 3,160.

správou svojich záležitostí; lebo istotne by sa nikto o tieto záležitosti nestaral, keby nemal žiadnu žalobu za náklady, ktoré vynaložil. Ale tak ten, ktorý sa o záležitosti primerane stará, oprávneného zaväzuje, ako aj na druhej strane oprávnený zodpovedá za to, že o spravovaní záležitosti vydá účet. V tomto prípade je nútený zodpovedať za to, že zachoval najvyššiu možnú starostlivosť. Nestačí zachovať takú starostlivosť, akú zvykneme zachovávať vo vlastných záležitostiach, ak by niekto iný, ktorý je starostlivejší, záležitosti primerane spravoval.⁷²⁶

2. Aj poručníci, ktorí zodpovedajú žalobou z poručníctva, nie sú očividne zaviazaní zo zmluvy (lebo medzi poručníkom a neplnoletým nemôže vzniknúť právny úkon). Ale že pritom nezodpovedajú z deliktu, uznáva sa, že zodpovedajú z akoby zmluvy. A tiež v tomto prípade existujú vzájomné žaloby. Lebo nielen nedospelý má žalobu z poručníctva proti poručníkovi, ale obrátene aj poručník má proti nedospelému žalobu z poručníctva v prípade, ak niečo použil z majetku nedospelého alebo sa pre nedospelého zaviazal alebo veriteľovi nedospelého založil nejakú svoju vec.⁷²⁷

3. Ak majú viacerí spoluvlastníctvo k jednej veci bez toho, aby existovala spoločnosť, napríklad lebo im bola súčasne odkázaná alebo darovaná, a keď jeden druhému zodpovedá podielovou žalobou, lebo sám požíval plody z tejto veci, alebo preto, že druhý spoluvlastník na túto vec vynaložil nevyhnutné náklady, tak potom sa podobne nepovažuje za zodpovedného zo zmluvy, keďže strany vzájomne nijakú zmluvu neuzavreli. Ale keďže nezodpovedá z deliktu, považuje sa za niekoho, kto zodpovedá z akoby zmluvy.

4. To isté platí pre toho, kto je z týchto dôvodov zodpovedný svojmu spoludedičovi zo žaloby na dedičský podiel.

5. Ani dedič sa nepovažuje v dôsledku odkazu za zaviazaného zo zmluvy (lebo nemožno povedať, že by príjemca odkazu s dedičom alebo so zomrelým uzavrel nejaký právny úkon). A pretože dedič nie je zaviazaný z deliktu, pozeráme sa naň, že dlhuje z akoby zmluvy.

6. Podobne považujeme toho, ktorému niekto omylom plnil nedlh [*non debitum*], za zaviazaného z akoby zmluvy. A síce považujeme ho za niekoho, kto vlastne nie je zaviazaný zo zmluvy, ak sa riadime prísnou logikou, že musí byť označený ako niekto, kto, ako sme vpredu povedali,⁷²⁸ má byť zaviazaný skôr zo zrušenia zmluvy než z uzavretia zmluvy. Lebo kto dá peniaze s úmyslom splniť, dáva skôr za účelom, aby právny úkon zanikol, než preto, aby ho uskutočnil. Napriek tomu bude príjemca takým istým spôsobom zaviazaný, ako keby sa mu poskytla pôžička; a tu zodpovedá na základe kondikcie.⁷²⁹

⁷²⁶ Gai. D 44,7,5 pr.

⁷²⁷ § 2 z Gai. lib. 3 rer. cott. (Gai. D 44,7,5,1).

⁷²⁸ Just. Inst. 3,14,1.

⁷²⁹ §§ 5,6 pozri Gai. D 44, 7,5,2 – 3.

7. V niektorých prípadoch, ak sa omylom plnilo ako nedlh, nemôže sa to žiadať naspäť. Starí právnici totiž vytvorili nasledovné pravidlo: V prípadoch, v ktorých pre spornosť nároku predmet sporu [na dvojnásobok] narastie, nemôže sa omylom zaplatené požadovať naspäť, ako napríklad v prípade *lex Aquilia*⁷³⁰ alebo pri odkaze. Starí právnici to chceli použiť len pri tých odkazoch, ktoré sa niekomu priznali z určitých záväzkovoprávnych dôvodov. Tým, že naša konštitúcia⁷³¹ zabezpečila všetkým odkazom a fideikomisom jednotnú povahu, chcela tento druh zväčšenia predmetu sporu rozšíriť na všetky odkazy a fideikomisy; predsa to neprižala všetkým odkazom, ale len takým odkazom a fideikomisom, ktoré boli zanechané najsvätejšej cirkvi alebo iným ctihodným miestam, povýšeným náboženstvom a zbožnosťou.⁷³² Ak sa splnia bez toho, aby sa niečo dlhovalo, nemôžno to žiadať späť.

DVADSIATY ÔSMY TITUL

PROSTREDNÍCTVOM KTORÝCH OSÔB NADOBÚDAME ZÁVÄZKY⁷³³

Po tom, čo sme vysvetlili druhy záväzkov, ktoré vznikajú zo zmluvy alebo z ako-by zmluvy, musíme ešte upozorniť, že záväzky nadobúdate nielen vlastným konaním, ale aj prostredníctvom osôb, ktoré sú podriadené vašej moci, napríklad vašimi otrokmi a synmi.⁷³⁴ Predsa len bude to, čo ste nadobudli prostredníctvom vašich otrokov, úplne vaše. Čo ale nadobúdate zo záväzku prostredníctvom vašich detí, ktoré sú podriadené vašej otcovskej moci, to sa podľa vzoru vlastníckeho práva a požívacieho práva k veci, podľa ktorých rozlišovala naša konštitúcia,⁷³⁵ rozdelilo tak, že k tomu, čo sa získalo prostredníctvom žaloby ako výhoda, mal *pater familias* síce požívacie právo, synovi sa ale zachováva vlastnícke právo, pričom aj podľa rozdelenia v našej novej konštitúcii *pater familias* môže podať žalobu.^{735a}

1. Podobne nadobúdate prostredníctvom slobodných ľudí alebo cudzích otro-

⁷³⁰ *Lex Aquilia* bolo *plebiscitum* prijaté na návrh plebejského tribúna Aquilia asi v r. 286 pred Kr. Jeden z najvýznamnejších rímskych zákonov v oblasti súkromného práva, ktorý stanovujú predpoklady zodpovednosti (škodlivé konanie, príčinný *nexus*, protiprávnosť, zavinenie, majetková škoda), v starovekom Ríme a v novoveku podnietil právnické prepracovanie objektívnej a subjektívnej stránky skutkovej podstaty bezprávného poškodenia cudzej veci.

⁷³¹ C 1,3,45,7a (a. 530); C 6, 43,1 (a. 529); Just. Inst. 2, 20,2.

⁷³² Just. Inst. 4,16,1.

⁷³³ Gai. Inst. 3,163 – 167; C 4, 27.

⁷³⁴ Gai. Inst. 3,163.

⁷³⁵ C 6,61,6 (a. 529).

^{735a} Just. Inst. 2,9,1.

kov, ktorých držíte dobromyseľne, avšak len v dvoch prípadoch, to znamená, ak niečo nadobudnú vlastnou pracovnou silou alebo použitím vášho majetku.⁷³⁶

2. Aj prostredníctvom otroka, ku ktorému máte požívacie alebo užívacie právo, nadobúdate v týchto dvoch prípadoch podobným spôsobom.⁷³⁷

3. Spoločný otrok nadobúda pre spoluvlastníkov, čo je isté, podľa vzťahu ich vlastníckych podielov, odhliadnuc od prípadu, keď si dá sľúbiť výlučne len pre jedného, alebo pri odovzdaní len pre jedného prijíma; potom nadobúda len tomuto jednému, ak si napríklad takto dá sľúbiť: „Sľubuješ Titiovi, môjmu pánovi, dať?“⁷³⁸ Ak si ale otrok dal niečo sľúbiť na príkaz jediného spoluvlastníka, potom je to, hoci predtým sporné, podľa nášho rozhodnutia teraz objasnené,⁷³⁹ ako sa už povedalo,⁷⁴⁰ že nadobudne sám ten, kto mu dal príkaz.

DVADSIATY DEVIATY TITUL

AKO ZANIKÁ ZÁVÄZOK⁷⁴¹

Každý záväzok zaniká splnením toho, čo sa dlhovalo, alebo aj tak, že niekto so súhlasom veriteľa namiesto dlhovaného plní niečo iné. Nezáleží však na tom, kto splní, či ten, kto dlhuje, alebo za neho niekto iný. Lebo možno byť oslobodený, aj keď niekto iný splní, bez ohľadu na to, či splnenie nastalo s vedomím, bez vedomia alebo proti vôli dlžníka. Podobne ak plní dlžník, budú oslobodení aj tí, ktorí sa za neho zaručili. To isté sa stane aj obrátene, keď plní rukojemník; lebo potom bude oslobodený nielen on, ale aj dlžník.⁷⁴²

1. Podobne zanikne záväzok verbálnym odpustením dlhu [*per acceptilationem*]. Verbálne odpustenie dlhu je ale symbolickým splnením [záväzku]. Lebo ak chce Titius odpustiť, čo sa mu dlhuje z verbálneho záväzku, môže to urobiť takým spôsobom, že nechá dlžníka vysloviť takéto slová: „Dostal si, čo som ti sľúbil?“ a že Titius potom odpovie: „Dostal som.“⁷⁴³ Verbálne odpustenie dlhu sa však môže stať aj po grécky, ak sa uskutoční tak, ako je to latinsky bežné: „Dostal si toľko a toľko denárov?“ – „Dostal som ich.“⁷⁴⁴ Týmto spôsobom zaniknú, ako sme povedali, len verbálne záväzky, nie aj ostatné. Stáva sa totiž, že záväzky vznikajúce prednesením

⁷³⁶ Gai. Inst. 3,164.

⁷³⁷ Gai. Inst. 3,165.

⁷³⁸ Gai. Inst. 3,167.

⁷³⁹ C 4,27,2 (a. 530).

⁷⁴⁰ Just. Inst. 3,17,3.

⁷⁴¹ Gai. Inst. 3,168 – 181; D 46,2 – 4; C 8,41; 8,43.

⁷⁴² Gai. Inst. 3,168.

⁷⁴³ Gai. Inst. 3,169.

⁷⁴⁴ Ulp. D 46,4,8,4.

formálnych slov zase len zanikajú prednesením formálnych slov.⁷⁴⁵ Ale to, čo sa dlhuje z iného právneho dôvodu, môže sa previesť do stipulačnej formy a potom sa môže dlžník oslobodiť verbálnym odpustením dlhu. A tak ako to, čo sa dlhuje, môže byť účinne splnené, hoci len sčasti, môže aj verbálne odpustenie dlhu nastať, len pokiaľ ide o časť dlhu.⁷⁴⁶

2. Vytvorila sa stipulácia, ktorá sa všeobecne nazýva akviliánska. Táto stipulácia spôsobuje, že zodpovednosť zo všetkých záväzkov možno previesť do stipulačného dlhu a tento potom verbálnym odpustením dlhu zrušiť. Akviliánska stipulácia novuje totiž všetky záväzky a Aquilius Gallo⁷⁴⁷ ju skoncipoval takto:⁷⁴⁸ „Čokoľvek si mi z nejakého právneho dôvodu zaviazaný teraz alebo v budúcnosti dať alebo plniť, či je to splatné alebo obmedzené lehotou, a kvôli ktorýmkoľvek právnym vzťahom mám proti tebe osobnú žalobu a ktoré vecné alebo prétorské žaloby proti tebe aj inokedy mám alebo budem mať a čo ty máš, mal si alebo držíš z môjho vlastníctva alebo v dôsledku tvojho zlého úmyslu, už nedržíš: Koľko každá z vecí má hodnotu, toľko peňazí si dal sľúbiť Aulus Agerius a Numerius Negidius⁷⁴⁹ sľúbil.“ Rovnakým spôsobom sa Numerius Negidius opačne pýtal Aulus Ageria: „Čokoľvek som ti dnes prostredníctvom akviliánskej stipulácie sľúbil, všetko si dostal?“ Aulus Agerius odpovedal: „Dostal som to.“

3. Okrem toho záväzok zaniká nováciou, napríklad ak si Seius to, čo mu dlhuješ, dá sľúbiť od Titia. Lebo vstupom novej osoby vzniká nový záväzok a prvý zaniká tým, že prechádza do nasledujúceho. To platí až do tej miery, že niekedy prvá stipulácia podľa novačného práva sama zaniká, ak je neskoršia neplatná, napríklad ak Titius si dá to, čo mu dlhuješ, sľúbiť od nedospelého bez formálneho súhlasu poručníka. V tomto prípade sa pohľadávka stratí. Lebo na jednej strane je prvý dlžník oslobodený, na druhej strane je neskorší záväzok nulitný. Celkom iná je právna situácia, ak si veriteľ dá sľúbiť od otroka. Lebo potom prvý dlžník zostáva tak isto zaviazaný, ako keby si neskoršie veriteľ od nikoho nedal sľúbiť. Ak je to ale tá istá osoba, od ktorej si si dal neskôr sľúbiť, tak potom nastáva novácia len vtedy, keď neskoršia stipulácia obsahuje niečo nové, napríklad podmienku alebo lehotu alebo pristúpil rukojemník alebo bol prepustený. Ak však hovoríme, že novácia nastupuje, ak bola pripojená podmienka, treba to rozumieť tak, že si myslíme, že

⁷⁴⁵ Právna veda nazýva takýto postup výrazom „*contrarius actus*“, t. j. záväzok zaniká spôsobom, akým vznikol.

⁷⁴⁶ K celému § 1 pozri Gai.Inst. 3,170; 3,172.

⁷⁴⁷ Gaius Aquilius Gallus, klasický právnik, žiak Q. M. Scaevolu (pozri pozn. 708). V r. 66 pred Kr. bol prétorom spolu s Cicerónom. Venoval sa predovšetkým súdnej praxi a podľa neho sa presadila nielen tzv. akviliánska stipulácia, ale hlavne formula žaloby zo zlého úmyslu (*actio de dolo*). O tom aj Cic., de off. 3,14 – 15.

⁷⁴⁸ Text stipulácie prinášajú aj Digesta (Flor. D 46,4, 18,1) z Flor. lib. 8 inst.

⁷⁴⁹ Aulus Agerius a Numerius Negidius sú paradigmatické mená na označenie žalobcu a žalovaného v žalobných formulách rímskeho procesného práva.

len vtedy nastáva novácia, keď sa podmienka splní; ak podmienka odpadne [*defecerit*], potom skorší záväzok trvá.⁷⁵⁰

3a. Pokiaľ už starší právnici uznávali, že len vtedy vzniká novácia, keď sa k druhému záväzku pristupovalo s novačným úmyslom [*animo novandi*], zostal jeden bod predsa sporný – kedy možno uznať, že sa to stalo s novačným úmyslom. A rôzni právnici uvádzali k rozmanitým prípadom rozdielne domnienky. Preto sme vydali našu konštitúciu,⁷⁵¹ ktorá úplne jasne nariadila, že novácia nastáva len vtedy, keď zmluvné strany osobitne zdôraznia, že sa zhodujú v novácii staršieho záväzku a že v opačnom prípade predchádzajúci záväzok zostáva v platnosti a druhý k nemu pristupuje, takže z dvoch právnych dôvodov ostáva jeden záväzok v súlade s ustanoveniami našej konštitúcie, ako sa s jej lektúrou môžeme ešte podrobnejšie oboznámiť.

4. V dôsledku toho záväzky, ktoré vznikajú konsenzom, sa protichodnou vôľou zrušujú. Lebo ak sa Titius a Seius zjednotili na tom, že Seius kúpi pozemok nazvaný *Tusculanum* za sto zlatých, ale potom, skôr než sa kúpna cena zaplatila alebo pozemok odovzdal, sa dohodnú od kúpy odstúpiť, budú obaja oslobodení. Podobne je to pri nájme, árende, zmluve o diele a pracovnej zmluve, ako sa práve povedalo, pri všetkých zmluvách, ktoré spočívajú na konsenze.

⁷⁵⁰ Gai. Inst. 3,176 – 177; 3,179.

⁷⁵¹ C 8,41,8 (a. 530).

ŠTVRTÁ KNIHA

PRVÝ TITUL

O ZÁVÄZKOCH, KTORÉ VZNIKAJÚ Z DELIKTU⁷⁵²

Po výklade v predchádzajúcej knihe o záväzkoch zo zmluvy a z akoby zmluvy,⁷⁵³ musíme sa teraz bližšie zaoberať záväzkami z deliktu. Pokiaľ prvé, ako sme povedali v na to vyhradenom mieste,⁷⁵⁴ sa členia na štyri druhy, posledné tvoria len jeden jediný druh. Lebo všetky pozostávajú z jednej skutkovej podstaty, to znamená zo samého deliktu, a to z krádeže [*furtum*] alebo lúpeže [*rapina*] alebo poškodenia veci [*damnum*] alebo porušenia osobnosti [*iniuria*].⁷⁵⁵

1. Krádež je zavrnutiahodné odňatie veci, buď veci samej, alebo jej úžitku alebo držby, a tým konanie niečoho, čo je už z prirodzeného práva zakázané.⁷⁵⁶

2. *Furtum*, krádež, pochádza od *furvus*, to znamená tmavý, lebo sa takýto fakt uskutočňuje tajne a skryte [v ústraní] a často v noci, alebo od *fraus*, zavrnutiahodné správanie, alebo od *ferre*, odniesť, v zmysle „nedovolené odniesť“, alebo z gréckeho, kde *fures*, zlodeji, sa nazývajú *phores*. Veď tak hovoria aj Gréci, že *phores* pochádza od *pherein*, odniesť.⁷⁵⁷

3. Existujú dva druhy krádeže, manifestačná a nemanifestačná. Lebo prípady odhalenej a podstrčenej krádeže sú skôr koherentné so žalobnými formulami z krádeže než druhmi krádeže, ako sa to ďalej ukáže.⁷⁵⁸ Manifestačný zlodej, ktorého Gréci nazývajú „na čerstvej stope prichytený“, je nielen ten, kto je prichytený na mieste, ale aj ten, kto je prichytený na mieste, kde kradol, ako napríklad ten, kto kradol v dome, ale ešte nevyšiel dverami a bol zastavený, alebo ten, kto v olivovom háji olivy alebo vo vinohrade hrozno odcudzil, ak bol v olivovom háji alebo vo vinohrade prichytený ako zlodej. Manifestačnú krádež možno uznať ešte aj vtedy, keď sa zlodej s odcudzenou vecou ešte nachádza na verejnosti alebo na súkromnom území vlastníka, alebo na inom bol spozorovaný a zadržaný, skôr než neprišiel tam, odkiaľ vec odcudzil a nepriniesol ju do bezpečia. Ak ju ale priniesol na miesto, kam ju chcel priniesť, nie je manifestačný zlodej, aj keď je s odcudzenou vecou prichytený; čo je nemanifestačná krádež, vyplýva z toho, čo sme povedali. Lebo čo sa nepovažuje za manifestačné, je nemanifestačné.⁷⁵⁹

4. O odhalenej krádeži hovoríme, keď sa odcudzená vec u niekoho hľadá a nájde sa za prítomnosti svedkov. Lebo proti tomu sa zaviedla osobitná žaloba, aj keď

⁷⁵² Gai. Inst. 3,182 – 208; D 47,2; C 6,2.

⁷⁵³ Just. Inst. 3,13 – 27.

⁷⁵⁴ Just. Inst. 3,13,2.

⁷⁵⁵ Gai. D 44,7,4.

⁷⁵⁶ Porov. známu definíciu krádeže z Paul. lib. 39 ad ed. (Paul. D 47,2,1,3).

⁷⁵⁷ § 2 z Paul. lib. 39 ad ed. (Paul. D 47,2,1 pr.).

⁷⁵⁸ Just. Inst. 4,1,4. K textu porov. Gai. Inst. 3,183; Gai. D 47,2,2.

⁷⁵⁹ K posledným dvom vetám porov. Gai. Inst. 3,185.

nebol zlodejom. Nazýva sa žalobou z odhalenej krádeže [*actio furti concepti*]. O podstrčenej krádeži sa hovorí, ak ti niekto podstrčí odcudzenú vec a u teba sa našla, istotne ak sa ti dala s úmyslom, aby sa našla skôr u teba než u toho, kto ti ju dal. Lebo pre teba, u ktorého sa vec našla, sa proti tomu, kto ti ju podstrčil, zaviedla osobitná žaloba, aj keď on nebol zlodejom. Nazýva sa žalobou z podstrčenej krádeže [*actio furti oblati*]. Existuje tiež žaloba zo zabráneného ohlásenia krádeže [*actio furti prohibiti*] proti tomu, kto inému, kto chce v prítomnosti svedkov [u neho] krádež vypátrať, v tom zabránil. Okrem toho edikt prétora predpokladá so žalobou pre nevydanie odcudzenej veci [*actio furti non exhibiti*] pokutu [*poena*] proti tomu, kto nevydal odcudzenú vec, ktorá sa u neho hľadá a nájde. Predsa však všetky tieto žaloby, totiž žaloba o odhalenej krádeži a proti podstrčenej krádeži, žaloba pre zabránenie ohlásenia krádeže a žaloba pre nevydanie odcudzenej veci sa prestali používať. Totiž, keď dnes sa hľadanie odcudzenej veci neuskutočňuje podľa starých predpisov, uvedené žaloby sa dôsledne a oprávnene vo všeobecnosti už nepoužívajú, najmä keď je úplne jasné, že všetci tí, čo vedome prijali a skryli odcudzenú vec, sú vystavení žalobe z nemanifestačnej krádeže.

5. Pri manifestačnej krádeži otroka, ako aj slobodného človeka pokuta je štvornásobok, pri nemanifestačnej dvojnásobok.

6. Krádež neprichádza do úvahy iba vtedy, keď niekto cudziu vec vzal, aby si ju privlastnil, ale všeobecne [prichádza do úvahy], ak niekto cudziu vec proti vôli vlastníka použije [upotrebí]. Preto kto ako záložný veriteľ alebo ako uschovávateľ do úschovy prevzatú vec užíva, alebo kto ako vypožičiavateľ užíva vypožičanú vec inak, než ako mu bola vypožičaná, dopúšťa sa krádeže, ako napríklad ten, kto strieborné náčinie, ktoré si vypožičal, aby mohol priateľov pozvať k stolovaniu, si vezme na cesty;⁷⁶⁰ alebo ten, kto si vypožičal koňa, len aby si na ňom zajazdil a potom s ním odcvála, ako napísali starí právnici o tom, kto koňa vzal do boja.⁷⁶¹

7. Predsa sa však presadila mienka, že tí, ktorí vypožičanú vec užívajú inak ako na to, na čo vec dostali, dopúšťajú sa krádeže len vtedy, ak vedia, že konajú bez privolenia vlastníka, ktorý by to nedovolil, keby o tom vedel; že sa nebudú posudzovať podľa skutkovej podstaty krádeže, ak uznávajú, že by to dovolil. V skutočnosti je to vynikajúce rozlišovanie, lebo krádež sa nemôže uskutočniť bez úmyslu kradnúť.

8. Ale ak sa aj niekto domnieva, že používa vec proti vôli vlastníka, hoci vlastník je s tým uzročený, uznáva sa, že nejde o krádež. Odtiaľto pochádza otázka: Ak sa Titius pokúša nahovoriť otroka patriaceho Maeviov, aby odcudzil určité veci svojmu pánovi a jemu ich priniesol, a keď to takto otrok voči Maeviov urobil a Maevius, ktorý chcel Titia prekvapiť za horúca, otrokovi dovolil priniesť veci k nemu, Titiovi, podlieha potom Titius žalobe z krádeže alebo žalobe z korumpovania otroka, alebo ani jednej z nich?

⁷⁶⁰ Pozri Gai. D 13,6,18 pr.

⁷⁶¹ Gai. Inst. 3,195 – 196.

Keď sa nám potom táto sporná otázka predložila a my sme z toho vyplývajúce spornosti starých učených právnikov preskúmali – niektorí nepripustili ani žalobu z krádeže, ani žalobu z korumpovania otroka, niektorí len žalobu z krádeže – sme my, nariadiac prekaziť takýmto špekuláciu, naším rozhodnutím⁷⁶² ustanovili, že je daná proti Titiovi nielen žaloba z krádeže, ale aj žaloba z korumpovania otroka. Lebo hoci onoho otroka v žiadnom prípade návodca nepokazil, a preto nie sú dané všetky predpoklady, ktoré odôvodňujú žalobu z korumpovania otroka, predsa je usvedčený úmysel korumpujúceho poškrvniť poctivosť otroka; preto sa ho má týkať penálna žaloba, ako keby bol otrok skutočne korumpovaný, aby takáto beztretnosť niekoho nezvádzala, teda iného otroka, ktorý sa eventuálne dá korumpovaním priviesť k spáchaniu takéhoto činu.⁷⁶³

9. Z času na čas dochádza aj k odcudzeniu slobodných ľudí, ako napríklad, ak je unesené jedno z našich detí, ktoré sa nachádza v našej otcovskej moci.

10. Niekedy sa niekto dopustí krádeže aj vlastnej veci, napríklad vtedy, keď dlžník odcudzí vec, ktorú odovzdal veriteľovi do zálohu.⁷⁶⁴

11. Stáva sa, že za krádež zodpovedá, kto sám neukradol. Tak je to pri tom, keď sa krádež uskutočnila na radu a činnosť niekoho. To je prípad, ak ti niekto vyrazí peniaze z ruky, aby si ich mohol niekto iný rýchlo privlastniť, alebo ak sa ti niekto postaví do cesty, aby ti niekto iný vzal tvoju vec, alebo kto plaší tvoje ovce alebo dobytok, aby ho niekto iný chytil. Starí právnici písali aj o tom, kto stádo dobytky vydráždil červeným ručníkom. Ak sa také niečo stalo, ale z rozpustilosti a nie z úmyslu umožniť krádež, tak na takýto prípad má byť daná osobitná [*in factum actio*] žaloba. Ak naproti tomu Titius s pomocou Maevia odcudzil, zodpovedajú obidvaja za krádež. Na radu a činnosť toho, ako sa uznáva, dochádza aj vtedy ku krádeži, ak niekto pristaví rebrík k oknu alebo okno alebo dvere otvorí, aby niekto iný krádež vykonal; alebo kto vypožičia náradie na vlámanie alebo rebrík na pristenie k oknám, vediac, prečo tieto veci vypožičiava. Nepochybne nezodpovedá za krádež, kto neposkytol nijakú pomoc na uskutočnenie činu, ale iba poradil a ku krádeži povzbudzoval.⁷⁶⁵

12. Ak tí, ktorí sa nachádzajú v otcovskej moci alebo v moci vlastníka, mu nejakú vec odcudzia, tak sa dopúšťajú krádeže a vec bude patriť do kategórie ukradnutých vecí. A preto ju nikto nemôže vydržať, pokiaľ sa nedostane do mocenskej sféry vlastníka; ale žaloba z krádeže nie je daná, lebo medzi týmito osobami zo žiadneho dôvodu nie je daná žaloba. Ak sa ale takáto žaloba uskutoční na radu a činnosť tretieho, tak tento oprávnené zodpovedá za krádež, lebo krádež sama osebe tu existuje, keďže sa stalo, že krádež sa urobila na radu a činnosť tretieho.

⁷⁶² C 6,2,20 (a. 530).

⁷⁶³ Gai. Inst. 3,197 – 198.

⁷⁶⁴ K §§ 9,10 pozri Gai. Inst. 3,199 – 200.

⁷⁶⁵ Gai. Inst. 3,202.

13. Žaloba z krádeže [*actio furti*] patrí tomu, kto má záujem na tom, aby sa mu vec zachovala, aj keby nebol vlastníkom. Preto žaloba patrí aj vlastníkovi len vtedy, keď má záujem na tom, aby vec nezmizla.⁷⁶⁶

14. Pritom je jasné, že záložný veriteľ pri odcudzení zálohu môže žalovať z krádeže, aj keď má solventného dlžníka, lebo môže byť preň užitočné držať sa skôr zálohu, než žalovať dlžníka. Ide to až tak ďaleko, že dokonca tiež vtedy, keď dlžník sám odcudzí záloh, veriteľovi aj tak patrí žaloba z krádeže.⁷⁶⁷

15. A ďalej, ak prevezme čistič šiat [*fullo*] šaty na škrobenie alebo čistenie alebo krajčír [*sarcinator*] na opravu za pevnú odmenu a v dôsledku krádeže sa stratili, majú oni, nie vlastní, k dispozícii žalobu z krádeže, lebo vlastní nemá záujem na tom, aby sa vec nestratila; lebo on môže svoj záujem na veci uplatniť voči čističovi šiat alebo krajčírovi žalobou zo zmluvy o diele.⁷⁶⁸ Ale aj dobromyseľnému kupujúcemu, ktorému bola kúpená vec odcudzená, hoci sa nestal vlastníkom, podobne ako v každom prípade záložnému veriteľovi, je k dispozícii žaloba z krádeže. Čistič šiat a krajčír majú, ako sa uznáva, žalobu z krádeže, len keď sú solventní, to znamená, keď môžu vlastníkovi nahradiť hodnotu veci. Lebo ak nie sú solventní a vlastní preto nemôže svoje od nich žiadať, patrí žaloba z krádeže vlastníkovi, lebo v tomto prípade má záujem na tom, aby sa mu vec zachovala. To isté platí, ak čistič šiat alebo krajčír sú len čiastočne solventní.⁷⁶⁹

16. Čo sme povedali o čističovi šiat a krajčírovi, bolo treba preniesť podľa názoru starších právnikov aj na toho, komu sa vec vypožičala. Lebo tak ako čistič šiat za odmenu nesie zodpovednosť za opatrovanie veci [*custodiam praestat*], rovnakým spôsobom aj ten, kto dosiahol výhody užívania veci, nesie zodpovednosť za opatrovanie.⁷⁷⁰ Ale aj to naša starostlivosť zlepšila – naším rozhodnutím⁷⁷¹ – tak, že záleží na vôli vlastníka, či chce proti zlodejovi použiť žalobu z vypožičania [*actio commodati*] alebo žalobu z krádeže [*actio furti*] a že vlastní, ak sa rozhodol pre jednu z nich, nie preto, že mu je ľúto vrátiť sa k druhej. Ak si totiž vyberie žalobu proti zlodejovi, bude komodatár úplne slobodný. Ak ale komodant predsa len žaluje komodatára, tak mu síce samému v žiadnom prípade už nemôže patriť žaloba proti zlodejovi, ale ten, kto bol za vypožičanú vec žalovaný, môže použiť žalobu proti zlodejovi, predpokladajúc však, že vlastní vo vedomí krádeže žaloval. Ale naopak, ak on v nevedomosti o krádeži a iba na podozrenie, že vec sa nenachádza u komodatára, použil žalobu z vypožičania. Neskoršie však, keď sa situácia vysvetlila, žalobu z vypožičania nechal padnúť a chce prejsť na žalobu z krádeže, potom by mu malo pat-

⁷⁶⁶ Gai. Inst. 3,203.

⁷⁶⁷ Gai. Inst. 3,204.

⁷⁶⁸ Pozri Just. Inst. 3,24.

⁷⁶⁹ Gai. Inst. 3,205.

⁷⁷⁰ Gai. Inst. 3,206.

⁷⁷¹ C 6,2,22,1 – 2 (a. 530).

riť právo aj proti zlodejovi postupovať bez toho, aby sa mu mali robiť ťažkosti, lebo bol v neistote, keď podal žalobu z vypožičania proti komodatárovi (nech je tak, komodatár poskytol vlastníkovi náhradu; lebo potom bude zlodej zo žaloby z krádeže úplne [naprosto] oslobodený, bude ale podliehať žalobe komodatára, ktorý za vypožičanú vec vlastníkovi poskytol náhradu). Naproti tomu je úplne jasné, že komodatár, aj keď vlastník na začiatku z nevedomosti, že vec bola odcudzená, vzniesol žalobu z vypožičania, neskôršie ale, keď sa to dozvedel, nastúpil proti zlodejovi, v každom prípade bude slobodný, nech proces proti zlodejovi dopadne pre vlastníka akokoľvek. A toto pravidlo platí, aj keď je komodatár vstave poskytnúť čiastočné alebo úplné náhradné plnenie.⁷⁷²

17. Ten, komu bola daná vec do úschovy, nezodpovedá však za opatrovanie, ale zodpovedá, iba ak sám konal zlomyseľne. Ak mu bude v dôsledku toho vec odcudzená, nemôže použiť žalobu z krádeže, lebo z úschovy nezodpovedá za vrátenie veci, a preto nemá záujem na tom, aby mu vec bola ponechaná; žaloba z krádeže patrí skôr vlastníkovi.⁷⁷³

18. Napokon treba vedieť, že bola otázka, či sa nedospelý, ktorý cudziu vec odníme, dopúšťa krádeže. A o tom platí: keďže krádež pochádza z úmyslu, zodpovedá nedospelý za túto skutkovú podstatu len vtedy, ak je blízko veku dospelého [*proximus pubertati*], a preto vie, že sa dopustil nedovoleného konania.⁷⁷⁴

19. Na dvojnásobok alebo štvornásobok namierená žaloba z krádeže sa týka len vymáhania pokuty. Lebo okrem toho je vlastníkovi k dispozícii vymáhanie samej veci, ktorú si môže zadovážiť pomocou vindikácie alebo kondikcie.⁷⁷⁵ Vindikácia je ale použiteľná len voči držiteľovi, či drží sám zlodej alebo niekto iný, kým kondikcia je namierená proti zlodejovi osobne alebo proti jeho dedičom, aj keď nie je držiteľom.⁷⁷⁶

DRUHÝ TITUL

ŽALOBA PRE NÁSILNÉ ODŇATIE VECI⁷⁷⁷

Kto cudzie veci ulúpi, zodpovedá síce už za krádež. (Lebo kto viac odcudzí cudziu vec proti vôli vlastníka ako ten, ktorý ju násilím odnesie? Preto sa pri lúpeži

⁷⁷² Konštitúcia sa zaoberala právnym problémom kumulatívnej a selektívnej konkurencie žalôb typu *actio in personam*.

⁷⁷³ Gai. Inst. 3,207.

⁷⁷⁴ Gai. Inst. 3,208.

⁷⁷⁵ Ide o kumulatívnu konkurenciu žaloby z krádeže (*actio furti*) s vindikačnou žalobou (*rei vindicatio*) alebo s kondikciou (*condictio furtiva*). Pozri aj Just. Inst. 4,6,14; 4,6,18 a pozn. 830; 4,9,1 a pozn. 886.

⁷⁷⁶ Ide tu o právny problém pasívnej legitimácie vo vindikačnom a kondikčnom procese.

⁷⁷⁷ D 47,8; C 9,33.

oprávnene hovorí o bezohľadnej krádeži.) Predsa však proti takejto skutočnosti zaviedol prétor vlastnú žalobu. Nazýva sa „proti násilím odňatej veci“ [*vi bonorum raptorum*] a smeruje do roka [od skutku] na štvornásobok, potom na raz toľko. Žaloba je použiteľná, ak niekto ulúpi len jednu jedinou vec, ako aj celkom bezvýznamnú vec.⁷⁷⁸ Štvornásobok nie je ale výlučne pokuta a vymáhanie veci nie je možné popri pokute, ako sme to povedali pri žalobe z manifestačnej krádeže. V štvornásobku je zahrnuté aj vymáhanie veci, takže ako pokuta zostáva trojnásobok, bez ohľadu na to, či je lúpežník pri čine prichytený alebo nie. Bolo by totiž smiešne toho, kto násilne odnesie, dostať do lepšieho postavenia než toho, kto to robí tajne.

1. Keďže táto žaloba je daná len v prípade, ak niekto koná so zlým úmyslom, musí byť oslobodený ten, kto vec považoval za svoju a v právnej neznalosti ohľadom prijatia ju násilne odnesie, preto vlastníkovi nech je dovolené odňať vlastnú vec držiteľovi aj násilím. Zrejme nezodpovedá za krádež ten, kto v tomto presvedčení svoju vec násilne odniesol. Ale aby sa tým, že niekto také niečo predstiera, neotvorila cesta, ktorou by lupiči beztrešne uskutočňovali svoju hrabivosť, cisárske konštitúcie⁷⁷⁹ tu zlepšujúc predpokladali, že nikto nie je oprávnený hnuť hnuťelnú alebo pohybujúcu sa vec si privlastniť použitím sily, aj keby vec považoval za svoju, o to viac každý, kto koná v rozpore s nariadeniami, že vlastnícke právo k svojej veci stratí, alebo ak je vec cudzia, po vydaní okrem toho musí plniť hodnotu veci. Konštitúcie nariadili, že toto má platiť nielen pri hnuťelných veciach, ktoré by mohli byť odcudzené, ale aj pri násilnom získaní držby, čo prichádza do úvahy pri pozemkoch, aby sa tým ľudia zdržali akéhokoľvek druhu lúpeže.

2. Na túto žalobu sa nevyhnutne nevyžaduje, aby vec patrila do majetku žalobcu. Lebo žaloba je daná, či už vec patrí do majetku žalobcu alebo nie, len ak z jeho majetku pochádza. Preto, keď je nejaká vec Titiovi vypožičaná, prenajatá alebo založená alebo je mu tak daná do úschovy, že Titius má záujem na tom, aby sa táto vec nestratila – ak napríklad, čo sa týka uschovanej veci, prevzal na seba zodpovednosť aj za nedbanlivosť [*culpa*] – alebo ak je Titius dobromyseľným držiteľom alebo ak niekto má k veci požívacie právo alebo nejaké iné právo tak, že má záujem na tom, aby vec nebola ulúpená, tak treba povedať, že mu žaloba patrí nie na dosiahnutie vlastníckeho práva, ale že predovšetkým to, čo sa po predložení stratilo z majetku toho, kto bol olúpený, to znamená z jeho majetkového stavu, aby sa to považovalo za stratené. A všeobecne možno povedať, že táto žaloba patrí vo všetkých prípadoch, v ktorých pri tajnom odňatí je daná žaloba z krádeže.⁷⁸⁰

⁷⁷⁸ Gai. Inst. 3,209.

⁷⁷⁹ Callistr. D 4,2,13; Callistr. D 48,7,7; C 3,39,4 (a. 330); C 8,4,7 (a. 389); C 8,4,10 (a. 484).

⁷⁸⁰ § 2 z Ulp. lib. 56 ad ed. (Ulp. D 47,8,2,22-23).

TRETÍ TITUL

O AKVILIOVOM ZÁKONE⁷⁸¹

Žaloba o protiprávnej škode spočíva na Akviliovom zákone [*lex Aquilia*]. V jeho prvej kapitole sa určuje, že ten, kto cudzieho otroka alebo cudzie štvornohé zviera, ktoré patrí k stádu, protiprávne usmrtí, bude odsúdený zaplatiť vlastníčkovi toľko, aká bola maximálna hodnota veci v tom roku.⁷⁸²

1. Takéto pravidlo sa nebude týkať priamo štvornohých zvierat, ale iba zvierat stádových, čo nám umožňuje vedieť, že takéto pravidlo sa nemá týkať ani divých zvierat ani psov, ale len zvierat, o ktorých sa vo vlastnom zmysle povie, že sa pasú, ako kone [*equi*], muly [*muli*], osli [*asini*], hovädzí dobytok [*boves*], ovce [*oves*] a kozy [*caprae*]. Uznávalo sa to aj pre ošípané. Lebo aj ošípané sa podobne zahŕňajú pod označenie stádové zviera, veď aj ony sa pasú v stádach. Ako Aelius Marcianus⁷⁸³ vo svojich Inštitúciách oznamuje,⁷⁸⁴ predsa tak hovorí aj Homér v Odysei⁷⁸⁵: „Nájdeš ho pri svinách sedieť. A svinská črieda sa pasie pri známej Krkavčej skale, kde Arethusin je prameň.“⁷⁸⁶

2. Uznáva sa, že protiprávne usmrtí, kto bez akéhokoľvek práva usmrtí. Preto nie je zodpovedný, kto usmrtí lupiča, najmä nie vtedy, keď sa nemohol nebezpečenstvu vyhnúť⁷⁸⁷ inak.

3. A podľa tohto zákona nie je zodpovedný ani ten, kto usmrtí náhodou, predpokladajúc len, že u neho neexistuje žiadne zavinenie. V ostatnom sa zodpovedá podľa tohto zákona za úmysel, ako aj za nedbanlivosť.

4. Preto ak niekto, kto sa hrá s vrhačským náradím alebo cvičí, prepichne tvojho práve prechádzajúceho otroka, rozlišuje sa: Urobil to totiž vojak na cvičisku alebo tam, kde sa obyčajne cvičí, tak sa u neho nepredpokladá zavinenie. Ak také niečo urobil niekto iný, potom je zodpovedný za zavinenie. To isté platí pre vojaka, ktorý to urobil na inom, než na mieste určenom na výcvik vojakov.⁷⁸⁸

5. Podobne je za zavinenie zodpovedný, kto pri stínaní stromov [*putator*] konárom zhodeným zo stromu usmrtí pomimo prechádzajúceho otroka, pokiaľ sa to stane na verejnej ceste alebo na poľnej ceste, a predtým nekričal tak hlasno, aby mohol nešťastiu zabrániť. Ak ale predtým hlasno kričal a otrok si nedal námahu, aby dával pozor, tak je strihač konárov [*putator*] bez viny. Podobne je bez viny, kto

⁷⁸¹ Gai. Inst. 3,210-219; D 9,2; C 3,35; K *lex Aquilia* pozri pozn. 730.

⁷⁸² Gai. Inst. 3,210; Gai. D 9,2,2 pr.; Ulp. D 9,2,21.

⁷⁸³ Pozri pozn. 40.

⁷⁸⁴ Marci. D 32,65,4.

⁷⁸⁵ Od. 13,407-408.

⁷⁸⁶ Homéros, Odyssia. Epos XXIV spevov. Preložil Miloslav Okál, Bratislava 1986.

⁷⁸⁷ Ulp. D 9,2,3; Gai. D 9, 2,4 pr.– 1; Paul. D 9,2,45, 4; Coll. 7,3,1.

⁷⁸⁸ Ulp. D 9,2,9,4; Paul. D 9, 2,10; Alf. D 9,2,52,4.

vedľa cesty alebo uprostred pozemku stínal stromy, aj keby predtým neupozorňoval hlasným krikom, lebo nikto cudzí nemá právo zdržiavať sa na tomto mieste.⁷⁸⁹

6. Okrem toho je lekár, ktorý operoval tvojho otroka, zodpovedný za zavinenie, ak ďalšie liečenie [ošetrovanie] opomenul, a preto otrok zomrel.

7. Aj neskúsenosť sa ráta k zavineniu, ako napríklad, ak lekár tvojho otroka usmrtil preto, že ho zle operoval alebo mu nesprávne naordinoval liek.⁷⁹⁰

8. Aj keď tvojho otroka ušliapali práve bežiacie mulice, ktoré ich pastier pre svoju neskúsenosť nedokázal udržať, je pastier mulíc zodpovedný za zavinenie. Ale aj keď nemohol zvieratá v dôsledku fyzickej slabosti udržať, zodpovedá za zavinenie rovnako, aj keby ich iný, silnejší dokázal udržať. To isté sa uznávalo, aj pokiaľ ide o jazdca, ktorý v dôsledku fyzickej slabosti alebo z neskúsenosti nezvládol svojho cválajúceho koňa.⁷⁹¹

9. Slová zákona „akú má maximálnu hodnotu vec v tomto roku“, vyjadrujú vôľu, že niekto, kto usmrtil tvojho otroka, ktorý bol v čase činu chromý alebo jednooký alebo bol mrzákom, ale v tomto roku nenarušený alebo sa stal inak hodnotný, nemá zodpovedať za toľko, koľko bol otrok hodnotný v čase činu, ale za toľko, aká bola jeho maximálna hodnota v tomto roku. Kvôli tomuto pravidlu je žaloba z tohto zákona podľa všeobecného presvedčenia žalobou penálnou [trestnou], lebo sa nezodpovedá v rozsahu spôsobenej škody, ale niekedy omnoho viac. A pritom je isté, že táto žaloba neprechádza na dediča; bola by žalobou, ktorá prechádza, ak by hodnota sporu nikdy neprekračovala škodu.⁷⁹²

10. Nie podľa slov zákona, ale na základe interpretácie sa uznalo, ako sme povedali, že nielen usmrtený otrok sám osebe sa musí ohodnotiť v peniazoch, ale z toho vyplýva, že aj to, čo sa vám smrťou otroka okrem toho ku škode pridalo, ako napríklad ak niekto tvojho otroka, ktorého iný povolal k dedičskej postupnosti, usmrtil skôr, ako mohol na tvoj príkaz prijať dedičskú pozostalosť. Lebo je isté, že stratená dedičská pozostalosť sa musí vziať na zreteľ. Podobne sa postupuje, keď niekto z páru mulíc usmrtil jedno zviera alebo zo štvorzáprahu jedného koňa, alebo keď je z hereckej spoločnosti usmrtený jeden otrok. Zhodnotenie sa vzťahuje nielen na usmrtené zviera alebo usmrteného otroka, ale z toho sa aj vypočíta, koľko stratili na hodnote tí, ktorí zostali.⁷⁹³

11. Ten, koho otrok bol usmrtený, sa má slobodne rozhodnúť tak v civilnom procese na základe *legis Aquiliae* vymôcť svoju škodu, ako aj žalovať páchatela pre hrdelný trestný čin.⁷⁹⁴

⁷⁸⁹ Paul. D 9,2,31.

⁷⁹⁰ Gai. D 50,17,132. K §§ 6, 7 ešte Ulp. D 9,2,7,8; Gai. D 9,2,8 pr.; Ulp. D 9,2,27,9, 9; Coll. 12,7,7.

⁷⁹¹ Gai. D 9,2,8,1; Gai. D 50,17,132; Alf. D 9,2,52,2.

⁷⁹² Gai. Inst. 3,214; Ulp. D 9,2,23,3 – 7; Just. Inst. 4,6,19.

⁷⁹³ Gai. Inst. 3,212; Paul. D 9,2,22,1; Ulp. D 9,2,23; Ulp. D 9,2,21,2 – 23,1.

⁷⁹⁴ Gai. Inst. 3,213; Ulp. D 9,2,23,9.

12. Druhá kapitola Aquiliovho zákona sa prestala používať.⁷⁹⁵

13. Tretia kapitola upravuje každú osobitnú škodu. Ak niekto zraní otroka alebo štvornohé zviera, ktoré sa počíta k stádu zvierat, alebo zraní alebo usmrtí štvornohé zviera, ktoré sa nepočíta k stádu zvierat, ako napríklad pes alebo divé zviera, patrí mu podľa tejto kapitoly žaloba. Aj protiprávne spôsobená škoda na všetkých ostatných zvieratách, ako aj na všetkých živých veciach sa uplatní podľa tejto časti zákona. Ak totiž niečo zhorí [*ustum*], poškodí sa [*ruptum*] alebo sa zlomí [*fractum*], je daná žaloba podľa tejto kapitoly. Predovšetkým vo všetkých týchto prípadoch už pojem „poškodiť“ [*ruptum*] by mohol stačiť. Pod „poškodením“ sa rozumie, čo sa nejakým spôsobom zhoršilo. Preto tento výraz zahŕňa nielen, čo sa spálilo alebo zlomilo, ale aj čo sa roztrhlo, roztĺklo, vylialo alebo iným spôsobom porušilo alebo skrátilo [obmedzilo]. Napríklad sa rozhodlo, že podľa tejto časti zákona zodpovedá, kto niečo príleje do cudzieho vína alebo oleja, čím sa pôvodná kvalita vína alebo oleja zhoršila.⁷⁹⁶

14. Nasledujúce je jasné: tak ako podľa prvej kapitoly niekto zodpovedá, ak dolózne alebo kulpózne usmrtí otroka alebo štvornohé zviera, tak sa podľa tejto kapitoly zodpovedá aj za osobitnú škodu, ak ide o úmysel alebo nedbanlivosť. Predsa však škodca nebude zaviazaný na to, akú mala vec hodnotu v tomto roku, ale akú mala hodnotu v predchádzajúcich tridsiatich dňoch.

15. Slovo „maximálne“ sa síce neprevzalo. Ale Sabinus⁷⁹⁷ oprávnene predpokladal, že ohodnotenie škody sa musí urobiť tak, ako keby sa aj v tejto časti zákona slovo „maximalne“ prijalo; lebo rímsky plebs, ktorý sa na návrh tribúna Aquilia na tomto zákone uzniesol, sa uspokojil s použitím slova v prvej časti.⁷⁹⁸

16. V ostatnom sa presadila mienka, že podľa tohto zákona je daná žaloba len vtedy, keď niekto spôsobil telesným pôsobením škodu. Preto sa zvykne proti tomu, kto spôsobil škodu iným spôsobom, zabezpečiť analogické žaloby. Napríklad analogická žaloba sa zabezpečuje proti tomu, kto cudzieho otroka alebo cudzie zviera zavrie, takže vyhladnú, alebo ťažné zviera poháňa tak prudko, že vznikne škoda, alebo stádové zviera natoľko nechá zdivieť, že sa niekde zrúti, alebo cudzieho otroka prehovorí vyšplhať sa na strom alebo zostúpiť do studne, ak sa otrok pri šplhaní alebo zostupovaní buď usmrtí, alebo sa na niektorej časti tela zraní. Ak ale niekto cudzieho otroka sotí z mosta alebo z brehu do rieky a ak sa tento utopí, ťažko možno rozpoznať, že škodu zaviniť telesným pôsobením tým, že sotil, a preto zodpovedá priamo podľa *lege Aquilia*. Keď predsa bola spôsobená škoda nie telesným pôsobením a ani nejde o telesné poškodenie, ale niekomu iným spôsobom vznikla škoda, tak škodca zodpovedá, lebo [síce] neprichádza do úvahy ani priamo ani analogicky akvilska žaloba, podľa všeobecnej mienky na konkrétny prí-

⁷⁹⁵ Gai. Inst. 3,215-216; Ulp. D 9,2,27,4.

⁷⁹⁶ Gai. Inst. 3,217; Ulp. D 9,2,27,5; D 9,2,27,13; Ulp. D 9,2,29,6.

⁷⁹⁷ Pozri pozn. 377.

⁷⁹⁸ Gai. Inst. 3,128; Ulp. D 9,2,29,8.

pad prispôsobenou žalobou; ako napríklad, ak niekto z ľútosti cudziemu otrokovi sníme putá, aby mohol ujsť.⁷⁹⁹

ŠTVRTÝ TITUL

O OSOBNEJ URÁŽKE⁸⁰⁰

„Bezprávím“ [*iniuria*] sa vo všeobecnosti nazýva všetko, čo sa nedeje podľa práva. V jednotlivosti sa tým označuje buď *contumelia*, urážka osoby, ktorá sa podľa *contemnere*, uraziť, takto nazýva, a u Grékov sa nazýva *hybris*, preceňovanie seba; buď zavinenie, čo Gréci nazývajú *ádikéma*, zavinené bezprávie, čo sa napríklad v *lege Aquilia*⁸⁰¹ chápe ako protiprávnosť [*iniuria*] spôsobenej škody; buď neslušnosť [*iniquitas*] a nespravodlivosť [*iniustitia*], u Grékov sa nazýva *ádikía*, nespravodlivosť. Ak totiž prétor alebo sudca voči niekomu nerozhodli podľa práva, tak sa povie, že tento utrpel bezprávie [*iniuria*].⁸⁰²

1. Poškodenie osoby nastane nielen vtedy, keď je niekto bitý pästou alebo paličou, alebo je dokonca bičovaný, ale aj keď sa verejne robia výčitky, alebo keď sa jeho majetok vezme do držby, ako keby bol dlžníkom, a ten vedel, že mu dotýčný nič nedlhuje, alebo ak niekto iného ohovorí, zloží, skoncipuje, vydá spis alebo báseň alebo z nedbanlivosti zariadi, že sa také niečo stane, alebo keď niekto neustále sleduje vydatú ženu, mladého muža alebo mladé dievča, alebo keď sa stane to, že niekoho česť je napadnutá. A napokon, že sa poškodenie osoby môže udiať rozmanitými spôsobmi, je zrejmé.⁸⁰³

2. Osobnú urážku utrpí niekto, nielen pokiaľ ide o jeho osobu, ale sa týka aj jeho detí, ktoré sú podriadené otcovskej moci. Týka sa tiež jeho ženy; táto mienka sa totiž presadila. Preto ak si spôsobil osobnú urážku dcére niekoho, a tá je vydatá za Titia, môže ňu žalovať žalobou z urážky nielen dcéra, ale podobne otec a tiež manžel.⁸⁰⁴ Naopak, manželka však nemôže žalovať žalobou z osobnej urážky, ak osobná urážka bola spôsobená manželovi. Bolo totiž bežné, že ženy boli ochránené svojimi mužmi, nie naopak muži svojimi ženami. Ale aj svokor môže použiť žalobu z osobnej urážky voči neveste, ktorej manžel sa nachádza v jeho otcovskej moci.

3. Otrokom samým nemožno spôsobiť osobnú urážku. Predsa sa však na to hľadí tak, že cez nich bola spôsobená osobná urážka ich vlastníkom. Neplatí to však takým istým spôsobom ako u detí a manželiek, ale len vtedy, keď sa stalo niečo mimoriadne, čo je očividne namierené ako osobná urážka vlastníka, ako napri-

⁷⁹⁹ Gai. Inst. 3,219; Ulp. D 4,3,7,7; Ulp. D 9,2,7,7; Ulp. D 9,2,9,2; Ner. D 9,2,53; Gai. D 47,2,51.

⁸⁰⁰ Gai. Inst. 3,220-225; D 47,10; C 9,35.

⁸⁰¹ Pozri pozn. 730.

⁸⁰² Coll. 2,5.

⁸⁰³ Gai. Inst. 3,220.

⁸⁰⁴ Gai. Inst. 3,221.